Mulk Raj Anand

Cuii

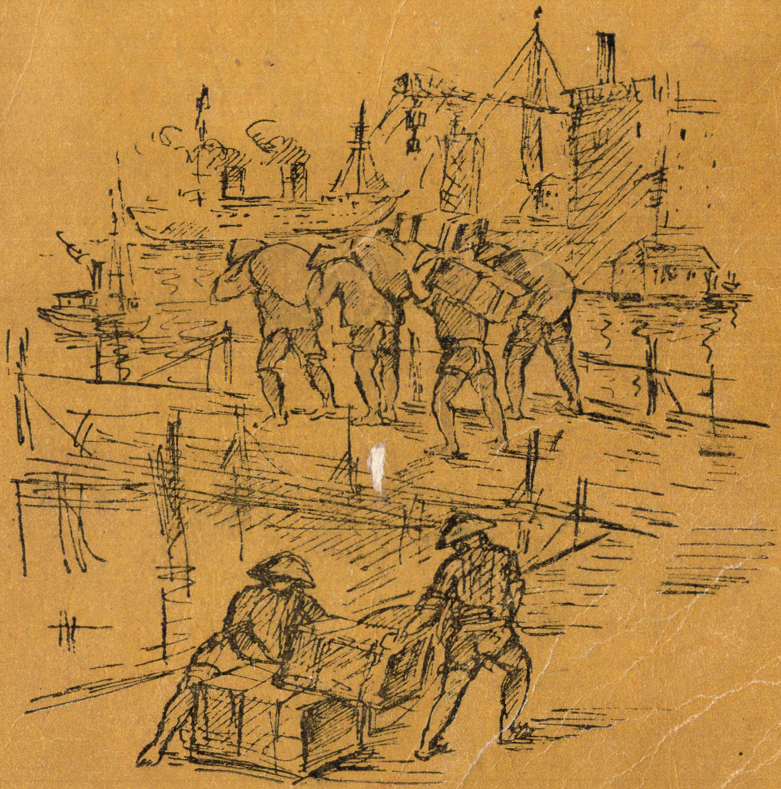

Editura de Stat

MULK RAJ ANAND

CULII

ROMAN

EDITURA DE STAT
1950

Capitolul întâi

— Munu! Hei, Munu! strigă Gugri din pridvorul unei colibe de pământ, joasă și acoperită cu paie, așezată pe creasta unei coline, la vreo sută de metri deasupra satului din vale.

Cercetă cu priviri de vultur poteca argintie ce șerpuia printre tufișuri sălbatice în bătaia nemiloasă a soarelui din Kangra, până dincolo de acoperișurile plate ale caselor din sat. Nu-l zări.

— Munu! Hei, Munu! *Oho,* Munu! In ce tufiș te-ai dus să-ți dai duhul? Fire-ai blestemat, să fii! Intoarce-te acasă! Unchiul tău e gata de plecare. Trebue să te duci la oraș.

Gugri continuă să strige cu glasul ei strident, răgușit. Privirile ei scotociră din nou totul, dela tufișurile de manglier până la linia de argint a râului Beas. Plini de furie, ochii ei iscodiră verdeața ferigilor, ierburile înalte și crângul care se întindea pe ambele maluri ale râului până la colinele joase, purpurii.

— Munu! Hei, Munu! strigă ea, scoasă din fire.

Vocea mânioasă, plină de ură, atinse tonul cel mai ascuțit cu putință.

— Unde ești? Unde te-ai ascuns, orfan blestemat? Hai, vino înapoi și pe urmă cară-te!

Sopranul ei pătrunzător străbătu valea și ajunse la urechile lui Munu.

El o auzi, dar nu răspunse. Se răsuci numai în umbra arborelui sub care se ascundea ca să vadă cum dispare rochia stacojie în colibă. Își dusese turma la păscut pe râpele din preajma râului și se pornise pe joacă de îndată ce bivolii ce îi avea în pază intrară în apele joase ale mlaștinii; acum se tăvăleau, rumegând tihniți, în răcoarea care îi ferea de văpaia soarelui de dimineață.

— Te strigă mătușa ta, spuse Sei Singh.

Sei Singh era fiul proprietarului satului. Avea obrazul și hainele curate. Începu să lovească cu cotul în trupul gol al lui Munu.

— N'auzi? Ce fel de apucături ai, sălbaticule? Mătușa ta își scoate sufletul strigând și tu nu-i răspunzi!

Sei Singh era rivalul lui Munu la șefia băieților din sat: Bisciau, Bisciambar și alții. Știa că Munu trebuia să plece chiar în acea zi la oraș și voia să se descotorosească de el cât mai repede cu putință.

— Nu pleca încă, spuse Bisciau cel rotofei, mătușa ta vrea să te trimită după treburi.

Se întoarse apoi batjocoritor spre Sei Singh:

— Zici că e sălbatic pentrucă nu aleargă acasă când îl strigă mătușa sa, dar tu ce ești, când îți ocărăști mama ori de câte ori te roagă să nu ieși la amiază, pe arșiță? Tu, care nu vrei să te duci la școală, cu toate că tatăl tău îți dă de cheltuială doi annași[1]) pe zi! Noi mergem la școală și în timpul vacanțelor păzim vitele. Ce faci tu altceva decât să lenevești, spune? Nici măcar nu ai curajul să șterpelești manghiere. Astea pe care le vezi aici, le-a strâns pe toate Munu. Lasă-l să sugă câteva înainte de plecare.

— Eu nu fur manghiere, răspunse Sei Singh, eu le cumpăr. Apoi continuă, plin de înțelepciune: Eu spun că ar trebui să plece, pentrucă mătușa lui e așa de grosolană încât ne va ocărî că l-am ținut aici. Trebue să se ducă la oraș cu unchiul său.

— E adevărat că te duci la oraș? întrebă nestăpânitul Bisciambar.

— Da, plec în dimineața asta, răspunse Munu, simțind cum îl străbate un fior.

— Dar n'ai decât patrusprezece ani! Și nu ești decât în clasa a cincia! strigă Bisciambar.

— Mătușa mea vrea să încep să câștig. Spune că ar vrea să aibă un copil al ei, răspunse Munu, și unchiul zice că eu sunt destul de mare ca să mă descurc singur în viață. Mi-a

---

[1]) 1 anna: 15 cenți, aproape un franc.

găsit de lucru la un babu [1]) dela banca unde lucrează el, la Sampur.

— Trebue să fie plăcut să trăiești la Sampur, spuse Sei Singh, gelos de importanța pe care o lua Munu în ochii lui pentrucă se ducea să trăiască la oraș unde sunt lucruri bune de mâncat, haine frumoase și jucării minunate.

Munu surâse, iar surâsul lui părea să spună: „Măi, dacă nu ar fi astăzi ultima zi pe care o trăiesc aci, ți-aș trage un pumn în fălci, de n'ai mai dori niciodată să ajungi șeful cetei noastre".

Căci Munu, deși era tânăr, avea o idee destul de lămurită asupra răspunderii pe care tatăl lui Sei Singh o purta în legătură cu apropiatele lui suferințe personale.

Aflase în ce fel pusese proprietarul mâna pe cele două acre [2]) de pământ ale tatălui său, când acesta nu putuse plăti dobânzile ipotecii care garanta chiria datorată. Ploile fuseseră rare și recoltele proaste. Știa că tatăl său se stinsese cu încetul, amărît și desgustat. După moartea lui, maică-sa, care avea în grijă un tânăr cumnat și un copilaș, ajunsese o cerșetoare. Amintirea mamei rămăsese neștearsă în mintea lui Munu; o vedea măcinând grăunțele cu o piatră știrbă de moară pe care zi și noapte o învârtea, o tot învârtea, cu un mâner de lemn, când cu mâna stângă, când cu mâna dreaptă. Tot așa i se întipărise în subconștient, cu toată greutatea demnității ei tragice și a resemnării totale, imaginea mamei moarte, întinsă pe pământ, cu o îngrozitoare expresie de jale.

— O să te mai întorci cândva? întrebă Sei Singh cu stăruință.

— Nu, niciodată! Nicicând nu o să doresc să mă întorc, răspunse Munu, pe care violența sa instinctivă îl făcea să mintă, deși știa că l-ar fi putut sâcâi și mai mult pe Sei Singh, spunându-i adevărul.

Căci, deși mătușa sa îl ocăra fără încetare, deși îl trimitea veșnic în dreapta și în stânga, deși îl punea să facă ba una, ba alta, și îl bătea mai mult decât își bătea vitele, Munu totuși nu

---

[1]) Titlu dat băștinașilor care au oarecare avere sau ocupă un serviciu în administrația imperială engleză a Indiilor; aceștia formează burghezia locală.

[2]) Măsură de suprafață valorând cam vreo 40 de ari.

voia să plece la oraș. Sau, cel puțin, nu acum. Visase, bineînțeles, toate minunățiile despre care vorbeau oamenii din sat, când se întorceau din orașe, visase despre lala-șii și babu-șii, sahibii [1]) care trăiau dincolo de Apele Intunecate, despre bunătățile cu care se hrăneau, despre vesmintele pe care le purtau, despre mașinile pe care le foloseau — îl interesau mai ales mașinile ale căror imagini le cercetase în cartea de clasa a patra — dar ar fi vrut să plece numai după ce și-ar fi terminat școala și ar fi fost pregătit să învețe să facă el însuși mașini. Până atunci era foarte plăcut să rămână aici, cu tovarășii săi, băieți de aceeași vârstă cu el. Dimineața, după ce șterpeleau destule fructe hoinărind cu cirezile, le mâncau în umbra umedă și cu mireasma dulce a smochinilor. In fiecare anotimp se pârguia alt fruct. Primăvara, manghierele galbene și coapte se desprindeau cu zecile din pomi și puteai să le ascunzi cu ușurință în iarbă și în fân. Poamele giambosierului, roșii și viorii, cădeau vara desgustător de multe. Puteai să le păstrezi pe frunze de bananier. Iarna, tăiai tulpina trestiei de zahăr, în timp ce grădinarul se odihnea încrezător, făcându-și siesta. După toate astea, puteai să te joci de-a „să-nu-mă-prinzi-decât-în-aer, când nu sunt nici pe pământ, nici pe creangă". Asta însemna să sari întruna dintr'un arbore într'altul. Munu era geniul cățărător al copacilor. Știa să se salte ușor ca o maimuță pe trunchiul unui copac, să se cațere în patru labe pe crengi, să se legene pe ramurile cele mai subțiri, ca și când ar fi dansat pe un trapez și să se arunce apoi dintr'un copac într'altul, printr'un salt primejdios în gol. Și pe urmă, adierea proaspătă a vântului îi potolea oboseala fizică și elibera din văzduhul arzător suflarea aceea ca de nea, care se înalța uneori așa cum se întâmpla acum, frământând salcâmii, în vreme ce greierii cântau în tufișuri, broaștele orăcăiau în mlaștini, fluturii sburau pe florile sălbatice și gângăniile bâzâiau pe polenul plin de miere.

Inima lui Munu bătea în ritmul acestei frumuseți, risipită pretutindeni, și ar fi preferat ca toate mașinile să fi fost aduse aici, decât să fie smuls el de pe malurile nisipoase ale apei joase, liniștite, pe care se juca. Dar...

---

[1]) Domn; titlu dat numai albilor și mahometanilor din castele superioare.

— Munu! Hei, Munu! Oho, Munu!

Glasul mătușei ajunse din nou până la ei. Obrazul ei cu fălci aspre, cu ochi strălucitori, înroșiți pe la colțuri, cu nasul ascuțit, cu buze subțiri, toate acestea încadrate de un păr negru de vrăjitoare, trecură o clipă prin mintea lui Munu.

Se sculă. Copiii se ridicară și ei în picioare.

Își adună cireada. Băieții își strigară bivolii.

Vitele ieșiră din apă, jigărite, scheletice, cu coarne lungi, bălăcindu-se în noroi, cu spuma mlaștinii picurând de pe trupurile lor. Inaintau greoi în fața paznicilor plăpânzi, mergând posomorîte sub loviturile și ocările de care se foloseau aceștia, pentru a le îndemna spre casă astăzi, ceva mai repede decât altădată.

Capitolul doi

— Mișcă mai repede! Pui de lele! strigă Daia Ram, ciaprasi [1]) la Banca Imperială a Indiilor, care, în tunica sa stacojie, brodată cu aur, cu turbanul alb înfășurat cu îngrijire în jurul capului, înainta cu pași mari de-a-lungul colinei, pe șoseaua circulară construită de sarcar angrezi [2]), al cărui reprezentant se simțea acum, când îl certa cu asprime și furie pe nepotul său Munu.

Acesta se așezase jos, mângâindu-și picioarele dureroase, obosite de un drum de 10 mile [3]). Soarele dogorîse cu o putere istovitoare. Munu era transpirat leoarcă sub haina groasă de lână pe care i-o dăruise unchiul său și care pe el, părea o manta. La cotiturile mari, un praf roșiatic se ridica în urma carelor trase de bivoli nepăsători, îi pătrundea în nări și îl supăra. Sângele îi năvălise în obrazul măsliniu și în ochii înconjurați de cearcăne. I se părea că tot sângele din trupul lui mlădios se evaporase în sudoare, lăsându-l uscat.

— Vino mai repede, o să mă întârzii dela slujbă! strigă Daia Ram din nou.

Bineînțeles, nu era vorba de a întârzia sau nu dela slujbă, căci ciaprasi era în concediu, dorea însă să-și impresioneze nepotul și pe țăranii care treceau pe lângă ei, arătându-le importanța postului pe care îl ocupa la sarcar angrezi.

Ochii lui Munu se umplură de lacrimi. Își privea țintă picioarele pline de bășici, înduioșându-se de propria sa stare.

— Mă dor picioarele, gemu el, drept răspuns la mustrările unchiului său.

---

[1]) Servitor de birou.

[2]) Nume dat de populația indiană colonialiștilor englezi.

[3]) Măsură de lungime, a cărei mărime diferă după țări; milă engleză = 1609 m.

— Vino, vino, strigă Daia Ram întărâtat, deşirându-şi trupul înalt şi osos, cu toate că ar fi vrut să fie mai blând şi să-şi îmbuneze nepotul. Vino, o să-ţi cumpăr o pereche de pantofi din prima ta leafă.

— Nu mai pot să merg, răspunse Munu, auzind scârţâitul unei căruţe ce se oprise la câţiva paşi în faţa lor, în locul de unde şoseaua în spirală începea să coboare cu repeziciune la vale. Erau la şapte sute de picioare [1]) deasupra trecătorii prin care curgea râul Beas.

— Căruţaşul o să mă ia cu el, dacă-i spui.

— Nu, nu, o să vrea bani ca să te ia în căruţă, spuse Daia Ram, destul de tare, ca să-l audă căruţaşul; era prea mândru, în uniforma pe care o purta, pentru a cere de-a-dreptul un serviciu.

— Nu fii prea mândru de livreaua ta şi urcă-l pe băiat la spatele meu, zise căruţaşul, văzând ifosele lui Daia Ram. Urcă-te şi d-ta în căruţă, dacă vrei. Trebue să-ţi fie cald cu vesta asta de lână roşie.

— Nu-ţi mai bate gura degeaba. Nu stau de vorbă cu tine. Vezi-ţi de drum sau te bag la ocnă. Nu vezi că sunt funcţionar guvernamental?

— Aha! Dacă-i aşa, drum bun şi sileşte-l pe copilul acesta nenorocit să meargă desculţ pe jos, zise căruţaşul, dând bici calului şi îndepărtându-se.

Munu se sculă, ştiind că ameninţările unchiului său erau întotdeauna însoţite de lovituri. Îşi şterse ochii cu dosul palmei şi-l urmă, blestemându-l în gând.

Şoseaua cobora în serpentină, părăsind munţii sălbateci şi sterpi şi se întindea departe, până în câmpiile nemărginite ale Tărilor de Jos. După ce mai merse vreo sută de yarzi [2]), cu inima strânsă de frică şi capul plin de gânduri, picioarele lui Munu începură să îndure mai uşor contactul cu piatra fierbinte. Sări, ocolind bolovanii şi-şi odihni tălpile, mergând câteva clipe în vârful degetelor. Primi cu recunoştinţă umbra unui tunel sub care merse aproape o jumătate de milă şi fu de-a-dreptul fericit văzând, la poalele munţilor, nenumărate clădiri

[1]) Măsură de lungime mai mică decât o jumătate de metru (0,304 m).

[2]) Măsură de lungime, puţin mai mică decât metrul.

inalte, cu acoperișuri drepte, îngrămădite neregulat în jurul minaretelor de piatră roșie a moscheelor și a turlelor aurite ale templelor. Cu gândul că se apropie de sfârșitul călătoriei, uită de toate necazurile drumului.

In timp ce Munu cobora pe colină, soarele își revărsa șuvoiul de lumină peste podiș, scăldându-l într'o limpezime orbitoare care scoase în relief o mulțime de forme noi și felurite. Imaginea munților nemărginiți se șterse din amintirea lui Munu. Era plin de interes și de entuziasm pentru noul său mediu și pentru tot ce-l înconjura.

Privea cu gura căscată, cu ochii sgâiți, trăsurile minunate de pe șosea: trăsuri cu două roți, căruțe semănând cu o ladă de bambus, landouri și automobile uriașe, cu caroserii negre și roți cauciucate, care alergau fără cai. Și — minunea minunilor — zări un vehicul de metal, negru, cu două cocoașe, ca cele ale animalelor din deșert, cu lanț de căsuțe castanii, cu ferestre de sticlă, care se repezea fioros, scoțând niște strigăte ascuțite, isterice. Un șuierat strident al monstrului, îngheță sângele în vinele lui Munu.

— Ce fiară este aceasta? întrebă el repezindu-se spre unchiul său pentru a-și potoli bătăile inimei și a câștiga încrederea pe care ți-o dă cunoștința.

— E trenul din gară, îi răspunse unchiul, mai binevoitor acum, când nu mai putea să-și dea ifose de mare personaj, ca în fața țăranilor și trebuia să redevină sluga funcționarilor Băncii Imperiale.

Copilul privea țintă la monstrul negru care se oprise cu un ultim șuierat strident de-a-lungul platformei ce se afla în fața unei barăci solide. Din el cobora o mulțime de bărbați și de femei, îmbrăcate în muselină subțire, în haine de lână albe ca laptele, în mătăsuri de felurite culori, cum nu văzuse Munu în întreaga lui viață petrecută în munții din Kangra.

„Ce minunăție! își zise Munu, ce minunăție!"

— Unde sunt oare cirezile acestor oameni, unde sunt țarinile pe care muncesc? întrebă el întorcându-se spre Daia Ram.

— Nu sunt aici nici cirezi, nici holde, răspunde acesta înălțându-și capul, spre a-și redobândi demnitatea. Numai țăranii din sate pasc vitele și muncesc pământul.

— Atunci de unde au de mâncare? întrebă Munu.

— Au bani, răspunse pompos Daia Ram. Au în Bancă, la

mine, mormane de rupii. Câştigă bani cumpărând grâul dela ţărani şi revânzând făina la sarcar angrezi. Alţii cumpără lână din care fac haine pe care le vând apoi cu câştig. Unii sunt babu-şi care lucrează în birouri, cum este cel la care ai să fii tu servitor.

— Asta-i ciudat, spuse copilul.

Îşi încetini pasul, atras de nişte oale uriaşe care răspândeau mirosul cel mai atrăgător pe care-l simţise vreodată Munu. Piramidele de dulciuri, înnecate în siropuri, se ridicau în galantarele cofetăriilor până în bagdadie. Mingi de cauciuc, mici păpuşi roz, iepuraşi ciufuliţi, împodobeau bazarurile. Un negustor striga: Îngheţată! Rece! Îngheţată rece! turnând un fel de bile mici, conice, în cornete de frunze răsucite, pe care le dădea clienţilor aşezaţi în faţa lui, pe bănci de lemn.

Munu ar fi vrut să guste şi el o bilă de acestea de îngheţată, dar nu îndrăzni să-i ceară unchiului său aşa ceva. Atenţia îi fu atrasă de sunetele metalice străine, ale unui cântec ce ieşea dintr'o cutie deasupra căreia se învârtea un disc. Zâmbi la auzul vocii care mormăia, se dădu înapoi când ea deveni aspră, apoi, recâştigându-şi încrederea se apropie din nou.

— Vino repede, vino repede, o să te pierzi.

Unchiul său îl chema.

— De unde vine cântecul acesta? Cum poate un om să încapă într'o asemenea cutie şi să cânte?

Negustorul pufni în râs, aruncându-i lui Munu o privire dispreţuitoare.

— Vino mai repede, vino mai repede, neghiobule! strigă Daia Ram. E un fonograf. Nu este niciun om în cutie. Maşina vorbeşte.

Copilul nu îndrăzni să-l întrebe în ce fel poate maşina să vorbească. Se deslipi cu greu din faţa acestei privelişti minunate şi îşi urmă unchiul. Nu merse nici măcar câţiva metri şi fu oprit de priveliştea unui fenomen curios: nişte câini mici, mecanici, pe care un bărbat îi punea să alerge pe şosea, făcând nişte gesturi misterioase pe lângă ei.

Ding, ding, ding! răsună deodată în spatele lui Munu. Înainte de a-şi putea da seama despre ce era vorba, o maşină de oţel pe două roţi, se repezi spre el cu o iuţeală înspăimântătoare.

— Păzea, nătărăule! strigă tânărul care călărea pe mașină. Munu se aruncă într'o parte. Cât p'aci să cadă în râu.

— Corcitură! Tâmpitule! O să te omoare!

Unchiul său care se întorsese repede, revărsă asupra lui un torent de înjurături. Negustorul de jucării se apropie și îl smulse pe Munu afară din raza loviturilor, spunându-i:

— Voia să o ia înaintea câinilor mei cu bicicleta, dar nu m'a vestit că a început cursa. Nu te necăji. Totul e în regulă. Nu s'a întâmplat nimic. Singurul fel de a scăpa de ocări, este să le lași să intre pe o ureche și să iasă pe cealaltă!

Vorbele astea îl făcură pe băiat să surâdă.

— Umblă mai repede, derbedeule! altfel o să fii omorît în curând, îi strigă unchiul lui, arzându-i o palmă. Munu începu să plângă și îl urmă, gândindu-se cât de mult îl ura. Văzu însă că tânărul cu calul său de oțel, din pricina căruia era pedepsit, suferise un accident. Se ciocnise de un viței, care rătăcea prin mulțimea de bărbați și de femei, aproape de fructărie, la încrucișarea drumurilor. Porni îmbărbătat în urma unchiului său, aruncând din când în când câte o privire înapoi, pentru a zări dacă nu cumva apare vreun alt cal de oțel, sau mai degrabă o bicicletă, cum o numise negustorul ambulant, cel cu câinii.

Ulițele strâmte, ticsite de prăvălioare, cu linia regulată a streșinilor întreruptă când de golul neașteptat al unei ulicioare întunecoase, sau al unui pârâu rău mirositor, când de fâșii orbitoare de lumină, îi păreau minunate, mai ales când trecea vreun bărbat îmbrăcat cu o tunică și un dhoti [1]), cu încălțămintea încovoiată, brodată cu aur, sau când întâlnea vreun grup de femei care hoinăreau alene, legănându-și brațele, mișcându-și vălurile de mătase, roșii, verzi, sau purpurii. I se părea că se află, ca în vis, într'o lume feerică, în care totul e minunat și aurit, lume atât de deosebită de cea a munților săi!

Dar când pătrunse mai adânc în inima orașului și zări oameni la fel cu dânsul, care semănau cu cei dela munte și purtau sarcini grele în spinare, fu și mai uimit.

Nu putea înțelege rostul acestei lumi.

Simți în fundul inimii o nădejde arzătoare și vibrantă la

---

[1]) Haină mai lungă ce se îmbracă pe deasupra.

vederea unei clădiri mari de marmură, în faţa căreia unchiul său îl lăsase să aştepte.

— Salaam [1]), Per Din. Unchiul lui Munu pătrunse în vestibulul cu coloane înalte al Băncii Imperiale.

— Salaam, salaam, ai întârziat. Sahib babu e furios că n'a fost nimeni care să-i aducă mâncarea la prânz, spuse Per Din. Tuşi astmatic, mângâindu-şi barba cănită stacojiu, care se revărsa pe tunica roşie ce o purta şi el.

Munu bănui că acesta era şeful personalului despre care unchiul lui vorbea adeseori.

— Babu e în birou? întrebă Daia Ram, cu ceva mai multă siguranţă ca deobicei, ghicind că acesta avea nevoie de servitor şi că găsise un post pentru nepotul său.

— Da, da, e în birou, mormăi Per Din. Astăzi, sacii cu bani trebue să plece la cantonament şi e ziua curierului englez. Toţi lala-şii vin astăzi pentru afacerile lor şi e bine să te grăbeşti.

— Bine, sahib, spuse Daia Ram, măgulindu-şi colegul cu acest titlu rezervat mahometanilor în castele superioare, apoi se întoarse înspre nepotul său.

Copilul îşi urmă unchiul într'o sală mare, răcoroasă. Trecu pe lângă nişte tejghele de aramă în jurul cărora se înghesuiau o mulţime de bărbaţi, cu ochii şi urechile la pândă pentru a vedea şi auzi clinchetul monetelor de argint şi foşnetul biletelor de bancă care se întrebuinţau obişnuit. Intrară într'o altă cameră pe sub două aripi, care, atârnate de o sârmă în mijlocul tavanului, se învârteau cu repeziciune. In dosul unei mese uriaşe şedea într'un fotoliu, mult preă mare pentru dânsul, un bărbat scund, cu obrazul palid şi neregulat. Avea trăsături delicate, afară de nasul prea mare, de barba albă şi de mustăcioara ce-i cădea peste buze, cu fiecare fir de păr stând singur şi stingher, separat de celelalte.

— Fruntea mea se pleacă înaintea domniei voastre, domnule babu, zise Daia Ram, împreunându-şi mâinile şi ştergându-şi picioarele la intrare.

Babu îşi ridică ochii de pe hârtiile care erau în faţa lui, dar nu răspunse.

— Spune: fruntea mea se înclină în faţa domniei voastre,

---

[1]) Pace; salut obişnuit în cea mai mare parte a Asiei.

sau: dumnezeu să vă hărăzească o viaţă lungă, şopti limpede, Daia Ram lui Munu.

Munu bâlbâi cele două formule de politeţă, dar nu ridică privirea spre cel căruia îi erau adresate. Era buimăcit de imaginile pe care i le trezea în minte intrarea în sanctuarul monetelor sunătoare, a biletelor ce foşnesc, a contoarelor de aramă, a birourilor, a covoarelor, a fotoliilor, a evantaiurilor ce se învârtesc atât de repede, sbârnâind.

Urmă o tăcere neplăcută în timp ce pe buzele babu-lui un surâs uşor flutură, înainte de a deveni o strâmbătură de dispreţ.

Munu îl observă şi plecă ochii, înfricoşat şi zăpăcit.

— Maharagiah [1]) spuse slugarnic Daia Ram, adresându-se majestăţii din faţa lui, mi-am adus nepoţelul pentru a vă servi.

— Ah! Acesta este? întrebă babu-l, arătându-l pe Munu cu degetul.

— Da, gianab!... Impreunează-ţi mâinile în faţa babu-lui, ţărănoiule!

Munu privea cu luare aminte încălţămintea babu-lui, care se zărea de sub masă şi se întreba, înlemnit în atitudinea lui de umilinţă, când va putea să aibă şi el o asemenea pereche.

— Viaţă lungă zeilor! spuse el deodată, împreunându-şi mâinile, prea târziu însă pentru a mai fi văzut în această atitudine de respect, deoarece atenţia babu-lui fusese atrasă de o succesiune rapidă de sunete, scoase de o maşină neagră, aşezată pe colţul din dreapta al mesei.

— *Yes, sir, yes, sir, fot not de junction be Tehana,* vorbi babu-l într'un tub, ţinând la urechea stângă o scoică neagră de care atârna un şnur de bumbac împletit.

Munu se întrebă dacă limba folosită de presupusul lui stăpân nu era acea *angrezi* despre care învăţătorul spunea că trebue învăţată de toţi cei ce voiau să devină babu-şi. Se gândi o clipă şi îşi zise apoi că era cu siguranţă angrezi.

După ce admiră cuvintele babu-lui, începu să-i admire îmbrăcămintea, gulerul alb, înalt şi tare, turbanul uriaş, înfăşurat în jurul unui kulah piramidal de catifea roşie, brodat cu

---

[1]) In sanscrită: mare rege — azi acest titlu se dă tuturor prinţilor indieni.

fir de aur, vesta kaki, cu buzunare adânci ca niște pungi, pantalonul larg de bumbac și ghetele, niște ghete negre!

— Dac'aș fi avut ghete ca astea, își zise Munu, aș fi umblat mai repede și n'aș fi făcut băşici la picioare.

— Ia-l și du-l, îl auzi spunând pe babu, du-l acasă la mine și lasă-l în grija lui Bibigi.

Daia Ram se înclină, cu mâinile împreunate drept omagiu față de babu, pe urmă îl smulse pe copil din contemplarea ghetelor negre și trecând prin sala mare a clădirii Băncii Imperiale, se îndreptă spre o stradă foarte înclinată, plină de cotituri.

Merseră până la o îngrămădire de clădiri fără ferestre, de cocioabe înghesuite unele într'altele fără niciun fel de ordine, dar nu fără pretenții, la un fel de respectabilitate suburbană, contrazisă totuși de hârburile, de tinichelele ruginite, de oalele sparte care zăceau ici și colo împreună cu rămășițele de legume, cu hârtii îngălbenite, sub mucegai, printre mormane de pietre și cărămizi sfărâmate.

In capătul cel mai îndepărtat al acestei aglomerări de case se afla locuința babu-lui, o clădire pătrată, cu un singur etaj, în care se intra printr'o verandă. La poartă o placă occidentală făcea cunoscut civilizației orientale, cu litere albe englezești, gloria *babu-lui Nathu Mal, contabil ajutor la Banca Imperială Șam Nagar.*

Vederea câtorva bungalow-uri, vopsite în galben deschis, cocoțate ceva mai sus, pe marginea drumului ce șerpuia în continuare, îi deschise lui Munu o lume de mistere. Clădirile acestea erau adâncite în răcoarea unor arbori umbroși, a ierbii tunse mărunt și a unui belșug de flori multicolore. Munu se întrebă cine putea să locuiască acolo.

Atenția sa plină de admirație își schimbă în curând direcția dela înălțimile spre care năzuise, în urma apariției unui bărbat, cu un obraz lat și grăsuliu, umbrit de o ciudată pălărie kaki, în formă de coș răsturnat. Bărbatul acesta avea în jurul gâtului un guler tare ca cel al babu-lui și purta o vestă minunată, deși puțin ridicolă, — căci ea nu-i acoperea nici burta opulentă, nici dosul, pe care pantalonul kaki, întins peste măsură, îl expunea fără pic de rușine — și o pereche ciudată de cizme roșcate, înalte până la genunchi.

„E un angrez, fără îndoială, își zise Munu".

— Salaam, huzur, spuse Daia Ram, lipindu-şi brusc călcâile şi rămase ţeapăn şi nemişcat.

Munu nu îndrăznea să privească ce face această fantastică apariţie şi nu zări decât un baston pe care o mână îl învârtea. Îşi îndreptă cu hotărîre privirile, departe la poalele colinei, spre acoperişurile plate ale caselor oraşului.

— Acesta e sahib Burra, dela Bancă, spuse Daia Ram, cu un gest în care se contopeau teama, umilinţa şi respectul, răspunzând privirii întrebătoare a nepotului său când bărbatul care se îndepărtase, nu mai putea să-l audă. Apoi Daia Ram înaintă brusc şi bătu la poarta casei babu-lui.

Aşteptară câteva clipe, apoi Daia Ram bătu din nou, scuturând clanţa în zăvorul ei obosit pentru a obţine un ecou mai sonor. Mai trecu o clipă, Daia Ram strigă:

— Bibigi, deschide poarta!

Dincolo de o uşă alăturată se ridică o perdeluţă şi un chip de femeie se ivi. Faţa ei mobilă nu avea altă expresie decât cea pe care i-o dădea surâsul obosit al buzelor subţiri.

Avea un nas ascuţit deasupra căruia se împreunau ochii căprui.

Trupul ei aspru, cu pieptul plat, era înfăşurat într'un sari [1]) de muselină. Munu nu văzuse niciodată o femeie dela munte gătindu-se astfel, înafară de mama lui Sei Singh care venea dela oraş. Cumetrele din sat spuneau despre dânsa că nici nu este o femeie ci o colecţie de găteli.

Munu aştepta cuprins de teamă, dându-şi seama de mirarea care se citea în ochii femeii. Un simţimânt ciudat îl stăpânea, simţimânt pricinuit nu numai de înfăţişarea acestei femei ci şi de colţurile lustruite ale meselor, de fotolii, de tablourile pe care le descoperea privirea lui iscoditoare.

— Bibigi, spuse Daia Ram, împreunându-şi mâinile. Ţi l-am adus pe nepoţelul meu ca să te servească. Iată-l.

Aruncă apoi o privire furioasă înspre Munu, zicându-i:

— Spune: mă arunc la picioarele tale, Bibigi.

Munu îşi împreună mâinile. Nici nu avu timp să-şi asculte unchiul: „mă arunc...“ când un strigăt pătrunzător răsună dintr'o odaie. Bibigi se dădu înapoi, strigând, cu glasul aspru şi răguşit: Oh! baby! Mă omori cu zile! Nu poţi să stai li-

[1]) Haină lungă ce înfăşură trupul ca un şal.

liştit nicio clipă când am treabă cu cineva? Nu crapi odată? Arde-te-ar focul! Piei din faţa mea! Copil nenorocit! Ce este? Ce mai vrei acum?

Ar fi sporovăit tot aşa mai departe, căci avea o gură rea şi o răsuflare fără sfârşit, dacă Daia Ram nu ar fi întrebat-o:

— Ei, ce zici? E bine? Pot să ţi-l las?

Munu aştepta răspunsul, cuprins de teamă. Îi era frică de această femeie cu gâtul lung ca de găină.

— Nu, aşteaptă Daia Ram, strigă femeia întorcându-se din camera unde dispăruse, spre a-şi întări ocările cu o palmă trasă copilului, care începu să urle şi mai tare. L-ai prevenit pe babu?

— Da Bibigi. L-am dus mai întâi la birou, spuse Daia Ram, şi babu-l a zis să ţi-l aduc şi să ţi-l încredinţez.

— Bine, răspunse dânsa. Imi trebue legume din bazar [1]) pentru masa de seară. Vrei...

Copilul din camera din fund, neputând să atragă atenţia prin urletele sale, începu să scoată acum un şir neîntrerupt de strigăte ascuţite. Bibigi plecă dând frâu liber unui nou val de blesteme.

Munu simţi un fel de stingherealã şi un gol ciudat. Chipul mătuşii sale îi apăru în minte.

— Oricum, niciodată nu m'a ocărît şi blestemat aşa.

Inima lui Munu fu cuprinsă de un vaiet interior, de o melodie tristă, de o întrebare nedesluşită în legătură cu viaţa pe care o va petrece în casa aceasta, alături de o astfel de femeie.

— Vrei să te duci să-i spui babu-lui să cumpere legume, când va ieşi din birou şi să le trimită acasă cu băiatul? Vocea stăpânei ajunse deodată la urechile lui Munu.

Pentru o clipă n'o băgă în seamă. Era plin de tristeţe şi de milă faţă de propria sa nenorocire. Drumul lung prin munţi îi sleise puterile. Ii era foame. Nădăjduise că o să se poată odihni când va ajunge la capătul călătoriei şi că o să i se dea de mâncare, potrivit obiceiului care cere ca în toate casele indiene să se ofere mâncare oaspeţilor şi slugilor, la orice oră ar sosi. In loc de asta era pus să facă o treabă chiar din

[1]) Târg, dar şi magazin cu tot felul de obiecte.

clipa sosirii. „In oraș sunt poate alte obiceiuri" își zise Munu, cu un simțimânt de prăbușire în gol.

— Se face, Bibigi, răspunse Daia Ram nepăsător. Era prea învățat cu toanele stăpânilor și nu mai simțea nicio ură față de dânșii ca nepotul său.

— Hai să mergem, Munu, spuse dânsul pornind. O să se ocupe de tine mai târziu. Vei avea aici mâncare după pofta inimii. Babu-l a spus că o să-ți dea trei rupii pe lună. Am să-ți arăt odaia mea de lângă birou. O să vii să mă vezi în zilele tale de odihnă. Nu uita să faci totul cât mai bine și să-i mulțumești pe stăpânii tăi, ești servitorul lor și sunt oameni cumsecade.

La aceste cuvinte, ochii lui Munu se umplură de lacrimi. Revăzu în gând stâncile înalte, dealurile cenușii de granit scăldate în văpaia soarelui și firul de argint al râului Beas, pe malurile căruia cirezile sale rătăciseră mile întregi în libertate, mugind provocător spre cer și spre pământ.

Toată noaptea Munu rămase culcat, ghemuit într'un colț al bucătăriei din casa babu-lui Nathu Ram. Avu o noapte agitată. Era frânt de oboseală și somnul nu se prinde de cei prea obosiți. I se dăduse o pătură veche, sdrențuită, dar caldă, deși aerul pătrundea prin găuri. Toată noaptea țânțarii îi sbârnăiseră în urechi. Un roi de muște sgomotoase îl turburaseră așezându-i-se mereu pe obraz și acum nu mai putea ține ochii închiși. La țară se învățase să se scoale devreme. Degeaba suspinase dorind să adoarmă din nou și zadarnic se silise să-și țină ochii închiși. Se simțea străin în acest mediu nou. Il auzi pe babu sforăind în camera lui, nu știa bine în care, deoarece când se întorsese cu legumele din târg, Bibigi îl chemase în bucătărie, îi dăduse o clătită rece și sleită, apoi îl pusese să curețe cartofi și să o ajute la bucătărie. Prânzul fusese pregătit, dar cine îl mâncase? Munu nu o știa. Adormise obosit în colțul în care se ghemuise. Singurul lucru de care își amintea era glasul ascuțit al stăpânei sale care îi ajunsese la urechi după ce primise destule ghionturi în coaste.

— Pacoste a oamenilor! Halal servitor, care adoarme înainte de apusul soarelui! Ce nevoie avem de unul ca tine, dacă o să faci d'astea în fiecare zi? Hai! trezește-te, trezește-te nemernicule! Trezește-te și servește masa babu-lui sau cel puțin

mănâncă înainte de a adormi, chiar dacă o să adormi pentru veşnicie.

Munu privi în jurul său, cercetând lucrurile împrăştiate într'o neorânduială desăvârşită. Erau farfurii roşcate de aramă, cu fundurile înegrite, castroane de culoarea bronzului, ploşti de aluminiu alături de jucării pentru copii, sticle mari şi mici, flacoane de farmacie asemenea flacoanelor cu etichete pe care le văzuse Munu în prăvălioara doctorului din sat. Acestea erau însă murdare de praf în timp ce în prăvălia doctorului totul era curat şi pus la loc de către ajutorul-preparator. Mai erau saci de făină, saci de linte, lăzi uriaşe de lemn şi cutii de fier în care se găsea, Munu nu ştia ce. Mai erau două cămăşi murdare şi un veston de alpaga atârnate într'un cuier. Pe perete se zăreau două tablouri uriaşe ascunse de nişte ghirlande de flori ofilite, o oglindă mare, spartă, acoperită de funingine, într'un colţ erau aruncate câteva lemne de foc iar pe o frânghie, întinsă dela un perete la celălalt atârnau o mulţime de haine noi şi vechi, de păturі şi de plăpumi. Intr'un raft izolat, pe o tavă aşezată într'un echilibru primejdios, erau nişte vase albe ca de cretă, ceşcuţe, o oală cu un cioc ca un rât de porc şi un ulcior. Munu nu ştia la ce folosesc toate aceste lucruri dar ceva din înfăţişarea lor lustruită îl fermeca, ceva care îi promitea vag o surpriză mai bogată în înţelesuri decât mesajul imperios reflectat de strălucirea vie a uneltelor de bronz şi de aramă care îl provocau poruncindu-i: „în curând va trebui să ne faci să strălucim!"

Cu toată încântarea pricinuită de tablouri şi de oglinzile somptuoase, tăcerea acestor vechituri îl neliniştea.

Se retrase în sine însuşi timp de o clipă, fără să-l supere lumina ce pătrundea cu încetul în cameră. Dori apoi să se scoale pentru a vedea ce se găseşte şi în celelalte părţi ale casei.

I se aprinse în ochi curiozitatea drăcească ce îl împinsese întotdeauna să se cţere pe arbori, prin tufişuri, pe stânci, după ouă de păsări. Inima îi fu cuprinsă de palpitaţia dulce şi uşoară care o făcea să tresalte când pleca să şterpelească fructe prin grădini. Dorul de aventură îi furnică prin toate mădularele.

Sări în picioare printr'un salt brusc şi merse cu paşi de lup la uşa din faţă. Aruncă o privire prin gaura cheii. Văzu o

cameră mică cu două paturi uriașe, cu câteva cufere și un cărucior de copil. Pe unul din paturi era culcat babu-l, cu jumătate de obraz înfundat în pernă. Munu bănui că grămada colțuroasă ghemuită sub cearceaf în celălalt pat era Bibigi.

Ca și când singurul fapt de a privi ar fi putut să-i trezească stăpânul și stăpâna, Munu se îndepărtă pentru a arunca o privire prin deschizătura unei alte uși, la dreapta sa.

In mijlocul camerei, pe un pat curat de campanie, era culcat un bărbat. Fața lui era aproape tot atât de albă ca cea a sahib-ului cu pălăria ca o coșniță, pe care unchiul său îl salutase aseară.

In această odaie se zăreau o mulțime de obiecte și mai interesante: într'un colț era o masă mare și niște fotolii majestoase ca tronurile pe care le văzuse Munu în cartea de istorie. Mai erau calendare cu datele înscrise în negru pentru zilele obișnuite și în roșu pentru duminici și sărbători, figuri colorate de pământ ars, printre care domnea efigia lui Ganeșa, zeul cu cap de elefant, zeul înțelepciunii, al plăcerii și al bogăției. Privirile lui Munu descopereau puterile civilizației. Ar mai fi zăbovit în contemplare dacă nu ar fi zărit bărbatul ce se întorcea de pe o parte pe alta mormăind în somn. Munu bănui că e tânărul frate al babu-lui căci o auzise pe Bibigi vorbind despre Prem *Ciota* [1]).

— Ei, Munu, te-ai trezit?

Inima lui Munu începu să bată cu putere și simți cum i se taie răsuflarea. Se întrebă dacă nu cumva sgomotul pașilor săi o trezise pe Bibigi.

— Da, Bibigi, zise el, potrivindu-și accentul său de muntean cu pronunțarea celor dela șes.

— Bine, apucă-te atunci de lucru. Vocea se auzea nepăsătoare, monosilabică. Scutură cenușa și scoate-o din vatră, spală farfuriile de aseară. Ai adormit îndată, hoitule, și nu le-ai mai spălat. Aprinde focul și pune apă să fiarbă pentru ceaiul babu-lui. Mă scol și eu îndată.

In clipa aceasta se auzi un suspin. Leila, fetița, se trezise probabil, dar adormi la loc deîndată. Munu se întreba unde putea fi oare fiica mai mare, Șeila. Se pare că plecase încă de

[1]) Ciota: medicul.

ieri la o serbare împreună cu unchiul ei. Nu o zărise până acum.

Munu se simți stingher, neștiind de unde să înceapă treaba. La țară, când se trezea, alerga mai întâi pe câmp pentru a-și face nevoile, se spăla apoi la fântână și se întorcea acasă ca să mănânce înainte de a se duce la școală sau de a mâna vitele pe malul râului.

Astăzi nu știa încotro s'o pornească pentru a se ușura. De jur împrejur erau case, bungalou-urile dominau dealul și oamenii se auzeau trecând pe stradă. Munu nu știa unde își fac nevoile cei din oraș.

Se grăbi înspre poartă, dar nu văzu nicio latrină. Fu cuprins de panică. Simți că nu se mai poate controla, simți că o să-și murdărească șorțul și alergă înspre peretele exterior, așezându-se pe vine.

— Unde ești? Unde ești, ticălosule? Hei? Munu!

Deabea se așezase pe vine și auzi vocea stăpânei sale. Fu cuprins deodată de teama că va veni și-l va vedea, dar nu se mai putea nici reține, nici ridica.

— Oh! Pacostea oamenilor! Oh! Nemernicule, nerușinatule! Porcule! Câine!

Furtuna se deslănțui deasupra capului lui Munu. Neprimind niciun răspuns la strigătele ei, Bibigi ieșise până la poartă și îl zărise.

— Oh! Ce rușine, ce rușine! Vită încălțată! Corabia existenței tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul vieții. Mâncate-ar viermii! Ce faci acolo? Dece nu m'ai întrebat unde să te duci? De ți-ai da duhul! Arde-te-ar focul! N'am știut că luăm în serviciul nostru o vită, o brută, un sălbatic! Ce o să creadă sahibii care trec în fiecare dimineață și seară prin fața porții noastre? Ce o să zică babu care trebue să-și păstreze prestigiul în fața tuturor sahibilor! Oh! Ce murdărie îngrozitoare a făcut în fața porții mele!

Treptat, glasul trecu dela surpriză la mânie și la volubilitatea mecanică a blestemelor, pentru a atinge ultima notă a desnădejdii adevărate. Mintea lui Munu fu cuprinsă de beznă. Dori să dispară de îndată de pe pământ. Pentru prima dată în viața lui se simți rușinat că fusese văzut în timp ce își făcea nevoile în aer liber.

Bineînțeles, toată casa fu trezită.

Primul sosi Nathu Ram, cu umerii osoşi şi picioarele arcuite. Simţul său de proprietate, împins la extrem, îl făcuse să creadă că un hoţ pătrunsese în casă. Apăru apoi Babu Ciota, un tânăr bărbat bine legat, cu mersul liniştit şi nepăsător.

— Ce s'a întâmplat? Ce înseamnă aceste ţipete?

Se arătă apoi şi fiica mai mare a babu-lui, Şeila, o fetiţă sveltă de vreo zece ani, cu obrazul de fildeş, cu ochii căprui, sireţi, care părea că se înveseleşte de asemenea incident ridicul.

— Ţărănoiul ăsta nerușinat, reîncepu să strige Bibigi cu toată forţa de care era în stare, s'a apucat să-şi facă nevoile în pragul bucătăriei mele. Dumnezeule! Inchipuiţi-vă aşa ceva! Pacoste a oamenilor! Mânca-te-ar viermii! Oh, oh!...

— Pentruce, pui de lele ce eşti, chelălăi babu-l Nathu Ram, ridicându-şi palma plăpândă şi osoasă, pentru a-şi calma soţia şi a-l ameninţa, în acelaş timp, pe Munu. Pentruce ai făcut asta? Se strâmbă atât de tare în timp ce vorbea, încât sbârciturile frunţii i se uniră într'o contorsiune curioasă, iar buzele i se îndepărtară una de alta, descoperind gingiile roşii şi dinţii mari. Repetă prostește:

— Pentruce ai făcut asta?

— Pentrucă nu voia să facă în pantaloni, spuse batjocoritor tânărul babu. Bibigi ar fi fost silită să-i spele. Nu-i nimic, faptul s'a consumat şi măturătorul va trece în curând pe aici.

Şeila râse înnăbuşit şi se agăţă de piciorul unchiului ei.

— Pleacă, Şeila, n'ar trebui să fii aici, zise Nathu Ram, potolindu-şi mânia. Nu putea să se ducă la latrină? Dece nu i-ai spus unde e? îşi întrebă el nevasta.

— Oh! Nu cumva crezi că o să-l las să folosească closetele noastre? Il răsfeţi! O să mai am o belea cu care să-mi bat capul! Mai bine l-ar chema cineva pe măturător să cureţe murdăria asta.

— Ei hai, zise babu Ciota, împăciuitor. Să nu-l înfricoşăm, altfel o să facă şi mai multă murdărie. Ce s'a întâmplat cu ceaiul? întrebă dânsul. Şeila, ce s'a întâmplat cu ceaiul? Crezi că mama ta e prea furioasă ca să ne dea ceaiul?

— Nu poţi să aştepţi puţin, Prem Ciand? exclamă Bibigi. Lasă-mă să mă ocup mai întâi de tâmpitul ăsta. Oh, strigă ea, plină de desgust, amintindu-şi ce văzuse, totuşi fără să

manifeste vreo pornire de a vomita, mi-e rău la stomac, nu mă simt bine.

Auzi în spatele ei un foşnet şi îl văzu pe Munu în picioare în bucătărie. Se aruncă asupra lui, strigând cu o voce ascuţită.

— Oh! Călău ce eşti! Unde te duci?

— Mă duc la pompă să mă spăl, răspunse Munu, cu inconştienţa cea mai desăvârşită.

— Cară-te! Şi ai grijă să te speli înainte de intri în bucătărie, spuse ea, împingându-l cu amândouă mâinile. Piei din ochii mei, dobitocule.

Bibigi continuă să-l ocărască pe Munu multă vreme, chiar după ce băiatul n'o mai putea auzi.

— Credeam că o să mă pot odihni puţin după venirea acestui servitor. In loc de asta, muncesc ca şi înainte, ca o roabă. Ce nevoie avem de o asemenea vită în casă? O grijă în plus, nu un ajutor. Ce tâmpit! E desgustător! Oh! Ţărănoii ăştia!

— Nu-i vorbi de rău pe ţărani, o batjocori cumnatul ei, şi tu eşti dela ţară.

— Oh! Nu face glume, te rog! Trebue să ne menţinem prestigiul. Aibi grijă cel puţin de aparenţe în faţa unui străin.

— Şelia, întrebă Prem Ciand cu voce tare, pentru a fi auzit de cumnata lui, îţi aminteşti poemul închinat ceaiului, pe care l-ai citit pe afişele Companiei Imperiale, la staţia de tramvai?

— Vrei să spui, unchiule: ceaiul cald te răcoreşte... In mijlocul verii...

— Da, spune-i-o cu hotărîre lui Bibigi, adăugă el surâzând răutăcios şi plecă să se culce din nou.

— Ceaiul cald te răcoreşte, începu să cânte Şeila.

— Bine, bine, strigă Bibigi, nu mă bateţi la cap şi nu mă ocăriţi degeaba. Pregătesc ceaiul. Iar tu, ticăloasă mică, nu trebue să-ţi dai aere de memsahib [1]) pentrucă unchiul tău a juns sahib, învăţând medicina la universitate.

Munu freca tigăile cu cenuşă lângă piatra care era şi jghiab şi lighian în acelaş timp, şi care răspundea, printr'o gaură năclăită, făcută în perete, într'o ţeavă în jurul căreia zumzăiau gângăniile şi mişunau viermii. Copilul simţea curentul de aer

[1]) Stăpânul soare, titlu dat femeilor albe.

rece și greţos ce venea din canal și îi svânta sudoarea de pe faţă. Se învârti pe loc și se așeză cu spatele spre deschizătură. Acum însă se pomeni în faţa unei uși laterale prin care pătrundea un miros de latrină.

— Astea trebue să fie closetele, își zise Munu. Ce curios.

— Pot să-i ajut să frece crătiţile? întrebă Șeila care se învârtea prin bucătărie.

— Șterge-o de aici, urlă mama ei, și lasă-l pe acest porc, pe acest nevrednic, să mai muncească puţin, în chip de variaţie.

Fetiţa plecă.

Bibigi apucă cratiţa cu apă clocotită, luă serviciul de ceai pe care îl văzuse Munu așezat într'o poziţie primejdioasă pe raft, și pregăti ceaiul în oala mare cu rât de porc. Avu grijă să nu așeze ceștile de porţelan prea aproape de zona rituală ce despărţea partea sacră a bucătăriei de restul odăii. Bibigi era o indiană ortodoxă și știa că prietenii mahometani ai soţului și ai cumnatului ei băuseră ceaiul cu ceștile și farfurioarele acestea. Munu privi cu interes fiecare din mișcările ei și observă grija cu care se ferea să nu spurce tingirile de aramă apropiindu-le de porţelanuri. Văzu totuși cu coada ochiului cum apropie apa clocotită de ceainic. In timp ce vărsa apa din cratiţă pentru a umple ceainicul, Bibigi băgă de seamă că Munu o privea. Se temu că a fost prinsă în flagrant delict de spurcare, dar nu era tocmai sigură, așa că începu să-l ocărască pe Munu.

— Vezi-ţi de treabă și nu sta aici să mă spionezi când pregătesc ceaiul.

Inainte de a-și întoarce privirile în altă parte, Munu văzu însă tocmai ceeace Bibigi voia să ascundă. Impușcase doi iepuri dintrodată: fiersese ouăle în apa de ceai, ceeace era socotit nesănătos chiar la munte. Scoasă din sărite, pălind de furie, Bibigi mai avu și necazul să o audă pe Leila pe care o lăsase dormind în patul ei, trezindu-se cu un ţipăt ascuţit.

— Oh! S'a și trezit Leila! Călăule! Nenorocire a vieţii mele! Nu mă lași nicio clipă să mă odihnesc sau să fac ceva!

Puse la prăjit pe cuptor două felii de pâine englezească și mai tăie o alta. Copilul ţipa din ce în ce mai tare.

— Oh! Aibi puţină răbdare! Oh! Ce stârv ești! Ce ţi s'a întâmplat? Lua-te-ar ielele să te ia! Ce blestem a căzut pe capul tău de urli așa ziulica întreagă? Degeaba am cumpărat

eu o amuletă[1]) dela fachir... Oh! dumnezeule, când o să am puțină pace? Mă învârtesc, mă învârtesc toată ziulica de parcă aș fi un titirez. N'am și eu timp să mă îmbrac, să flecăresc puțin cu vecinele, sau să mă duc după cumpărături. Noaptea trecută m'am culcat la două. Am spălat, am curățat și acum Șeila, stârv ce ești, aibi grije de sora ta mai mică în loc să alergi prin casă și să faci sgomot.

Prem Ciand îl luă pe copil și îl duse în salon, împreună cu Șeila. Dădu drumul gramofonului pentru a le înveseli.

Munu auzi muzica. Sfârșișe aproape de frecat vasele și ieși din bucătărie sub cuvânt că voia să curețe pompa.

Bibigi lăsase să se ardă pâinea de care uitase în timp ce striga. Incepu să bolborosească tot felul de blesteme și tăie alte bucăți de pâine punându-le la prăjit pe niște frigărui.

Ritmul dureros al unui cântec de dragoste umplu casa. O clipă sau două Bibigi uită aceste necazuri, făcându-și tot felul de socoteli — dacă o să poată merge sau nu în după amiaza asta la funeraliile mamei lui babu Beli Ram.

Munu clăti în grabă tacâmurile și se repezi, nu spre ușa bucătăriei ci, prin verandă, în salon.

— Spune măi, pui de ciuf, spuse babu Ciota, te-ai șters pe picioare înainte de a intra?

— Nu, babugi, răspunse Munu, stând pe covor cu picioarele ude și cu coșul de farfurii ce picurau sub braț.

— Atunci, pentru numele lui dumnezeu, șterge-le pe rogojină, zice batjocoritor Ciota babu. Pentru asta e pusă, acolo dacă îmi dai voie să-ți spun.

Munu prinse curaj.

Oricum, se gândi dânsul, Ciota babu nu m'a oprit să intru. Munu dorea să audă muzica, dorea să vadă și să pipăe o mașină care cântă asemenea celei ce îl încântase aseară în bazar.

Ce noroc am că există o asemenea mașină minunată care cântă chiar în casa în care am intrat în serviciu.

Se întoarse în bucătărie pentru a lăsa coșul ca să aibă mâinile libere, apoi plecă din nou sub cuvânt că aruncă murdăriile și cenușa la gunoi.

Din nenorocire muzica se opri tocmai în această clipă.

---

[1]) Obiect care se crede că are o putere magică.

— Cum te chiamă? îl întrebă un băiat mare, care umplea niște găleți de aramă la pompă în timp ce alți doi băieți mai mici ședeau mai la o parte și îl observau. Poți să arunci cenușa acolo, pe grămada aceia.

Munu deșertă cenușa pe mormanul pe care i-l arătase băiatul cel mare.

— Și tu ești servitor? îl întrebă deodată Munu.

— Da, lucrez la babu Gopal Das, răspunse băiatul cel mare. E mai însemnat decât babu-l tău. Iar babu-șii celorlalți doi sunt funcționari la tribunal. Toți trei suntem din Hoșiarpur.

— Eu sunt din Kangra, zise Munu. Vin din Kangra, și le servi îndată o mulțime de informații despre unchiul său și despre oamenii cei mai însemnați din sat, povestindu-le călătoria pe care o făcuse cu părinții săi la Hoșiarpur când era mic. In câteva clipe își făcuse toate mărturisirile în felul naiv și deschis al indienilor din Nord.

Un cântec vesel atrase deodată atenția lui Munu înspre casă. Se întoarse în goană.

— Așează-te pe labe, maimuță, strigă Ciota babu.

Munu se lăsă în patru labe ca o maimuță adevărată înveselindu-se deodată cu stăpânul său. Își frecă picioarele și mâinile, apoi înaintă făcând pe paiața și începu să danseze așa cum văzuse că făcea maimuța unui scamator pe care îl întâlnise la încrucișarea drumurilor, când se întorcea dela școală.

— Privește, unchiule, privește! pufni de râs Leila, dansează ca o maimuță.

— Șanș! Șanș! strigă Ciota babu, intrând și el în joc și luând rolul scamatorului.

Micuța Leila bătea măsura, dând din cap și plesnind din palme.

— Eu o să fac pe ursul, zise Șeila. Munu era înflăcărat. Dansa cu gesturi stângace și caraghioase, se strâmba, își arăta dinții scoțând strigăte scurte, ascuțite, ca o adevărată maimuță.

— Ce s'a întâmplat? Ce este hărmălaia asta? Cu ce drept a intrat în salon? Vocea lui Bibigi se auzi, aspră și pătrunzătoare. Atmosfera îngheță. Se lăsă tăcere. — Cu ce drept ia parte la plăcerile mai marilor săi?

Munu se întoarse în grabă la bucătărie fără să se simtă

însă pleoștit. Obrazul îi strălucea încă de veselia sălbatică, de exaltarea care era însăși esența firii sale.

Fumul sobei o împiedica pe Bibigi, care ședea pe o rogojină continuând să prăjească pâine, să vadă obrajii îmbujorați și ochii strălucitori ai lui Munu, altfel băiatul ar fi avut de suportat un nou șir de ocări, aproape tot așa de greu de îndurat ca înșiruirea sarcinilor pe care i le da.

— Locul tău e aici, în bucătărie. Nu trebue să te amesteci în jocurile lui Ciota babu cu copiii. Trebue să-ți isprăvești treaba repede, nu-i timp de pierdut. Babugi trebue să fie la birou la ora zece. Șeila trebue să meargă la școală. Nu te-am angajat ca să încurci lucrurile, ci ca să ne ajuți. Iți dăm o leafă bună, mai mulți bani decât ai văzut tu vreodată în toată viața ta de până acum la sat, mai mult decât au văzut vreodată tatăl și mama ta, așa că s'ar cuveni să și muncești ceva în schimb. Te previn că nu trebue să-ți faci niciodată nevoile în fața casei. Când va veni măturătorul, spune-i să-ți arate latrinele servitorilor, dela poalele dealului. Nu atinge nimic înainte de a te spăla pe mâini. Trupul tău e murdar, ferește-te să-l atingi. Hainele tale sunt la fel de murdare și am văzut că îți ștergi mâinile de cămașă. Ah! Bănuesc că după ce te-ai spălat ți-ai șters și trupul cu cămașa. Dumnezeule! Dece nu mi-ai cerut un prosop? Vită ce ești, ar trebui să-ți fie rușine! Șeila, Șeila, copila mea, caută un prosop în ladă și dă-l sălbaticului acesta. Mă auzi? Nu trebue să pui mâna pe nimic înainte de a te fi spălat. Ai pus mâna pe ceva murdar după ce te-ai spălat?

— Nu, Bibigi, răspunse Munu, care dansa încă în gând, fără să înțeleagă mare lucru din cele ce îi înșira Bibigi.

— Bine, însă ai frecat cratițele.

— M'am spălat după aceea pe mâini, Bibigi, răspunse Munu.

— N'ai pus mâna pe nimic altceva?

— Nu.

— Nu? E chiar adevărat? Dar gunoiul?

— După ce am aruncat gunoiul m'am spălat pe mâini la pompă.

— N'ai pus mâna pe nimic altceva?

— Nu.

Munu mințea. Era exasperat și căuta să pună capăt acestui interogatoriu. Știa bine că își frecase palmele de rogojină

când dansase ca maimuța și era desigur murdar deoarece rogojina era folosită pentru ștersul picioarelor.

— Bine, atunci du ceaiul lui Ciota babu.

Munu nu știa ce trebue să facă, să ia toată tava, sau să ducă pe rând lucrurile ce se găseau pe dânsa. Nu făcuse niciodată o asemenea treabă la el acasă. Se gândi că e mai bine să întrebe.

— Cum trebue să-l duc?

— Cum trebue să-l duci? Cum o să-l duci? Cât timp o să-mi trebuiască pentru a ți le spune pe toate? Nu știam că Daia Ram o să ne aducă un asemenea prostănac. Noi...

Munu, care se uita la obiectele de porțelan așezate pe tavă, întrebă, înainte ca Bibigi să-și fi isprăvit tirada:

— Din ce sunt făcute?

— Ce obrăznicie, ce nerușinare! Îndrăznești să mă întrerupi când vorbesc. Vezi-ți de treaba ta, se răcește ceaiul. Sunt din porțelan, vezi bine. Să nu-ți scape tava și să nu spargi cești-tile că îți frâng oasele.

De îndată ce primi răspunsul așteptat, Munu ridică tava cu ușurință și se îndepărtă cu o îndemânare surprinzătoare, în timp ce Bibigi își continua sporovăiala și îl amenința cu un șuvoi de cuvinte, întreținut de flecăreala ei aspră și monotonă.

— Iată-l, copii! zise Prem bătând din palme, iată ceaiul, puțin cam târziu, dar nu face nimic.

— Ceaiul, ceaiul, exclamă Șeila.

— Oon... aam... vreau să zic ceaiul, oftă Leila, care ședea pe masă și își clătina capul în ritmul muzicii, în felul copilăresc și caraghios ce o înveselea pe sora ei mai mare, pe unchiul și pe tatăl ei, când acest bărbat vrednic nu avea alte preocupări și venea să se joace cu copiii.

— Așează tava aici, măi harapule, zise Prem cu o asprime prefăcută. Vorbea într'o hindustană stricată pe care ținea s'o folosească ori de câte ori se afla în fața unui lucru atât de european cum ar fi o tavă de ceai, sau când, fiind îmbrăcat într'un costum englezesc, imita tonul pe care îl aveau englezii când vorbeau cu servitorii lor indigeni. — Pune tava pe masă, harapule care îți faci nevoile pe-afară.

— Babugi, vino la ceai. Șeila își striga tatăl care se culcase să tragă un pui de somn suplimentar în insula liniștită a refu-

giului său din mijlocul agitației demente ale celor trei camere ce alcătuiau locuința sa.

— Dece s'ar scula, își bătu joc Bibigi, dece s'ar scula? Nu mânuește toată ziulica în biroul său securea de tăiat arbori?

Babu-l Nathu Ram se trezi din toropeală. Intră în salon, palid, speriat, copleșit, surâzând plin de teamă. Semăna cu un cocoș urmărit de găină și dorea, înainte de orice, să nu dea ochii cu nevastă-sa dimineața.

Munu așeză tava în siguranță pe o măsuță, apoi se dădu înapoi până spre ușă. Stătea în picioare și observa ritul pe care îl îndeplinea, cu o anumită gravitate, Ciota babu, turnând întâi laptele din cana mare, apoi ceaiul din cana cu rât de porc și adăugând în urmă zahăr în ceștile înșirate în fața lui.

Ce curios, își zise Munu, ce idee ciudată să torni ceaiul dintr'o cană și laptele dintr'alta. Mătușa sa fierbea ceaiul, laptele, zahărul și apa într'o cratiță și turna totul, gata de băut, în pahare de aramă. Și apoi dece trebuia să prăjești această pâine uriașă, ciudată? Munu nu văzuse niciodată pâine englezească.

— Unde e smântâna? Hei, măicuță mică, unde e smântâna? întrebă Ciota babu, nerăbdător dar vesel. Du-te și cere-i lui Bibigi smântână sau unt.

Cuvintele acestea îl treziră pe Munu din visare.

— Iată smântâna și untul, anunță Bibigi. Du-le ca ei să se îngrașe în timp ce eu mă istovesc ca o sclavă.

Munu aduse într'o clipă smântâna și untul și rămase în salon, atras de calda bunăvoință pe care o răspândea Ciota babu. Bura babu îl privea. Căscă și își întinse brațele subțiri, asemenea unui cerșetor jigărit, apoi își așeză trupul uscat și lipsit de grație într'un scaun în formă de lotus. Ciota babu părea să facă totul cu îndemânare, mușca din pâinea pe care o unsese cu unt și sorbea una sau două înghițituri de ceai. Pentru Bura babu lucrul acesta părea să fie deosebit de greu. Se frământa pe scaun, fărămiturile cădeau pe el și pe covor, turna conținutul cestii sale într'o farfurioară, suflând cu băgare de seamă în lichidul fumegând pe care îl sorbea sgomotos. Din când în când, plescăia cu limba lui galbenă și murdară, umezind perii sbârliți și mustățile căzute peste buze.

— Hai, vino aici, putreziciune! Unde te-ai vârît? strigă Bibigi, care prinse din nou viață auzind-o pe Șeila că își în-

treabă unchiul dacă poate să-i dea ceai lui Munu. Nu mai ai nimic de lucru? Crezi că dacă ai ridicat o tavă cu ceai şi ai dus-o în camera de alături, ţi-ai câştigat leafa?

Munu se retrase în bucătărie. Se compătimea pe sine însuşi, căci drăgălăşenia Şeilei îl mişcase adânc.

— Freacă cratiţele cu cenuşă, leneşule, să nu rămână nici urmă de grăsime sau de murdărie pe ele, răcni Bibigi. Când Munu se apucă de lucru, începu din nou să ţipe :

— Oh! dumnezeule! Lasă-te de asta, lasă-te de asta! Nu eşti bun de nimic, o să trebuiască să fac totul singură! In casa asta nimeni nu face ceva cum trebue. Imbecilule, nu vezi că negreala asta trebue să dispară ? Uită-te la luciul cratiţelor de pe poliţă şi uită-te şi la vasele pe care le-ai curăţat astăzi. Trebue să le faci să lucească la fel.

Din fericire pentru Munu, cineva din salon o chemă pe Bibigi.

— Oh, mamă a fiicei mele, spuse Bura babu, după vechiul obicei al familiilor indiene, adu încă o ceaşcă. Babu Ram lal e aici... dă-mi şi apă caldă să mă bărbieresc. Trebue să-i faci apoi baie Şeilei şi s'o pregăteşti pentru şcoală, fetele lui Ram lal vor fi în curând gata.

Bibigi luă încă o ceaşcă şi o farfurioară de pe raft şi le aduse în salon cu o umilinţă care contrazicea tonul ascuţit al vocii şi asprimea înfăţişării sale.

Munu se bucură de o clipă de răgaz. Când stăpâna lui se întoarse din salon împreună cu Şeila şi cu Leila, îl trimise să-i ducă babu-lui apa caldă de care avea nevoie şi începu să se îngrijească de îmbrăcămintea fetelor.

— Ce otravă îngrozitoare e femeia asta, se gândi Munu. Băiatul prinse clipa potrivită ca să iasă din bucătărie şi se reîntoarse în salon, în lumea aceea plină de plăceri, unde Ciota babu cel vesel îşi bea ceaiul şi unde, după cum auzise Munu, venise şi un alt babu.

Munu fu răsplătit nu numai zărind un bărbat scund, binevoitor, ce recita versuri în Pungjabi, la fel cu cele pe care le auzise Munu dela cântăreţii din satul său, ci şi văzând spectacolul, mult mai de mirare, al lui Ciota babu, care îşi freca obrajii săpuniţi cu dinţii unei maşini mici, de oţel strălucitor.

— Ce făcea oare? Munu îşi aminti de prăvălioara bărbie-

rului din sat. „Se bărbiereşte“ şopti dânsul. Urmări operaţia cu multă luare aminte. Din tot ce văzuse mai minunat, mai plin de taină, dela sosirea lui în oraş, această mică maşină cu dinţi i se părea lucrul cel mai minunat, cel mai uimitor. La ţară, bărbierul se folosea de un brici lung, ascuţit, o asemenea maşină nu văzuse niciodată. „Nu poate fi prea primejdioasă, se gândi dânsul, de vreme ce babu-l îşi freacă faţa cu ea aşa de repede, de sus în jos, de sus în jos“.

— La ce te uiţi, pui de ciuf, spuse drăgăstos babu-l, băgând de seamă aerul preocupat al lui Munu şi amintindu-şi cât îl uimise şi pe dânsul această privelişte când o văzuse întâia oară.

Munu surâse ruşinat.

— Babugi, îndrăzni el după o clipă, maşina asta costă multe parale ?

— Dece, spuse babu-l, bătându-şi uşor joc de dânsul, ai vrea să te razi pe cap ? Ai rămas orfan ?

— Sunt orfan, zise Munu întristându-se.

— Oh, glumi oaspele, nu eşti încă aşa de mare cât degetul meu mic şi vrei să ai o maşină de bărbierit ?

— *All right,*[1]) spuse Ciota babu pe tonul lui şăgalnic obişnuit, dacă vrei să fii atât de bun şi să-mi aduci un prosop din camera mea o să-ţi dăruesc o lamă ca să-ţi tai beregata când ţi-o veni cheful.

Munu alergă în căutarea unui prosop, plin de admiraţie pentru Ciota babu. Se simţea atras de acest băiat vesel. La întoarcere se găsi în faţa unui nou miracol pe care îl îndeplinea babu-l. Invârtea manivela mică a unei maşini strălucitoare în formă de ou. Munu se silea să priceapă ce se întâmplă şi, în clipa în care adună destul curaj pentru a-l întreba pe babu-l cel slab şi palid, ce face, mintea îl purtă la cureaua de piele pe care bărbierul satului îşi ascuţea bricele uriaşe.

— Asta, spuse dânsul impetuos pentru a împărţi cu cei de faţă bucuria descoperirii sale, asta este, fără îndoială, o maşină de ascuţit.

— Călău păcătos! Ia te uită la el! Munu îşi dădu seama după schelălăit că Bibigi îl auzise vorbind cu babu-şii. Unde

[1]) Ei, bine!

te-ai băgat? Cu treaba ce ai făcut? Nu ţi-am spus că locul tău e la bucătărie? Iţi intră asta în cap, ori trebue să-ţi sucesc gâtul ca să înţelegi? Toată treaba trebue s'o fac eu. Vrăjitoarea asta trebue să meargă la şcoală, babu trebue să plece în curând la birou. Cred că n'ai învăţat în munţii tăi să faci cocă pentru clătite. Şi apoi mâinile tale sunt murdare. Niciodată n'o să te las să te atingi de mâncarea noastră. Trebue să fac totul singură. La ce bun să mă las în nădejdea ta!

— Ce trebue să fac acum, Bibigi ?

— Poftim! Nu-mi bate capul! continuă să ţipe Bibigi. Crezi că nu ai nimic de făcut ? Eşti chior sau eşti tâmpit ? Uită-te la vasele astea, la toate ceştile pe care trebue să le speli, la toate legumele pe care trebue să le cureţi.

Munu începu să spele serviciul de ceai. Descoperi că porţelanul se curăţă de îndată ce torni apă pe el. „Asta e practic", se gândi dânsul şi clăti cu repeziciune câteva ceşti pe care le puse la uscat.

— Ia te uită ! Ce faci acolo ?

Bibigi începu să scoată nişte ţipete ascuţite. Freacă ceştile cu cenuşă, la fel cum ai frecat şi alămurile. Curăţă-le cu grijă să nu rămână nicio murdărie, nicio urmă de buze pe ele. N'am ajuns chiar aşa de rău ca sahibi, ca să mâncăm şi să bem din veselă murdară. Suntem nevoiţi să-i respectăm pe sahibi pentrucă sunt ofiţeri, sahibii sunt însă murdari. Fac baie în căzi, în apa murdară ce s'a scurs de pe trupul lor şi rămân în apă şi după ce s'au săpunit şi şi-au clătit slinul de pe dânşii. Servitoarea lui Mem sahib dela Bancă mi-a spus că mănâncă friptură de vacă la fel cu mahometanii, şi carne de porc, ca sikh-ii [1]).

— Ştiţi, zise Prem Ciand cicălitor, aventurându-se până în bucătărie spre a vedea dacă masa de piatră nu era liberă ca să facă un duş, şi eu mănânc friptură de vacă şi de porc.

— Oh, te rog, nu spune aşa ceva, mi se întoarce stomacul pe dos, îl imploră Bibigi.

Munu se aşează, apucându-se să frece cratiţele cu cenuşă şi să le clătească. Nu prea avea multă tragere de inimă, mai ales pe la margini şi în fundul oalelor. Era un băiat cu o fire

[1]) Sectă religioasă din India, se închină zeului Vişnu.

vioaie și era prea tânăr pentru a-și impune disciplina unei munci amănunțite. In ciuda urii haine și tenace pe care o nutrea împotriva lui Munu, mătușa acestuia făcea toate treburile în gospodărie, liniștită, neobosită, fără să bombăne vreodată. Munu își amintea cum, împins adesea de un elan de simpatie, voise să mătură pe jos, să curețe podeaua cu baligă, și să facă tot felul de treburi pentru dânsa. Neînțelegerea dintre mătușa lui și dânsul era pricinuită de împrejurarea că femeia aceasta nu putea avea copii și îi era rușine de sterilitatea ei. Munu își amintea că îl luase de nenumărate ori în brațe și-l adormise, în vreme ce Bibigi părea să-l urască fără nicio pricină.

Băiatul șterse vasele cu o cârpă murdară, nădăjduind că într'o zi Bibigi va înceta să-l mai hărțuiască, că o să se învețe cu toate și că nu o să se mai simtă atât de străin în această casă. Ciota babu era drăguț, copiii se înveseliseră văzându-l cum dansează ca o maimuță. Bura babu era suportabil (puteai să nu-l privești), dar Bibigi... Munu se opri să nu meargă mai departe pe calea unei critici prea violente, fiind sigur că, într'un fel sau într'altul, Bibigi îi va ghici până în cele din urmă gândul și-l va prigoni și pentru acest motiv. Își îndreptă gândul înspre vesmintele frumoase de mătase, care atârnau în sala comună și se asemănau cu cele purtate de sahibii pe care îi văzuse în ajun. Ii trecu prin minte că i-ar plăcea să-l vadă pe Ciota babu îmbrăcat cu ele. Se sculă, zărindu-l pe acesta că se îndreaptă înspre dânsul.

— Domnia voastră a terminat de folosit jghiabul? Pot să fac un duș? îl întrebă Ciota Babu, cu un respect ironic.

— Da, babugi.

La auzul acestor cuvinte, Bibigi se năpusti asupra lui Munu ca un trăsnet.

— Ai terminat? Bine! Dacă ai terminat, unde pleci? Ce cauți în camera de alături?

— Eu... se sili Munu să găsească o desvinovățire.

— O să spui o minciună, zise Bibigi, amenințându-l cu pumnul. Ia asta și șterge-o, babu-șii vor să facă duș, curăță legumele și strânge pe aici! Nu ți-am spus de o mie de ori că nu ai voie să intri în odăi dacă nu ți se poruncește? După ce toată lumea va fi plecat, o să bați covoarele și o să faci paturile. Mă întreb cum o să te pricepi? Bănuesc că trebue să-ți

arăt ce să faci. Singurul lucru pe care se pare că îl ştii este să-ţi vâri nasul peste tot. Obraznic şi curios ce eşti! N'ai văzut de când eşti pe lume altceva decât dealurile tale şi ţi se scurg ochii după minunăţiile din casa noastră.

— Iată potopul deslănţuit, zise Prem, turnându-şi cu ulciorul apă în cap. Bagă de seamă neghiobule, o să te înneci nu numai într'un fluviu de vorbe dar şi în elementul lichid.

Munu îşi reţinu un surâs, auzind gluma bună a babului şi mormăi un blestem pentru fluviul lui Bibigi. Aceasta se dusese să-i dea câţiva bani de cheltuială Şeilei, care era gata de plecare la şcoală, altfel l-ar mai fi prins că greşeşte cu ceva. Munu era sigur că Bibigi va găsi întotdeauna vreo pricină ca să-l ocărască.

In timpul acestui scurt răgaz, gândul lui Munu rătăci dela trupul frumos şi alb, al babu-lui, la vesmintele care aveau să-l împodobească, la hainele de mătase, minunat croite, şi îi apăru deodată, ca din senin, imaginea ghetelor, a ghetelor negre, strălucitoare, legate cu şnururi frumoase ale lui Bura babu.

— Şeila... Şeila. Şirul gândurilor lui Munu fu turburat de o voce tinerească ce venea de afară.

— Da, viu, răspunse din cameră vocea ascuţită a Şeilei.

La uşa bucătăriei apăru o fetiţă frumoasă, cu obrajii de culoarea grâului copt. Purta un văl trandafiriu, simplu dar graţios.

— Mamă a Şeilei, strigă dânsa, apoi scoase deodată un O! O! zărindu-l pe Munu.

— Dece fugi, vrăjitoare cu păr lung şi cu picioare strâmbe? o cicăli Ciota babu, intrând în salon.

— Cansalia, ei, Cansalia, strigă Bibigi, nu-ţi fie teamă de acest ţărănoi, surioară. Nu ştii ce a făcut azi dimineaţă? S'a dus să-şi facă nevoile lângă zid. Acolo! Afară! Uite, Şeila e gata, ia-o, du-te cu dânsa, copila mea.

— Trebue să fie nostim micul vostru servitor, spuse fetiţa, privind înăuntru, babu-l meu mi-a povestit că dansează ca o maimuţă. Grăbeşte-te Şeila, vino repede, surorile mele ne aşteaptă şi o să întârziem dela şcoală.

Munu se simţi umilit. Cum o să mai poată da ochi cu lumea dacă li se spunea tuturor ce a făcut dânsul azi dimi-

neață. Înțelese în fine care era locul său pe lume. Era un sclav, un servitor supus tuturor muncilor murdare, care poate fi ori când ocărît și chiar bătut, cu toate că până acum nu i s a întâmplat una ca asta! Era întristat și se simțea singur.

Brusca apariție a lui Ciota babu, îmbrăcat cu o vestă de tussor,[1]) cu un pantalon alb imaculat, cu dunga desăvârșită, cu o pălărie moale și purtând o pereche minunată de ghete roșcate, îl exaltă pe Munu. Îl iubea pe omul acesta, îl admira, îl socotea drept idealul lui și voia să fie iubit de dânsul.

— Spune-mi, unde e Bibigi, diavol fără coarne? întrebă babu-l.

Munu surâse rușinat, dar fericit.

— Iată-mă, răspunse Bibigi de afară, ce dorești?

— Doresc cinci din cele o sută cinci zeci de rupii minunate de argint pe care le câștigă fratele meu în fiecare lună la Banca Imperială a Indiilor. Mă duc să văd un bolnav la celălalt capăt al orașului și e o tactică bună să ai în buzunar o grămadă de monete sunătoare. Oamenii îți trimit toate rudele lor ca să le îngrijești. Banul trage la ban.

Față aspră a lui Bibigi se lumină puțin pentru a răspunde lui Ciota babu, care îi făcea cu ochiul, totuși, ieșind din cameră, îi aruncă lui Munu o privire aspră pentru a-l opri să o urmeze spre caseta unde ținea ascunsă averea familiei. Privirea aceasta nu avu efectul așteptat. Bibigi îl zări pe Munu privind pe furiș înspre ungherul către care se îndrepta dânsa. Se turbură și începu să se învârtească încoace și încolo pentru ca sgomotul cheii în broască să treacă nebăgat în seamă.

— Vezi-ți de treabă, hoțule, și nu mă urmări din ochi în toate părțile.

Scârbit de această presupunere, Munu continuă să curețe cartofi. Îl auzi pe Ciota babu trântind ușa salonului și plecând împreună cu fratele său mai mare.

— Apucă-te de treabă! Curăță odăile și fă paturile, spuse Bibigi, cu o voce mai blândă. O să pun zarzavaturile la foc și o să plămădesc coca pentru ciapratis.

Stând pe vine, Munu mătură covorul, extaziat de măreția vrăjită a salonului. Privirile sale mângâiară mahonul lustruit

[1]) Pânză ușoară de mătase.

al fotoliilor impunătoare ca niște tronuri. Nu se putu împotrivi dorinței de a privi de două sau de trei ori îndeaproape tablourile. Cerceta fiecare lucru cu uimire și dragoste încercând să pătrundă înțelesul. „Ce scrie în cartea asta? Cum merge pendula asta mare? Cum se poate auzi vocea din cutie?“

— Să n'o trezești pe Leila, strigă Bibigi auzindu-l pe Munu cum împinge un fotoliu. Vin să te ajut la făcutul paturilor.

Bibigi sosi, ceva mai potolită, deși îl ocărî din nou pe Munu, pentrucă făcea treaba prea repede. După ce terminară de dereticat prin odăi, îl trimise la pompă să umple oalele cu apă. Mai târziu, îl puse să învețe să gătească. Unchiul lui Munu sosi ca să ia mâncarea de prânz pentru babu și pentru Șeila.

— Îți place aici ?

Munu ar fi izbucnit în plâns la aceste vorbe, dacă Bibigi n'ar fi fost de față.

— Oh! da, îmi place foarte mult, răspunse dânsul.

Daia Ram ceru învoirea să-l ia cu el pentru a-i arăta drumul spre școală ca să poată merge după Șeila.

Munu hohoti în tot timpul drumului, plângându-se de viața aspră pe care o ducea dela sosirea lui la oraș și mai ales de veșnicile ocări îndurate dela Bibigi.

— Ești servitorul lor, spuse Daia Ram. Trebue să faci ce se cuvine. Trebue să crești și să muncești. Ai dus o viață prea ușoară acasă. Mama ta te răsfăța, mătușa ta era mult prea bună cu tine.

Munu îndură mustrarea, deși afară, în mijlocul naturii, firea lui, puternică și sălbatică, se răsvrătea. Și-ar fi lovit cu plăcere unchiul.

Când se întoarse acasă, Bibigi îi dădu două plăcinte, o lingură de linte și niște zarzavaturi pe care trebui să le apuce cu mâna. Fiind dintr'o clasă socială prea joasă, nu i se putea da voie să mănânce din farfurii. Acest tratament umilitor îi sfâșie inima și deabia putu să înghită mica porție de mâncare pe care o primise. Își dădea însă bine seama acum că nu ajută la nimic să suferi.

După masa de prânz, Bibigi plecă la niște vecine și o luă și pe Șeila cu dânsa.

Munu reîncepu să cureţe tacâmurile. După amiaza trecu înainte ca el să poată sfârşi lucrul. Asuda de căldură şi de muncă. Obosise. Se culcă pe jos.

Şeila se întoarse împreună cu Cansalia, tânăra fată care privise prin uşă în dimineaţa aceea, şi cu încă alte două prietene. Fetele începură să danseze în salon. Munu ar fi vrut să se joace şi el. Se repezi înlăuntru şi începu dansul său de maimuţă. Asta le plăcea fetelor şi îl lăsară să joace, deşi spuseseră la început: „nu eşti decât un servitor, nu ai voie să te joci cu noi".

Ciota babu se întoarse însoţit de câţiva baby-şi şi ceru ceai. O chemară pe Bibigi.

Munu îşi regăsi veselia în atmosfera de bunăvoinţă pe care o răspândea Ciota babu în jurul său. Ii lăsa gura apă văzând porţiile de rasgulas [1]), de gulabgiaman [2]) şi ciudatele dulciuri englezeşti pe care Ciota babu le adusese cu sine. Primi şi dânsul o porţie pe o farfurie.

Inima lui Munu se umplu de dragoste. Răspundea la cele mai mici dorinţe ale stăpânilor săi şi când Ciota babu plecă la plimbare, îl servi cu grabă plină de bucurie pe care o arătau băieţii din satul său, când făceau ceva pentru dânsul.

In amurg, Bibigi începu din nou să-l dojenească de parcă ar fi acumulat rezerve de răsuflare toată după amiaza. Munu pisa mirodenii într'o piuliţă de piatră cu un pisălog de lemn. Din pricina energiei neînfrânate pe care o folosea în arta pisatului vărsă puţină zeamă. O vijelie furioasă se deslănţui. Un val de ocări se revărsă asupra lui, ori de câte ori punea mâna pe vreo cratiţă fără să se spele pe mâini. După ce pregăti cina, Munu se aşează jos, frânt de oboseală: ochii i se închiseră. Un adevărat uragan se abătu peste capul lui, dar băiatul se afundase prea adânc în uitarea somnului şi nu mai simţi nici sfichiuirea ocărilor nici ghionturile furioase pe care le primea în coaste.

Viaţa lui Munu în casa babu-lui era o veşnică străduinţă de a deveni un servitor îndemânatic. Nu fu uşor. Pasărea sălbatică se învaţă cu greu în colivie.

---

[1]) şi [2]) Plăcinte cu fructe.

„Ce sunt eu, dar! se întrebă el, într'o dimineață pe când era încă înfășurat în pătura sa. Eu sunt Munu, sluga lui babu Nathu Ram. Și dece sunt aici? Pentrucă m'a adus unchiul meu, ca să-mi câștig traiul". Prin mintea lui rătăceau gânduri nedeslușite, gânduri ce voiau să iasă la lumină. „Aș fi putut, fără îndoială, să găsesc o slujbă la ciaprasi ca și dânsul". Gândul nedeslușit se lămuri deodată: „Sau să fi găsit de lucru la altcineva". Nu-i trecu prin minte să se întrebe dacă ar fi putut fi altceva decât slugă, nici dece era slugă la babu Nathu Ram și nici din ce pricină acesta era stăpân. Legătura dintre babu-l care purta ghete lustruite și dânsul, copil descult, părea tot atât de imposibilă și înafară de orice discuție, ca și zorile și amurgul. Pe neașteptate, printr'o asociație ciudată, Munu își aminti de bunătățile pe care Ciota babu le aducea în fiecare după masă, dându-i și lui câte o bucățică, pe furiș, ca să nu-l vadă Bibigi. Gura îi lăsa apă. Dulciurile englezești erau mai delicioase decât orice rasgulas sau gulabgiaman, dar ca să le poți mânca trebue să fii babu sau sahib. Trebue să porți haine de mătase și pălării de paie, trebue să ai și ghete. Munu ar fi preferat să aibă ghetele negre ale lui Bura babu, nu pe cele galbene, cu cătărămi, ale lui Ciota babu, care se asemănau prea mult cu ghetele obișnuite pe care le vând cizmarii din Sud țăranilor, pe stradă. Ciota babu avea în lăzile sale haine minunate, batiste de mătase și costume călduroase de lână. Erau neînchipuit de frumoase și lui Munu i-ar fi plăcut să le pipăe. Când va fi destul de mare pentru a le purta, va putea oare să-i ceară lui Ciota babu să-i dăruiască o vestă și o cămașă? Nu-i dăduse odată o lamă de ras? Ciota babu era bun, generos și îndemânatic. Avea darul de a ghici ce se întâmplă în inima oamenilor și de a spune ce boală îi chinue, cu ajutorul unui instrument cu tuburi de cauciuc pe care le ducea la urechi și cu o pâlnie pe care o așeza pe pieptul bolnavului. Mai avea și alte instrumente într'o cutie căptușită cu catifea.

„Mi-ar plăcea să le pot mânui, se gândea Munu. Mi-ar plăcea foarte mult să fiu medic, cum e Ciota babu". Nici nu-i trecea prin gând să fie funcționar la Banca Imperială ca Bura babu, pe care toți îl salutau, dar....

Aici se turbură. Gândurile sale uimitor de naive şi excepţional de adânci, trecură dela propria sa persoană la cercul gospodăriei în care nu era decât sclavul celorlalţi. Eul său, format de legile şi obiceiurile societăţii în care se născuse — societate în care castele, clasele, formele, fuseseră determinate de egoismul celor puţini, al celor puternici, — dorea să aibă apanajele avuţiei, ale puterii, ale proprietăţii, aşa cum doriseră şi superiorii săi. Dacă gândurile nelămurite ce se luptau să-şi deschidă drum până la nivelul înţelegerii lui, nu s'ar fi diluat într'o spumă nedesluşită, ele ar fi putut să-i descopere puterile virtuale ale propriei sale firi, care îi erau până atunci necunoscute.

Bucuria lui de viaţă s'ar fi stins şi ar fi descoperit deşertăciunea dorinţei de a fi asemenea superiorilor săi. Dar istoria satului său, a strămoşilor lui, a ţării sale, pe care o citise la şcoală, nu erau decât mărturisirea pasiunii de putere, de onoruri, a câtorva aleşi. Ca toţi copiii, ca aproape toţi oamenii, Munu era prins de vraja măririlor, era orbit de strălucirea lor, încât uită că un sistem nedrept îl condamna să rămână umil, abject, respingător. Totuşi, instinctul biologic, care îl îndemna să trăiască, împingea celulele multicolore ale trupului său să cucerească spaţiul înconjurător, chiar dacă acest spaţiu nu ar fi fost decât duhoarea greţoasă din bucătăria murdară a stăpânului său, ori numai o coajă de pâine. Munu îşi dădea nelămurit seama de nevoia de dragoste a inimii sale de orfan, dar până în prezent nu era decât „un pion fără însemnătate pe tabla de şah a destinului", ca toţi oamenii de pe lume, aşa cum o spunea preotul din sat. Ros de ambiţii perverse, într'o lume pervertită, trebuia să rămână slab până în clipa în care ar fi ajuns să-şi cunoască instinctele. Aceşti oameni erau superiorii săi, superiori tuturor locuitorilor dela munte, deşi se întreba dacă erau superiori şi faţă de Subedar-ul pensionar din sat, ori faţă de tatăl lui Sei Singh, proprietarul. Munu nu ştia în ce constă superioritatea lor. Purtau cu toţii haine bune şi aveau lucruri frumoase; aceasta era deajuns pentru a-l convinge că erau minunaţi, uimitori. Nu se întreba care puteau fi cauzele şi efectele, nu ştia că trufia şi înfumurarea, încrederea, fericirea, pe care le arătau, se sprijineau pe o temelie solidă: pe bani;

că viața lor sigură, ușoară, privilegiată, ca și sănătatea lor se datorau banilor.

Fiind astfel pe deplin încredințat de inferioritatea sa, accepta situația de sclav, încercând să se convingă de propria sa stare de abrutizare, pentru care stăpână-sa îl dojenise de atâtea ori. Se legă din nou față de sine însuși să fie un bun servitor, cel mai bun dintre servitori.

Din nefericire, drumul spre desăvârșire e plin de/capcane. Nu-i trebui mult timp până să se poticnească și să-și atragă veninul furiei stăpânei sale.

Se întâmplă ca d. W. P. England să ia ceaiul într'o după amiază, împreună cu babu-l Nathu Ram și cu familia acestuia. D. England era casier șef la Șam Nagar, sucursala Băncii Imperiale a Indiilor unde babu Nathu Ram era contabil ajutor. Era englez. Era înalt și ținuta sa stângace, șovăelnică, era accentuată de forma absurdă a picioarelor sale colțuroase, cu mișcări nedibace, pe care le ținea întotdeauna într'un unghiu de patruzeci și cinci de grade. Obrazul său prea mic, cu trăsături pronunțate, dar fără expresie, nu avea nimic caracteristic înafară de ochelarii cu lentile groase pe care îi purta în fața ochilor săi înguști de miop. Surâsul de pe buzele lui subțiri era destul de binevoitor. Acest surâs pricinuise întâlnirea.

Babu Nathu Ram îl zărise înflorind pe buzele d-lui England în fiecare dimineață când îi răspundea la salut. Fără îndoială că acest surâs binevoitor dovedea bunătatea inimii d-lui England, în același fel în care aerul posomorît al lui Robert Horn, Esq., directorul Băncii Imperiale a Indiilor, dovedea caracterul său urît. D. England vorbea însă foarte puțin. Surâsul său ar fi putut fi numai un aer de condescendență, adoptat odată pentru totdeauna.

Era de mare însemnătate pentru planul lui Nathu Ram de a ști dacă acest zâmbet era autentic sau numai convențional, căci Nathu Ram avea nevoie de o recomandare care să sprijine cererea sa de mărire a salariului și de avansare în funcția de contabil. Dorea acest grad de mult timp dar nu reușise să-l obțină deoarece babu Afzulul Hap îl deținea de douăzeci de ani.

D. England era un funcționar nou. Nathu Ram trebuia să obțină dela dânsul o recomandare, înainte ca, influențat de ofițerii englezi dela club, d. England să înceapă să urască pe orice

hindus, înainte ca surâsul său să devină batjocoritor sau disprețuitor din pricina climei care l-a înnăcrit. Babu-l nu aşteptă deci să-l cunoască mai bine pe d. England ca să-l invite la ceai. Câteva dimineți de-a-rândul încercă să adune destulă energie pentru a spune şi altceva decât obişnuitul „bună ziua, domnule". Nu părea însă să existe ceva care să poată fi folosit ca punct de plecare al unei convorbiri, nici măcar un dosar sau o scriscare, căci se întâlneau dimineața când veneau la birou, înainte de deschiderea corespondenței, iar mai târziu erau mult prea multe lucruri de spus asupra dosarelor, pentru a putea să intervină aşa deodată un schimb de idei.

Babu-l Nathu Ram începea să fie exasperat de veşnicul surâs al d-lui England. Socotea, mai mult decât oricând, că englezii aceştia, care te fixează fără a vorbi şi fără să te lase să vorbeşti, sunt de neînțeles şi te intimidează. In fine, un avocat dintre prietenii săi îi spuse că, după experiența pe care şi-o câştigase în Anglia, singurul fel de a intra în vorbă cu un englez este să-i vorbeşti despre vreme.

— Bună ziua, domnule, spunea babu-l Nathu Ram în fiecare dimineață, fără să îndrăznească să folosească acest sfat prețios.

— Bună ziua, mormăia englezul, întotdeauna cu surâsul său binevoitor, puțin silit. Era uşor de văzut că babu-l era cu cel puțin douăzeci de ani mai vârstnic decât dânsul şi respectul pe care i-l arăta nu era tocmai la locul lui. Mai mult încă, England era bogat, poseda acțiuni ale Băncii *Allahabad* în valoare de patruzeci de mii de rupii, şi era desigur unul din cei mai serioşi susținători ai guvernului, care poseda cea mai mare parte a băncilor.

Era desigur prețuit şi stimat de majoritatea directorilor de bancă englezi, dar dece nu ducea oare o viață potrivită rangului său?

— Horne are dreptate, se gândea England, când zice că toți aceşti hinduşi sunt de o slugărnicie supărătoare. Dar nu-i trecea prin minte să se întrebe dece sunt hinduşii slugarnici.

Intr'o dimineață, în hol, Nathu Ram îl urma pe d. England docil ca o oaie. D. England, jenat, călca cu paşi mari în umbra răcoroasă a storurilor trase.

— Frumoasă dimineaţă, sir, minunată zi, anunţă deodată Nathu Ram.

D. England îşi încetini pasul, şovăi, apoi se întoarse ca lovit de trăsnet, cu faţa palidă de arţag, dar se stăpâni şi zise, cu un surâs ironic:

— Da! întradevăr, foarte frumoasă, minunată.

Babu-l nu înţelesese sarcasmul răspunsului pe care i-l dăduse sahib-ul. Era foarte mulţumit de sine însuşi, mulţumit că îndrăznise să rupă ghiaţa, dar nu mai găsi de astădată curajul de a spune mai mult şi de a-l invita la ceai. Clipa potrivită sosi numai după o aşteptare şi o pândă de zile întregi, în biroul său. Inainte de a pleca la masă, England, care dorea să înlăture tensiunea şi să-l vadă pe babu la largul său, se apropie de masa lui de lucru:

— Ce mai faci, Nathu Ram?

Nathu Ram scria, aplecat pe cartea mare. Se ridică brusc, luând atitudinea contabilului ideal. Tocul pus după ureche, se legăna.

— Frumoasă vreme, sir!

— Oh! puţin prea frumoasă pentru gustul meu, răspunse England.

— Intradevăr, spuse Nathu Ram, întrebându-se ce ar mai putea adăuga.

Urmă o clipă neplăcută de tăcere. England îl privea pe babu, babu îl privea pe England.

— Ei bine! mă duc la masă, spuse sahib-ul, deşi nu o să pot mânca nimic pe căldura asta.

— Sir, spuse babu-l bucurându-se că s'a ivit această clipă priincioasă, ar trebui să încercaţi bucătăria hindusă. E foarte gustoasă.

Nu putea vorbi atât de repede pe cât ar fi vrut.

— Causanah-ul[1]) dela club, găteşte câteodată curry[2]). Nu-mi prea place. E prea pipărat.

— Sir, soţia mea găteşte foarte bine curry, ar trebui să veniţi într'o zi să gustaţi din mâncările noastre, îndrăzni să spună Nathu Ram bâlbâind.

---

[1]) Bucătarul.

[2]) Pilaf.

— Nu, nu-mi place curry, îți mulțumesc totuși, zise England cu surâsul său încântător și se pregăti să plece.

Simțea că devenise prea familiar cu indigenul, lucru de care camarazii săi dela club îi spuseseră să se ferească.

— Ați vrea totuși să veniți într'o zi să-mi vedeți casa, îl rugă Nathu Ram, înfierbântat, simțind cum îi bate inima. Soția mea va fi foarte onorată dacă ne-ați cinsti cu prezența dumneavoastră la ceai, sir, fratele meu, sir....

England, care începuse să clatine din cap în semn de refuz, îl aplecă pentru a-și ascunde încurcătura.

— Da, sir, da, astăzi!

— Nu, răspunse England, nu, poate într'altă zi.

Drept urmare, Nathu Ram începu să urmărească pe England cu insistențele sale de câte ori îl întâlnea dimineața, la prânz ori seara, rugându-l să-i acorde plăcerea și să-i facă cinstea de a veni la dânsul la ceai. In cele din urmă, England primi să vină săptămâna următoare.

Pregătirile pentru această primire nu conteniră timp de o săptămână și Munu avu partea lui însemnată în această frământare. Covoarele fură scoase și bătute și deși toate vechiturile: tablouri, vase, cărți, statuete, căldărușe, jucării pentru copii, haine, rămaseră în aceeași neorânduială, dela început, fiecare obiect fu totuși șters cu o cârpă pentru a-l face curat și lucitor.

Știrea vizitei așteptate de babu Nathu Ram se răspândi în tot orașul și la toate casele învecinate fură atârnați saci murdari pentru a feri pudoarea femenină împotriva privirilor străine.

England făcuse prostia să îmbrace în ziua aceea un costum bleumarin cam gros. Se simțea cu desăvârșire copleșit de căldură și de plictiseală, în timp ce mergea, alături de Nathu Ram și de doctorul Prem Ciand și urmat de ciaprasiul Daia Ram, îmbrăcat în mare ținută. Își ștergea sudoarea de pe frunte cu o batistă, dar îl treceau mereu noi valuri de căldură pricinuite de manifestațiile de recunoștință și de lingușirile babu-lui. England se întreba ce-l mai aștepta în casa lui Nathu Ram. Era care o casă ca cea a tatălui său din Brixton, un fel de vilă în parcelarea Hay Mill, pe care o cumpărase grație sistemului de închiriere-cumpărare, cu ajutorul lui Mr. Droge? Pe vremea

când era funcţionar la Midland Bank, înainte de a veni aici şi de a fi numit casier şef, England ocupa în casa aceasta odaia femeii de serviciu. Sau era poate o casă ca aceea a lui Abdul Kerim, hindusul din filmul american The swami's curse [1]) cu fântâni în sala mare dela intrare, în jurul cărora dansau nevestele babu-lui, pline de bijuterii strălucitoare, îmbrăcate în stofe ce li se lipeau pe trup? Fu destul de buimăcit ajungând în faţa aglomerării de cocioabe cu acoperişul plat înşirate pe colina pe care babu-l i-o arăta cu degetul.

— Iată-l pe sahib! iată-l pe sahib! strigătul acesta răsună pretutindeni, urmat de foşnetul femeilor ce se ascundeau în fugă în dosul perdelelor de saci.

— Mahometanii respectă un purdah [2]) foarte strict, şir, explica Nathu Ram. Acestea sunt soţiile lui babu Afzul-ul Hag, care aleargă să se ascundă. „Soarta îmi este prielnică" se gândi babu-l care avusese prilejul să strecoare această observaţie împotriva adversarului său. D. England întoarse capul surâzând încurcat:

— Feriţi-vă capul, strigă doctorul Prem Ciand. D. England era cât pe aci să se lovească cu capul de pragul de sus al uşii strâmte prin care se intra, trecând printr'o mică verandă, în salonul babu-lui. Roşaţa obrajilor săi deveni purpurie.

Abia se putea mişca în această cameră cu tavanul jos, lungă de şase picioare şi lată de zece, mai ales că Nathu Ram şi Daia se repeziseră să-i ofere un scaun. D. England, în picioare, privea cercetător îngrămădeala de obiecte din jurul său. In mijlocul acestei înghesuieli se simţea tot atât de important ca statuia lui Nelson. Nu putea deosebi mare lucru dar se înfundă într'un fotoliu, mare cât un tron, şi se găsi faţă în faţă cu efigia din lut ars a lui Ganeşa, Zeul Elefant, împodobită cu nişte ghirlande de flori ofilite. I se păru sinistru, îngrozitor. Era unul din idolii aceia păgâni pe care fusese învăţat să-i urască în capela Wesley, unde se ducea adesea cu mama sa.

— Dumnezeul Inţelepciunii, al Puterii şi al Bogăţiei, sir, zise babu-l cu emfază, mulţumit că pentru întâia dată în viaţă

---

[1]) „Blestemul lui Swami".
[2]) Regulă impusă de religie.

soția sa îl auzea vorbind englezește, pe picior de egalitate, cu un sahib.

— Foarte interesant, mormăi England.

— Nădăjduesc să plec în Anglia să-mi desăvârșesc studiile, spuse doctorul Prem Ciand, simțindu-se mai la largul său. Fiind medic practician, era independent și nu era subordonat sahib-ului, ca fratele său mai mare.

— Da? Intradevăr, spuse England, însufleţindu-se, cum obișnuesc să facă toți englezii când își amintesc de patria lor.

— Presupun că aveți acolo o locuință vastă? întrebă Prem Ciand. Puteți, poate, să-mi dați câteva sfaturi în legătură cu studiile mele?

— Da, zise England, rușinat că trebue să constate că, deși avea față de indigeni atitudinea unei somități, nu avea în realitate un *home* [1]) despre care să se poată vorbi. Casa din Brixton nu era încă plătită și își aminti deasemenea că nu urmase niciodată vreo universitate și că nu cunoștea în materie de programe de studii decât pe cel al școlii de steno-dactilografie Pitman din Southampton, pe care o urmase timp de un an, înainte de a intra la Midland Bank.

Ar fi vrut să mărturisească toate acestea, pentrucă era întradevăr cinstit, dar compatrioții săi dela club îl învățaseră că poate să se dea chiar drept fiul regelui George al V-lea, dacă ar fi nevoie. Conștiința sa încărcată mări și mai mult încurcătura în care se găsea.

— Iată o fotografie de familie, făcută cu prilejul căsătoriei mele, sir, zise Nathu Ram, luând de pe perete o ramă uriașă și grea cu atâta neîndemânare, încât trânti pe jos alte două fotografii. Munu, care stătea în pervazul ușii, adâncit în contemplarea englezului, se repezi să le salveze.

D. England își înălță obrazul, cu destulă curiozitate. Babu-l aduse tabloul, oarecum stânjenit de libertatea pe care și-o luase, și îl așeză pe genunchii sahib-ului. D. England luă tabloul și îl apropie de ochi, până când fu cât pe ce să atingă sticla. Munu, cuprins de dorința instictivă de apropiere care suprima barierele între cei mari și cei mici, se lipi de brațul sahib-ului pentru a privi și el tabloul.

---

[1]) Cămin.

— Pleacă de-aici, nătărăule! îi șopti babu-l, împingându-l pe furiș, cu cotul său osos și ascuțit.

D. England, care începea să se simtă mai la largul său, fu turburat. Nu știa cine era Munu, dar ar fi putut fi fiul babu-lui. In orice caz, era o cruzime din partea lui Nathu Ram să-l gonească astfel Era totuși bucuros, pentrucă s'ar fi putut foarte ușor ca acest strengar cu hainele murdare să aibă vreo boală de piele. Horne spunea că toți indigenii sunt purtători de microbi și după numărul leproșilor pe care îi întâlneai pe stradă, părea să aibă dreptate.

— E micul nostru servitor, zise babu-l, cu un ton confidențial, plin de dispreț pentru a-și justifica asprimea.

Sahib-ul îi aprobă cu o strâmbătură din buze, încrețindu-și pleoapele în semn de dispreț.

— Iat-o pe soția mea, spuse Nathu Ram, arătând o formă vagă, încărcată de haine și bijuterii, așezată într'un fotoliu în mijlocul grupului, cu picioarele bălăbănite și cu obrazul complect acoperit cu un văl dublu.

Plin de curiozitate, d. England încercă să descopere obrazul de pe fotografie. Deși nu putea să-l distingă din pricina miopiei sale, pretinse totuși că prețuește farmecul soției babu-lui și spuse: „Drăguță, foarte drăguță". Când își ridică mâna, băgă de seamă că era plină de praful ce zăcea într'un strat gros pe dosul tabloului. Văzu deasemenea că își murdărise pantalonii. Încruntă din sprâncene.

— Soția mea nu respectă purdah-ul, dar e foarte timidă, zise babu-l scuzându-se. Ea nu va veni cum obișnuesc femeile din țara dumneavoastră. Apoi, fără să mai răsufle, atrase din nou atenția oaspetului său asupra fotografiei:

— Iată și umila mea persoană în chip de mire... eram tânăr pe atunci.

D. England zări o ființă cu un turban uriaș, un fel de încarnație aproximativă a lui Nathu Ram, cu inele la urechi și cu ghirlande de flori în jurul gâtului, îmbrăcată în haine albe anglo-hinduse. Cu mâna stângă, mirele mângâia stângaci marginea fotoliului pe care ședea mireasa, iar cu dreapta înfățișa lumii un ceas european. Privirile d-lui England cercetară siluetele din fundul tabloului și se opriră la doi băieți, întinși pe jos, sprijiniți în cot, cu capetele apropiate, asemenea membrilor su-

pleanți dintr'o echipă de jucători de crichet, așa cum puteau fi văzuți în fotografiile erei victoriene.

Ain — Ain... o melopee guturală ieși din pâlnia gramofonului pe care Prem Ciand îl pusese în mișcare.

Munu năvăli în odaie pentru a asculta vocea din cutia care cântă, pretextând că vine să anunțe că ceaiul e gata pregătit. Șeila, care se întorsese dela școală, se apropie și ea.

— Aceasta este muzica noastră hindusă, sir, vorbi Nathu Ram cu mândrie, e un gazal[1]) cântat de miss Sanchi Bai din Allahabad. Fiica mea mai mare, adăugă el, arătând-o pe Șeila.

— Vino de-l salută pe sahib.

Copila, speriată, se încăpățână să rămână în pragul ușii, surâzând stângaci. Turburarea d-lui England întrecea orice margine. Asuda îngrozitor. Sgomotul fonografului era de neîndurat. Urechile sale admiteau cel mult zig-zag-urile exotice ale charleston-ului și ale rumbei sau ale cântecelor din țara lui. *Dragostea e ca o țigară, Rose-Marie te iubesc* și *Aș vrea să fiu fericit, dar nu pot să fiu fericit până nu te-am făcut pe tine fericită.* Simțea privirile copiilor fixate asupra lui, dorea să se sfâșească odată toate acestea și regreta că se lăsase convins să vie aici.

— Du-te după ceai, spuse Nathu Ram lui Munu. Copilul alergă, sprinten și voios, Cât p'aci să se izbească de Daia Ram, care venea în salon, aducând o sumedenie de prăjituri hinduse, de dulciuri siropoase, de plăcinte calde de porumb, pe care Bibigi le prăjise toată după amiaza într'un vas mare cu ulei de măsline.

Dacă n'ar fi fost într'una din zilele ei bune, Bibigi l-ar fi ocărît pe Munu pentru graba lui, așa însă îi aruncă doar o privire furioasă, întinzându-i, înafară de hotarul bucătăriei, câteva farfurii cu prăjituri englezești, pe care îi porunci să le ducă în salon.

Munu era plin de avânt și mult prea exaltat ca să mai ia în seamă sprâncenele încruntate ale lui Bibigi. Așeză prăjiturile pe un birou imens care era folosit de circumstanță drept masă de ceai și rămase pe loc, privindu-l pe sahib.

---

[1]) Cântec.

Daia Ram începu să ofere din mâncări. Babu-l luă câte o farfurie în fiecare mână și le vârî sub nasul d-lui England.

— Iat-o, sir, faimoasa noastră plăcintă cu fructe, numele ei e gulabgiaman, iar ceastălaltă se chiamă rasgulas. Sunt făcute cu smântână proaspătă, sir. Au fost parfumate cu esență de trandafir. Le-am comandat anume la cofetar.

Mirosul ca și vederea rasgulase-lor și giamane-lor îi făcură lui England de-a-dreptul rău. Se dădu înapoi, murmurând:

— Nu, mulțumesc.

— Dar, vă rog, sir, insistă babu-l.

Dacă cel puțin i s'ar fi oferit lui England o farfurie și o furculiță, sau măcar o linguriță, ar fi acceptat poate vreunul din aceste dulciuri, dar cum să le ia cu degetele! Pentru un englez, care nu apucase în viața lui cu mâinile nici măcar un oscior de pui, era o imposibilitate în adevăratul înțeles al cuvântului.

— Un pakora, atunci, sir, e o specialitate a soției mele.

Servitorul aduse farfuria cu plăcinte de porumb. Mirosul destul de acru al acestor prăjituri negricioase și pline de ulei sfârși prin a scoate din fire pe calmul domn England. Le privi ca și când ar fi fost otrăvite și zise:

— Nu, nu, mulțumesc... deabia am mâncat.

— Dacă nu vă plac prăjiturile indiene, luați din cele englezești, spuse Nathu Ram, dezamăgit. Le-am comandat la Stiffles anume pentru dumneavoastră.

Și aceste prăjituri erau învelite într'un strat gros de zahăr.

— Nu, întradevăr, nu, vă mulțumesc. Nu pot să mănânc pe căldura asta, spuse englezul, încercând să găsească o desvinovățire plauzibilă.

Nathu Ram era nenorocit că sahib-ul nu mânca și nu-i rămânea îndatorat. Cum va putea să obțină vreodată recomandarea necesară?

— Sir, sir, protestă dânsul, vârînd încă odată farfuriile sub nasul englezului, vă rog luați măcar ceva, o nimica toată.

— Nu, îți mulțumesc mult, Nathu Ram. Voi bea o ceașcă de ceai și apoi voi pleca, știi doar că sunt un om foarte ocupat.

— Sir, spuse Nathu, cu buzele tremurătoare de emoție, nădăjduiam că veți primi ospitalitatea simplă pe care umilul

dumneavoastră servitor v'o poate oferi. O să aveţi îndată ceaiul... ceaiul, Munu, adu ceaiul.

Munu, care aducea ceaiul, se grăbi la strigătul stăpânului său, tava îi scăpă din mâini şi toate ceştile şi farfuriile de porţelan se răspândiră în cioburi pe podeaua bucătăriei. Domnul England auzi sgomotul şi bănui că se întâmplase un dezastru.

Inima lui babu Nathu Ram încetă să bată. Cheltuise pentru acest ceai cinci din rupiile sale câştigate cu trudă, şi acum totul se irosea.

Doctorul Prem Ciand se îndreptă hotărît spre bucătărie, o sili pe Bibigi să se stăpânească, vărsă restul de ceai şi de lapte într'o ceaşcă, şi îl aduse pe o farfurie curată, spunând liniştit, cu un surâs poznaş:

— Munu, servitorul nostru, ştie că serviciile japoneze nu costă decât o rupie şi douăzeci de anaşi, aşa că nu ţine seama de numărul farfuriilor şi ceştilor pe care le sparge.

Căldura îl făcea pe d. England să transpire. Se îngălbeni de ruşine şi de furie. Gura sa mică se contractă. Luă ceaşca şi începu să soarbă cu înghiţituri mici. Ceaiul era fierbinte, îşi fripse buzele şi limba.

— Trebue să plec, spuse dânsul, şi se ridică părăsind poziţia de cinste pe care o ocupase în fotoliul tron.

— Ne pare rău, sir, zise Nathu Ram cu umilinţă. Soţia şi cu mine nădăjduim că o să mai veniţi pe la noi, şi îl urmă încurcat pe sahib, care se întoarse brusc şi plecă, tărşind picioarele sale stângace.

— Atenţie, feriţi-vă capul, spuse doctorul Prem Ciand, prevenindu-l la timp pe sahib, care era cât p'aci să se lovească din nou de pragul de sus al uşii joase.

Mr. England surâse, apoi plecă, sever şi tăcut, urmat de babu Nathu Ram şi de Daia Ram, trecând printre grupurile de bărbaţi şi copii curioşi.

Ceaiul dăduse greş.

Doctorul Prem Ciand se puse pe lucru. Tocmai se pregătea să se ospăteze, când cumnata lui începu să ţipe împotriva lui Munu.

— Vai! luate-ar dracii! De ţi-ai rupe gâtul! Orbule, îţi dai cel puţin seama ce-ai făcut? Putrezi-ţi-ar oasele în iad! Ce

soartă rea te-a adus aici, ca să nu ne faci decât rău! Acest serviciu de ceai ne-a costat atâția bani câți câștigi tu într'o lună.

— Englezului acestuia nu-i place nimic, zise Prem Ciand, nici nu s'a atins de mâncare.

— Asta-i din pricina păcătosului ăstuia, lua-l-ar dracii, strigă Bibigi.

— Dece e dânsul răspunzător de lipsa de gust a acestui om cu obrazul de maimuță? întrebă Prem Ciand. Dece e răspunzător de toată neorânduiala voastră care l-a plictisit fără îndoială pe sahib?

— Ah! Nu apăra pe lepădătura asta. Prem, casa noastră era la fel ca toate casele sahib-ilor înainte ca tâmpitul ăsta să fi venit din munții săi ca să strice totul. Ce minunat serviciu de ceai a spart! E o brută.

— Bine, bine... ascultă, se dă acum la bazar drept primă o pereche de ochelari negri pentru orice cumpărătură de marfă japoneză în valoare de patru anași, glumi Prem Ciand. O să avem cu toții ochelari, chiar dumneata Bibigi.

Munu nu știa dacă trebue să râdă sau să plângă. Când îi scăpaseră porțelanurile din mână, rămăsese mut, paralizat de groază. Gluma lui Ciota babu îl readuse la viață. Se trezi din toropeală și zâmbi.

Bibigi se repezi din locul în care ședea și îi arse o palmă seacă și usturătoare.

— Tu risipești sarea casei noastre! strigă dânsa, înnebunită de furie. Ai atras nenorocirea asupra noastră, brută! Degeaba am încercat să te îndrept.

— Oh! Lasă-l în pace, zise Prem Ciand, nu e dânsul de vină.

Se apropie de copil.

— Să nu te aud plângând, măi, că te omor, neghiobule! spuse babu Nathu Ram, care se întorcea cu ochii plini de lacrimi.

Nu era pentru întâia oară că Munu adormea înnăbușindu-și strigătele și hohotele de plâns.

Timp de mai multe zile, își văzu de lucru ca prin vis. Își îndeplinea mecanic treburile, dar gândul îi era în altă parte. Ar fi vrut să fie departe de toate acestea și aștepta cu nerăbdare după amiaza sa liberă.

In dimineaţa zilei în care Munu era liber după amiază, Bibigi văzându-l posomorît, se hotărî să nu-l lase să plece. Ştia că în ziua aceea se ducea la unchiul său, şi nu voia să-i raporteze lui Daia Ram că îl bătuse. Dar în dimineaţa aceea dorinţa lui Munu de a scăpa din această atmosferă de ocări aspre, de învinuiri nesfârşite şi de mustrări continui, fu sporită de o poftă nestăpânită de mâncările de acasă, de lintea şi de orezul pe care le fierbea unchiul lui şi din care îi dădea câte o porţie în zilele când îl vizita. Această poftă îl făcu să refuze resturile de curry cu napi, pe care Nathu Ram le lăsase în farfurie şi pe care Bibigi i le oferea. Le spuse că se duce la unchiul său.

— Ia te uită la el! Soarele se întunecă de ruşine! strigă Bibigi soţului ei. Ai auzit? Nu-i place hrana pe care o primeşte la noi. Dumnezeule! Şi vrea s'o pornească înainte de a freca cratiţele şi de a spăla vasele, ca să mănânce la unchiul lui. Iar eu voi munci toată ziua ca o roabă. Dumnezeule bun! La ce ne trebue un servitor ca acesta?

— Spune-mi dece? îl întrebă babu-l strâmbându-se de furie, dece nu mănânci ce ţi se dă? Eşti fiu de nabab ca să disprețuești napii? N'avem ce face cu o slugă ca tine. Pleacă! Du-te de mănâncă orez şi linte împreună cu unchiul tău.

La acest simplu cuvânt: pleacă, Munu o şterse.

Coborînd colina, fu năpădit de amintirea ocărilor şi a umilinţelor pe care le suferea. Făcu eforturi curajoase pentru a-şi reţine lacrimile, dar îl trecură fiorii, din stomac şi până în obraz, fiori de milă faţă de marea sa mizerie. Un abur cald i se adună în ochi şi izbucni deodată în plâns.

După ce trecu de colţul băncii şi intră în pasajul care ducea spre camera unchiului său, în cartierul servitorilor, îşi şterse obrazul cu pulpana tunicii şi îşi suflă nasul cu degetele.

Daia Ram sforăia pe un pat de campanie în vizuina lui mică şi întunecoasă, de şase picioare pătrate, în care nu se găsea decât un cuptor de pământ, câteva crătiţi şi tacâmuri şi o ladă de tinichea.

Munu intră în vârfurile degetelor, se aplecă peste picioarele unchiului său, îl apucă de degetul cel mare dela piciorul drept şi începu să-l scuture ca să-l trezească.

— Ce s'a întâmplat? Ce vrei? bombăni Daia Ram, deschizând ochii.

— A mai rămas ceva de mâncare? întrebă Munu.

— La ora asta vii să-mi ceri de mâncare? pui de lele ce ești. Daia Ram șuera ca un șarpe, arătându-și limba roză. Babu-l nu ți-a dat nimic să mănânci?

— Atunci dă-mi câțiva bani, să-mi cumpăr ceva la ospătăria din bazar.

Munu nu avusese niciodată bani. Babu-l dădea în fiecare lună leafa lui de trei rupii lui Daia Ram.

— Pui de lele. Daia Ram se ridică și începu să strige: Cu ce să-ți plătesc hainele și ghetele dacă îți cheltuești banii pe care îi pun de o parte pentru tine?

— Nu mi-ai cumpărat niciodată haine. Port și acum tunica ruptă pe care mi-a dat-o Bibigi. Nici ghete nu mi-ai cumpărat.

— Ce? Secătură fără rușine! răcni Daia Ram, repezindu-se și înhățându-l pe Munu de guler. Îndrăznești să-mi ceri socoteală, porcule! Iată răsplata pe care o primesc după ce te-am întreținut atâta vreme și ți-am găsit de lucru. Bani! Toată vremea bani!

Sgâlțâia copilul cu sălbătecie, lovindu-l cu pumnii.

— Nu mă bate! Oh, nu mă bate, te rog unchiule, strigă Munu. Voiam doar să mănânc.

— Pe ce grămadă de gunoi te tăvăleai la vremea prânzului? țipă Daia Ram. Dece n'ai venit mai devreme dacă voiai să mănânci? Ce, nu capeți nimic de mâncare acolo?

— Bibigi m'a oprit la lucru, spuse plângând copilul. Dânsa n'ar fi vrut să viu deloc. Nu știi cum mă bate, dacă ai ști, nu m'ai bate și tu! Aveau napi și mie nu-mi plac napii. Mie îmi place orezul și lintea.

— Mincinosule, miorlăitule, porcule! Te plângi tot timpul, urlă Daia Ram, lovind cu pumnii în copilul ce se lipise de perete.

— Măicuță, oh! măicuță! oftă Munu.

Țipetele lui sfâșietoare păreau să nu aibă niciun efect asupra lui Daia Ram, pe care dragostea de bani, teama de sărăcie și sentimentul de inferioritate pe care i-l dădea slujba sa de servitor la bancă, îl înrăiseră până la cruzime. Scrâșnind din dinți, cu ochii injectați de sânge, părea gata să-l omoare. Urlă, privindu-l pe copil în ochi:

— Spune-mi adevărul. Pe unde ai hoinărit? Munu nu mai avea puterea să vorbească. Începu să plângă mai tare.

— Unde ai fost? Răspunde? sbieră Daia Ram apropiindu-se de el.

— Am fost acasă, hohoti Munu.

— Minți, nemernicule, blestematule, șueră Daia Ram, te cunosc eu, umbli ca o haimana pe toate coclaurile, în loc să muncești cinstit. Dacă te mai aud că te plângi împotriva lor, te omor, nenorocitule! Le-ai spart vasele și i-ai făcut de râs față de sahib. Il lovi încă odată, apoi începu din nou: „răufăcătorule, încăpățânatule, îndărătnicule, îți închipui că muncești din greu! Ai distrus prestigiul babu-lui față de sahib. Babu-l m'a ocărît din pricina ta. Eram socotit la bancă drept un servitor bun înainte de sosirea ta. A trebuit să muncesc ca să-mi câștig existența. Mi-am făcut un renume bun, aducând servicii stăpânilor mei, și acum vii tu să te plângi de felul în care ești ținut în casa nobilului nostru babu? O să te întorci îndată și o să rămâi acolo, altfel te omor! Și desvață-te de obiceiul de-a citi si de-a lenevi, porcule! Șterge-o și du-te să-i ceri de mâncare lui Bibigi. N'o să găsești la mine mlă, nici mâncare.

Înșfăcă pe copil și îl dete afară.

Munu plecă grăbit dela bancă și se înfundă fără țintă pe uliți, ascunzându-și obrazul umflat de plâns. Rămase câteva clipe pe loc, fără să se gândească la nimic.

— Ce unchi hain, murmură dânsul oftând. Nemernicul. Il urăsc.

Scrâșnea din dinți de furie, ca pentru a da mai multă forță gândurilor de revoltă care îl stăpâneau. „Voi pleca, își spuse el, voi dispărea, mă voi duce departe de această femeie, departe de unchiul meu. Atunci mă vor căuta, vor bate toba cu pristavul în tot orașul ca să mă găsească și nu vor putea. Asta ar fi o răsplată meritată pentru ei, dar n'am bani, n'am nimic. Ce o să mănânc dacă plec? Iar dacă o să mă prindă cumva, o să mă duc înapoi și o să mă bată și mai rău".

Porumbeii din ulița țesătorilor gungureau dezaprobându-l. Capul îi era gol și nici nu băga de seamă sgomotul jghiaburilor, pălăvrăgeala femeilor, care coseau în pragul porților, foșnetul

vârtelniţelor, strigătele ascuţite ale copiilor ce se jucau în umbră de-a v'aţi ascunselea. Simţea un gust amar pe limbă, se simţea nemulţumit, trădat, părăsit şi, în acelaş timp, era chinuit de o senzaţie sfâşietoare de foame.

Strâmbându-se ca şi când ar fi înghiţit o doctorie, apucă grăbit drumul spre casă. Mergea fără să-şi dea seama, resemnat întru totul.

Bibigi era plecată, aşa încât putu să îmbuce ceva. Se culcă, încercând să uite în somn de necazurile sale.

Gânduri sălbatice i se îngrămădeau în minte, gânduri de răzbunare ce atingeau aceeaşi culme a cruzimii, pe care unchiul său o întrebuinţase faţă de dânsul. „Il voi jupui de viu în timp ce doarme, îşi spunea Munu, îl voi face bucăţele, îl voi omorî". Umezeala pământului îi pătrundea în creier, îi absorbea toate puterile şi adormi. Părea mort, fără viaţă, deşi sufletul clocotea într'însul.

Totuşi, în câteva zile, îşi recâştigă vechea sa nepăsare, vigoarea, dorul de viaţă, flacăra lui, acea flacără care-i ţâşnea din tot trupul, în faţa tuturor întâmplărilor, a tuturor frământărilor vieţii.

In după amiaza aceasta, era plin de voie bună. Bibigi nu-l ocărîse toată dimineaţa.

— Ce mai face sfinţia ta? zise Munu batjocoritor, adresându-se lui Varma, servitorul brahmin[1]) al judecătorului supleant, care, fiind cel mai în vârstă dintre micii servitori din vecinătate, monopoliza pompa municipală.

— Ţine-ţi fleanca, cioban murdar, spuse Varma, încreţindu-şi obrazul bestial. Era destul de fanfaron, deşi părea puternic şi avea înfăţişarea cuviosă. Cum se poartă acum stăpână-ta cu tine? Tot te mai ocărăşte, sau îţi dă să sugi sfârcurile pieptului ei mare şi frumos, pentru ca să te îndulceşti cu sucul bunătăţii omeneşti?

— Termină cu vorbele astea, zise Munu roşind dintrodată de indignare. Nu ţi-e ruşine să vorbeşti astfel? Eu niciodată n'am spus nimic despre stăpână-ta.

Era furios împotriva lui însuşi că a încercat să glumească cu Varma.

---

[1]) Brahman, cel care face parte din casta brahmilor

— Dece scoţi foc pe nări, spuse acesta, asta e o dovadă că ţi-a acordat favorurile ei şi că ţi-a răpit inima. Înţeleg! Spune-mi cu ce seamănă sub şorţul ei? Cu asta? Şi făcu un gest obscen.

— Oh! taci odată, strigă Munu, şi şterge-o de aici, trebue să-mi umplu ulciorul şi tu stai la pompă de câteva ore.

— Ia te uită la mocofanul ăsta, spuse Varma lui Lehnu, un alt servitor, aproape de aceeaşi vârstă cu el. Şi Lehnu era brahmin decăzut din casta lui ca şi amicul său. Avea buzele groase şi nasul ascuţit. Nu-i plac laudele pe care le aduc pieptului stăpânei sale, care, cu toate acestea, îl ocărăşte toată ziulica. Nu crezi că e îndrăgostit?

— Lasă-mă să iau apă, zise Munu, apropiindu-se de pompă.

— Trage-i câteva, Varma, zise Lehnu, pare să fie mândru de puterea lui, dar las'că ştiu eu de unde o are. Fură banii pe care îi dă stăpâna lui pentru cumpărături. L-am văzut mai dăunăzi mâncând bomboane în prăvălia lui Bughu.

— Asta-i o minciună, spuse Munu, lasă-mă să iau apă şi să plec.

— Eşti grăbit să speli putina acum, aşa, deodată, după ce m'ai făcut mincinos? spuse Lehnu. Trage-i câteva, Varma.

Munu îl privea pe Lehnu, furios de neputinţa sa. Varma îi dădu un ghiont care îl făcu să alunece în noroiul vâscos de lângă pompă. Se ridică imediat şi, umflându-şi pieptul, se apropie de trupul gol, de culoarea chihlimbarului, al lui Varma. Dorul de răzbunare îi strălucea în ochi.

— Loveşte-mă în faţă acum, câine de brahmin ce eşti!

— Ia te uită, ce aere îşi dă, zise Varma, aşezându-se lângă pompă ca să o păzească.

— E pompa lui tată-tu, de nu laşi pe nimeni să se apropie de ea, ore întregi?

— Am să-i dau cea mai bună lecţie din viaţa lui, zise Lehnu, repezindu-se şi prinzându-l pe Munu în braţe. Varma îi trânti un picior în spate. Munu se smulse din strânsoarea lui Lehnu, sări asupra lui Varma şi îl înşfăcă în braţe. Era să-l arunce peste marginea prăpăstiei, în mlaştină, dacă în ultima clipă nu i s'ar fi lămurit în minte imaginea morţii pe care era cât p'aci s'o pricinuiască. Slăbi strânsoarea. Varma scăpând din încleştare îi arse o palmă răsunătoare. Lehnu îi puse o piedică şi îl

trânti cu capul de pământul pardosit cu cărămizi. Munu se sculă în picioare, făcând pe grozavul și se pregăti de luptă, dar Varma avea acum în mână bățul pe care îl folosise la bătutul hainelor, iar Lehnu se apropia și el amenințător.

Cu o sălbăticie mărită de îndoita primejdie ce trebuia să o înfrunte, Munu se aruncă asupra lui Varma, îl înșfăcă ridicându-l și ducându-l vreo douăzeci de metri dela pompă, apoi îl aruncă fără brutalitate la pământ. Când se întoarse, Lehnu nu mai era acolo. Puse gura strâmtă a urciorului său de aramă la pompă și auzi cum gâlgâie apa ce cădea pe fundul acestuia, ca pe o tobă. Uitase cu desăvârșire lupta furioasă de mai înainte socotind-o un fel de match, lipsit de orice intenție rea. Stătea pe loc, zâmbind. Cu pași de lup Varma se apropie pe la spate și îl lovi cu bastonul. Munu se întoarse păzindu-se de lovitură cu brațele ridicate deasupra umerilor. Varma lovi din nou și de astă dată lovitura căzu de-a-curmezișul pe capul lui Munu. Acesta încercă să apuce bățul, dar Varma îl învârtea încoace și încolo. De câte ori punea mâna pe el, îl scăpa. Munu se repezi la Varma și-l apucă de smocul de păr pe care îl are orice brahmin, pe creștet, pentru a-l sili să lase bățul din mână. I-l smulse și-l aruncă cât colo în mlaștină. Auzi acum gâlgâitul apei care se revărsa din urcior. Îl lăsă pe Varma și fugi înspre verandă, cu fața plină de sânge.

— Du-te și ascunde-te în poalele stăpâni-ti, strigă Varma.

— Iată-te, călău păcătos, spuse Bibigi, când îl văzu că intră în bucătărie. Ce-ai făcut? Cu cine te-ai bătut?

— Cu nimeni, zise Munu. Lăsă urciorul în bucătărie și, trecând pe lângă Bibigi, se duse la sobă. Luă un pumn de cenușe și îl puse pe fruntea plină de sânge.

— Vai, vai! Ia să văd, Munu, strigă Bibigi speriată. Uită-te cât sânge îți curge pe obraz. Haimanaua de Varma te-a bătut. Nu ți-am spus de atâtea ori să nu stai de vorbă cu el? Vorbește urît și ție îți place să-l asculți. Acum te bucuri de plăcerile prieteniei cu acest potlogar.

— Nu-i nimic, nu-i absolut nimic, e doar o sgârietură! spuse Munu și se depărtă, sărind într'un picior.

— Uită-te la el! Uite-te la el! spuse Bibigi intrând în salon, unde cumnatul ei își călca gulerul. S'a bătut și are o rană la cap.

— Vino încoace! Hei, Munu! strigă Ciota babu.

— Da, babuji, zise Munu, palid și gata să-i vie rău, dar cu totul nepăsător de rana pe care o avea.

— Vino și arată-mi capul, zise doctorul.

— Da, babuji, răspunse Munu, mi-am pus cenușă și totul merge bine acum.

Era convins de eficacitatea tratamentului rănilor cu pământ sau cu cenușă, recomandat de bărbierii din sat.

— Vino aici, neghiobule, strigă babu-l, rana ta o să se infecteze cu asemenea murdării. Hai, vino aici și arată-mi ce ai.

Munu se supuse examenului.

Doctorul descoperi că era o rană primejdioasă, care aproape atingea craniul. Aprinse o mașină de spirt pentru a fierbe apă. Spălă apoi rana și o pansă. Lui Munu îi veni ameteală, poate că dăduse prea multă atenție mașinei de spirt care mirosea a parafină și pansamentului care mirosea a doctorie. Doctorul îl culcă în colțul său din bucătărie și pe când somnul îi îngreuia pleoapele, Munu o auzi pe Bibigi blestemând, de data asta însă nu pe el, ci pe Varma și pe cei la care lucra.

— Criminalii, păcătoșii! Își ridică nasul până la cer. Cred că totul le este permis din cauza situației pe care o au. Noi nu avem lefuri așa de mari ca dânșii, dar suntem cel puțin tot atât cât și ei. N'au decât să fie personaje importante la ei acasă, cât li-o plăcea, ca și noi acasă la noi ....

Soția judecătorului ieși și începu să ocărască pe Bibigi.

— Ce aere își dau babu-șii ăștia mici! Va veni soțul meu și vă va arăta ce însemnează să-ți insulți superiorii! Porcii! Câinii ăștia se țin mândri pentrucă au un mocofan dela munte care să-i servească !

Sgomotul certei nu mai ajungea decât foarte încet și de foarte departe la urechile lui Munu, care era cufundat într'un somn neliniștit. Numai răsuflarea lui ușoară și regulată dovedea că trupul său mai era însuflețit.

In timpul zilelor de restriște pe care le petrecu în ungherul său, Bibigi nu se ocupă prea mult de Munu. Ciota babu îi examina însă rana regulat în fiecare dimineață și îi schimba pansamentul în timp ce Șeila, tăcută și milоasă, urmărea operația cu privirea ei ciudată de copil.

După ce trecu primul acces de febră istovitoare şi rana atrase înspre ea tot sângele din vine, Munu începu să aibă dureri îngrozitoare. Gemetele lui, care se înteţeau din ce în ce, deveniră strigăte pătrunzătoare. Totul părea că se întunecă întocmai ca cerul în timpul nopţii. Numai câteva gânduri, stele luminoase, licăreau slab în această întunecime. Şi tot timpul îi vuia în urechi bubuitul unui infinit gol. Îl scuturau friguriile, ghemuit cum era în ungherul său; trupul îi era nesimţitor la orice emoţie şi timpul părea împietrit într'o clipă nesfârşită.

Doctorul îi dădu un medicament care îl făcu să asude din belşug. Atunci începu să aibă cunoştinţa unui val de emoţii aproape umane în adâncul pieptului. Cu încetul mintea lui începu din nou să cuprindă tot ce-l înconjura, ca şi înainte de boală, dar în timpul acestei treziri avea simţimântul că îşi revine după veacuri şi veacuri de uitare. Părea că e cuprins de un val care înaintează şi spumegă împotriva curentului, se sparge de alte valuri care îl înfruntă şi dispare în timpul retragerii, se sfarmă, se transformă şi-şi împinge înainte creasta sa cenuşie, de oţel.

Zorile unei vieţi noi îşi aruncau lumina pe ceeace fusese viaţa lui de până acum în această casă. Îşi reaminti sfaturile unchiului său, simţi din nou sentimentul de nesiguranţă pe care-l avusese la sosirea lui aici. Îşi retrăia emoţiile.

Unchiul său înfrumuseţase totul şi minimalizase greutăţile, făcându-i promisiuni vagi. Ce greu fusese totul! Nu-l învăţase nimeni cum trebue să lucreze în casă. Şi stăpâna lui era totdeauna mânioasă! Cât de furioasă fusese în ziua vizitei sahib-ului, când Munu scăpase din mâini serviciul de porţelan. Ciota babu era singura persoană binevoitoare din casă. Râdea cu orice prilej. Munu îşi amintea ca prin vis că unchiul său nu venise demult să-l vadă, dar îşi ura unchiul. Ura pe toată lumea, afară de Ciota babu şi poate de Şeila. Şeila era drăguţă cu toate că îl ocolea cu îndemânare. Avea un fel anumit de-a-şi bate joc de dânsul. „Vino aici, maimuţă mică, vino să mănânci". Avea un ton drăguţ şi familiar. Pentru asta o iubea. Îi plăcea deasemenea s'o privească. Păstra în minte chipul ei aşa cum o văzuse când se întorcea din baie după ce mama ei o frecase cu energie. Îşi amintea forma trupului, ghicit sub cioti-ul umed de muselină, de silueta ei de bronz albicios, lumina gingaşă a

obrazului regulat și mobil, lumină care părea câteodată că izbucnește într'un râs fericit și că se răspândește în jurul trupului ei, înconjurând-o ca un nimb, când impetuos, când nepăsător.

Pe vremea când era copil, Munu fusese învățat să socotească orice femeie drept o mamă sau drept o soră. In gând numea soră această amintire a Șeilei, dar cum chipul ei îi revenea în minte, fără întrerupere, iar dânsul dorea să se poată juca împreună cu dânsa, uita să-i dea numele de soră. Pleca numai capul, rușinat, de fiecare dată când o vedea aevea sau în vis, așa după cum, cu un surâs ușor pofticios pe buzele lui roșii, plecase capul odinioară, în sat, la începutul primăverii, în fața fructelor ce se pârguiau în grădinile altora. Surâsul de dragoste, pe jumătate conștientă, care îi tremura pe buze, era acoperit de un alt gând, de o altă dorință, care făcea să se nască presimțirea caracterului disperat al acestei iubiri. Banii sunt întradevăr totul, repeta Munu și pentru întâia oară gândul lui se opri asupra deosebirii care există între băiatul nenorocit și stăpânul său, bogătașul, asupra deosebirii dintre oamenii săraci din satul lui și proprietarul lor, tatăl lui Sei Singh. Își aminti corpul de pergament, scheletic, al bătrânului Gangu, bunicul micuțului Bișau, care la șaptezeci de ani mai muncea pământul celor ce voiau să-i mai dea de lucru; își reamintea obrazul slăbit al mamei lui Bișcambar, care îngrijea de gospodăria proprietarului, își reamintea nedeslușit privirea ochilor înfundați ai tatălui său, ce se plecau, plini de dragoste, asupra lui, înainte de a se închide pentru totdeauna.

Mai simțea încă și acum căldura poalei materne în care era cuibărit în timp ce dânsa învârtea, învârtea roata râșniței, până la epuizare, până la moarte. Se simțea nenorocit, ca și când această căldură ar fi fost un vesmânt fără de care trupul său nu putea exista. Dar, erau atâția oameni săraci în satul său, și numai unul sau doi bogați. Se întrebă dacă toți acești oameni săraci mureau în același fel ca părinții săi, lăsând în urma lor simțimântul de gol pe care îl avusese la moartea tatălui și a mamei sale. Desigur, în oraș părea să fie mai mulți bogați decât săraci, dar se gândi că existau sute și sute de sate față de un singur oraș și dacă în toate satele trăiau atâția să-

raci ca într'al său, atunci existau desigur pe lume mai mulţi săraci decât bogaţi.

— La urma urmei, nu există decât două feluri de oameni, iar casta nu are nicio însemnătate. Eu sunt cşatria şi sunt sărac iar Varma, care e brahmin, e servitor, mic servitor de condiţie inferioară, pentrucă e sărac. Nu, casta nu are decât puţină însemnătate. Babu-şii sunt la fel ca şi sahibii care nu sunt buni de nimic şi toţi servitorii se aseamănă între ei. Nu pot exista decât două feluri de oameni pe lume: bogaţi şi săraci.

Indatoririle de servitor puseră capăt acestor nelămuriri copilăreşti. Munu ataţă focul suflând în vreascurile aşezate între două cărămizi; lumina plină de înţelepciune a ochilor săi fu întunecată de valurile de fum care se ridicau din lemnele ce se încăpăţânau să nu se aprindă. Ochii începură să-l usture. Strânse pleoapele până-i dădură lăcrimile. Sufletul său meditativ fu cuprins de un simţimânt nedesluşit şi neguros. Părea că vointa i-a fost destrămată de boală.

Totuşi, revenirea puterii îl aduse din nou în vârtejul sbuciumat al îndeplinirii capriciilor stăpânei sale. In timpul acestei reîntoarceri la activitate, trupul lui Munu recâştigă o vitalitate activă, care se revărsă într'o frenezie sălbatică de mişcări înspre fiecare obiect, înspre fiecare senzaţie. Munu cânta, striga, sărea, sălta, cu avântul nepotolit al vieţii, încălecând barierele ce îl despărţeau de superiorii săi, potrivit îndemnului umanităţii nemărginite al impulsiunilor şi fanteziei sale, ce nu învăţase nimic din asprimea moralizatoare a stăpânei lui, fantezie pe care niciun rău fizic n'o putuse înfrâna şi care îi adusese întotdeauna supărări.

Acest avânt îi priciuni o neplăcere imediată.

Intr'o după amiază, pe când curăţa cartofi în bucătărie, o auzi pe Şeila întorcându-se dela şcoală şi intrând, împreună cu prietenele ei, în salon. Bibigi plecase să flecărească cu soţiile babu-şilor din vecini. Munu grăbi lucrul, nădăjduind că va putea să se joace şi dânsul cu copiii. In timp ce se spăla pe mâini, auzi vocea gramofonului. Iată — îi trecu lui prin minte — prilejul de a dansa ca maimuţa pentru a le înveseli pe fete, ca să mă lase să mă joc cu ele. Fetele, ascultând de sfaturile lui Bibigi, încetaseră în ultimul timp să se joace cu dânsul. Munu se repezi în salon, se aşeză în patru labe şi începu să sară

prin cameră punând pe goană copilele speriate care tocmai repetau un balet clasic, învăţat la şcoală.

— Oh! pleacă de aici, spuse cu timiditate Cansalia.

— Mama ne-a spus că nu ne dă voie să ne jucăm cu tine, adăugă Şeila.

In realitate, însă, Şeilei îi făcea plăcere să se joace cu Munu şi era amuzată de dansul său grotesc, dar porunca lui Bibigi ridicase o barieră artificială între cei doi copii. Şeilei îi plăcea totuşi să-l atingă pe Munu. Se apropie de dânsul şi îl apucă de o ureche, începând să-l sgâlţâe încoace şi încolo. Munu se lăsă în voia ei. Fetiţele scoteau ţipete de bucurie. Şeila trase de ureche mai tare. Munu se întoarse, se repezi la Şeila, mormăind şi strâmbându-se ca o maimuţă adevărată şi, înainte de a-şi da seama ce face, o muşcă de obraz.

— Oh! Mamă, mamă, ţipă Şeila.

Mamă-sa nu o auzi, dar Cansalia se duse să o cheme.

— Vai, mamă a Şeilei, vai, mamă a Şeilei! vino să vezi ce a făcut fetei tale sălbaticul ăsta dela munte.

Bibigi sosi alergând. Văzând-o pe Şeila cum îşi freacă obrazul, îngălbeni de furie.

Carnea, de culoarea fildeşului, se învineţise la locul unde o muşcase Munu.

— Ne-am jucat numai, Bibigi, zise Munu, aşteptând vijelia pe care încerca zadarnic să o previe

— Vai! Criminal păcătos! De-ai crăpa odată! Barca existenţei tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul vieţii! Să nu ai odihnă nici dincolo de mormânt! Nici tu, nici cei care te-au născut! Cum de ai îndrăsnit să te apropii de fiica mea. Doar nu eşti decât un copil! Taur desfrânat, venit dela munte! Cum de n'am ştiut că adăpostim aici un nemernic, un potlogar! Aşteaptă-l numai pe babugi! Ar trebui să te dăm pe mâna poliţiei. Nu ţi-e ruşine! Nu cunoşti niciun respect? Nu meriţi pâinea pe care o mănânci! Nu ţi-am spus de atâtea ori să nu te joci cu fetele mele? Ce condiţie socială ai de îţi permiţi să stai împreună cu copiii superiorilor tăi? De unde era să ştim că primim în casă un şarpe? Un şarpe trădător care se întoarce împotriva noastră, după ce l-am ţinut la sânul nostru! Aşteaptă numai să sosească unchiul tău, Daia Ram, copil criminal ce eşti! Nu ţi-am spus că copiii mei nu sunt din aceeaşi clasă cu

tine? Ei sunt copiii unui mare babu, iar tu! tu! tu ești născut pe nu știu ce grămadă de gunoi. Gândește-te la renumele nostru, la prestigiul nostru! Am stat de veghe la căpătâiul tău când erai bolnav, când ți-ai spart capul jucându-te cu brahminul acela mic. Mi-era milă de tine! Acum, va trebui să te dăm pe mâna poliției...

— Ce s'a întâmplat? Ce este? întrebă babu Nathu Ram care tocmai se întorcea, cu umerii lăsați, cu obrazul crispat într'o expresie de oboseală și umilință.

— Ce s'a întâmplat? strigă Bibigi. Totul! S'a întâmplat totul! De-ar pieri odată acest călău păcătos. De-ar arde în focul Gheenei! De-ar...

— Oh!! Ce este? Ce s'a întâmplat? întrebă babu-l, pierzându-și răbdarea.

— Acest nevrednic de pâinea pe care o primește, a muscat-o pe Șeila de obraz! A ajuns oare la vârsta primejdioasă? Acest băiat deabia născut, atentează la cinstea copilului stăpânilor săi! Dumnezeule din cer!

— Ce? Tu, bastardule! urlă babu-l ridicându-și sprâncenile până la încrețiturile adânci ale frunții și descoperindu-și dinții până la gingii. Ce ai de spus ?

Munu stătea în picioare, cu capul plecat, cu obrajii aprinși. Nu răspunse nimic.

— Priviți-l, oh! Veniți cu toții și priviți-l!

Bibigi reîncepu urletele.

Babu-l înaintă făcând un gest ca să-și liniștească soția și să-l pălmuiască pe copil.

— Porcule! Dece nu răspunzi?

— Babugi, era numai în joacă, spuse Munu înfricoșat, ridicându-și pe furiș privirea spre stăpânul său.

— In joacă? spuse babu. Cuvintele îi șuierau printre dinți. Câine! Il izbi pe copil drept în față cu mâna lui îngustă și osoasă lovindu-l și cu piciorul încălțat în ghetele-i negre și lucitoare care fuseseră visul întregii vieți a lui Munu.

— Iartă-mă, babu! Iartă-mă! strigă Munu, clătinându-se.

— Să te iert! Da, o să te iert, câine! Il lovi din nou plin de sălbătăcie cu piciorul, apoi puse mâna pe un baston gros care se afla într'un colț al camerei.

Sufletul lui Munu se umplu de ură, de o ură a cărei violenţă nici nu o bănuia. Fremăta, dar nu îndrăznea să se revolte.

— Oh! babu, iartă-mă, te rog! Scotea nişte strigăte ascuţite şi se târa pe parchet.

Munu se svârcolea şi gemea de durere.

— Oh! Babugi, iartă-mă, îl implora dânsul.

— Da, câine! spuse babu-l, ridicând din nou bastonul, şi ochii săi luciră sălbatic.

— Lasă-l acum pe nevrednicul acesta, pe acest nerecunoscător, spuse Bibigi.

Plânsul lui Munu străbătea în întunericul ce îl cuprindea încetul cu încetul.

Un câine bătut se ascunde într'un colţ, un om bătut încearcă să scape. Munu se furişă din casa babu-lui, pe înserate, de îndată ce familia se retrase în bucătărie, lăsându-l în părăsire.

Coborî colina pe aleea cu arbori mari şi trecu pe lângă bancă şi pe lângă casele mari ale căror ornamentaţii le arătau bogăţia. Ajunse în bazarul vast şi plin de lume.

Ingrămădeala confuză de prăvălii mici şi mari era reflectată, în forme gigantice, de lămpile electrice, de lămpile cu petrol şi de pâlpăirea lumânărilor înfipte în oale de pământ.

Lumina lămpilor lovea ochii umflaţi de lacrimi ai lui Munu.

Băiatul o luă pe nişte ulicioare laterale spre a-şi odihni ochii în blânda lor semi-obscuritate, dar alte lumini ce străluceau în ochii mulţimii care rătăcea încoace şi încolo, îl neliniştiră şi mai mult. Se feri să privească drept în faţă, fixându-şi atenţia asupra trupurilor oamenilor ce se agitau, vorbind tare, scuturând capetele într'o frenezie de gesturi sălbatice, dezordonate.

Dorea liniştea, întunericul care să-l poată ascunde. Voia să fugă departe de această hoardă de fiinţe umane, cu turbane cărămizii, cu tichii negre şi albe, îmbrăcate în mătase roşie şi în muselină de culoarea trabucului, care se loveau unele de celelalte, înghesuindu-se.

Incepu să colinde grăbit pe străzi, când cu pasul rar, când sărind de pe un picior pe altul, apoi o luă la fugă. Sudoarea îi curgea şiroaie pe trup.

Intră într'o alee pe marginea căreia erau niște colibe acoperite cu coviltire peticite de cânepă și câteva prăvălioare închise, cufundate în beznă.

Mai încolo, un întuneric de nepătruns ascundea bolta arcuită pe sub care se intra într'o curte unde, din loc în loc, se ardeau trupurile morților, pe grămezi mici de lemne. Acolo, totul era liniștit, nemișcat.

Cuprins de groază în mijlocul acestei tăceri, Munu mormăi câteva cuvinte pentru a-și recâștiga curajul. Niște câini ce se învârteau prin murdăriile jghiabului îl făcură să tresalte. Șuieratul ascuțit al unei locomotive din depou făcu să-i sară inima din loc.

Ajunse la capătul magaziilor căii ferate.

Începu să alerge, înnebunit, pe lângă zidul curții crematoriului ce se învecina cu șantierul. Se strecură printre șinele de oțel, înfricoșat de gândul că ar putea să fie urmărit de o stafie sau de unul dintre paznicii de noapte. Era leoarcă de sudoare, dar nici nu băgă de seamă. Ajunse acum în stația locomotivelor.

Își urma drumul prin rețeaua semnalelor de cale ferată care păreau că poartă o veste rapidă de moarte pe sub mașinile negre. Abia mai putea să răsufle.

Semnalele verzi și roșii îi arătau drumul.

Într'un rând se poticni, împiedicându-se de câteva sârme și căzu sprijinindu-se în mâini. Crezu că o să fie omorît, cu toate că locomotiva cea mai apropiată se afla la două sute de metri depărtare și nu era niciun vagon prin împrejurimi.

Șuieratul îndepărtat al locomotivelor îl făcea totuși să tresară. Se aruncă cu capul înainte spre un lanț lung de vagoane care abia se vedeau în beznă, deosebindu-se numai în locurile unde se deschideau goluri largi între ele.

Se cățără pe scândurile groase care erau folosite ca trepte, dar lumina unei lămpi cu pâlpâiri roșii și verzi, purtată de o mână nevăzută, îl îngrozi. Căzu, bombănind o înjurătură. Din fericire, lumina se îndepărtă.

Munu se sculă și sări de-a-dreptul în deschizătura căscată a unei porți, așa cum sare tigrul într'un adăpost întunecos de teama unui vânător tăcut.

Căzu pe o ladă de lemn și își strivi o coastă. O durere

cumplită îi cuprinse mădularele şi ţeasta. Se simţi ameţit de lovitură, de fugă şi de căldura apăsătoare a compartimentului.

Aşezându-se jos începu să-şi fricţioneze coapsa şi îşi şterse cu o mânecă sudoarea de pe obraz.

Niciodată nu se simţise atât de singur, atât de singur ca în timpul acestei coborîri în infern.

Dar, în timp ce stătea culcat, cuprins de acest gol apăsător, şi îşi descheia tunica groasă şi doti-ul pentru a încerca în zadar să-si svânte trupul auzi în depărtare ţârâitul unui cărăbuş. Aerul din vagon era îngrozitor.

Auzi deodată sgomotul înnăbuşit al unui corp omenesc care pătrundea în vagon şi al unor bagaje grele ce căzeau în jurul lui. Se ghemui sub bancă, la adăpost, şi îşi sprijini capul pe podea, pentru a-şi răcori puţin fruntea înfierbântată.

Sgomotul din jurul lui se preciza. Auzi : „Cum îţi merge Ala Dad Chan?" „Ce ţi s'a întâmplat Devi Singh?"

— Lala Ciurangi, te-ai aşezat?

Inima lui Munu începu să-şi recapete ritmul normal.

Era numai urechi; obrazul îi era plin de praf, trupul îi era înmuiat în sudoare. Simţea cum i se umflă vinele. Părea că se transformă într'o masă de plumb.

Trenul porni. Simţi cum atmosfera încărcată de răsuflarea celor din vagon se primeneşte cu adierea răcoroasă a câmpului.

Peste câteva clipe respiră aer curat.

Nu ştia încotro pornise trenul, dar era bucuros că se găseşte într'un vehicul în mişcare.

Capitolul trei

— Ho... rup, bombăni Set Prabha Dial, aplecându-se pentru a-şi scoate geamantanul de sub banca unui vagon de clasa a treia, din trenul care aluneca încet, cu porniri şi opriri bruşte între Şam Nagar şi Daulatpur.

Set, un bărbat cu umerii largi, înalt şi osos, care venea din Kangra, semănând mai degrabă cu un soldat decât cu un negustor, era pe jumătate adormit. Toată noaptea a stat ghemuit pe banca de lemn, înghesuit de ceilalţi călători. Acum îl dureau oasele şi era gata pentru coborît, cu mult înainte de sosire.

Răsuflă greu, încercând să-şi scoată sacul de sub bancă şi îşi sterse fruntea.

— Ho... rup. Acum se opinteşte din toată puterea şi pe jumătate uimit, pe jumătate speriat, trage din îngrămădeala de cufere, de lăzi de lemn, de pături împăturate şi de pachete de toate felurile, printre care fusese oploşit toată noaptea, dintre paturile de campanie demontate şi învelite în saltele, dintre coletele cu mâncare, lipsite de orice formă, dintre feluritele obiecte, împachetate în vrafuri de pânză, înnodate grosolan, trupul băieţelului adormit.

— Ram re ram, exclamă Set încetişor, cu un surâs larg pe faţa sa cinstită şi palidă, împodobită de o mustaţă neagră bine periată.

— In onoarea cui râzi aşa de dimineaţă? murmură Ganpat, tânărul asociat a lui Set, ce stătea culcat pe câţiva saci cu mărfuri, unde încerca zadarnic să doarmă. Faţa sa brăzdată amintea o capră.

— *La hol Wallah*, strigă un ţăran mahometan, privindu-l pe Munu care zăcea acum la picioarele lui Prabha Dial. Oare cine să fie? Fiul lui Ablis?

— *Vah Guru... Vah Guru...* murmură uimit un țăran Sikh. Ciudate sunt căile lui Wah Guru.

— E mort sau trăiește? întrebă o femeie care se aplecă pentru a-l vedea mai bine, continuând să-și alăpteze pruncul.

Ceilalți călători privesc printre gene și sunt uimiți de un spectacol atât de neobișnuit. Ei întreabă: Cine este? De unde vine?

Munu nu poate să scoată nicio vorbă. E înlemnit de frică.

Când Parbha Dial îl trezise din somn, visa că niște elefanți uriași îl loveau și că niște demoni încornorați și siniștri îl biciuiau cu frenezie.

— Intradevăr, ciudate sunt căile Domnului, murmură Prabha Dial ca pentru sine. Această descoperire are fără îndoială un înțeles. Pare să fie din ținutul colinelor.

— Ei bine, ar trebui să fii mulțumit, spuse Ganpat în batjocură, ți-ai găsit un copil de-a-gata. Poți să nu mai duci ierburile pe care le căutai pentru soția ta... sau pentru tine însuți, cum îmi vine să cred, adăugă el cu răutate. Oare tu ești neputincios sau soția ta e stearpă ?

— Cum te chiamă? De unde vii? Cine sunt părinții tăi? întrebă Prabha Dial în graiul colinelor pe care nu-l uitase, deși își părăsise demult familia, trăind la Daulatpur și deși trecuse dela starea de culi de stradă, până la cea de proprietar al unei uzine de conserve și aromate.

— Mi se spunea Munu la Bilatspur și Mundu la Șam Nagar, începu Munu ca și când accentul colinelor i-ar fi deslegat deodată limba. Tatăl și mama mea sunt morți. Unchiul meu, Daia Ram, care e ciaprasi la banca Șam Nagar, m'a băgat slugă la babu, ieri, babu-l m'a biciuit și eu am fugit.

Spunând acestea, Munu se simți cuprins de frică și de milă pentru propria sa soartă, simțiminte care îl făcură să se strâmbe fără voie. Lacrămile începură să-i curgă pe obraji.

Își ascunse, rușinat, fața în palme.

— E bithot thicsus, spuse un tânăr student hindus, care se făcea că vorbește cu accent englezesc, pentru a-i impresiona pe țăranii fără carte și pentru a-și justifica într'un fel oarecare, ciudatul echipament alcătuit din haine englezești și indiene — o cravată spălăcită cu picățele, o haină de catifea, pantaloni kaki și un turban strălucitor.

— Cred că am face bine să-l luăm cu noi, spuse Prabha asociatului său.

— Nu știm cine e, răspunse Ganpat. Poate e o haimana sau un hoț... E totuși adevărat că ne trebue un băiat pentru a-i ajuta pe Tulsi și pe Bonga la cumpărături și la treburi. Cred că va fi foarte mulțumit să aibă mâncare și nu va trebui să-l plătim.

— Vrei să vii cu noi, Munu? spuse Prabha, fără să mai țină seama de părerea asociatului său, mângâind băiatul pe părul negru, ce cădea în plete prea lungi, umbrindu-i obrazul de culoarea grâului. Vrei să vii cu noi? Eu locuesc la Hamirpur, lângă Bilaspur. Ne vom îngriji de tine.

Munu dădu din cap în semn că primește, dar nu răspunse nimic căci era frământat de o îndoială. Era atât de absorbit de teama de a nu fi prins, încât nu se gândise ce o să facă după ce va scăpa.

Set Prabha Dial îl bătu prietenește pe umăr și adăugă :

— Ei, hai, vino, fii curajos. Șterge-ți lacrimile. O să avem grijă de tine... Iată-ne aproape ajunși la Daulatpur.

Ii făcu loc băiatului pe bancă, încrucișându-și picioarele și îl așeză pe locul rămas liber.

Se simți înduioșat de copilul acesta. Simți că îl atrage, că e cuprins deodată de o părticică din dragostea, din afinitatea pe care ar fi avut-o pentru copilul pe care nu-l putuse dobândi. Incercă să se convingă că acest băiețel, cu desăvârșire străin, ar putea să ție locul copilului său. Incercă să-și închipue cum îi arătau părinții. Erau desigur săraci, se gândi el, dar toți oamenii dela deal sunt săraci. Își aminti chipul propriilor lui părinți, care muriseră la Hamipur pe când el locuia la Daulatpur. Câștigul de culi nu-i ajungea pentru a le asigura porția zilnică de orez. Cât de mult ar fi dorit să fi trăit părinții săi acum, ca să se poată bucura de veniturile sale !

Indepărtă cu un oftat gândul acesta imposibil. Părinții acestui copil, se gândi el, au murit înainte ca fiul lor să-și fi putut câștiga pâinea. El nu e atât de vinovat cum eram eu. Apoi, copilul îi semăna întradevăr. Ar fi avut probabil aceleași sentimente ca și dânsul, față de părinții săi. Așa se întâmplă întotdeauna, înafară de copiii celor bogați, cum era de exemplu Ganpat, al cărui frate era un agent de bursă, bogat, care făcuse

carieră şi îi dăduse bani, chiar când Ganpat îl făcuse de ruşine jucând, bând şi cheltuind cu femeile. E curios, se gândi Prabha că un băiat ca Ganpat, care a avut tot ce-i dorise inima, şi-a pierdut timpul, pe când eu, care am muncit întotdeauna pentru a câştiga cât mai multe cunoştinţe cu putinţă, n'am avut niciodată norocul de a le căpăta. Cât despre acest copil, mă întreb dacă ştie să citească şi să scrie.

— Ai fost la şcoală, Munu? întrebă dânsul cu blândeţe, întorcându-se înspre copil.

— Da, eram în clasa cincia când unchiul meu m'a dus la oraş pentru a-mi câştiga pâinea.

— Va putea să ne ţină socotelile, rânji Ganpat, trezindu-se de-a-binelea.

— Fără îndoială, spuse Prabha, căruia îi plăcu această idee, o să-l facem ajutorul nostru.

— Nu-i da nas chiar dela început acestui „ibovnic al fetei sale", glumi Ganpat cu amar. Nu o să-şi mai încapă în piele când va afla dorinţa ta de a-l înfiia şi de a-i da drepturile unui munşi. Deabia ştii cine e acest mic hoinar. Ar putea fi un hoţ.

Prabha surâse, oarecum ruşinat, ca şi când i-ar fi fost teamă de asociatul său, dar nu se putu împiedica de a se purta părinteşte faţă de copil.

Trenul intră în mahalalele Daulatpurului. Munu privea cu atenţie pe fereastră. Turlele aurite ale unui templu, înconjurate de bananieri cu frunze late, îi trecură cu repeziciune prin faţa ochilor. Se aplecă înafară şi zări nişte oameni goi care scoteau apă dintr'un puţ şi îşi turnau apoi găleţile în cap. Alţii se ungeau unul pe altul cu ulei iar câţiva se luptau pentru nişte smoală, dar scena trecu atât de repede încât nu avu timpul să o înţeleagă.

Se pregăti pentru scena următoare: o moschee cu patru minarete. Pe unul dintre minarete o siluetă îmbrăcată în alb, cu capul înfăşurat într'un turban, probabil un mulah[1]), gândi Munu, îşi chema credincioşii la rugăciune. Zări, dincolo de mulţimea de case cu acoperişurile plate şi de câteva magherniţe şi barăci, o încrucişare de drumuri, unde un bărbat în uniformă albastră făcea semnale la trecerea trenului cu un stegu-

[1]) Preot mahometan.

leț verde. In spatele lui, furnica o mulțime de orășeni, care se frământau cumpărând și vânzând diferite lucruri. Privirea naivă a lui Munu urmări apoi automobilele și camioanele ce ridicau în urma lor nori de praf pe o șosea paralelă cu linia de tramvai. Fumul unei uzine ce acoperea zidul unei construcții pe care era scris cu caractere groase indiene, *Soda Water Wisky*, îi purtă privirea dela camioanele fulger ale Societății *Burma Oil Company*, până în înaltul cerului, unde, spre deosebire de tot ceeace văzuse până atunci, spre deosebire de tot ce și-ar fi putut închipui, sbura o pasăre sbârnăitoare, o ciudată pasăre de oțel, cu aripi înțepenite, lăsând în urma ei o dâră de fum pe cerul albastru. Purtându-și din nou privirea pe pământ, urmări casele din Daulatpur, înșirate pe nenumărați kilometri. Își concentră apoi gândul asupra preocupărilor sale intime, vrăjit de minunățiile acestei lumi noi. Simțea un sentiment curios de turburare, ca atunci când zărise pentru prima oară Șam Nagar-ul: o teamă de necunoscut, și nădejdea unei vieți mai bune în această lume nouă, în care avea să intre.

Munu ședea înghesuit între Ganpat și Prabha, împreună cu alți patru bărbați, într'o trăsură mare de bambus, acoperită cu o pânză sdrențuită. Mergea dela gară spre casă, așa încât nu văzu bazarurile din Daulatpur. Tot ceeace văzu fură cele câteva prăvălioare în fața căruia se opri trăsura la începutul străzii *Catkillers lane* [1]), precum și strada aceasta, un șanț strâmt și scârbos, plin de lături ce putrezeau în umbră, aproape de jghiaburile pline din fața caselor înalte, cu trei etaje.

Se simți prost când, urmându-i pe Prabha și Ganpat, trecu prin fața unor femei, pe jumătate goale, care ședeau pe un fel de terasă deschisă, confecționând din frunze uscate farfurii și oale pe care hindușii le întrebuințează la ceremonii, în locul veselei obișnuite și pentru a cumpăra provizii la mesele cu lume multă.

După înfățișarea lor, aceste femei trebuiau să fie toate din ținutul colinelor — soții de culii, ce adăugau la mijloacele lor reduse un mic câștig personal.

Își recâștigă încrederea când femeile îl salutară în graiul colinelor, pe protectorul lui, spunând *giai devra srtgi?* „Te-ai întors mulțumit și sănătos? Ai tăi sunt bine cu toții?.

[1]) Ulicioara omorîtorului de pisici.

Prabha răspunse, împreunându-şi mâinile: Cad la picioarele voastre.

Intrară, printr'o poartă mare, într'o casă a cărei curte centrală era înconjurată de cămăruţe întunecoase, în faţa cărora alte femei fabricau oale din frunze.

Prabha şi Ganpat fură înconjuraţi de îndată de câteva femei bătrâne şi fete tinere care îi primiră cu bucurie, cerându-le cadourile pe care le aduseseră cu dânşii din ţinutul colinelor.

Munu fu cu desăvârşire încurcat de faptul că Prabha îl arătă, spunând surâzător, că era singurul cadou pe care îl adusese.

Urcară zece etaje pe nişte trepte late, ajungând într'o cameră mare, cu vederea spre mare. Munu se găsi în faţa unei femei modeste, cu talia elegantă, în ai cărei ochi se aprindea o dulce lumină jucăuşă. Bănui că era soţia lui Prabha.

Părea să aibă o fire reţinută, totuşi vioiciunea cu care se apropie de Munu, îmbrăţişându-l şi mângâindu-i fruntea, fără să-l întrebe cine e, îl făcu să se simtă de îndată la largul lui.

Simţi, cum simţim cu toţii în asemenea clipe, că un sentiment plin de căldură îl va apropia de dânsa.

— Cad la picioarele tale, cumnată, spuse Ganpat, în bătaie de joc.

— Să-ţi fie hărăzită o viaţă lungă, răspunse Parbati graţios, apoi adăugă glumind:

— N'ai adus cumva vreo fată frumoasă de pe coline, ca s'o iei de nevastă?

—Nu, răspunse el ironic, în schimb ţi-am adus un copil gata fabricat.

— Foarte bine, răspunse ea, ţinându-l pe Munu îmbrăţişat şi nu mai adăugă nimic asupra acestui subiect, dar se adresă soţului ei:

— Eu pregătesc masa, vrei să faci de îndată o baie pentru ca să te poţi culca pe urmă, să te odihneşti după oboseala călătoriei?

— Foarte bine, zise Prabha cu multă dragoste, dar fără prea mult elan, aşa cum îi şade bine unui adevărat hindus. Apoi puse mâna pe o saltea de cânepă, rezemată de zid, aruncă nişte pături peste ea, şi-l pofti pe Munu să se aşeze.

Băieţelul contemplă deosebirea dintre umbra răcoroasă a camerei şi soarele ce dogorea afară, în curte. Işi şterse fruntea asudată şi se întrebă unde era fabrica. Stăpâna lui îl trezi din gânduri, oferindu-i o linguriţă de şerbet.

Prabha îl duse la un jghiab de piatră, să se spele.

Se aşezară apoi la masă.

Era orez, şi dulce şi sărat, legume, măzăriche, fructe de tamarin zaharisite, toate mâncările hinduse care îi lipsiseră atât de mult, şi pe deasupra câteva budinci cu lapte prins.

Aceasta era masa cea mai luxoasă pe care o mâncase Munu dela pomana pentru părinţii săi, pe care o dăduse mătuşa sa cu vreo trei luni înainte de plecare.

Cu stomacul plin, cu trupul odihnit, Munu nici nu se întinse bine pe ciarpai [1]) şi adormi de îndată.

Când se trezi, era după amiază.

— Coboară şi du-te de vezi fabrica, spuse Prabha, care fuma dintr'o narghilea din nucă de cocos. Iată intrarea, o să găseşti pe cineva care să te ajute să treci peste puţ.

Munu privi printr'o ferăstruică, codindu-se. I se părea foarte primejdios să coboare în această fabrică ciudată, neagră şi lipsită de aer, care se afunda ca o fântână în măruntaiele pământului, printre casele înalte, chiar în inima oraşului.

Fereastra era aşezată deasupra unui puţ şi lui Munu îi era frică să nu cadă într'însul.

Rămase totuşi pe loc, cercetând totul cu entuziasmul naiv care îi era propriu, nebăgând în seamă cât era de murdar totul. Nu se gândea decât la norocul pe care îl avusese de a-l întâlni pe Prabha şi de a se bucura de ospitalitatea lui.

Sub umbra deasă a acoperişului de tablă ondulată, văzu gura a două caverne întunecate care se deschideau într'o curte strâmtă. Intr'o parte a curţii se zăreau trei cuptoare cu nişte cazane fumegânde, iar în cealaltă parte, sub o boltă susţinută de nişte grămezi de lemne de foc, o platformă lungă, pe care se aflau o casă de fier cenuşie, câteva registre gălbui, un tampon de carton şi o sticlă cu cerneală neagră.

In apropierea cuptoarelor şi a puţului se aflau nişte bu-

[1]) Rogojină sau pătură ce se întinde pe jos şi serveşte drept pat pentru cei săraci.

toaie mari, pline cu oale de aramă, şi altele pline cu struguri uscaţi şi ghimber.

O trecere îngustă, cam de un metru, ducea la o uşă strâmtă de unde se mergea pe o alee până în faţa biroului.

Contactul cu omul care îl ridică prin geam pentru a-l coborî în puţ avea ceva greţos. Era o fiinţă pasivă, fără formă, cu un obraz bestial, muschiulos şi dur. Avea mâini lungi şi păroase şi nişte picioare cu vinele umflate roşietice, încălţat în saboţi făcuţi din coarne de vită. Munu se gândi că trebue să fie bolnav de lepră căci pielea lui era plină de pete albe, ciudate. Avea un aer absent.

Era îmbrăcat în bluza şi şorţul bărbaţilor puni, rezervată oamenilor cu mintea slabă.

De îndată ce bărbatul îl aşeză pe platforma puţului, Munu se îndreptă cu vioiciune şi îl privi surâzător.

Il auzi pe Ganpat spunând:

— Oh! Maharagi... continuă-ţi lucrul.

Munu îşi dădu seama că era un fel de a i se atrage atenţia că trebue să se îndepărteze.

Se apropie de şanţuri, simţindu-se destul de ne la locul lui. Privirea bănuitoare a unui băiat bondoc, cu obrazul palid şi plin de noroi, cu ochii înroşiţi, îmbrăcat numai cu un şorţ, ce stătea în apropierea cuptoarelor, îl făcu să se simtă şi mai prost. Când băiatul începu să-l ghiontească, scoţând nişte sunete ascuţite, Munu fu de-a-dreptul nenorocit.

— Bonga te roagă să te aşezi, spuse Ganpat, care îşi fuma pipa pe platformă E surdo-mut.

După ce îşi recâştigă încrederea, Munu se îndreptă alene înspre cavernele ce se găseau în dosul cuptoarelor. Acolo, un băiat tânăr, bine legat, uşor pârlit de soare, îmbrăcat cu o cămaşă de muselină şi cu un şort, cu părul pieptănat ca cel al babu-lui şi al sahibi-lor, golea o găleată mare cu apă fierbinte într'un şanţ.

— Păzea, neghiobule, strigă el deodată către Munu, care alerga prin faţa lui.

— Aoleu, aoleu, e mort, opărit, ars de viu! strigau femeile bătrâne, ale căror feţe sbârcite şi forme nelămurite apăreau ca nişte fantome din fundul cavernelor unde curăţau mere cu sârguinţă.

— Şezi jos, nătărăule, ce te învârteşti pe aici? strigă omul

cu fața de capră. Tulsi, pregătește sticlele pentru esență! Vei duce apoi esența de Cheora clienților noștri și-l vei lua cu tine ca să-i arăți prăvăliile unde va trebui să ducă mâine sticlele. Intre timp, tu stai locului și nu încurca treaba celorlalți. Invață-te să stai liniștit. Dacă nu te-am fi luat cu noi aici, ai fi în mâinile poliției sau ai fi silit să rătăcești singur și înfometat prin oraș. N'ai venît aici ca să ne împiedicăm de tine...

Ii spuse lui Munu să se așeze pe un scăunel cu patru picioare, plin de pământ uscat, care era folosit la curățatul noroiului de pe tălpi și care era socotit ca un loc foarte potrivit pentru masa lucrătorilor.

Munu privi în jurul lui zidurile groase din care ieșeau înafară câteva cărămizi, roase de umezeala anilor, doar acolo unde băligarul, fumul sau pământul nu refăcuseră tencuiala. Păianjenii torseseră pânze lungi și diafane și funinginea se închegase pe ele, iar liliecii atârnau ca niște cristale într'o peșteră.

Privirea hoinară a lui Munu întâlni ochii lui Ganpat. Privi apoi buștenii plini de păianjeni și acoperișul de tinichea ondulată care apăsa curtea ca o greutate moartă. Limpezimea văzduhului părea să nu pătrundă niciodată aici decât strecurându-se prin găuri, prin deschizături, sau târîndu-se prin crăpături, ca un melc.

In timp ce privea astfel, un nor de aburi ieși din apa clocotită pe care o vărsase Tulsi în șanț, și îi întunecă vederea. Se simți mic și neînsemnat în această lume subterană a căldărilor și cazanelor înfundate în cavernele lungi, negre, dintre aceste ziduri roase de vreme, dar solide.

Se frecă la ochi și zări pe cei trei muncitori din curte care îl priveau cu mirare.

— Cine ești tu? De unde vii?

Se simți ca un străin nepoftit. O neliniște puternică îl cuprinse.

Cazanele dogoreau și dinlăuntrul cavernelor te izbea o duhoare acră ce acoperea oțelul cu rugină și se împreuna cu aburii din aer, lăsând pe piele un slin lipicios pe care mușteleviclene îl căutau cu stăruință.

Dacă Munu ar fi avut aripi, și-ar fi luat de îndată sborul, îndepărtându-se din acest loc, dar tocmai în această clipă sosi Prabha Dial, răspândind în jurul lui o atmosferă de prietenie întăritoare.

— Unde ești Munu? întrebă dânsul, căutându-l pe copil și făcând câțiva pași, spre a-și învăța ochii, orbiți de lumina soarelui de afară, cu semiobscuritatea uzinei.

— Uite-l, răspunse Ganpat, arătându-l cu degetul pe Munu. Neghiobul ăsta era cât p'aci să fie opărit cu apa clocotită pe care o arunca Tulsi.

Munu se sculă și se apropie de Prabha.

— Vino aici, îi spuse stăpânul surâzând. Să mergem să-ți arăt prăvăliile și clienții la care trebue să duci marfa. O să poți vedea o mulțime de alte lucruri și o să vii cu mine la templu.

— Vezi de nu-l strica și pe ăsta, cum i-ai stricat și pe ceilalți, spuse Ganpat, cu un ton glacial.

Prabha surâse, luă un registru de conturi și plecă. Munu îl urmă cu vioiciune.

Dacă orașul Șam Nagar, așezat la poalele colinelor, depășea în diversitate tot ceeace mintea lui Munu, copilul din Bilaspur putea concepe, cetatea feudală Daulatpur forma în schimb ceva confuz care uimea și mai mult.

Cea dintâi grijă a lui Munu era să nu se piardă de Prabha și să nu se rătăcească.

De abia ieșise din *Cat killers lane* și deabia ajunse, călcând pe urmele lui Prabha, în Misri Bazar, având în față intrarea bazarului Giatchian, a bazarului Sanbian și cea a bazarului Ciabuscavaran, că nu mai știu din ce parte veniseră. Din dreapta sau din stânga? Un adevărat labirint.

Tot ce știa Munu era că nu ar fi putut nici să se întoarcă înapoi, nici să regăsească drumul, prin propriile sale mijloace.

Alerga așa dar prin străzile înguste și neregulate, cu un ochi la stăpân și cu celălalt la prăvălii, lovindu-se de feluriți oameni, unii cu obrazul oacheș, cu ochii strălucitori și dinți albi, iar alții cu fețe palide, de o culoare ușor închisă, înghesuiți de-a-valma, deosebindu-se numai prin culoarea și forma veșmintelor pe care le purtau.

— Ei Seth Prabha Dial, te-ai întors? întrebă cineva și Prabha se opri.

Munu se opri și dânsul, purtându-și ochii la dughenile de pe marginea străzii, ce se asemănau cu niște grote întunecate, mai puțin adânci decât cele ale uzinei, pline cu felurite bomboane, sau cu lacăte de toate felurile cu putință, cu stofe de

diferite modele, cu articole de piele, cu șei, cu hățuri. Toate acestea erau înșirate sub streșini, pe niște mese de lemn, sculptate, așezate pe platforme joase folosite în același timp și ca tejghea și ca bănci pentru negustori, care erau totodată și fabricanți.

După o clipă de spaimă Munu observă că Prabha era la doi metri de dânsul, lângă o dughiană plină cu sticle de ulei, de parfumuri și de esențe. După câte se vedea, era dughiana hachim [1]), căci o mulțime de oameni de toate vârstele cu fețe palide acoperiți de podoabe și mătăsuri multicolore se înghesuiau în jurul ei.

— Iată-l pe noul meu băiat de prăvălie, care vă va aduce esențele de aici înainte, zise Prabha, ridicându-l pe Munu până la înălțimea unui lal pântecos, care se lăsă pe vine cu bunăvoință și cu îndemânare, așezându-se pe o perniță unsuroasă de culoarea cozii de vacă.

— Aha, consimți dânsul.

Prabha salută, mieros împreunându-și mâinile, și plecă mai departe. Munu îl urma ca un câine care își urmează stăpânul.

Citi firmele mai multor dughene. Pe fiecare dughiană fără deosebire, erau două, dacă nu trei sau patru tăbliță. Din această pricină, sau poate fiindcă era un cartier al doctorilor, Munu citi numele a cel puțin cincisprezece medici, scrise cu litere groase, englezești sau hinduse. Numele medicilor erau urmate de toate titlurile ce le aveau: *Doctor Hira Lal Soni M. B. B. S. (Pungiab) L. R. C. P. M.: R.: S. (Eng.) D. T. M. (Liverpool) D. O. M. S. (Bristol).* Aceasta era tăbliță ce se putea vedea pe una dintre prăvălioare, care se deosebea de celelalte deoarece înlăuntrul ei se zăreau scaune și mese. Munu citi numele și titlurile cu voce tare, întrebându-se ce vor fi însemnând.

Altă dughiană, în care ardeau fără ceară sau ulei niște globuri de diferite culori, atârnate de un fir magic, îl uimi de-a-binelea pe Munu. Se învățase însă la Șam Nagar să numească „englezesc" tot ceeace nu putea pricepe. Nu întrebă așa dar nimic, ci merse mai departe privind cu ochii mari un grup de clădiri antice, la care etajul al doilea, deasupra prăvăliilor, era susținut de niște coloane sculptate și pictate cu flori, ca în ta-

[1]) Hachim: medic; dugheana hachim: Farmacie.

bloul lui *Diwan i Khas:* Camera de consiliu a împăratului Şa Gehan, pe care îl văzuse în cartea sa de istorie Urdu [1]).

Privirile lui Munu fură atrase de o prăvălicară în care şedea un grup de croitori, cosând nişte veşminte pline de podoabe, în timp ce unul dintr'înşii lucra la o maşină de cusut Singer. Zări mai apoi o altă dughiană în care nişte giuvaergii fixau pietre preţioase în ceară. Mai târziu, văzu o cofetărie şi în cele din urmă o fructărie în care portocalele şi frunzele de palmier, bananele şi manghiarele răspândeau din abundenţă culori şi miresme îmbătătoare. O fiinţă ascetică, cu părul vâlvoi, cu trupul uns cu cenuşă şi gol, având doar un şorţ mic, legat cu un lanţ de aramă pe care îl târa după ea, trecu în fugă pe lângă Munu, în timp ce scutura nişte cleşte şi îşi agita coroana împodobită cu perle mari.

Mulţimea era din ce în ce mai înghesuită şi mai pestriţă. Se zăreau mahometani cu pantaloni bufanţi, hinduşi cu şorţuri din pânză de in şi babu-şi cu pantaloni lungi. Prabha îl luă pe Munu de mână şi ocolind roţile unei căruţe cu boi, care se lovise de un faeton, îl duse într'o stradă îngustă în care chipurile diferiţilor zei erau aşezate pe nişte altare vopsite în roşu şi în negru, pline de ofrande unsuroase. Aceste altare se găseau în jurul mausoleului unui sfânt sikh şi se înşirau până în curtea unui vast templu medieval, templul Lotusului lui Vişnu, în faţa căreia se găsea un hârdău sfinţit. Prabha cumpără un mănunchi de iasomie şi de crizanteme. O tobă începu să bată în această clipă în curte, sub scări. Mulţimea se îngrămădea să intre în hârdău. Până în acea zi, Munu nu făcuse niciodată parte dintr'o mulţime atât de înghesuită ca cea care murmura acum rugăciuni către soare. Acesta părea să dea foc bazinului care îi oglindea ultimele raze de lumină înainte de a pieri în noapte.

Se îndepărtară în fine de locul acesta, îndreptându-şi paşii înspre intrarea templului, înfrumuseţată de albastrul întunecat al apusului. In templu, Prabha oferi ghirlanda unui preot scăldat în toată măreţia pe care veşmintele brodate în aur, mătăsurile şi pietrele scumpe cu care era împodobit i-o dădeau.

---

[1]) Urdu — zeban — vechi nume al limbii indiene.

Munu privea, fără a scoate un cuvânt, ritul clopoţeilor, al imnurilor şi al strigătelor isterice: „Viaţă lungă zeilor".

Işi urmă supus stăpânul într'o grădină umbroasă, plină cu coşuri de flori şi leagăne de verdeaţă, în care şedeau lângă un rug funebru, asceţi goi, slăbiţi, înconjuraţi de credincioşi ce le aduceau drept daruri: carne, fructe şi flori. Aceşti mistici, îmbrăcaţi în galben, bine bărbieriţi, îşi fixau ochii întunecaţi asupra cuiva pe care oamenii îl numeau „dumnezeu", dar pe care Munu nu şi-l putea închipui nici înţelege pentru nimic în lume.

Intorcându-se spre casă, Munu se gândea la zilele care se scurseseră şi la diversele întâmplări care avuseseră loc. Se simţea într'un mediu străin. „Casa stăpânului meu e plăcută, mă voi simţi la largul meu în ea şi voi fi liber să mă plimb pe ori unde aş vrea. Uzina este destul de murdară ca să nu-ţi fie teamă că o murdăreşti mai rău oriunde te-ai aşeza. Nu ştiu ce o să mi se mai dea de lucru, dar cineva se va îngriji de mine". Gândul de a vizita bazarele era ademenitor. Erau atâtea lucruri de văzut, atâtea lucruri ciudate, mai ciudate decât cele pe care le văzuse la Şam Nagar.

Tot felul de lucruri; era întradevăr un oraş minunat. Işi aduse aminte că se gândise chiar în dimineaţa aceea, când se sfârşise călătoria, că oraşul Daulatpur era pomenit în cartea lui de geografie ca unul dintre cele două oraşe mai vechi şi mai importante din India de Nord.

Işi aminti că oraşul fusese întemeiat de către maharagiahul Daulat Sigh, regele Ragiput, care stăpânea, în acelaş timp la Oud, Rama, întemeietorul Ramaianei. Această localitate mai era însemnată prin numeroase lupte istorice. Fusese cucerită de către Mahmud Gazvani, iconoclastul, care jefuise comorile îngropate în templul din Somnath. Se întrebă dacă Mahmud nu furase câteva pietre scumpe sau aur din templul pe care îl văzuse mai înainte, îşi aminti însă că Abhar, marele Mogol, dăruise bani preoţilor din acest oraş şi le sprijinise cultul. Sikhii îi bătuseră pe mongoli gonindu-i din cetate şi Daulat Sigh îşi lăsă vechile palate în seama sfetnicilor lui iubiţi.

Dar Sarcar Angrezi cucerise oraşul înaintea răscoalei.

Figurile strălucitoare ale tuturor regilor Indiei, aşa cum

apăreau pe paginile cărţii sale de istorie, împodobiţi cu coliere, cu pene la turban, cu pietre scumpe pe veşminte, îi trecură prin faţa ochilor. „Acest oraş exista cu mult înaintea satului meu". Se simţi turburat de moscheele şi de templele oraşului, de mahniţele lui vechi şi de prăvăliile noi.

Ar fi preferat să locuiască la marginea oraşului, unde erau parcul şi cartierul englezesc, atât de curate şi de simple. Se întreba dece sarcar şi angrezi nu a dărâmat vechiul oraş durând prăvălii şi case, la fel ca bungalow-urile, cu mese şi scaune.

„Dar, îşi spunea dânsul, sunt fericit că sunt aici. Unde aş fi acum dacă Prabha nu m'ar fi luat cu el? Aş mai fi poate şi acum în tren, rătăcit şi înfometat".

Alergă după stăpânul său, în urma căruia tândălea, şi-l luă de mână.

— Munu, scoală-te! Hei Munu!

Munu auzi chemarea îndepărtată a lui Tulsi. Simţi atunci că cineva îi răsucea degetul cel gros dela piciorul drept. Auzi din nou că era strigat de o voce limpede.

— Trezeşte-te, Munu, trezeşte-te!

Ochii săi se întredeschiseră sub pleoapele lipite şi începu să mormăie cu vocea adormită.

— Trezeşte-te şi scoală-te repede, altfel tânărul Seth va fi furios, spuse Tulsi.

Munu căscă şi se întinse, apoi îşi frecă ochii şi privi în jurul lui. Umbra nopţii acoperea formele omeneşti învelite în cearceafuri, culcate pe acoperişurile plate ale caselor învecinate. Dar începutul zilei se apropia. Aerul avea gustul pe care îl aduc cu sine zorile, pe dealuri. Orizontul satului său, mărginit de stânci înalte, îi apăru lui Munu în faţa ochilor, împreună cu cirezile de vaci ce înaintau înspre povârnişurile munţilor sub cerul plin de păsări, care sburau neliniştit. Când era la Şam Nagar se gândise foarte puţin la satul său natal, căci se scula mai târziu, când soarele era sus. Acum nu mai voia să se gândească nici la satul lui, nici la casa babu-lui.

— Au observat desigur lipsa mea, îşi zise Munu. Oare ce

vor face? Unchiul meu trebue să fie furios. O să-i scriu că sunt sănătos, dar că nu vreau să mă mai întorc acolo.

— Vino! Tulsi înfăşură într'un ţol vechi o cămaşă murdară şi o pernă plină de jeg, care alcătuiau culcuşul său, şi le luă sub braţ.

Munu îl urmă pe Tulsi, umblând în vârful picioarelor, printre oamenii adormiţi. Scara neagră şi murdară duhnea a umezeală şi mucegai, căci nu fusese aerisită în timpul nopţii. Fruntea i se acoperi de sudoare în timp ce cobora scara.

— O să te iau în braţe, spuse Tulsi, sărind de pe fereastră drept lângă puţ, dar Munu îl urmă cu repeziciunea cu care era obişnuit odinioară ca să se caţere pe copaci. Tulsi se apropie de firidă şi se apucă să sgâlţâe două grămezi mari de carne omenească, strigând cu grosolănie:

— Scoală-te, maharagiah, scoală-te Bonga !

Munu observă că nerodul cel uriaş şi surdomutul erau culcaţi unul lângă altul. Ii privi, aplecându-se peste poloboace şi peste platforma puţului: „Aici dorm ei în fiecare noapte". Era fericit că dânsul e destul de favorizat şi poate dormi pe acoperiş, împreună cu stăpânul şi cu stăpâna sa, cu Ganpat şi cu Tulsi. Fu bucuros mai ales că avea un pat separat, chiar dacă era un pat foarte mic. Işi dădea foarte bine seama cui trebue să-i fie recunoscător. Ii auzise pe Prabha şi pe Parbati spunând, aseară, când adormise la masă, că ar fi bine să-l adopte. O iubea mult pe Parbati. Dânsa îl mângâia şi îi dădea smântână cu pâine, ceeace era ceva cu totul special. Şi cât era de calmă! Faţa ei palidă, măslinie, era totdeauna liniştită, înafară de clipele când surâdea; şi ce puţin vorbea! Lui Munu îi era teamă de dânsa, se simţea timid în faţa ei.

— Vino să cernem cenuşa, Munu, spuse Tulsi, pe şoptite dar cu hotărîre, punând mâna pe o vergea de fier îndoită, şi începând să sgândărească jarul. Munu sări uşor jos şi începu să cureţe cenuşa.

— Oh! Oh! Oh! strigă sărind repede înapoi, căci în mormanul de cenuşă de sub cuptor, atinsese un cărbune aprins.

— Tâmpitule! făcu Tulsi, care nu avusese grijă să-l prevină. Lasă, ai să te înveţi tu repede, adăugă el cu bunăvoinţă.

Munu se dădu înapoi, strâmbându-se de durere și își strânse mâna rănită în care simțea junghiuri. Se așeză pentru o clipă, cuprins de descurajarea firilor încrezătoare ce se văd oprite chiar la începutul unui lucru nou.

— Hai, vino, spuse Tulsi, surâzând. O să te descurci tu, trebue numai să fii atent. Ia o bucată de fier sau orice altceva pentru a alege cărbunii din cenușă. Uite, ține o bucată de fier.

Băiețelul ridică un triunghi de fier ruginit din dărâmăturile care zăceau lângă poarta gangului ce se deschidea în fața cuptoarelor și se puse din nou pe lucru.

Munu scormonea ușor cu bucata de fier prin cenușă, stând cât se poate mai departe de grămada pe care Tulsi o scosese din cuptoare. Nu numai că-i era teamă de foc, fiindcă se fripsese, dar avea și un curios sentiment de neliniște când atingea cu vergeaua de fier bucățile pietroase, tari și neregulate, de cărbuni. Era aceeași impresie pe care o avusese odinioară când mergea pe nisip cu pantofii cu ținte ai unchiului său. Dar când sgura fu îngrămădită de o parte și își înfundă mâna în cenușa moale și sură, avu o senzație voluptoasă, ca și când o bucată de mătase i-ar fi alunecat printre degete.

Incepu din nou lucrul, în timp ce se luptau într'însul cele două senzații.

— Nici nu ați aprins focul până acum? se auzi vocea lui Ganpat, care se ivi de îndată la fereastra puțului.

Era gol până la mijloc și o expresie de supărare reținută îi strâmba obrazul de capră.

— Grăbește-te, Munu, murmură Tulsi, potrivit obiceiului său de a transmite poruncile stăpânului celorlalți lucrători, metodă care îi asigurase un post de contra-maistru în uzină.

Munu începu să lucreze cu mai multă râvnă, fără a privi însă obrazul de capră de care începuse să-i fie teamă, ca și de cel al soției babu-lui sau ca de acel al unchiului său.

— E întristător că norocul pe care l-am avut de a găsi imediat de lucru e întunecat de prezența acestui om crud. In schimb stăpânul e bun, iar soția lui mi-a dat aseară smântână.

— Pune pe grătar cărbunii pe care i-ai ales, spuse Tulsi, întrerupându-i visarea. Tulsi așeza bucățile de lemn pe care le strânsese din adâncul întunecos al cavernei.

— Unde sunt Maharagi și Bonga? întrebă Ganpat dela fereastră, căscând; nici nu s'au sculat până acum?

— Scoală, Maharagi! Bonga! strigă Tulsi pregătindu-se să se îndrepte spre intrarea șanțului unde se legăna ciocănelul de dat semnale.

— O să am eu grijă de ele, spuse Ganpat, sărind deodată prin fereastră. Am întârziat în dimineața asta și bădăranii ăștia nici nu s'au trezit încă! Nu știu ce s'a întâmplat în uzină în timpul lipsei noastre, totul a fost lăsat în părăsire. Desigur nu se poate avea nicio nădejde în simțul vostru de răspundere, corciturilor. V'ați pus pe odihnă în timp ce noi eram plecați!

— Sculați-vă păcătoșilor, urlă el, scuturând pe cei doi țărani culcați pe platformă.

Bonga se ridică, frecându-se la ochi, dar Maharagi rămase nemișcat.

— Scoală-te, elefantule, strigă Ganpat, scuturându-l.

— Da, stăpâne, răspunse din adâncul somnului uriașa bucată de carne, dar nu se mișcă.

Clanța fu scuturată din nou.

— Vin acuma, Laci, așteaptă puțin, urlă Ganpat și începu să lovească servitorul cu o bucată de lemn până când ochii săi înroșiți de furie îi întâlniră pe cei ai slugii, înroșiți de oboseală.

— Scoală-te porcule, strigă Ganpat gâfâind, soarele a răsărit demult și tu încă ești culcat.

Maharagi se așează și căscă obosit. Nu părea să fie prea strivit de lovituri, decât dacă ai fi socotit lungile lui căscături drept vaiete. Privi în jur cu ochii săi de tâmpit, plini de lacrimi.

— Ca să trezești o asemenea bucată de lemn îți trebue o bâtă de lemn, zise Ganpat. O să-ți rup oasele dacă nu o să te scoli mai devreme dimineața și dacă nu te apuci de lucru.

Bătăile în poartă erau acum și mai puternice și acest sgomot, ca și gemetele băiatului pe care îl trezise cu lovituri, îl înfuriară pe Ganpat, care aruncă bastonul și se duse să deschidă. Întâlni însă ochii plini de lacrimi ai lui Munu, care îl privea cu milă, pe furiș, pe Maharagi.

— Apucă-te de lucru, purcelule, și nu-ți pierde vremea

plângându-i pe alţii, altfel o să-ţi trag şi ţie câteva. Vezi-ţi de treabă, ca să nu rup bățul ăsta pe spatele tău.

Se auziră din nou bătăi în uşă.

— Aşteptaţi puţin, vrăjitoare bătrâne ce sunteţi, zise Ganpat, deschizându-le uşa.

— Ce-ţi trece prin cap? Te-ai apucat să-i baţi pe bieţii băieţi dis-de-dimineaţă, când ar trebui să te rogi lui dumnezeu? spuse Laci, o femeie mică şi grasă, al cărei obraz se lumina de un surâs, plin de cochetărie. Îl privea pe Ganpat cu ochi şireţi, strălucitori. Pe gura ei sclipea o piatră roşie preţioasă, prinsă într'un inel mic de aramă.

— *Ram ram sthegi!* spuseră cele două femei bătrâne care o urmau pe Laci. Aveau părul alb şi erau gârbovite de anii lungi de muncă ce stinseseră lucirea din privirea lor şi le brăzdaseră obrajii plini de sbârcituri.

Işi sumeseră fustele negre până deasupra genunchilor pentru a nu le murdări în trecere, îşi ridicară şorţurile sdrenţuite şi porniră după Laci.

Ganpat se îmbună văzând-o pe Laci şi îşi feri ochii, aşezându-se într'un colţ al firidei ca să-şi fumeze pipa.

— Dă-ne puţin ulei pentru lămpi şi puţină lână pentru fitiluri, Vay Tulsi, spuse Laci.

Lucrau în obscuritatea pivniţilor, luminate de strălucirea palidă şi neîndestulătoare a lămpilor mici de aramă, în formă de pahare.

Tulsi turnă puţin alcool pe cărbunii din cuptoare şi îi aprinse cu un chibrit. Flăcările începură să pâlpâe, dar cărbunii nu luară încă foc. Ganpat trebui să aştepte pentru a-şi aprinde narghileaua.

Munu era stânjenit de prezenţa lui.

— Scoate mai repede cenuşa dela celelalte două cuptoare, neam de câine, spuse Ganpat, nerăbdător să-şi aprindă narghileaua.

— Lasă pe băiat în pace şi vino de numără merele, altfel o să mă învinuieşti că le-am furat.

Ganpat intră în pivniţă şi Laci dispăru în urma lui, cu o sticlă în mână.

Maharagi scotea găleți de apă din fântână și le vărsa pe butoiașele pline cu fructe, cu regularitatea unui mecanism. Bonga, luptându-se cu toropeala somnului neisprăvit, începu să așeze lemnele și cărbunii în cuptoarele de care Tulsi nu se atinsese încă.

Munu se așeză, absorbit de flacăra, ce se micșorase, a cărbunilor îmbibați de alcool din cuptorul de deasupra capului său. Creierul îi era gol, iar mâinile alegeau din cenușă, fără prea multă râvnă, bucățile de cărbuni.

Timp de câteva clipe, fu tăcere.

Apoi un curent de aer ce aducea un miros de pământ umed, de poame răscoapte, de legume murate, de mirodenii, de esență de trandafiri și de tamarin, trecu pe lângă dânsul, înghețându-i trupul sub tunică și umplându-i pletele lungi cu cenușă.

— Ce loc curios, își zise el, nădăjduesc că mă voi obișnui aici... Toți oamenii aceștia sunt veniți dela deal și nu seamănă cu babu, afară de Ganpat, care e dela oraș...

Gândurile lui Munu fură oprite de norii de fum pe care aerul din pivniță îi răspândise în toată fabrica, înnăbușind flăcările învălătucite care scăpau din cuptoare.

Munu își simți nările pline de acest fum acru. Simți un gust amar în gură. Apoi o gâdilitură în gât și începu să tușească. Scuipă o salivă groasă, cleioasă și deși i se părea că are urechile înfundate, auzi, printre norii de fum, o voce ascuțită, strigând :

—Unde sunteți, unde sunteți, neamuri de porci? Unde sunteți? Vino Prabha, vino ibovnic al mamei tale, vino odată! Vocea păru că se stinge într'un acces de tusă astmatică sau mai degrabă că este prelungirea acestei tuse, căci, în clipa în care glasul amuțea, pornea tusea, furioasă, pătrunzătoare, răgușită, în accese subite, semănând cu trilurile soncre ale unui râs fals.

Munu trase cu urechea: auzi o altă voce, care se deosebea de cealaltă prin timbrul ei mai clar: era vocea unei femei bătrâne.

— Călăi păcătoși! Țărani soioși dela deal! Lepădături ! Gunoaie ce sunteți! Ce fum! Ce fum! *fumul vostru!* A pătruns prin ușile și ferestrele închise! Lua-te-ar dracul! De n'ai fi

avut zile! Arde-v'ar focul cuptoarelor voastre! Casa mea e pierdută! Am spoit-o primăvara trecută... şi acum e cu totul neagră... hu... hu..., unde sunteţi?

Munu se întrebă dacă nu cumva auzea vocea supărătoare a stăpânei sale din Şham Nagar, dar aceasta era mai puţin aspră şi mai răguşită.

Ridică privirea înspre Tulsi, pe care deabia îl zărea prin fum, şi era gata să-l întrebe: „Cine e?" „Sst!" murmură Tulsi, mai palid ca oricând, suflând să aţâţe focul.

Munu observă groaza ce se zărea pe obrazul contra-maistrului când acesta părăsise foalele şi se lungise la pământ, suflând din toate puterile pentru a reuşi să stârnească cea mai mică flacără. Nu făcea însă altceva decât să înalţe nori groşi de fum înspre acoperiş.

— Unde sunteţi? unde sunteţi, Prabha? Ganpat? urlă Rai Babadur, Sir Todar Mal, B.A.L.L.B. Vakil, membru în comitetul municipal, îmbrăcat într'un veston de alpaga negru, cu o pijama de lână albă, strânsă pe corp şi cu un turban mare deasupra obrazului său lung şi negru. In timp ce vorbea, lovea nervos cu bastonul său gros pe platforma de cărămizi, ce se găsea înafara casei, pe uliţă.

— Da, unde sunt? unde sunt neghiobii aceştia care mănâncă viaţa stăpânilor lor? striga şi lady Todar Mal, îmbrăcată cu un dhoti care ascundea şi acoperea în acelaş timp pe jumătate formele sale negre şi uscate.

— Dece nu vii, dece nu vii, câine! urla Domnul Ram Nath, tânărul, închipuitul şi elegantul fiu al lui sir Todar Mal. Rai Babadur vrea să-ţi vorbească. Trebue să ajungeţi la o înţelegere cu noi, ori veţi fi siliţi să plecaţi de aici.

In uzină domnea tăcere în aşteptarea celor mai slabe desvinovăţiri. Norii grei de fum se învălătuceau şi se desfăceau în aerul greu.

— Plecaţi! Plecaţi, spuse Ganpat ieşind în pasaj, sunteţi poate *rai babadur* acasă la dumneavoastră, dar aici nu aveţi ce căuta.

— Zău, spuse tânărul, nu avem ce căuta aici? Ieşi puţin pe uliţă, corcitură, să-ţi arăt eu ce treabă am cu tine!

— Nu te înjosi vorbind cu ei, copilul meu, îl întrerupse lady Todar Mal. Să mergem. Noi suntem oameni bine cres-

cuți și nu avem niciun mijloc de a parlamenta cu mocofanii dela deal.

Spunând acestea, ea se retrase, mai ales că Sir Todar Mal trebuia să facă o plimbare cu trăsura împreună cu fiul său, dimineața, înainte de a se face prea târziu. Dar Ganpat alergă la ușă și îl împinse pe Ram Nath în șanț.

— Ce nerușinare, urlă sir Todar Mal, lovind pământul cu bastonul său cel gros, și luptându-se să-și păstreze echilibrul amenințat de căderea fiului său.

— Ia te uită ce nerușinare! Uitați-vă la acest Ganpat, țipă lady Todar Mal.

Fiul ei se cățărase însă până la Ganpat și începu să-l burdușească cu pumnii, potrivit regulilor de box, pe care le învățase la colegiu.

Munu, Tulsi și Bonga alergară spre poartă, speriați de moarte.

Ganpat căzuse în pârâu, dar își adună toate puterile, nădăjduind zadarnic să prindă pe inamic de talie. Primea loviturile drept în obraz. Începu să-i curgă sânge din nas.

— Oh! lasă-l, lasă-l, strigă sir Todar Mal, cu obrazul contractat, tremurând de enervare, dar stând, prudent, în pragul casei sale.

— Brută! bețivule! haimana! parvenitule! vocifera lady Todar Mal, vărsând un șuvoi de blesteme.

La ferestrele caselor învecinate, și chiar mai departe, se strânseseră o mulțime de femei, care șușoteau îngrozite.

Deodată Prabha apăru în pasaj, la spatele celor trei servitori ai lui. Strecurându-se până la luptători, îl apucă pe Ganpat de mijloc și expunându-se loviturilor lui Ram Nath îi spuse: „Lovește-mă pe mine, dacă vrei, babuji, dar cruță-l pe el, e un idiot!"

— Lasă-l, fiule, lasă-l, îl rugă lady Todar, fie-ar de cap să le fie! Parveniții ăștia mi-au amărît viața.

— Nu trebue să începi să te certi astfel, Ganpat, spuse Prabha, târîndu-și asociatul până în uzină. Aceasta îi privește pe proprietarii noștri..... și acum iată, te-ai apucat să te bați! Pha!

Bărbatul cu fața de capră se retrase posomorît, împingându-și cu asprime slugile, și revărsându-și furia neputin-

cioasă pe proprii săi culii deoarece nu putea să se răzbune pe adversari.

— Șarti! Șarti! nu trebue să te lași stăpânit de furie, zise Prabha, cu umilința simplă care îi era naturală.

Munu fusese aruncat în noroi între două boloboace, iar Tulsi își sdrelise genunchiul și Bonga căzuse pe platforma firidei.

Fiecare se furișă la locul lui și se apucă de treabă. Munu se înapoie la cenușă, Bonga își văzu de treabă, frecând cu argilă fundul căldărilor și Tulsi începu să umple un butoi cu petale de flori.

Maharagi, insensibil față de cataclism, continuă și acum să scoată apă mai departe, umblând ca un orb. Avea vinele albastre și groase dela picioare, umflate, ca măruntaiele unui animal strivit.

— Umple căldarea asta cu apă, Maharagi, zise Tulsi.

Maharagi turnă apa în căldare, în loc să o toarne în butoiașul cu fructe.

— Vino, Munu, e nevoie de tine acolo sus, zise Prabha.

Munu își privi stăpânul. Prabha mișcă buzele în semn că îl așteaptă ceva foarte plăcut.

Prabha socotea că cearta cu vecinii săi își putea găsi o soluție în simplul fapt de a împreuna mâinile și de a se umili. Aceasta nu era însă și părerea lui sir Todar Mal care avea legături în sferele înalte.

Sir Todar Mal fusese timp de două zeci de ani, un as al baroului din Daulatpur și era bine cunoscut pentru pledoariile sale elocvente, în favoarea celor umili. Guvernământul Indiei îi recunoscuse valoarea, numindu-l avocat general la Curte și cu toate că nu demult fusese scos la pensie își păstra întregul prestigiu, căci își câștigase mari merite în timpul războiului, vărsând douăzeci de mii de rupii în tezaurul de război al vice-regelui. Drept răsplată pentru credința sa față de administrație, care avea sarcina grea de a menține ordinea și de a impune legea în țară, obținuse titlul de *„rai babadur."* Pentru serviciile pe care le adusese în timpul războiului, fusese numit cavaler al Imperiului Indian, iar pentru meritele sale civile obținuse titlul de membru oficial al comitetului munici-

pal din Daulatpur, ceeace era destul pentru a-i convinge pe cetăţenii Daulatpurului că aveau de a face cu un om mare, deşi n'aveau nicio idee despre ceeace putea fi un „cavaler" sau un „membru al Comitetului".

Unii, din cauza ciudatei hotărîri pe care o luase în timpul ultimelor conflicte politice, de a se refugia împreună cu familia şi cu bunurile lui cele mai importante în fortul Daulatpur, îl numeau „trădător", însă tuturor le era teamă de dânsul şi chiar cei care nu aveau niciun respect faţă de el, îşi împreunau cu umilinţă mâinile şi îl numeau „rai babadur", ori de câte ori trecea în trăsura lui uşoară, trasă de un cal plin de muşte, şi condusă de fiul său.

Sir Todar simţea oarecum adevăratele lor sentimente, ascunse sub o atitudine fals linguşitoare, şi ar fi plecat cu plăcere să locuiască înafara oraşului, într'unul din cele trei bungalow-uri pe care le poseda, dacă nu ar fi fost avantajos închiriate unor englezi. Mai mult, lady Todar, care nu ştia carte şi nu cunoştea felul de viaţă european, socotea că e greu să trăiască printre civilii englezi şi că s'ar lipsi de desele prilejuri de a pălăvrăgi (sau a se certa) cu femeile de pe stradă.

In ultimii ani, sir Todar şi lady Mal se gândiseră de multe ori la posibilitatea de a se exila, spre a scăpa de fumul fabricii.

Dar vecinii, uitând toate perfidiile lui sir Todar Mal, îngenunchiaseră la picioarele sale venerabile, glorificând izat-ul lui cu sarcar angrezi, şi îl implorară să nu le retragă protecţia. Astfel fiind, sir Todar se resemnă să moară aşa cum trăise, aproape de fraţii săi.

E adevărat că încercase să-şi îndulcească traiul în vechea casă, cerând proprietarilor, fraţii Dutt, să-i dea afară pe cei cu fabrica, dar fraţii Dutt nu văzură ce interes ar avea să renunţe la chiria unei clădiri pe care n'o puteau folosi în niciun alt fel. Sir Todar îi hărţuise pe toţi proprietarii succesivi ai fabricii până când ajunse la actualul conflict. Posibilitatea de a construi un coş nu-i venise niciodată în minte, cum de altfel nu-i venise nimănui în minte vreodată.

Se hotărî să-i scrie şefului salubrităţii publice, doctorul Edward Marjoribanks, prietenul şi colegul său din comitetul municipal.

Ii scrise următoarele :

„Doctorului Edward Marjoribanks Esq. M.A.D.P.H.L.R.C. P.M.R.C.S. et F. (Oxon), adresată de către Rai Babadur, Sir Todar Mal B.A.L.L.B.K.C. L.E. avocat la Inalta Curte din Pungiab avocat general în retragere la Daulatpur.

Am simțit întotdeauna că sunt foarte vinovat de a nu vă fi oferit un tribut pornit din inimă sub forma unei scrisori prin care să vă exprim toată considerația pe care v'o datorez, dela om la om.

Mă simt atât de vinovat, încât deabia pot să invoc circumstanțe atenuante. Mă simt și mai încurcat de faptul că mă prezint în fața Domniei Voastre prin mijlocirea unei asemenea scrisori. Totuși, vă rog să binevoiți a-mi permite să vă transmit cordiala asigurare că numele Domniei Voastre este pentru totdeauna gravat în memoria mea ca cel al prietenului meu cel mai drag, înlăuntrul ca și înafara comitetului municipal.

In prezent vă rog să binevoiți a-mi face onoarea de a mă vizita în „Cat Killers Lane" care e înnecată de fumul cărbunilor ce ard în fabrica de fructe conservate, alăturată casei mele.

Aș fi foarte fericit dacă ați da urmare acestei dorințe, deoarece nu mult după răsăritul soarelui, în ziua de 25 a acestei luni, fiul meu, care se plângea proprietarilor fabricii de fumul ce ieșea din păcătoasele lor cuptoare, a fost atacat de un anume Ganpat. Și, cu toate că fiul meu, Dl. Ram Nath a însângerat nasul acestui Ganpat, totuși a fost și el lovit în față, are încheieturile umflate și degetele sdrelite de asprimea loviturilor.

Serviciile pe care le-am adus guvernului, Vă sunt cunoscute. Am vărsat două zeci mii de rupii în tezaurul de război al excelenței sale vice-regelui, primind ca recunoștință magnificul titlu de cavaler.

Nădăjduesc că în amintirea serviciilor pe care le-am adus Imperiului, veți binevoi a mă elibera de acest chin fumegător care ne pricinuește atâta neliniște, remușcări și supărări, atât mie cât și alor mei.

Cu respectuoase salutări din partea soției mele pentru D-na Marjoribanks.

Rămân al Domniei Voastre umil și recunoscător servitor."

TODAR MAL

Din nefericire, șeful sănătății publice nu răspunse la această scrisoare.

In fața acestei nebăgări în seamă, sir Todar Mal. deveni furios.

Aștepta cu nerăbdare adunarea generală a comitetului municipal, care trebuia să aibă loc la 1 Septembrie.

In dimineața aceea, se urcă, împreună cu groom-ul[1]) său, în tonga cu care se ducea la ceremoniile oficiale. Făcu întâi o plimbare prin parcurile orașului, apoi se îndreptă spre întrunirea care trebuia să aibă loc la primărie. Era atât de nerăbdător, încât ajunse la primărie cu un ceas înainte de întrunire. Arșița soarelui de Septembrie și pasul care-l frământa, îl făceau să transpire. Străbătea coridoarele primăriei dintr'un capăt într'altul cu o furie plină de orgoliu, întreruptă din când în când de accese de tuse.

In fine, gongul de bronz al primăriei bătu ceasurile zece și el intră în sala consiliului. Fu primul sosit și timp de încă o oră rămase singur. Apoi, un argat veni să ia masa și scaunele. După un sfert de ceas sosi secretarul, dl. Hem Ciand, B. A. (Cantab.), un tânăr cu ochelari care îl salută slugarnic pe sir Todar Mal. Avea obiceiul să salute slugarnic pe fiecare membru al consiliului, căci situația lui depindea de aceștia.

— E ora unsprezece și un sfert, babu Hem Ciand, spuse sir Todar Mal, scoțând ceasul său de aur, legat cu un lanț greu de buzunarul dinlăuntru al redingotei, și nu a sosit încă nimeni ?

— Știți cum sunt acești lala, spuse dl. Hem Ciand, scuturând scrumul țigării și așezându-se pentru a redacta procesul verbal al ultimului comitet, nu vor învăța niciodată să conducă personal guvernământul local dacă vor fi întotdeauna atât de puțin punctuali.

Era adevărat — și sir Todar Mal o știa foarte bine — că cei mai mulți membri ai comitetului erau mici negustori, fără știință de carte, care deabia erau în stare să-și scrie numele și trebuiau să pună degetul ori de câte ori aveau de semnat vreun act. Nu înțelegeau o iotă din cele ce se discutau în consiliu. Fi-vor ei capabili să înțeleagă natura plângerilor sale

[1]) Valet, servitor.

împotriva fraților Dutt, împotriva proprietarilor uzinei și mai ales împotriva șefului sănătății publice, care îi nesocotise scrisoarea? Își pregătise o improvizație călduroasă pentru a cere consiliului revocarea lui Marjoribanks, dar frazele hinduse nu vor fi oare prea grele pentru acești lala-și din Pundgiab?

— Oh! Sir Todar Mal, spuse deodată Hem Ciand, doctorul Marjoribanks mi-a arătat scrisoarea domniei voastre în legătură cu fumul uzinei. Îi este foarte greu să-și facă timp pentru a vizita ulicioara, dar mi-a spus că ar fi fericit să vă întâlnească. Bine'nțeles legea 317, paragraful 10 din Actul Guvernământului personal local...

— Domnule Hem Ciand, spuse Sir Todar, aș vrea să înscrii pe ordinea de zi a acestei adunări o plângere împotriva șefului sănătății publice.

— Oh! rai babadur, știți ce greu este de a discuta orice fel de chestiune în consiliul municipal. Cea mai mare parte din membrii consiliului se gudură în fața Guvernământului, care nu știe nimic din cele ce interesează pe cetățeni. Lala Ciurangi se va scula și va vorbi timp de trei ore; Șeic Ifticar își va vărsa veninul timp de o oră, Adar Caral Singh își va flutura barba și propunerea dumneavoastră nu va fi votată niciodată, pentrucă fiecare va vorbi despre altceva și pentrucă nimeni nu dorește să revoce pe șeful sănătății publice, deoarece Guvernământul este mai mult decât dispus să retragă privilegiile Guvernământului personal local, dacă nu sunt apărate în primul rând interesele sale. Doctorul Marjoribanks se află la dânsul în birou. O să-l rog să meargă imediat cu dumneavoastră la uzină. Dumneavoastră ați fost întotdeauna în bune raporturi cu Guvernământul, decе vreți să vă faceți dușmani, acum, la bătrânețe?

— Foarte bine, foarte bine, spuse sir Todar, care întrevedea posibilitatea de a avea greutăți dacă și-ar fi spălat rufele murdare în familie, și dimpotrivă, pe aceea a unei înțelegeri amiabile înafara tribunalului, dacă urma calea arătată de secretar.

Ideea de a străbate străzile orașului său natal, alături de un englez, îi trecu prin minte ca un fulger, ca și cea a prestigiului pe care îl putea câștiga din această împrejurare. Căci, oricât de penibilă ar fi pentru hinduși prezența englezilor la

ei acasă, totuşi sunt plini de o admiraţie servilă pentru funcţionarul local şi sunt încântaţi de orice ocazie ce li se oferă de a avea legături cu dânsul.

— Foarte bine, consimţi sir Todar.

Dl. Hem Ciand se duse după doctorul Marjoribanks.

Doctorul veni întradevăr. Era un bărbat scund, cu umerii laţi, de vreo patruzeci de ani, chel şi destul de afectat, cu un surâs plăcut sub mustaţa-i blondă, îmbrăcat cu pantaloni bufanţi, cu ghetre şi cu vestă. Ţinea în mână o caschetă de polo.

— Bună ziua, sir Todar Mal, îmi pare rău că nu am avut timp să răspund la scrisoarea dumneavoastră, dar am fost plecat, jucam cricket cu Gimcana din Lahore.

— Bună ziua, sahib, răspunse sir Todar, cu o umilinţă care contrasta ciudat cu importanţa pe care o acorda demnităţii sale.

— Să mergem cu maşina mea, spuse Marjoribanks, cu un ton viu, a cărui bruscheţă era datorită faptului că, urmând pilda tuturor englezilor care trăiau în India, juca tenis, cricket şi polo, bea whisky şi încerca să rămână tânăr, deoarece acesta era singurul mijloc de a păstra afecţiunea soţiei sale şi de a fi fericit.

— E un Ford nou pe care soţia mea l-a adus nu demult din Anglia. Sunt sigur că o să vă placă, adăugă dânsul repezindu-se spre automobil, căci nu voia cu niciun preţ să fie văzut în trăsura lui sir Todar şi nu putea suferi să fie examinat şi salutat de către toţi „aceşti negri".

Sir Todar îşi văzu înşelat visul de a călători prin bazarurile oraşului alături de un sahib, într'o maşină deschisă.

— Foarte bine, sahib, spuse dânsul, cât mai graţios cu putinţă, urcându-se destul de neîndemânatic în automobil. Doctorul Marjoribanks se aşeză alături de el.

— La locuinţa rai sahib-ului? întrebă Lacia Singh, şoferul sikh.

— Da, răspunse Marjoribanks.

In timp ce maşina aluneca cu repeziciune, sir Todar, cu tot necazul pe care îl avea de a fi ascuns pentru ochii populaţiei, găsea totuşi o mângâiere în senzaţia de lux pe care i-o oferea fotoliul cu arcuri ce tresălta sub el.

Doctorul Marjoribanks nu ţinuse seamă de faptul că din-

colo de piața orologiului străzile erau prea strâmte și mașina nu va putea urca direct până la „Cat Killers Lane".

In timp ce trecea prin fața Bazarului *Mai Servan,* alături de șeful sănătății publice, sir Todar saluta pe toți negustorii și pe acei care îl priveau cum trece, și pe cei care erau prea ocupați pentru a-l zări.

Doctorul Marjoribanks nu era încă obișnuit cu ideea de a fi urmărit de o hoardă de ștrengari care cerșeau o monetă, cu tenacitate, cu nerușinare. Când ajunse la *Cat Killers Lane* era roșu de furie. Bărbații și femeile, care îl priveau pe sub gene și se sculau în picioare în prăvăliile lor spre a-l vedea trecând, îl făceau să-și plece capul, plin de o furie abia stăpânită.

Mormanele de baligă de vacă, de paie, de cârpe, de hârburi și de alte murdării, care umpleau strada, îi întorceau stomacul pe dos. De altfel sir Todar Mal nu făcea decât să înrăutățească lucrurile.

— Sahib, măturătorii nu-și fac datoria.

O gospodină aruncă tocmai atunci în râu un pachet de murdării, care era aproape să cadă în capul șefului sănătății publice. Doctorul Marjoribanks strânse fălcile și pumnii.

Dela etajul al doilea al unei case, o țeavă care nu avea scurgere în pământ lăsă să curgă în stradă apa în care se îmbăiase un hindus pios. Doctorul Marjoribanks și-ar fi frânt bucuros mâinile de desnădejde în fața acestui aspect al Indiei.

— Iată casa mea și iată fabrica, sahib, spuse sir Todar.

— Le văd, răspunse Marjoribanks.

Nu știa dacă trebue să continue a înfrunta primejdiile străzii umede și lunecoase. Datoria îl obliga, nu mai putea da înapoi. Inaintă așa dar șovăind.

— Ieși acum! Ieși, Prabha! striga lady Mal din pragul casei acoperindu-și fața cu șorțul.

Doctorul Marjoribanks intră în curtea fabricii.

— Bună ziua, spuse Munu, dela înălțimea firidei în care ședea, cu desăvârșire gol, acoperit numai cu un șorț. Invățase dela babu din Șam Nagar diferite formule de salut englezești, pentru dimineață, după masă și seară și socotea că e potrivit să-și folosească cunoștințele.

— Bună ziua, spuse Marjoribanks, puțin surprins. Privea

curtea cu drumul ei noroios, cu butoaiele pline de fructe și cu căldările așezate pe cuptoare.

Transpira. Zăpușeala era de neîndurat. Își scoase batista ștergându-și sudoarea care îi picura de pe craniul chel, ferindu-se să-și acopere ochii, deoarece auzia niște pași în spatele lui și avea senzația înfricoșătoare (întărită de romanele populare ieftine pe care le citise în copilărie) că un negru uriaș ar putea să răsară deodată și să-l înjunghie cu cuțitul. Cel care apăru fu însă Prabha, care îl salută până la pământ în timp ce Marjoribanks căuta să se pună în siguranță din pricina pașilor pe care îi auzise în spatele său.

— Dumneata stăpân aici? întrebă dânsul într'o industană scâlciată, de englez.

— Da, Gienab, răspunse Prabha, palid, tremurând speriat.

— Foarte bine, rai babadur, spuse doctorul Marjoribanks, voi vedea ce se poate face. Aș vrea să nu fie aici toți oamenii care împiedică drumul pe colo... n'ai putea să-i împrăștii?

— Giao! strigă sir Todar, dându-și în fine seama de stingherea sahib-ului, vă scot eu de aici sahib, și începu să învârtească bastonul gros pe care îl avea în mână amenințând gloata de bărbați, de femei și de copii care se adunase în capătul străzii.

— Bună ziua sahib, șopti maliții Munu, din pragul fabricii.

Marjoribanks se întoarse la sunetul vocii necunoscute, cu o încrețire a sprâncenelor care se prefăcu, fără voia lui, în surâs, văzându-l pe acest copil arămiu, în sdrențe, care vorbea englezește.

Prabha fu cuprins de panică. Credea că sahib-ul o să-l bage la închisoare. Intră alergând în uzină și umplu două oale de pământ, una cu fructe conservate, cealaltă cu dulceață. I le dădu lui Munu și îl conduse înspre lady Todar, care striga din holul locuinței sale :

— Așteptați acum, o să vedeți numai ce o să pățiți, voi care v'ați ridicat capetele mai sus decât cerul!

Impreunându-și mâinile, Prabha îngenunchie și punându-și capul pe picioarele lady-ei Todar, spuse : „Iartă-mă, mamă, iartă-ne toate greșelile. Iată un dar. Fii bună, primește-l și iartă-ne".

— Ce caută aici această haimana, ce vrea? O să-l dau afară! strigă Todar, care se simțea plin de o putere nouă, injectată de orgoliul de a se fi arătat în văzul întregului univers ca prieten intim al unui englez.

— Iartă-l, iartă-i, spuse lady Todar. Să nu fim noi pricina pentru care ar putea fi vârît la închisoare.

Pentru Munu totul fusese o glumă reușită și se lăudă apoi față de Tulsi și de Bonga că îi cunoaște în amănunțime pe englezi și limba lor.

Cea mai mare parte dintre oameni nu iau cunoștință de ei înșiși decât cu prilejul necesităților lor exterioare, într'o succesiune de circumstanțe variate și fără nicio legătură între ele.

Munu se obișnui foarte repede cu această fabrică primitivă.

Era o viață întunecată, obositoare.

Se scula în zori, înainte de a-și fi făcut somnul, căci se culca cu mult după miezul nopții.

Cobora la lucru, obosit, cu ochii grei de somn, șchiopătând scuturat de friguri, ca și când trupul i-ar fi fost golit de orice putere, ne mai rămânând decât o umbră străvezie a lui însuși. Învățase însă să fie folositor. Prima lui însărcinare fu să curețe cenușa. Mai târziu îl ajută pe Tulsi să aprindă focurile, dar îi era mereu teamă de furia vecinilor. E adevărat că Prabha îi îmbunase dăruindu-le poame, fructe zaharisite și esențe, dar nu puteai să știi cât timp își vor aminti de aceste daruri.

Bărbatul cu obrazul de capră îi ghiontea pe băieți și se supăra întruna, dar dela cearta cu vecinii era mai înțelegător. Ba chiar se ducea în fiecare dimineață la templu, însoțindu-l pe Prabha.

Cum îmbăierea în apa sfințită și plimbarea în jurul raclei se prelungeau până aproape de prânz, iar după amiezile dădea o raită prin bazar pentru a obține noi comenzi; cum seara se plimba pe noua lui bicicletă japoneză, obrazul său posomorît nu apărea decât arareori în fabrică.

Totuși, ori de câte ori venea și găsea pe vreunul din băieți tândălind, lucrurile se terminau prost. Munu nu prea înțelegea

dece era Ganpat întotdeauna furios, cu ochii aprinşi şi cu pumnul strâns, nici dece era întotdeauna gata să tragă o înjurătură. El nu ştia că Ganpat era fiul unui bogătaş, că fusese crescut în lux şi că era nemulţumit de soartă, deoarece tatăl său îşi pierduse toată averea jucând la bursă. Îşi lăsase fiul lefter, silindu-l să muncească pentru a trăi. Deşi fusese ajutat de Prabha şi trăia confortabil datorită bunătăţii asociatului său, îi era totuşi veşnic teamă că nu are destulă îndrăzneală sau că nu are îndestulă pricepere în meseria sa. Avea mereu sentimentul că este un simplu parazit. Pentru a înlătura posibilitatea unei înfrângeri, îşi alcătuise o mască de duritate şi un fel de a fi brutal, care adăugate ambiţiei sale de a se îmbogăţi şi de a parveni, se transformaseră în ură individuală şi în egoism pervers, defecte ce nu aveau alt efect decât acela de a-l îndepărta tocmai dela scopul pe care şi-l propusese. Ura care se citea în ochii săi injectaţi îl făceau neplăcut la vedere. Oamenii întorceau capul când îi întâlneau privirea răuvoitoare şi îi zăreau obrazul drăcesc, cu înfăţişare de ucigaş.

Munu râdea şi pălăvrăgea mai rar decât în casa babu-lui. Îi era veşnic teamă de omul cu obrazul de capră. Trecea adeseori prin crize de tristeţe. Se scula dimineaţa mohorît, nemulţumit de sine, şi îşi exterioriza prin gesturi nervoase, neliniştite, sentimentul de depresiune ce îl apăsa. Dimineaţa i se părea că nu poate schimba vreun cuvânt cu cineva, nici chiar cu stăpânul sau stăpâna sa. Ar fi izbucnit în lacrimi dacă cineva i-ar fi spus vreun cuvânt drăgăstos sau l-ar fi privit cu duioşie.

In timpul acestor crize de depresiune, singura lui uşurare era prietenia tăcută cu ceilalţi culii.

Când Ganpat lipsea, băieţii cântau un cântec din ţinutul colinelor, în timp ce curăţau cenuşa, supravegheau esenţele care clocoteau în căldări sau scoteau găleţi cu apă din fântână. Cântecul tânguitor îşi răspândea în văzduh notele prelungite ale unui oftat îndurerat, urmat de accentele limpezi ale unui vers, care trecea sprinten într'un crescendo, şi cobora apoi din nou într'o gamă minoră repetând acelaş şuvoi de cuvinte, dela duioşia plină de ecouri a cântecului până la disperarea finală.

Printre cântecele triste care alinau suferința exilaților, cului mai cântau și câte unul din cântecele populare la modă, vioaie și obscene. Munu își regăsea libertatea sălbatică a copilăriei. Râdea înviorat, împreună cu ceilalți băieți, cicălind femeile bătrâne, ascunzându-le fructele, înveselindu-se pe socoteala lui Maharagi și a lui Bonga.

Câteodată se așeza pentru câteva clipe pe platforma din firidă, unde cu o oglindă ieftină și cu un pieptene de celuloid pe care și-l cumpărase, își pieptăna părul cu cărare, așa cum văzuse că îl poartă Ciota babu. Dar pletele sale negre, lungi și dese, nu se supuneau lesne legilor civilizației. Începu să-și spele capul cu săpunul Pears pe care și-l cumpărase Tulsi spre a-și albi pielea. Ii fura și briliantina și își ungea părul cu ea. Pletele deveneau moi și mlădioase și Munu își putea alege cărarea cu ușurință. Ea dispărea însă de îndată ce sosea Ganpat, care îl bătuse într'una din zile pe Tulsi, învinuindu-l că vrea să-l imite, pieptănându-se cu cărare. Lui Munu i-ar fi plăcut să se bărbierească cu unul din bricele lungi și ascuțite ale stăpânului său, ce se foloseau la ascuțitul creioanelor și trebuiau să rămână pe masa de scris. Dar nu avea niciun fir de păr, nici pe bărbie, nici pe obraji. Dorea să fie un bărbat adevărat, să se bucure de adevărata demnitate a bărbatului, în felul lui Ciota babu din Șam Nagar. Era puțin întristat că nu vede nicio schimbare nici în talia, nici în greutatea sa, de când își părăsise satul.

Era totuși mulțumit că face destulă mișcare. Ii plăcea să ducă, dela fabrică la diversele prăvălii, pe creștetul capului urcioarele de aramă pline cu esență. Munca aceasta era de invidiat căci îi permitea să scape de tristețea fabricii, să pătrundă în lumea bărbaților și a femeilor bine îmbrăcate și să intre în prăvălii minunate.

Din nenorocire însă, Ganpat, dacă era pe acolo, controla cu băgare de seamă durata acestor transporturi și vai de cei ce erau prinși mergând alene și admirând mulțumiți privelișteа bazarurilor. Aceștia erau pedepsiți să nu iasă în oraș timp de o săptămână și trebuiau să transporte cincizeci de găleți cu apă pe zi. Livrările la clienți rămâneau atunci lui Maharagi, căruia îi era tot una dacă pleca în oraș sau dacă lucra în fabrică.

Așa munceau ei, zi de zi, în aceste subsoluri negre, arși de căldura puternică a furnalelor, înnăbușiți de duhoarea grea a mirodeniilor, a esențelor și a melasei. Picioarele lucrătorilor se înfundau în stratul gros de noroi în care se transformase praful și cenușa udate de sucul de fructe ce se revărsa din butoaie.

Alergau în dreapta și în stânga, îmbrăcați numai cu un șorț, vărsând apa clocotită ce fierbea fără întrerupere în căldări, umplând din nou căldările, punând la receptacole tuburi de cositor pe care le lipeau cu noroi și cu cârpe vechi, răcind sticlele, transportându-le, spălând fructele, dându-le femeilor, ajutându-le pe acestea să le curețe, până când vor fi gata alte sticle cu esență; scoțând apă din fântână, ajutându-și stăpânul în munca grea de a face conserve și dulcețuri. Lucrau din zori și până în noapte, atât de mecanic încât nu mai observau nici mișcările propriilor mâini, nici pe cele ale celorlalți lucrători. Numai sudoarea iritantă, care se prelingea pe trupul lor, îi făcea să simtă că îndeplinesc o muncă materială. Când se duceau cu schimbul în casă pentru a mânca orezul pe care li-l pregătea stăpâna la amiază, erau atât de obosiți și de somnoroși încât ar fi vrut să nu se mai înapoieze la muncă.

În iarnă, după ce trecu vara, Munu se simțea mult mai familiarizat cu fabrica. Acum, după ce le cercetase, colțurile întunecate ale cămărilor subterane i se păreau mai puțin înspăimântătoare decât i se păruseră la venirea sa în Daulatpur. Începu să recunoască cutiile și oalele cu conserve și cu dulcețuri, îngrămădite în fundul cavernelor.

Nu-i mai apărea nici vedenia celor doi monștri, fără fălci, cu dinții strălucitori, care păreau că răsuflă o duhoare infectă, însoțită câteodată de un mormăit, altădată de un șuierat lacom. Iarna nu mai trebuia să-i fie teamă de șerpi. Astă-vară zărise chiar el un piton[1]) monstruos, aciuit în colțul cel mai întunecat al grotei din fața cuptoarelor. Într'una din zile, Maharagi adusese stârvurile reci a doi șerpi care muriseră, după câte se părea, bătându-se unul cu altul. Iar Prabha descoperise sub o oală cu dulcețuri o reptilă moartă, având câte un cap la fiecare din cele două extremități.

[1]) Șarpe uriaș.

Venirea iernii izgonise căldura înnăbuşitoare a uzinei. Munu putea să şadă chiar în faţa cuptoarelor, privind flăcările luminoase care lingeau cărbunii şi care-i aruncau o undă de căldură pe trup. Se aşeza aici în fiecare dimineaţă. Era îndrăgostit de flăcări. Privea cu bucurie cum se înviorează culoarea trupului său palid şi cea gălbuie a peretului de cărămizi. Flăcările dansau diabolic şi îi umpleau sufletul de căldura care îi lipsea atât de mult în umbra cenuşie, care părea să coboare din tabla de fier a tavanului, asemenea întunecimilor nopţii ce atârnau deasupra pământului, ca un acoperământ de plumb.

Primăvara, Munu era întradevăr fericit. Atunci soseau în zorii zilei, când nici nu se făcuse încă lumină, manghiere verzi, la fel cu cele pe care le şterpelise în grădinile din satul său. Culii aduceau dimineaţa saci plini cu manghiere, pe care îi goleau în caverne unde Lacii şi babele le curăţau pentru a le transforma în conserve şi dulceţuri.

In aceste dimineţi, la vederea fructelor, inima lui Munu ca şi a celorlalţi lucrători, bătea atât de tare, încât aproape să-i spargă pieptul. Pândeau cu nerăbdare plecarea lui Ganpat, căci toţi deabia aşteptau să guste manghierele.

Dar această lăcomie avea să-i pricinuiască necazuri lui Munu.

Nu poţi să mănânci prea multe manghiere, chiar dacă sunt foarte coapte. O manghieră mare ajunge pentru o familie întreagă şi nu poţi să sugi mai mult de cinci sau şase manghiere mici. Ca să potoleşti fierbinţeala acestui suc galben şi mieros trebue să bei un pahar de băutură răcoritoare. Cele verzi îţi fac rău, chiar dacă nu ai mâncat decât una singură.

Munu alegea pe cea mai coaptă dintre manghierele verzi şi o ducea la gură cu mâna stângă în timp ce lucra molatic cu dreapta. Manghierele nu erau însă destul de coapte, căci numai cele verzi erau bune pentru conserve.

Dinţii lui Munu erau strepeziţi de gustul acid al acestui fruct verde, dar lăcomia sa copilărească îl îndemna să mănânce din ce în ce mai multe, până când vedea negru în faţa ochilor. Omul cu obrazul de capră nu putea avea o dovadă mai bună a furtului comis de copil decât ochii lui înroşiţi. Intr'o dimineaţă, când îl văzu cum şi-i freacă, îi trase la o

parte pumnii de pe pleoapele înroșite și îl lovi de câteva ori cu furie.

Urletele lui Munu îl făcură pe Prabha să iasă din casă.

— Trebuia să fi vârît manghierele câteva zile în paie și să nu le mănânci decât după ce se coceau, prostule, spuse Prabha, luând copilul în brațe și apărându-l de loviturile cu care îl amenința încă Ganpat.

Munu plângea.

— Il strici! O să faci din el un hoț! striga Ganpat..

— Vino, te voi duce la doctor, să-ți dea un medicament pentru ochi, zise Prabha trăgându-l pe Munu după el.

— Il strici, Prabha, habar n'ai cum se conduce o afacere, tuna Ganpat. Porcul acesta mic nu lucrează nimic, lenevește toată ziulica mâncând fructe verzi. O să fim lipsiți câteva zile de un lucrător, tocmai acum când este atât de mult de lucru, când nu putem pierde nicio clipă, mai ales că eu va trebui să plec în călătorie ca să aduc bani.

Prabha și Munu și ieșiseră în uliță...

In timpul lipsei lui Ganpat fu pe pământ pace și între oameni bună înțelegere.

Timp de câteva zile, Munu avu fierbințeli și dureri de ochi. Spre deosebire de cele întâmplate la Șam Nagar, boala lui fu ușurată de îngrijirile gingașe ale stăpânei sale. Ea se așeza pe pat și îi alina durerile, mângâindu-l încetișor pe cap. Ii fricționa trupul umflat și îngreunat de febră și când durerea din mădularele lui dispărea, cu o încetineală chinuitoare, îi calma agonia de neîndurat care urmează după exudație, și frământarea corpului ce luptă pentru a-și recăpăta sănătatea, cu cuvinte la fel cu cele pe care i le șoptea, deobicei, mama lui :

— Dacă aș putea să mă jertfesc pentru tine, să sufăr, în locul tău, să mor în locul tău.

Imbărbătarea, căldura acestor cuvinte îi pătrundeau în suflet, așa cum pătrunde aerul, pe nevăzute, în trupul nostru. Cuvintele acestea înflăcărate sburară prin văzduh ca un curent prietenos și vesel ce trece dela un cântăreț inspirat la un public vag conștient. Magia acestor vorbe era moștenirea pe care o primise această femeie de-a-lungul veacurilor de maternitate.

Munu nu le uită niciodată. Le păstră cu dragoste în minte

printre amintirile cele mai frumoase, mai dureroase şi mai delicioase ale copilăriei sale.

Când Munu se învârtea şi se sucea, slab şi obosit, în pat, Prabati îl lua în braţe. El aţipea atunci amorţit de căldura care iradia din trupul ei, cuprins de minunata dragoste ce emana din toată fiinţa sa.

Şi aceasta fu o amintire de neuitat, pe care o păstră în toată prospeţimea ei. O amintire deosebită de cea a sărutărilor mamei sale, asemănătoare cu ea, dar având un element în plus, un element care îl ducea până la marginile necunoscutului. O amintire care porneşte dela bucuria nevinovată a unei dragoste de copil, ce învaţă dela o femeie nevoia de a cunoaşte o altă femeie, o amintire care trece dela credinţă, la încredere, la duioşie, ajungând, pe drumul dorinţei, până la libertatea sălbatică a dragostei, care este o stare naturală ce cuprinde nevoile inimii, şi încearcă să se potolească, ca şi dorinţa animalelor, înşelând subterfugiile religiei şi limitele moralei.

După ce fu vindecat graţie nenumăratelor doze de pudră Şerbat şi Anyar, pe care i le dăduse unul dintre clienţii lui Prabha, un doctor care practica tot felul de tratamente ingenioase, după ce ochii — spălaţi de multe ori de mâinile delicate ale lui Prabati, cu decocţii proaspete de antimoniu, nu mai fură roşii, — Munu coborî din nou în infernul fabricii.

Toată lumea fu foarte bună cu dânsul şi nu trebui să lucreze decât foarte puţin. Se simţea slăbit, gânditor şi calm.

Bărbatul cu obrazul de capră lipsi mai mult decât se crezuse. Pe de o parte aceasta era o binecuvântare, deşi Prabha ar fi avut mare nevoie de banii pe care Ganpat plecase să-i aducă.

Făcu în aşa fel încât să primească împrumut dela Sir Todar Mal, care de când nu mai era avocat general, se mulţumea să-şi persecute semenii din viaţa civilă. Prabha, care fusese culi şi se ridicase până la rangul de mic burghez, proprietar de fabrică, ajunse la un compromis cu sir Todar.

Ii semnă o poliţă, obligându-se să-i plătească peste o lună cinci sute de rupii pentru banii încasaţi imediat, în proporţie de patruzeci şi cinci la o sută. Mai semnase încă vreo două sau trei polite de câte o sută de rupii unor creditori din bazar,

căci avea de achitat note de plată ce întreceau mijloacele sale băneşti. Ştia că firma lui era creditoare pentru vreo două mii de rupii şi că la întoarcerea lui Ganpat totul va merge bine.

Intre timp, îşi împăcase într'o anumită măsură vecinii aşa că aceştia dacă nu-i făceau mai bine, îl suportau. Ştia foarte bine că erau prevenitori pentrucă câştigau bani de pe urma lui, dar simţea şi un fel de bunăvoinţă în relaţiilor lor actuale. Socoti potrivit să pecetluiască această bunăvoinţă închiriind dela sir Todar o cameră mare, la parter, pentru a instala un grup nou de femei care să frământe petalele de trandafir pentru dulceaţă. Banii ce intrau în buzunarul lui sir Todar erau pricina unei bune părţi din bunăvoinţa lui.

— Dece eşti atât de palid, Prabha? întrebă lady Todar plină de bunătate. Prabha nu ştia însă dacă aceasta era întradevăr o manifestare de bunătate. Îşi împreuna mâinile în faţa ei şi îi cerea iertare fără niciun motiv. Căci, fie că vecinii îi erau binevoitori sau nu, el îi venera totuşi, pentrucă erau bătrâni şi bogaţi. Ar fi vrut să nu aibă nimic de-a-face cu ei şi ar mai fi dorit ca Ganpat să se reîntoarcă pentru a le putea înapoia ceeace le datora. Dar Ganpat se lăsa aşteptat.

In fine se întoarse, dar gura lui răuvoitoare nu-i aduse decât neplăceri. Ghiontea pe culii, înjura femeile şi se arăta neîncrezător faţă de Prabha.

Munu, care simţea întotdeauna cu uşurinţă emoţiile celorlalţi, deveni şi mai intuitiv după însănătoşirea sa.

Înţelese întrucâtva pricinile furiei lui Ganpat, după expresia pe care o căpăta obrazul său de capră de câte ori îl privea pe Prabha, pe Laci, pe lucrători, casa de bani sau galbenele registre de socoteli.

Imediat după sosirea lui Ganpat îşi dădu seama că acesta era frământat de un gând. Nu ştia prea bine despre ce putea fi vorba, dar socoti că Ganpat avea o conştiinţă încărcată.

De câteva ori în timpul zilei Ganpat observă că Munu îl priveşte. Intâia oară îi aruncă o privire furioasă, a doua oară se mulţumi să mormăie. A treia oară întoarse capul şi a patra oară, strigă:

— Vezi-ţi de treabă, corcitură!

Munu nu-l mai privi pe Ganpat, dar se întrebă dacă aerul sau apa din oraşele de provincie îi făcuseră obrazul mai

aspru, mai tras şi mai urît. Il uită de altfel în curând pe Ganpat, ajutându-l pe Prabha să umple nişte cutii de metal cu dulceaţă de trandafiri.

In schimb, lui Ganpat nu-i ieşiră din minte privirile bănuitoare ale lui Munu. Aştepta un prilej ca să-l bată spre a-l pedepsi pentru pătrunderea lui.

Prilejul se ivi de îndată.

Prabha îi dăduse lui Munu o oală cu dulceaţă de trandafiri pe care trebuia să o ducă lui lady Todar, drept ofrandă de împăcare, fiindcă suma de bani ce i se cuvenea avea să fie plătită cu o întârziere de şapte zile.

Munu luă ulciorul şi alergă pe uliţă, fericit că va pătrunde în casa în care îi plăcea să admire minunatele mobile englezeşti şi tablourile ce se aflau acolo. Ganpat, care îşi fuma narghileaua pe platformă, îl zări.

Supărarea lui Ganpat împotriva lui Munu se adăugă la ura pe care i-o purta de multă vreme bătrânei femei.

Păli de furie la gândul că Prabha putuse stabili legături de prietenie cu aceşti oameni, al căror fiu îl lovise şi care îl aduseseră pe şeful sănătăţii publice până în ulicioara lor.

Cum îl auzi pe copil venind înapoi, îl înhăţă de guler, strigând: Cine ţi-a poruncit să le duci dulceaţă?

— Marele Sethi mi-a poruncit, răspunse Munu înspăimântat. Ne-a spus să-i dăm tot ce cere.

— Am înţeles, scrâşni Ganpat, aici la noi, ai vrea să fii copilul favorit, în schimb alergi, cu sufletul la gură, la duşmanii noştri ca să le duci esenţă şi dulceaţă.

Ii arse lui Munu o palmă răsunătoare pe obrazul drept. Munu ridică braţul pentru a-şi apăra faţa. Vrând să-l pălmuiască din nou, Ganpat se izbi de cotul lui Munu. Işi sdreli degetele şi furia lui nu mai cunoscu margini.

Incepu să-l lovească cu pumnii în coaste, odată, de două ori, de trei ori, de patru ori... până ce Munu căzu în noroi, plângând şi scoţând strigăte ascuţite.

— Iţi pierzi vremea alergând pe uliţă, porc de câine ce eşti, strigă Ganpat. Incerca să-şi ascundă furia împotriva celui care făcea daruri şi împotriva celui ce le primea, chinuindu-l pe copil. Dacă te mai prind odată, îţi rup oasele.

Prabha veni în fugă și rămase împietrit în fața lui Munu care plângea cu capul în noroi. Privirea lui plină de milă se încrucișă cu cea a lui Ganpat, care avea ochii injectați, apoi se opri asupra lui lady Todar ce rămăsese înlemnită în pragul ușii. Dânsa recunoscu în privirea lui Ganpat, dușmănia la care se aștepta dela acesta și știa foarte bine că furia deslănțuită împotriva lui Munu nu era decât o manevră.

— Slugă dușmănoasă! Sgârcitule! Iți pare rău după o oală cu dulceață! Și noi care am fost atât de buni cu tine, cu toate că ne înnăbuși cu fumul tău infect. Ți-am dat bani când îți lipseau! Ți-am dat chiar o parte din propria noastră casă pentru ca lucrătoarele tale puturoase să aibă unde munci... Nerecunoscătorule! Nemernicule! Ah! Bine a zis cine a zis: „Dacă ai un prieten din ținutul colinelor, poți să fii sigur că o să vină, o să mănânce orez împreună cu tine și apoi o s'o șteargă!"

— Oh! nu-mi bate capul! spuse Ganpat, sguduit de furtuna pe care o deslănțuise. Treaba asta nu vă privește pe voi! Cred că avem dreptul să ne pedepsim slugile, dacă așa ne place!

— Slugă dușmănoasă! striga femeia, desvăluind adevărata lor neînțelegere. Obraz de capră. Tu porți vina neînțelegerilor noastre cu Prabha! Prabha e un om cumsecade, numai tu ești o secătură, un parvenit! Și tatăl tău, bancherul, era un parvenit. Te cunosc eu pe tine și pe ai tăi! Tatăl tău și-a alungat femeia ca să poată trăi cu o prostituată mahometană. Și tu, tu ești un bețivan și un stricat. Tatăl tău a furat oamenii spunând că face afaceri în numele lor. Tu îți înșeli asociatul. Observ asta numai uitându-mă la tine! Tu nu ești făcut să locuești în vecinătatea unor oameni respectabili, dacă în apropiere sunt fete tinere și femei măritate, câine ce ești.

Munu coborî diapazonul și își opri plânsul auzind pe soția vecinului cum îl acuză pe Ganpat. Simțea o plăcere îndreptățită auzind cum era ocărît omul cu obrazul de capră. Îi părea rău că plânsese căci ar fi vrut să nu piardă niciun cuvânt din cele ce se spuneau.

Dar acum vorbea Prabha.

— Oh! mamă, mamă, iartă-ne. Imi împreunez mâinile în faţa ta, cad la picioarele tale, voi trage cu vârful nasului o sută de linii pe pământ! O să sufăr orice pedeapsă pe care o să mi-o dai, dar iartă-l! Pentru numele lui dumnezeu, iartă-l. A făcut o prostie, e nebun. O să-l dojenesc, dar pleacă, du-te de te odihneşte. Ştii bine că tu eşti mama noastră şi că noi suntem copiii tăi! Linişteşte-te! Iartă-ne!

Dar lady Todar nu putea fi oprită, ea se aplecă şi spuse, încet dar apăsat:

— Nu, de astă dată nu ne va fi milă. L-am iertat când a îndrăznit să se certe cu fiul meu. Trebue să-mi înapoiaţi cheile apartamentului meu de jos. In fine, v'aţi arătat aşa cum sunteţi. Plecaţi din casa mea şi daţi-ne banii!

Prabha simţea acum gravitatea situaţiei. Teama de a fi învins se adăuga umilinţei sale obişnuite. Impreună încă odată mâinile înspre lady Todar, încercând o clipă să i se împotrivească.

— Mamă, mamă, iartă, spuse el pe un ton rece, omul acesta nu ştie cum trebue să se poarte cu vecinii, dar dumneavoastră trebue să aveţi această ştiinţă. Nu ne puteţi trata astfel!

Prabha nu era însă destul de puternic pentru a lupta cu dânsa.

— Nu veni să ne ceri îndurare, strigă ea. Văd că încerci să-l aperi. Ieşi din casa mea! Dă-ne banii înapoi! O să te scot şi din hangar.

— Oh! iartă-ne, mamă, iartă-ne, gemu Prabha, căutând cuvintele cele mai obişnuite pentru a exprima umilinţa cea mai abjectă pe care o simţea.

Munu încetase de a mai plânge şi de a se mai văicări. Sufletul lui era plin de groază. Ii era teamă de cele ce i se puteau întâmpla stăpânului său.

Lucrătorii încetaseră şi ei lucrul. Vecinele se îngrămădeau în uliţă.

O clipă domni o tăcere desăvârşită.

Apoi sentimentul că era înconjurată de public trezi snobismul lady-ei Todar şi dorinţa sa de a juca puţină dramă

pentru a-şi dovedi cu mai multă evidenţă superioritatea. Bătu din picior şi strigă:

— Ieşi odată! Dece te ascunzi ca o femeie şi devii timid când eşti provocat?

— Ce este? o, o,.... ar! ce este? bâlbâi sir Todar, care tocmai cobora scara, îmbrăcat pentru o plimbare cu trăsura.

— Slugile astea păcătoase! cotcodăci lady Todar, a cărei faţă se lumină când îşi văzu soţul, luând apoi un aer de superioritate şi desgust. Ne-au murdărit proprietatea cu fumul lor şi noi am fost în schimb buni cu dânşii, le-am dat o cameră, le-am împrumutat bani, şi ei sunt atât de calici încât le pare rău după o oală cu dulceaţă de trandafiri!

— Avem noi bani destui să ne cumpărăm dulceţuri din bazar, spuse sir Todar. Ce ticăloşi!... o... o... ar... o... oi... Fu întrerupt de un acces de tuse.

— Rai babadur, iartă-ne, spuse Prabha, ridicându-şi mâinile împreunate până sub nasul lui sir Todar şi făcându-i temenelele cele mai abjecte, în timp ce acesta tuşea mereu.

— Ganpat e nebun! ţi-am trimis dulceaţa în dar. Ganpat nu ştia cui îi fusese trimisă. Sunt atâţia care vin la noi să ceară cadouri. Ganpat, nu ştia nimic!... e încăpăţânat şi violent...

— Mincinosule, încerci să-l aperi, urlă lady Todar.

— Aşteaptă, lasă-l să vorbească, spuse sir Todar, dându-şi nevasta la o parte.

— Dar neghiobul ăsta minte pentru a-l apăra pe acel nemernic, pe acel beţivan care umblă prin casele de prostituţie! strigă dânsa.

— Ştii, zise sir Todar, cu un aer detaşat şi judicios, (nu ridica vocea căci se temea de un nou acces de tuse) că e un semn mare de nerecunoştinţă să te calicești pentru puţină dulceaţă când eu v'am împrumutat bani, v'am închiriat o cameră şi am retras plângerea pe care o înaintasem sahibului împotriva voastră.

Nu pomeni de această plângere decât la sfârşit, căci în realitate nu avusese niciun rezultat. Marjoribanks nu-i dăduse nicio urmare, mulţumindu-se să-i spună lui sir Todar, într'o zi, după întrunirea comitetului, că ar trebui să se construiască un coş pe acoperişul uzinei, prin care să se ridice fumul, dar dispăruse apoi, ducându-se să joace polo la Gimkana.

— Iartă-ne, rai sahib, iartă-ne încă odată. Nicicând nu o să te mai supărăm. Tu eşti tatăl şi mama mea.

— Foarte bine, Prabha, foarte bine, spuse sir Todar, silindu-se să păstreze o faţă impasibilă şi să-şi ascundă bucuria pe care o încerca, văzând cum se tăvăleşte un om în praf în faţa sa. Impiedică-l pe porcul acesta de a mai fi şi altădată atât de tâmpit şi de sgârcit.

— Nici măcar nu le e ruşine să mai păstreze cheile după ce m'au înfuriat, spuse lady Todar, plecând şi ridicând braţele spre cer, adresându-se cetei de femei şi de copii din uliţă.

Prabha se dete târîş înapoi şi îl împinse pe Munu în şanţ.

— Fă-i o baie, Mahargi, îi spuse el idiotului care scotea apă din puţ, ca deobicei.

— Vino încoace, Munu! şi Mahargi îi aruncă pe neaşteptate o găleată cu apă în cap.

Munu era mândru şi se bucura din toată inima că Ganpat fusese hulit de către toată lumea. Simţea că fiecare fusese condus de fatalitate pentru ca dânsul să fie răzbunat împotriva bărbatului cu obraz de capră. Se simţea foarte ruşinat de faptul că plânsese, şi nu îndrăznea să privească pe nimeni, cu atât mai puţin pe Ganpat; dar după ce isprăvi cu îmbăiatul, se apucă de lucru cu mai multă râvnă decât oricând.

— Nu faci bine că-i superi pe vecinii noştri în felul acesta, îi spuse cu frumosul Prabha tovarăşului său, după ce lucrurile se liniştiră. Ne-au ajutat împrumutându-ne bani pe când tu erai plecat.

— Ah! nu mă bate la cap, mugi Ganpat, o să dai de râpă tot comerţul nostru cu obiceiul pe care îl ai de a face mereu cadouri. Ţi-au cerut fără îndoială dobânzi mari.

— Dar nimeni nu ne-ar împrumuta bani fără să ne ceară dobânzi, spuse Prabha, încercând să-l convingă. Nu mi-ai trimis nicio leţcae din banii pe care i-ai încasat. Am fost deci silit să mă împrumut. De fapt, scadenţa poliţei a trecut de mai multe zile. Spune-mi acum, câţi bani ai adus. Am putea să-i înapoiem imediat suma împrumutată şi să achităm şi sumele pe care le-am împrumutat dela Devi Dial şi Ganşnan Das. Am scăpa astfel de datorii în vara aceasta. Am uitat să te întreb cât ai încasat?

— Vreo cincizeci de rupii, murmură Ganpat plecând capul.

— Cincizeci de rupii! dar ni se cuveneau vreo două mii cinci sute.

— Nu am ce face, spuse Ganpat, prins cu ocaua mică. Am strâns vreo trei sute de rupii, dar mi-am păstrat vreo două sute cincizeci pentru mine. Anul trecut nu mi-am încasat partea mea din câștig.

— Asta e altceva, spuse Prabha. Am înmărmurit când am auzit de cincizeci de rupii.

— Nu mi-a trecut niciodată prin minte că ai să mă insulți în felul acesta, răspunse Ganpat, încercând să-și intimideze tovarășul, dar vinovăția i se citea pe obrazul care pălise.

Prabha îl privi tocmai în clipa în care încerca să-și schimbe expresia nesuferită a feței dându-și un aer loial și de bună credință.

Prabha avu deodată, fără voie, o mișcare de repulsie. Ultima privire pe care o surprinsese pe obrazul tovarășului său, rupsese ceva într'însul. Uneori numai un cuvânt, o frază, un gest sunt deajuns pentru a pierde încrederea cea mai stabilă, cea mai scumpă și cea mai oarbă.

Își dădu seama cât e de egoist Ganpat, își dădu seama (lucru pe care nu-l știuse sau îl uitase) de lipsa lui de sinceritate.

Știa foarte bine că omul cu obrazul de capră avea ceva funest în ființa lui. Era lămurit asupra acestui lucru, rămăsese totuși prietenos, plin de bună credință, voind să nu dea naștere la vreo neînțelegere.

— Ascultă-mă, spuse Prabha liniștit, împrumută firmei noastre două sute din cei două sute cincizeci de rupii, pe care i-ai păstrat pentru tine, ca să ne putem achita datoriile ce le avem la vecinii noștri și la Devi Dial. Și vecinii și Devi Dial sunt oameni cu care te înțelegi greu. Mă voi duce la Lahore, săptămâna viitoare și voi încasa cei cinci sute de rupii ce ni se datorează acolo și pe care tu nu i-ai încasat. După aceea îți voi înapoia banii.

— N'am bani, răspunse Ganpat, alb ca varul. Își minți tovarășul, pentrucă în realitate încasase opt sute de rupii, sumă din care cea mai mare parte o cheltuise cu o curtezană

din Lahore. Partea mea am cheltuit-o, adăuga dânsul cuprins de panică, şi la Lahore n'o să poţi primi niciun ban mai mult. Am făcut tot ceeace mi-a stat în putinţă, dar n'am putut încasa mare lucru dela clienţii noştri.

Prabha deveni foarte bănuitor. Spuse, cu demnitatea de frate mai mare pe care şi-o asuma întotdeauna:

— Vino şi lămureşte-mi în amănunţime toate astea. O să facem socotelile să vedem cum putem face rost de bani şi să ieşim din încurcătură. Munu, hai cu noi. Ai să aduni cifrele pe care master[1]) Ganpat ni le va dicta.

— Nu voi discuta socotelile noastre în faţa lucrătorilor, spuse Ganpat furios. Şi nu-l voi lăsa pe acest fecior de lele să se atingă de registre. L-ai stricat într'un chip ne mai auzit.

Munu, care umplea nişte cutii de conserve cu mirodenii, ascultase convorbirea dela început. Se spălă pe mâini pentru a putea scrie în registre.

— Copilul acesta e orfan, spuse Prabha. Trebue să fim buni cu dânsul, aşa ne porunceşte religia. Trebue să încercăm să-l obişnuim cu conturile şi cu alte lucruri asemănătoare. Poate să facă mai mult decât lucrul pe care îl îndeplineşte acum. E deştept. Să-i tratăm pe băieţii aceştia, ca şi când am alcătui o singură familie. Nu e niciun rău dacă ne facem socotelile în faţa lui Munu. Ceilalţi nu se pricep la asta.

— Nenorocitul acesta mic nu pricepe nici el mai mult. La şcoală îi învaţă să adune, nu şi să aplice regulile matematice. Nu-l lăsa să se apropie de mine, că-l omor.

Prabha nu răspunse, dar luă în mână registrul de conturi. Munu rămase nehotărît, neştiind dacă trebue să se apropie de platformă sau nu.

Ganpat, în schimb, fu cuprins de panică. Înţelese că jocul cu minciuna şi cu amânatul socotelilor se isprăvise. Incercă totuşi să distragă atenţia asociatului său dela chestiunile băneşti.

— Dece ar fi corcitura asta mai bine tratată decât ceilalţi?

---

[1]) Stăpân, şef, director.

— E tratat la fel cu ceilalţi, spuse Prabha cu blândeţe şi deschise registrul de conturi.

Ora fatală bătu pentru Ganpat, dar el încercă totuşi să o întârzie.

— Munu ne-a pricinuit adineaori toate necazurile, ducând dulceaţă acestei otrepe.

— Nu începe din nou să ocărăşti lumea, spuse Prabha, pe un ton destul de rece, ştii doar că a trebuit să-mi cer iertare dela vecinii noştri din pricina grosolăniei tale. Eu le-am trimis dulceaţa; nici copilul, nici ei nu au vreo vină. Am făcut-o ca să fiu în bune relaţii cu dânşii, pentrucă nu le-am achitat întâia poliţă la timp.

— Eu nu am încredere în această metodă a poliţelor pe care le semnezi pentru a-ţi mări capitalul, spuse omul cu obrazul de capră, trecând dela o stratagemă la alta, spre a îndepărta furtuna. Aş prefera să împrumut bani fără să promit nimic, ca să nu pot fi urmărit, dacă nu pot plăti.

— Asta nu se obişnueşte în comerţ. Trebue să fii cinstit, zise Prabha.

— Puţin îmi pasă dacă se obişnueşte sau nu. Dacă nu semnezi nicio chitanţă, nu riști să fii târît în faţa justiţiei. Şi nu-mi spune că sunt necinstit, altfel îţi ard una.

Ganpat se hotărîse să-l facă pe Prabha să se certe cu el.

— Nu am spus că eşti necinstit. Nu e nicio pricină de supărare. Linişteşte-te. Vom vorbi despre toate acestea, mâine.

Ganpat ştia că a doua zi, sau mai târziu, nu va putea evita ruptura. Menajamentele lui Prabha îl iritau mai mult decât ar fi putut-o face o reacţiune cât de violentă.

— Vrei să spui că am fost necinstit, strigă el. Şi crezi tot ce a spus femeia aceea, mai adineaori. Ei bine, nu mi-e teamă să-ţi spun că am strâns opt sute de rupii şi că am cheltuit şapte sute cincizeci. Am întâlnit-o pe Amir Giam, care locuia odinioară la Daulatpur. Dar să nu-ţi închipui cumva că nu aveam dreptul de a cheltui aceşti bani. Să nu-ţi închipui că cele ce ţi-am spus îţi dau vreun drept asupra mea. Nu voi admite să fiu certat de tine. Nu sunt sclavul tău şi nu vreau să mă las şantajat.

— Eu nu vreau să te şantajez, Ganpat, spuse Prabha, palid de furie, dar făcând eforturi supraomeneşti să se stăpânească.

E foarte bine. Eşti tânăr şi nu eşti căsătorit. Dece nu ţi-ai face de cap, din când în când? Banii pe care i-ai cheltuit nu au nicio importanţă. Sunt mulţumit că mi-ai spus adevărul. Vom încerca să găsim bani în altă parte, ca să plătim poliţele şi totul va fi în ordine.

— Te înşeli dacă crezi că îmi impui cu blândeţea şi umilinţa ta, răspunse Ganpat. Crezi că nu văd ce se ascunde în dosul sfinţeniei şi a vorbelor tale mieroase? Crezi că eşti foarte bun, nu-i aşa?

— Nu vorbi aşa, frate Ganpat, spuse Prabha, care deveni violent pentru întâia oară. Nu e drept. Ştii că nu ţi-am vorbit niciodată de afacerile tale personale pentrucă aş fi putut şi eu să fac acelaş lucru, în împrejurări asemănătoare. Poţi să crezi ce vrei despre mine, dar eu nu am nimic de spus asupra purtării tale. Am fost supărat când m'ai minţit în legătură cu banii pe care te-ai dus să îi iei dela Moga şi, îţi aduci aminte, am fost foarte aspru cu tine. Acum însă nu sunt supărat.

— Eşti un mişel, şi un prefăcut.

— Te rog să nu fii nedrept cu mine. Mă acuzi fără să am vreo vină. Sunt un om din partea colinelor, simplu, grosolan. Am trăit şi am muncit din greu toată viaţa şi nu gândesc la fel cu oamenii din oraş. Aş dori şi acum să fiu un culi şi să nu fiu amestecat în afaceri.

— Sărman nevinovat! Iţi potriveşti de minune treburile cu nevinovăţia ta. Eşti viclean şi mârşav, mai viclean şi mai mârşav decât toţi pungaşii care au venit din partea colinelor, câine înfumurat ce eşti.

— Poţi să spui ce pofteşti, şi Prabha părăsi orice demnitate şi făcu un efort desnădăjduit pentru a-l readuce pe Ganpat pe calea tovărăşiei lor complexe, de prietenie şi de afaceri. Işi dădea însă bine seama că între ei totul era definitiv pierdut. Sunt aşa cum sunt, un mare păcătos, cu toate silinţele mele de a mă îndrepta.

— Am terminat cu tine, urlă Ganpat, ridicându-se deodată, eşti o secătură! Te crezi bun şi crezi că o să fii şi mai bun dacă faci pe vinovatul.

— Ei hai, judecă puţin, strigă Prabha, încercând să pună

mâna pe Ganpat și să-l facă să se așeze din nou, nu vezi că suntem asociați și că interesele noastre sunt comune?

— O să rup tovărășia noastră și o să te fac să te târăști în șanț, ca să te pedepsesc pentru toate insultele pe care mi le-ai adus de azi dimineață. M'ai trădat. Ești un culi nenorocit și o să rămâi toată viața un culi nenorocit.

Ganpat luă registrele și punându-le pe umăr, vru să-și ia pantofii, pentru a pleca.

— Oh, așează-ți pantoful pe capul meu, spuse Prabha. Ridică pantofii și îi dădu lui Ganpat cu o umilință desnădăjduită. Lovește-mă în cap până o să chelesc, dar nu mă părăsi. Am fost tovarăși timp de doi ani și am întemeiat această fabrică împreună. Ar fi îngrozitor pentru mine, la vârsta mea, să port greutăți în spinare ca un culi.

— Puțin îmi pasă dacă te duci la dracu, corcitură mieroasă și vicleană ce ești, răspunse bărbatul cu obrazul de capră. Dă-mi pantoful. Poți să mănânci baligă și să bei urină și tot nu-mi pasă! Tatăl tău era culi și tu tot culi ești. Niciodată n'ar fi trebuit să mă întovărășesc cu tine, porc de câine! N'o să-mi pierd prestigiul îngenunchind în fața oricui, și mai ales în fața unui culi ca tine!

— Oh! ocărăște-mă cât vrei, dar nu mă părăsi. Liniștește-te. Totul se va aranja. Mânia ta se va potoli.

— Pleacă, câine ! urlă Ganpat, fugind înspre poartă.

Munu ascultase cearta, cu inima strânsă. Se repezi și îl apucă pe Ganpat de haină, rugându-l

— Oh! stăpâne, nu pleca, nu pleca. Nu faci bine.

Tulsi, Bonga și chiar Maharagi, alergară și ei și își împreunară mâinile.

— Pieriți din calea mea, porcilor! și Ganpat își ridică pumnii, apucat de un acces de furie isterică lăsându-i să cadă, ca niște ciocane, pe băieți, până când aceștia se strecurară pe platformă, plângând înspăimântați.

— Ce grozăvie! gemu Prabha, proptindu-și capul în mâini. Apoi se aruncă la picioarele lui Ganpat: Oh! Intoarce-te, întoarce-te.

— Pleacă, câine venit din ținutul colinelor, urlă Ganpat, lovindu-l în față și smulgându-i-se cu brutalitate din brațe.

Prabha se prăbuși, gemând.

— Taci, porcule, haimana infectă, și Ganpat se întoarse din prag pentru a urla pentru ultima dată:

— Nu mai urla, câine, și nu te ține după mine. Ți-am spus că sunt hotărît. Nu vreau să mai am de a face cu o otreapă ca tine. Nu ești de rangul meu, tu ești un culi, vii de pe drumuri și o să te întorci pe drumuri. Te scuip în față.

Scuipă și o șterse.

Omul cu obrazul de capră, făcu ceeace spusese. Deschise o fabrică de conserve și de esențe de fructe, cu cei cincizeci de rupii care îi rămăseseră din banii pe care îi încasase pentru fosta sa firmă.

Avu deajuns pentru a închiria localul și pentru cele câteva obiecte necesare. Obținu pe credit materiile prime, apoi se puse în legătură cu clienții lui Prabha, cărora le spuse că fusese, din nenorocire, părtaș la o firmă ce se ruinează, din pricina datoriilor mari făcute de Prabha, pe care acesta nu le va putea plăti niciodată.

Această greșită interpretare a faptelor avu drept urmare svonul că Prabha dă faliment. Afacerea era întradevăr aproape de faliment, cum se întâmplă întotdeauna cu firmele care au stocuri mari, așa încât buna reputație a firmei se pierdu și creditorii, cuprinși de panică, alergară la fabrică, bătând violent în poartă și cerând lui Prabha să-și plătească datoriile pe loc:

— Ieși, Prabha, strigau creditorii luându-se unul după celălalt, arată-te să te vedem la față. Dece te ascunzi după fustele soției tale? Arată-te, și fii bărbat.

Din nenorocire, după plecarea lui Ganpat, Prabha rămase cu o piatră pe inimă. Teama de a nu-și putea plăti de îndată datoriile îl turburase atât de mult încât se îmbolnăvise și avea febră.

Lucrătorii lui erau mult prea speriați și nu deschiseră ferestrele fabricii. Creditorii băteau din ce în ce mai tare și strigătele lor deveneau mai furioase, pe măsură ce timpul trecea: „Arată-te să te vedem, mama ta de parvenit!"

Prabha zăcea în colțul cel mai îndepărtat al camerei și nu putea răspunde. Soția lui, care ședea lângă dânsul, auzi

larma, dar, împinsă de un sentiment natural şi convenţional de modestie, nu vru să înfrunte mulţimea. Intră în uzină şi îi strigă lui Tulsi:

— Du-te şi spune lala-şilor că stăpânul tău e bolnav şi că îi va primi mâine.

— Munu, spuse Tulsi, transmiţând ordinele ca deobicei, du-te şi spune-le că stăpânul zace bolnav. Munu se căţără până în hol, trecând pe lângă Maharagi, care scotea mai departe apă din fântână. Se apropie de una din ferestrele mari care dădeau înspre uliţă, şi spuse:

— Lala-şi, meşterul Prabha zace în pat cu febră, nu puteţi reveni mâine?

— Bolnav? spui că e bolnav? strigă unul dintre creditori, un bărbat cu obrazul prelung, cred şi eu că e bolnav! Cum vrei să nu fie bolnav, când are atâţia bani pe conştiinţă! Adu-ni-l afară sau mergem noi să punem mâna pe nemernicul acesta.

— Lala-şi, e bolnav întradevăr, spuse din nou Munu, împreunându-şi mâinile în semn că îşi preia toată răspunderea. Fiţi buni şi plecaţi! Mâine se va simţi mai bine şi va veni el singur la voi.

— Du-te, du-te, ibovnic al soră-tii, du-te, adu-ni-l, spuse un negustor ce purta pe cap un turban uriaş, un şorţ de muselină pe pântecul rotofei şi era încălţat cu o pereche de tofi brodaţi cu fir de aur.

Munu bătu în retragere.

In timpul acesta lady Todar spăla podeaua în bucătărie, aşa că nu auzi imediat cele ce se petreceau, altfel ar fi ieşit şi ea, de îndată. Auzi însă larma de jos, când veni să arunce apa murdară în râu, de pe terasa sa dela catul al patrulea.

— Nu ţi-e ruşine să ne torni apă murdară în cap? strigă corul creditorilor. Priveşte, ne-ai stricat hainele.

— Cine sunteţi voi? întrebă lady Todar, cerându-şi iertare. De unde să ştiu că sunteţi acolo? Ce vreţi?

— Vrem să-l vedem pe Prabha, pe falitul acesta! zise unul dintre creditori.

— Da şi nici nu vrea să vie să discute cu noi.

— Oh! slugă păcătoasă! de te-ar lua dracu!

— Vedea-te-aș mușcat de un șarpe! Unde te-ai ascuns? Înapoiază întâi soțului meu cele cinci sute de rupii pe care ni le datorezi. Pe urmă, ceilalți vor putea să-și împartă conservele tale. Ce să facem ca să ne recăpătăm banii?

— Așa dar vă datorează și dv. cinci sute de rupii? spuse bărbatul cu fața prelungă.

— Da, ce nemernic! A venit să ne spuie vorbe goale și a contat pe firea generoasă a soțului meu. I-am împrumutat și noi bani, cu toate că fumul fabricii lui ne-a stricat casa.

Își îndreptă apoi torentul năvalnic al vorbăriei spre casa lui Prabha.

— Ieși! Deschide poarta! Unde te-ai ascuns? Unde ești? Corabia vieții tale să nu mai plutească niciodată pe oceanul existenței!

Nu veni niciun răspuns, se auzea numai un plânset înnăbușit. Prabati și Munu plângeau îmbrățișați, lângă patul în care dormea Prabha.

— Așteptați, spuse lady Todar, fiul meu, n'a fost făcut degeaba thanedar. E sus în casă. Mă duc să-l chem.

Se repezi pe scări în sus.

Prabha fu trezit de hohotele de plâns ale soției sale.

— Ce s'a întâmplat? întrebă el.

— Creditorii strigă din uliță, spuse Munu cu greu, vor să vă vadă.

Prabha se sculă imediat și se apropie de fereastra ce dădea înspre uliță. Era palid și tremura ușor. Își împreună mâinile, îndreptându-se spre creditori și vru să înceapă să vorbească. Creditorii începură să țipe.

— Ah! iată-l pe acest bastard. Ce câine! Ce mizerabil! Hai coboară, vino de ne dă înapoi banii.

— Vă cer iertare, lala-și. Voi plăti fiecăruia totul, voi da înapoi fiecare penny[1]) pe care vi-l datorez, chiar dacă va trebui să mor ca să fac asta. Dar, vă rog, nu mă ocărîți!

— Haide Prabha Dial, plătește chiria uzinei și a camerei pe care ai ocupat-o, spuse un bărbat pretențios, cu obrazul de maimuță, plin de bube negre. Purta o jachetă de alpaca, o

[1]) Monetă divizionară, introdusă de englezi.

cămașă albă cu gulerul răsfrânt, pantaloni de bumbac, beretă și pantofi negri.

— Faceți loc babu-lui Dev Duț, spuse un glas de femeie din mulțimea îngrămădită la capătul uliței.

— O să vă plătesc totul babugi, zise Prabha, întinzându-și mâinile împreunate către proprietar. Imi voi plăti chiria, chiar dacă voi muri.

Și Prabha se repezi să ia câteva mici bijuterii ale soției sale pentru a le oferi proprietarului, drept chirie.

In această clipă un polițist sikh și unul mahometan îmbrăcați în uniformă kaki, cu pantaloni scurți și cu turbane albastre, dădură năvală făcând loc, cu bastoanele, unui ofițer de poliție englez, însoțit de fiul lui sir Todar, subinspector de poliție, care înaintau solemni.

— Unde e Prabha, întrebă thanedarul.

— A tulit-o, sluga asta păcătoasă, spuse lady Todar, ascunzându-și sânul în sari. Apoi se retrase în tinda casei și încercă să se înfățișeze inspectorului de poliție cu demnitatea modestă care se cuvenea lui lady Todar, mama unui thanedar.

— Duceți-vă de-l căutați și aduceți-l aici, voi, Tega Singh și Jar, ordonă thanedarul.

Poarta fabricii se dădu la o parte și Prabha ieși, urmat de lucrătorii săi, tocmai în clipa în care năvăleau polițiștii.

— Ieși, porcule, ieși câine, strigară aceștia furioși. Il apucară pe Prabha de gât și începură să-l lovească cu bastoanele.

După ce îl smulseră din brațele lui Munu, Tulsi și Bonga, începură să-l îmbrâncească, lovindu-l cu picioarele, în timp ce creditorii strigau ca niște fiare sălbatice.

— Luați-l pe acest porc de câine, pe această otreapă! scoateți-l afară!

— Duceți-l repede la postul de poliție, spuse inspectorul englez, privindu-l bănuitor pe Prabha.

— Da, este un ticălos de primul rang, spuse thanedarul, apoi se întoarse înspre mama lui și vorbiră în limba lor maternă:

— Inchide poarta uzinei, până mă întorc.

Și adresându-se creditorilor:

— Veniți cu toții la cotvali mâine, o să depuneți măr-

turie. Până atunci întoarceți-vă la prăvăliile voastre. Avem noi grijă de el..

— Bine Genab, bine sahib thanedar, spuseră negustorii, împreunându-și mâinile în fața acestui puternic simbol al lui sarchar angrezi de care le era teamă și pe care îl respectau mai mult decât orice.

Tegia Singh și Iar Muhammed îl târîră pe Prabha prin strada strâmtă și întortochiată, trecând prin mulțimea de curioși care șopteau, fascinați de această desfășurare de forță. Prabha, cu ochii scăldați în lacrămi, își întoarse capul înspre fereastra dela care soția sa îl privea cum pleacă și hohotea.

— Uită-te înainte, porcule, și mergi înspre cotvali! urlă thanedar-ul care venea împreună cu colegul său în urma polițiștilor.

Munu, Tulsi, Bonga și Maharagi veneau și ei. Munu plângea, Tulsi era palid și grav, Bonga arunca priviri furioase și se silea să vorbească, Maharagi era mut și îi curgeau balele.

Cortegiul străbătea *Cat Killers Lane*, cotind prin bazarul de cărți prin care se ajunge la postul de poliție de sub Turnul Orologiului. Trecătorii și negustorii se opriră pentru a-l privi. Unii încremeniră, alții începură să șușotească sau să trăncănească. Câțiva se apucară să ocărască și să blesteme pe cel pe care altădată îl respectaseră ca pe un settigi.

Grupul ajunse în fața unui sergent mahometan, cu obrazul fraged și nasul coroiat, care își fuma narghileaua, șezând pe un ciarpai.

— Fă-l să-și mărturisească nelegiuirea, Pande Chan, spuse thanedar-ul. E arestat ca insolvabil.

Sergentul luă poziția de drepți, își salută ofițerii și plecă într'una din camerele din dosul verandei să caute un băț.

— Hai, mărturisește, ticălosule, spuse sergentul apropiindu-se de Prabha care era încă ținut de cei doi polițiști. Mărturisește! Unde ți-ai ascuns banii? Spune...

— Huzur, spuse Prabha, împreunându-și mâinile, nu am bani ascunși, dar am mărfuri. Te rog să mă ierți și voi plăti tot ce datorez creditorilor mei.

— Minți, ibovnic al mumă-ti ce ești tu, strigă Pande Chan. Mărturisește adevărul.

Il lovi cu bastonul odată, de două ori, de trei ori.

— Am spus adevărul, gemu Prabha. Iţi jur, huzur, că nu te mint.

— Lasă că nu eşti un înger, copil al lui Esblis, strigă sergentul, lovindu-l pe Prabha peste obraz.

— Am spus adevărul, Sardar, am spus adevărul, gemu Prabha, ridicându-şi mâinile prinse în cătuşe.

— Dacă-i aşa, atunci thanedar-ul e un mincinos, porcule, şi inspectorul la fel, scrâşni sergentul. Mărturiseşte, câine, mărturiseşte. Şi sergentul lovi, lovi din nou, cuprins de un fel de furie nebunească, cu buzele strânse, cu faţa crispată, dominând cu trupul său masiv, silueta plăpândă a lui Prabha.

— Oh! nu-l bateţi, nu-l bateţi, Ganpat este de vină, strigară Munu şi Tulsi.

Sergentul se opri ca să răsufle.

— Loveşte-l, loveşte-l, aşa, strigă inspectorul de poliţie, dând un ghiont puternic sergentului pentru a-i arăta cum să facă. Apoi se întoarse spre băieţii ce se ţineau după dânsul, adânciţi în contemplarea pielei sale albe şi îngroziţi de suferinţele stăpânului lor.

— Giao! ştergeţi-o de aici porcilor, urlă thanedar-ul cu o voce atât de aspră încât părea că-i rupe gâtlejul. Plecaţi, nu suntem la bâlci. Ii lovi cu bâtul peste umeri şi peste picioarele goale.

— Oh! bate-mă, huzur, bate-mă, dar cruţă-i pe aceşti copii.

— Ţine-ţi gura, porcule, spuse sergentul, învârtind bâtul în mână. Gândeşte-te la pielea ta şi nu face din locul acesta un bâlci. Ai văzut că am fost bătut pentrucă te-am tratat cu prea multă blândeţe.

— Na, câine, şi-l lovi din nou pe bătrân, din ce în ce mai tare, până când văzduhul se umplu de şuieratul bastonului său.

Gemetele lui Prabha, se prefăcură într'un urlet prelung:

— Oh, doamne, dumnezeule, unde eşti?

Munu, Tulsi şi Bonga priveau acum, când la stăpânui lor, când sus spre cerul fără niciun nor. Inima le era îndurerată, dar nicio lacrimă nu le lucea în ochi. Nu puteau nici să-şi înnăbuşe, nici să-şi exprime durerea ce le apăsa sufletul.

Când se înapoiaseră la fabrică fu ca și când cineva ar fi murit, ca și când stăpânul lor ar fi fost mort. Camera lungă răsuna de ecoul surd al pașilor, de ecoul picioarelor goale care străbăteau, încoace și încolo, drumul dintre curte și locuință. Picioarele idiotului Maharagi și picioarele plate ale lui Bonga călcau greu. Atmosfera era plină de spaima înfrigurată a plânsetelor stăpânei lor.

— Așează-te Maharagi... și tu Bonga, spuse Tulsi cu un tact care desvăluia sensibilitatea lui minunată de a prinde nuanțele tuturor necazurilor.

Munu începu să se apropie, mergând în vârful picioarelor, de fereastra care da spre stradă, unde zăcea, copleșită de durere, soția lui Prabha. Deabia ajunse în mijlocul camerei și se opri. Obrazul i se întunecă. Suferința acestei femei era pentru dânsul o piedică. Se simțise atras de ea în mod spontan așa cum alerga pe vremuri spre mama lui când se întorcea dela joacă și o găsea plângând. Dar acum se schimbase ceva într'însul. Ieșise din inconștiența copilărească și începea să-și dea seama de calitatea emoțiilor pe care le încerca.

Nu se putu apropia de dânsa.

— O să mă duc să-l întreb pe Ustad Ganpat dacă vrea să facă bine să vie și să-l scoată pe Prabha din închisoare, îi spuse Tulsi lui Munu.

Munu, cu obrazul contractat, își ridică ochii și-l privi pe Tulsi.

— Haideți să mergem, Maharagi și Bonga, spuse Tulsi, îndreptându-se spre poartă. Haideți să mergem puțin la aer.

Le vorbea ca unor copii mici, neștiutori de ce se întâmplă pe lume. Se ridicară și îl urmară posomorîți, copleșiți.

Munu rămase în cameră. Hohotele pe jumătate înnăbușite ale lui Parbati umpleau odaia, făcându-l nesimțitor față de orice alt lucru.

Timp de o clipă fu tăcere — o tăcere desăvârșită, suspendată în așteptarea unui hohot, o tăcere încordată, densă, grea de amintiri dureroase.

Un foșnet, un singur foșnet, chiar delicat, i s'ar fi părut lui Munu o profanare.

Aruncă o privire în jurul lui: într'un colț zăceau niște tingiri de aramă, mai încolo, două oale de pământ cu înflori-

turi ce-i părură curioase. Manghierele desenate pe o învelitoare care atârna printre pături, cearșafuri și plapome de puf îi atrăgeau privirile și-l supărau.

Hohotul răsună, înfigându-se în inima copilului.

Se apropie de stăpâna lui.

— Scoală-te, scoală-te, îi spuse Munu, aplecându-se spre dânsa.

Dar Parbati plângea fără să încerce să se stăpânească. Simpatia pe care o simțea venind spre dânsa îi ușura suferința.

Munu îngenunchie, încercând să o ridice:

— Oh! scoală-te, te rog.

Plânsul ei era mai amar decât oricând.

— Oh, nu știu unde să mă duc, copilașul meu, nu știu ce să fac.

Și își sprijini încetișor capul pe umărul lui Munu.

Căldura răsuflării ei pe gâtul lui, delicatețea obrazului sprijinit pe umărul gol, îi erau neplăcute copilului. Se simțea stingherit. Apoi, o ușoară mișcare a buzelor lui Parbati păru să-i trezească o amintire a unor emoții uitate, pe care le simțise în somn.

Îi privi obrazul de abanos. Pletele negre ce îi luceau pe frunte, deasupra liniei sprâncenelor, nu erau împodobite, de data aceasta, cu florile de aur, pe care le purta deobicei.

Umerii obrajilor ieșiți erau înroșiți de plâns și lacrimile din ochii ei negri păreau niște eleștee de lumină. Ovalul dulce și ferm al obrazului îi încadra gura cu buzele întredeschise.

Munu își reaminti zilele de boală, în care Parbati îl îngrijise cu mângâieri, cu sărutări pe frunte și cu cântecele nostalgice ale colinelor.

O strânse în brațe și o simți înfiorându-se.

Se eliberă acum de sub povara frământărilor sufletești. Pentru o clipă se pierdu în căldura lui Parbati până într'atât, încât se cufundă în întuneric și sângele începu să-i clocotească de dragostea ce-l chinuia. Ochii i se umplură de lacrimi calde. Se simțea copleșit de cea mai sfâșietoare, mai pasionată durere pe care o resimțise vreodată.

— Oh! nu plânge, nu plânge, îi spunea Munu mereu.

— Nu plânge copilul meu, nu trebue să plângi, îi spunea în acelaș timp Parbati.

Munu și Parbati plângeau fără întrerupere.

— Privește, Munu, stăpânul s'a întors, spuse Tulsi.

— Dece plângeți, spuse Prabha, împiedicându-se de ciarpai lângă ușă. Credeați că am murit? Vocea lui era ușor iritată. Avea obrazul palid și înspăimântat. Se așeză, scuturat de friguri.

— Așa dar, ți-au dat drumul, ustagi? întrebă Munu, impulsiv, alergând spre dânsul.

— Da, nu mă puteau aresta, nu aveau mandat. Am dat faliment, desigur, dar voi încerca să plătesc creditorilor mei, cel puțin jumătate din sumele ce le datoresc. Poliția m'a bătut degeaba... hai! mă dor oasele și mi-e frig. Dă-mi o pătură... și continuă să murmure cuvinte neînțelese. Delira.

Căzu pe spate, pierzându-și cunoștința. Prin rupturile tunicii și ale dhoti-ului său, se zăreau petele vinete ce-i apăruseră pe piele. Dârele de sânge, care-i brăzdau trupul, răspândeau o duhoare grea.

Parbati se repezi la căpătâiul lui Prabha și îl îmbrățișă, încercând să-și oprească lacrimile.

Munu își înveli stăpânul cu pături, iar Tulsi se duse să cheme medicul ce locuia în capătul de sus al străzii. După vizită, Munu și Tulsi plecară împreună spre Bazarul Mare ca să cumpere doctoriile și alifiile pe care le prescrisese acesta.

Păseau tăcuți prin întunericul Bazarului de stofe, în unele locuri destul de mare, trecând dincolo de o uliță îngustă care ducea într'o parte la Templul Sfântului Sain Das, iar în cealaltă la Biserica Tuturor Sufletelor. Aici, o luară pe după turnul primăriei și trecură pe lângă Moscheea Șer Cau, ajungând în bazarul principal unde, după prăvăliile în stil indian, urmau clădiri ce înfățișau o palidă imitație a caselor europene.

Amândoi credeau că stăpânul lor nu va scăpa cu viață și deaceea mergeau cu capetele plecate.

Totuși, în timpul întoarcerii spre casă priviră doctoriile pe care le cumpăraseră dela Sarabgi, farmacistul pars, și începură să nădăjduiască. Felul arătos în care erau împachetate îi făcu să fie mai puțin descurajați.

— Unde sunt Bonga şi Maharagi? întrebă Munu. Nu s'au întors cu tine?

— Master Ganpat i-a oprit în fabrica lui, spuse Tulsi. I-a ocărît la început, apoi le-a spus să lucreze la dânsul. Erau prea înfricaţi şi n'au îndrăznit să nu primească.

Munu ascultă această povestire în tăcere. Il ura pe Ganpat dar întâmplările ce se desfăşuraseră, una după alta, în timpul acestei zile, îl obosiseră până într'atâta, încât nu mai putea să-şi exprime ura în niciun fel.

Păşeau semeţi în întuneric, ca şi când ar fi plecat în căutarea uitării. Din când în când zăreau nedeslusit, la lumina unei pipe, trupul ghemuit al vreunui muncitor, care dormea pe pământ sau pe treptele unei prăvălii împodobite cu flori, făcându-şi pernă din braţul îndoit sub cap, şi el se silea să vadă cine era.

— Ar trebui să dormim şi noi afară, în târgul de grâne, dacă vrem să găsim de lucru şi să-l ajutăm pe master Prabha, spuse Tulsi, ghicind gândul micului său tovarăş.

Nu-şi mai vorbiră nimic.

După ce luă doctoria, stăpânul lor căzu într'un somn adânc. Era lac de sudoare şi răsufla regulat. Soţia lui şedea lângă dânsul. Băieţii ştiau bine că va veghea toată noaptea. Plecară aşa dar să doarmă în târgul de grâne unde socoteau că vor putea munci ca hamali.

Trecură prin strada *Cat Killers Lane* şi intrară în Papadum Bazar, care era plin, ziua ca şi noaptea, de un miros pătrunzător de mirodenii calde, de brânză şi de linte stricată. Străbătură marele Bambu Bazar şi intrară în bazarul de sare, unde se adunau toţi boii din oraş ca să lingă droburile de sare, pe care hindusii credincioşi le lăsau anume în faţa dughenelor. Târgul de grâne era la vreo sută de metri depărtare. Ca să ajungi acolo trebuia s'o apuci prin strada Hamman.

Cei doi băieţi înaintau orbeşte prin noaptea neagră şi grea, deabia luminată de luna înceţoşată. Pe jumătate adormiţi, obosiţi, frânţi, cu trupurile grele, singura lor dorinţă era să se poată odihni. Dar sgomotele înspăimântătoare ale nopţilor indiene, horcăitul brusc ieşit din gâtlejul ofticoşilor care îşi scuipau flegma dela ferestrele ciubaraselor sau de pe acoperişul caselor, sbârnâitul ascuţit al gâzei numită calul dra-

culuí și al lăcustelor ce cântau în curtea vreunui templu, mieunatul sinistru al vreunei pisici fără noroc, speriată de un câine înfometat, care fusese el însuși trezit de răgăiturile unui bou sfânt, toate aceste sgomote urmând unele după altele ca bubuitul tunetului după fulger, această atmosferă încărcată și penibilă, încărcată de duhul morților, care, după credința indienilor, vin noaptea la fostele lor locuințe, îi apăsau, cu toată povara lor, pe cei doi băieți.

Munu și Tulsi, se poticniră acum în făgașul plin de noroi dela capătul drumului. Intrarea strâmtă și întortochiată a târgului grânelor le înfățișă un spectacol și mai impresionant.

Curtea pătrată, înconjurată din toate părțile de dughene scunde și murdare, de barăci ușoare și de clădiri mari cu cinci caturi, cu arcadele, coloanele și cupolele fațadelor înnegrite, gemea de căruțe grosolane de lemn, ce-și înălțau hulubele spre cer ca niște crucifixe; mulțime de boi cu coarne răsucite; de tauri și viței preacuvioși, plini de baligă, stăteau în picioare sau culcați, unii mestecând paie, alții rumegând ierburile pe care le mâncaseră cu câteva ceasuri mai înainte.

Pe deasupra, curtea aceasta era ticsită cu trupuri de culii ce nu se deosebeau de culoarea pământului pe care erau culcați. Unii sforăiau, alții se adunaseră în cerc și fumau din narghilele, iar alții căutau un colț unde să se poată odihni.

Miasmele canalelor astupate, ale grânelor putrezite, ale baligii de vacă și ale urinii, mirosul răsuflării oamenilor și animalelor, duhoarea înțepătoare a brichetelor de cărbune, alcătuiau o atmosferă care îți dădea leșin, până ce te obișnuiai cu ea, sau până când atenția îți era atrasă de necesitatea de a ocoli trupurile ude de sudoare, întinse pe jos, goale sau învelite în cearșafuri, ca niște strigoi, nădăjduind zadarnic că vor scăpa de mustele și țânțarii ce sburau în beznă ca o plagă nevăzută.

Cum intrară în curte, Munu și Tulsi începură să se lovească peste brațele pline de țânțari, blestemând furioși.

— Oh! Mama lor de țânțari!

— Pe cine înjurați? întrebă dintr'un grup, un glas aspru de culi.

Munu și Tulsi se speriară. Nu-și dăduseră seama că înjurau.

— Nu înjurăm pe nimeni, spuse Tulsi cu tact. Blestemăm doar ţânţarii.

— Cine sunteţi voi, întrebă un altul.

— Suntem nişte culii, răspunse Munu, arătându-se nepăsător, căci se temea că îmbrăcămintea de muselină a lui Tulsi să nu-i supere pe lucrători. Trupul lui, gol, era, în schimb, o dovadă de simplicitate.

— Nu mai e loc aici pentru nimeni, murmură un culi al cărui trup gol lucea, parcă ar fi fost de abanos, căci şi-l ungea cu ulei pentru a goni ţânţarii.

Intradevăr, nu era loc. Trupurile învelite în cearşafuri zăceau unele lângă altele. Capetele se sprijineau pe scândura tare a vreunei scări.

Munu şi Tulsi păşeau cu băgare de seamă printre vreo cincisprezece trupuri goale, îngrămădite în jurul unei căruţe. Merseră apoi printre sacii de grâu până când crezură că au găsit un loc liber.

— Cine este acolo? dacă sunteţi hoţi, feriţi-vă! strigă un paznic de noapte, care era culcat pe un pat de campanie şi ţinea un baston de bambus în mână.

— Suntem culii, răspunse Munu.

— Plecaţi de aici, nu staţi în apropierea acestei prăvălii, lala Toda Ram nu permite să doarmă culii aici. Are o casă de bani în prăvălie.

— Foarte bine, maharagi, spuse Tulsi, făcându-şi drum înspre miazănoapte cu gândul că va găsi un loc, pe undeva, printre sutele de oameni ce se întorceau de pe o parte pe alta, vorbind pe şoptite, tuşind, oftând, în căldura ce îi apăsa ca un zeu de argilă, răuvoitor şi încăpăţânat.

Atitudinile ridicole ale culiilor, care nu puteau dormi şi care murmurau: „ram, ram" „sri crişhna" sau „har, har"! îl enervau pe Munu.

Ştiau că oamenii aceştia erau bătrâni, sau de vârstă mijlocie şi erau credincioşi, iar Munu nu era tocmai mulţumit de Puterea Veşnică, după ce văzuse, nu demult, suferinţele piosului Prabha.

Il târî deci pe Tulsi către mijlocul curţii unde era o grămadă de saci de grâu, acoperită cu o bucată mare de pânză. După ce dădu o raită, pe furiş, primprejur pentru a se asigura că niciun ciovcidar nu păzeşte marfa, încercă să găsească un

loc unde să pună piciorul, spre a se cățăra pe acest zid de saci. Negăsind nimic, căută ceva cu care să se poată urca până în vârf. Zări, nu prea departe, o scară pe vârful căreia își făcuseră un cuib niște porumbei. Munu alergă să se urce pe scară dar Tulsi îl opri.

— Poți să te sprijini pe umerii mei, pe urmă o să mă tragi tu pe mine până sus, spuse el, aplecându-se.

Munu se cățără cu vioiciune pe spatele lui Tulsi și ajunse pe vârful grămezii de saci. Apoi își sprijini picioarele între saci, își șterse palmele și întinzându-i lui Tulsi mâna dreaptă, îl trase până la el. Efortul pe care îl făcu îi întinse toți mușchii. Tocmai în acea clipă se ridică un vânt cald. Munu se așeză. Adierea ce-i mângâia trupul era odihnitoare. Privi nelinistit în jurul lui temându-se ca nu cumva să fi fost văzuți de către paznicul de noapte și să fie siliți să coboare. Dar nu se zăreau prin împrejurimi decât trupuri lungite pe o parte, pe spate sau pe burtă, ghemuite în așa fel încât să ocupe cât mai puțin loc cu putință, înghesuite în atitudini pline de teamă, așteptând cea mai mică părticică din darul cel mai minunat: somnul.

— Nu vrei să dormi? îl întrebă Tulsi, care era frânt de oboseala zilei.

— Ba da, spuse Munu, dar continuă să privească vag în întuneric, înregistrând, fără să-și dea seama, sgomotele ce îl înconjurau, suspinele însoțite de gâlgâitul apei într'o cișmea, șopoteala convorbirilor, țârâitul vreunui cărăbuș, orăcăitul răgușit al vreunei broaște.

— La ce te uiți? se întrebă el, și se întinse pe spate. Sacii de grâu alcătuiau o saltea destul de bună.

Se uita spre cer, un cer albastru cenușiu, cu secera lunii agățată într'o parte, cu câteva pete de sânge alburiu, răspândite în chip de stele. Cerul nu-i oferea niciun alt înțeles.

Inchise ochii și îi apăru în minte imaginea acoperișului întesat al casei stăpânului său — imaginea propriului său pat, înconjurat de alte paturi. „Și eu sunt acum, își spunea Munu, departe de această casă. Prabha e culcat, bolnav, în camera mare de jos și Ganpat e în altă parte a orașului. Maharagi și Bonga sunt poate culcați în noua uzină și dorm adânc. Stă-

până se gândește fără îndoială la noi! Poate plânge? Ar fi trebuit să rămânem lângă stăpân și lângă stăpână. Poate a murit!".

Imaginea lui Prabha, mort în patul său, era de neîndurat. Închise ochii. Nu trecu nicio clipă și adormi.

Avea un somn ușor, capricios, strângea pumnii ca și când s'ar fi agățat de ultimul pai, ca să nu se înnece. Trupul lui se frângea, sucindu-se și răsucindu-se. Trăgea atâta aer în piept încât îl dureau nările. Gemu odată sau de două ori ca și când sufletul i s'ar fi destins, scăpând din strânsoarea în care se sbătuse în timpul acestei zile îngrozitoare.

Când căldura nopții fu izgonită de răcoarea zorilor, febra lui Munu slăbi. Copilul se ghemui lângă un sac pântecos, ca lângă trupul cald al unei femei. Nici cântecul cocoșilor din casele de pe ulița țesătorului, nici ciripitul miilor de vrăbii, nici chiar croncănitul insistent al ciorilor, nu-l treziră, nici pe el, nici pe Tulsi, cu toate că această larmă alungă somnul culii-lor, al boilor, al câinilor șchiopi, și al negustorilor cucernici.

Dar razele de oțel ale soarelui îi frigeau pielea goală și se trezi, cu gura năclăită, cu pleoapele lipite, cu mâinile și picioarele grele și rău mirositoare. Îl scutură, fără vlagă, pe Tulsi.

Sub cerul galben și roșu al dimineții, târgul părea mai întunecat. Munu se simțea murdar și suferea din pricină că nu putuse să se spele.

— Vino, Tulsi, spuse Munu acru, frecându-și ochii.

Tulsi se ridică de îndată. Munu privi împrejur. Nu știa de unde să înceapă.

Între cele două căruțe încărcate și prăvălie, câțiva culii duceau niște saci în spate. Alții ședeau, fumau din narghilele, se spălau la pompă sau rămăseseră sleiți de puteri, nepăsători la sgomotele dimprejur, cuprinși de un somn adânc, asemănător cu moartea. Căci, în acest loc, viața, chiar înainte de a fi bătut ora muncii, era un flux de umanitate în stare de fierbere ce se rotea și se sbătea într'un vârtej colorat.

Se zăreau lala-și, îmbrăcați în muselină răcoroasă și în tussor minunat, ce mergeau din prăvălie în prăvălie, murmurând: *ram, ram, ram, sri, sri, sri*, sau alte incantații către dumnezeu sau mamona, nimeni nu știa prea bine cui îi erau adresate. Se mai zăreau oameni întunecați, cu pielea de culoarea arămii, aproape goi, îmbrăcați în sdrențe murdare, care stri-

gau, pălăvrăgeau, gâfâiau, sau şedeau nemişcaţi, cu desăvârşire nemişcaţi, ca nişte statui.

Munu găsea toate acestea naturale, ca şi când ar fi fost obişnuit cu ele dela începutul vieţii sale.

Numai amestecul tipurilor îl interesa. Văzuse şi altădată mulţi hinduşi din ţinutul colinelor, dar nu întâlnise niciodată atâţia lucrători mahometani şi atâţia culii sikhi împreună. Se întreba dacă hinduşii nu se simţeau răniţi în convingerile lor religioase, în amestecul acesta cu mahometanii. Nădăjduia, pentru ei, că nu sufereau prea mult, căci îşi aminti, în taină, că odată, când mergea după trebile sale, cumpărase într'o dugheană mahometană o porţie de curry cu carne de miel şi pâine muiată în untură, până într'atâta îi lăsase gura apă, simţind mirosul aromat, ce ieşea din cuptor.

E adevărat că se furişase în dugheană spre a nu fi văzut de hinduşii care treceau şi care l-ar fi putut recunoaşte, dar nu avusese sentimentul că face ceva neobişnuit călcând obiceiul. Singura lui vină era de a fi gustat o mâncare, pe care mahometanii o găteau mai bine decât hinduşii.

Până la urmă, religia nu părea să aibă o prea mare importanţă, căci acolo a văzut cu proprii lui ochi, pe un culi ragiput, primind o narghilea dela un mahometan.

Un asemenea gest era o dovadă, fără îndoială, că culii nu au religie. Avea sentimentul nedesluşit însă că ei nu ar fi primit de mâncare unii dela ceilalţi. In ceeace îl privea, nu dădea nicio însemnătate acestui lucru. Şi apoi esenţialul pentru el, în această clipă, era să găsească de lucru. Soarele orbitor de dimineaţă începea să ardă şi nu se mişcaseră încă.

— Tulsi, Tulsi, strigă Munu, să ne grăbim şi să luăm şi noi loc în gloata care se înghesue în jurul prăvăliei ce se deschide acolo. Vino, repede!

Sări jos, de pe grămada de saci şi se îndreptă repede spre valul de mulţime, ce striga, îmbulzindu-se către o curte mare aflată în faţa unei case cu patru etaje, colorată ridicol.

Tulsi îl urmă cu încetineală. Munu se apropie cu greutate, atât de violent se împingeau culii mai mari. Incercă să pătrundă, să se strecoare printre cei mari, sau să treacă printre picioarele lor, dar nu reuşi decât să se înfierbânte degeaba. Rămase în urmă, neputincios, ascultând strigătele, blestemele, rugăminţile, ce se auzeau în mulţime.

— Inapoi, porcilor, înapoi, striga negustorul aşezat în picioare pe casa sa de fier, ţinând un baston de bambus în mână. Daţi-vă înapoi, nemernicilor. Nimeni nu capătă de lucru dacă nu vă daţi înapoi.

— Oh lalagi, oh! lalagi, eu sunt Mohamet Butt. Mi-ai dat şi ieri de lucru, spuse un culi.

— Nimeni nu capătă de lucru dacă nu vă daţi înapoi.

— Oh! Lalagi, sunt în stare să duc cu uşurinţă două sute de livre în spinare. Dă-mi, rogu-te, de lucru.

— Daţi-vă înapoi, ticăloşilor, nu o să primiţi de lucru dacă vă purtaţi astfel!

— Lala, Lala, o să-mi plăteşti numai câte un anna de sac, numai un anna ca să duc un sac, de aici până unde vrei! îl imploră un al treilea culi.

— Du-te la o parte, porcule, că-ţi frâng oasele.

— Oh! lalagi, lalagi.

Câteva clipe Munu nu auzi decât aceste vorbe, care fură urmate apoi de şfichiuitul bastonului de bambus, care lovea oasele tari ale culii-lor. Se auziră voci mânioase şi tropotul oamenilor care se dădeau brusc înapoi, căutând să scape, val după val, de lovituri.

— Se deschide prăvălia lui lala Tacur, strigă cineva. Mulţimea se înghesui, dezordonat, înspre o prăvălie mare, apărată de o poartă cu grilaj de fier.

Munu fu destul de deştept ca să-şi dea seama că dacă rămâne pe loc poate avea norocul să fie angajat, căci toţi culii părăsiseră piaţa.

Când Tulsi ieşi din rândurile din faţă, printre care reuşise să se strecoare, şi îl chemă, Munu îi răspunse:

— Rămâi aici, toate oile astea au plecat. O să căpătăm de lucru.

Lucrurile se întâmplară după cum prevăzuse Munu. Nu le prevăzuse totuşi pe toate.

Rămaseră amândoi pe loc împreună cu alţi doi culii, în timp ce restul mulţimii se înghesuia în faţa prăvăliei lui lala Tacur Das.

— Hai, apropiaţi-vă, câinilor, m'aţi făcut să asud, spuse

negustorul, lăsând bastonul din mână. Veniți să luați sacii din curte. O să-i încărcați în căruța cu boi a lui Rahmat, care se duce la gară.

Expediat de GOCAL CIAND
MOHAN LAL

Către
FRAȚII RALI
Exportatori
CARACII

Munu citi inscripția albastră, în limba hindustană, ce se vedea pe sacii de grâu. Era însă prea tânăr pentru a cunoaște legile Economiei Politice, mai ales pe cele care reglementează exportul grânelor indiene în Anglia. Se mulțumea să soarbă cuvântul „rali" spre a-i simți toată ciudățenia, așa cum sorbise odinioară cuvintele științifice elementare, pe care le învăța la școală.

Toți culii, împreună cu Tulsi, se așezaseră ca să-și pună pe umeri sacii de pe platformă. Se ridicau, unii după alții, unii dintre ei se clătinau, alții își regăseau echilibrul printr'o mișcare bruscă a umărului, iar alții cu ușurință. Începură să meargă îndoiți de povara ce o purtau.

Munu așteptă să vadă cum trebue să facă munca aceasta. Imită mișcările celorlalți, dela felul lor de a scuipa în palme, pentru a apuca sacii mai bine, până la felul în care îi săltau pe umăr. Din nefericire nu-l putu însă ridica. Crezu că i-a scăpat din vedere vreo mișcare misterioasă, căci deși încerca în toate felurile cu putință să tragă, să împingă, să ridice sacul, pentru a nimeri taina ascunsă — totul fu zadarnic.

Ceilalți culi se întoarseră după a doua încărcătură. Munu era în acelaș loc, forțându-și mușchii pentru a urni greutatea.

— Lasă asta, ibovnic al soră-tii ce ești, îi spuse părintește unul dintre culi. O să te omori. Du-te mai bine să cari pachete mici în piața de legume.

Munu era însă hotărît să câștige existența stăpânului și stăpânei sale.

— Vino să-mi dai o mână de ajutor, îi spuse el lui Tulsi. Acesta ridică sacul și i-l puse în spate.

Munu se ridică, cu picioarele tremurând și cu tot trupul încordat pentru a susține uriașa greutate. Inainte, un pas, doi pași, trei pași. Acum mergea, împins înainte numai de greutatea sacului și se menținea, deocamdată, în echilibru. Când trecu peste un mic șanț la capătul curții, picioarele i se împleticiră, dar își păstră echilibrul printr'un efort de voință. Trupul său suplu era ud de sudoare. Felul în care purta sarcina, jocul mușchilor săi întinși și grația mișcărilor sale echilibrate, fură minunate, timp de o clipă. Acum trebuia să treacă peste grinda dreptunghiulară a porții. Ridică piciorul stâng apoi înainte de a se hotărî dacă e mai bine să sară sau să facă un pas mare, ridică piciorul drept. Se împiedică și căzu, lângă sacul de grâu, lovindu-se cu capul de o mică ridicătură de pământ, care îl răni.

— Oh! ibovnic al maică-ti ce ești, strigă negustorul sărind jos de pe platforma prăvăliei, unde se așezase pentru a-și număra banii dintr'o pungă de culcarea pământului ars. Oh! corcitură, cine te-a pus să ridici sacul ăsta! Deabia ai ieșit din burta mumă-ti! șterge-o de aici, nemernic mic ce ești! Nu te-am zărit când ai luat sacul, altfel nu te lăsam să pui mâna pe el, porcule! Vrei să mă bagi la pușcărie pentru omor? câine! Șterge-o de aici, ticălosule!

Munu se ridică dintr'un singur salt, și fără să țină seama de rana pe care și-o făcuse, alergă să se ascundă pe sub saci, aproape de locul unde dormise. Nădăjduia să găsească mai târziu de lucru, la o altă prăvălie.

Dar negustorul continuă să-l ocărască și atrase atenția și celorlalți negustori care își deschideau prăvăliile și îndeplineau riturile de purificare, stropindu-și casele de bani cu apă sfințită.

Se luară și ei după tovarășul lor și începură să-l ocărască în cor pe Munu.

— Șterge-o, ticălosule, ibovnic al mamă-ti, șterge-o, strigau întruna negustorii, cu toate că nu aveau nicio pricină de a se plânge împotriva lui Munu. Făcură atâta sgomot în piață, ca și când sărmanul copil ar fi fost un hoț ce trebuia urmărit.

Munu se repezi spre poartă și fugi din curte, ca și când și-ar fi ținut viața strânsă în podul palmei.

După ce fugi vreo sută de metri, se opri. Îl durea capul și broboane de sudoare îi curgeau pe față. Și le șterse cu mâna, lăsând o dâră de sânge. In colțul unde se întâlneau cele două bazare, sufla un vânt rece. Munu se opri la umbra unei case înalte pentru a șimți adierea vântului și pentru a se odihni...

Se gândea la Tulsi, care transporta saci de grâu. „Ce bine de Tulsi! Va câștiga astăzi patru anna-și. Eu nu o să pot să-i duc nimic lui Prabha. Și eu sunt cel care a avut ideea. Dacă nu i-aș fi spus lui Tulsi să rămână pe loc când lala îi punea pe culi pe fugă, n'ar fi primit de lucru. Cât aș fi vrut să fi fost destul de tare și să fi putut transporta sacul".

Era furios împotriva lui însuși și nerăbdător: „Oh! când voi crește oare și când voi deveni un bărbat puternic?" Băgă de seamă că trecătorii îl priveau.

Un bărbat, care ieșise din târg pe poartă se așezase să ia apă din jghiab și-l privea fix.

„Trebue să plec, își spuse, trebue să mă întorc acasă, dar cum să mă înapoiez cu mâna goală, fără să fi câștigat vreun ban...". Gândul acest îl chinuia. Rămase o clipă pe loc. Inima îi bătea cu putere, îl durea capul și avea fierbinți. Apoi, trecu o căruță încărcată de saci, trasă de un bou mic, negru, cu ochii lipiți de nesomn, pe care îl biciuiau doi bărbați ce încercau să conducă carul cu o trăgătoare de lemn. Munu trebui să se dea la o parte căci pe uliță abia era loc pentru căruță. Umblă câteva clipe fără nicio țintă, fără să-și dea prea bine seama de ce face. Se opri apoi deodată, întrebându-se încotro merge.

„Am să mă duc la piața de legume, acolo unde mi-a spus bătrânul culi, că o să pot ridica pachete mici". Acest răspuns fu ca o dâră de lumină în întuneric. O porni.

„Dece sunt oare așa? se întrebă dânsul? Ce mi se întâmplă atunci când mă simt deodată de parc'aș fi murit, când nu mai pot nici vedea nici simți, deși trupul meu continuă să se miște?... Și pe urmă, deodată, pot înțelege și recunoaște totul. Sunt oare mort sau nu? Ard oare până când o să ajung un pumn de cenușă și o să mă evaporez cu desăvârșire? Ce este lucrul acesta care ființează înlăuntrul meu, înafară de lucrurile pe care le am în cap? Și de unde vin aceste fâșii de lumină care îmi joacă în fața ochilor și se leagănă ca niște valuri, ase-

menea razelor de soare ce pătrund vara prin crăpăturile plăcilor de oţel din uzina lui master Prabha".

Intrebarea părea fără răspuns. Numai ciocanul creierului său bătea mai repede, căldura trupului şi imaginile microscopice ce se sbăteau în mintea lui, se divizau în elemente din ce în ce mai mici până ce dispărură în golul complect din care au purces. Atunci formele concrete ale oamenilor ce se ghionteau pe străzi, lucrurile din prăvălii, forma caselor, mari sau mici, şanţurile întunecate, îi umplură ochii.

— Unde e piaţa de legume, frate, îl întrebă el pe un culi. Acesta îl privi fix, buimăcit, apoi răspunse:

— Al doilea colţ la dreapta, aproape de *Cioc Farid*.

Munu o luă la goană, fără măcar să-i mulţumească. Ardea de dorinţa de a câştiga bani; îl cuprinse un fel de panică.

Târgul de legume era mai mult un bazar decât o piaţă şi era mai bogat în culori, mai însufleţit, căci afacerile începeau dis-de-dimineaţă. Fructele şi legumele trebuiau să fie vândute înainte de a fi pălite de soare. Amestecul acesta de culori şi de felurite legume era o bucurie pentru ochi. Se puteau zări speciile cele mai diferite şi multicolore ce cresc prin grădinile hinduse — piper verde, castraveţi verzi, napi albi, spanac verde, roşii, antilis gălbui, anghinare cenuşii, morcovi portocalii şi pepeni de aur, manghiere cu obrajii roşii, banane de culoare arămii, toate aşezate în coşuri mici înşirate în faţa fiecărei prăvălii, dela pământ până în bagdadie, pe ambele părţi ale străzii.

Pe uliţă treceau, fără întrerupere, valuri după valuri de băieţi rău îmbrăcaţi, de bărbaţi în sdrenţe, de văduve bătrâne cu pielea întunecată, ce îşi vindeau marfa. Treceau şi burgheze bogate, cu bluze împestriţate şi şorţuri de felurite culori, însoţindu-şi fetele sau nurorile, îmbrobodite cu mătăsuri brodate cu fir de aur şi cu coliere de pietre scumpe, tocmindu-se asupra preţului cartofilor cu negustorii care le aruncau priviri furioase.

Munu, buimăcit de sgomote, de culorile provocatoare, de simfonia mirosurilor, nu ştia în ce parte să o pornească. Privea fix grămezile de fructe ce îşi desfăşurau bogăţia pe culcuşul lor de frunze verzi. Respira mireasma coşurilor pline cu poamele cele mai delicate. Se apropie de o grămadă de mici

manghiere, bine coapte și ademenitoare, și simți cum îi lasă gura apă.

— Hei! ibovnic al soră-ti, vrei să duci o ladă pentru doi farthings? [1])

— Da! babagi, răspunse un cor de cinci voci.

Munu smulse coșul din mâna negustorului. Era ușor de dus.

— Dar numai doi farthings.

— Oh dumnezeule, ce scumpă e pâinea și ce ieftine sunt carnea și sângele!

Munu recita proverbul descotorosindu-se de rivalii săi.

Incepu să vină în fiecare zi în piața de legume, în timp ce Tulsi se ducea în târgul de grâne. Salariul lor total se urca la opt annași [2]) pe zi, din care Tulsi câștiga șase annași iar Munu numai doi. Erau sume foarte mici, dar le trebuia multă îndrăzneală și mult noroc pentru a le câștiga.

Culii mișunau în toate părțile. Impinși de teama de a rămâne fără hrană, năvăleau cu sălbăticie spre dughene, împingându-se, ghiontindu-se, bătându-se, pentru a înlătura pe concurenți, până când bastonul negustorului scotea dinții vreunui țăran din ținutul colinelor sau făcea să țâșnească sângele din țeasta vreunui cașmir.

Atunci, se dădeau înapoi, învinși, temându-și viața, lăsându-se în voia sorții, care îi alegea, dându-le munca dorită pentru a câștiga câte un anna. Asta nu însemna că cei mai tari dintre ei ar fi fost aleși deobicei. Soarta lor era hotărîtă de capriciul vreunui funcționar al negustorilor și îndemânarea lalașilor îi făcea de multe ori să primească aceeași plată pentru o muncă de două ori mai mare. Totuși, câteodată, ajungeau să poată lucra, datorită șireteniei lor. Acesta era cazul și cu Munu, care obținu cele mai multe însărcinări tocmai prin viclenia lui.

Știind că în piața de legume întrecerea pentru a primi de lucru era foarte mare, Munu dădea târcoale prin ulițele alătu-

---

[1]) Monetă locală.

[2]) Un anna valorează cam 15 cenți.

rate și luând un aer de nevinovăție oprea câte o femeie ce părea că se îndreaptă spre târg.

— Mamă, îmi dai voie să-ți duc coșurile cu cumpărături acasă?

— Bine, bine, răspundea femeia, poți să-mi duci pachetele pentru un pice? [1])

— Vai! mamă, doi, te rog, insista dânsul, pronunțând cuvântul mamă cu o drăgălășenie pe care și-o pregătise tocmai pentru această împrejurare.

— Bine! Luate-ar dracu! spunea femeia.

Munu îi lua coșul și îl purta, ca o dovadă a dreptului pe care și-l câștigase, pentru ca niciunul dintre ceilalți culi să nu se apropie de această femeie.

Dar când ceilalți băieți începură să întrebuințeze același șiretlic, Munu trebui să găsească ceva nou.

Încercă să-și înșele tovarășii făcându-i să creadă că a doua zi piața va fi închisă. Viclenia îi reuși de două sau de trei ori, dar cei mai mulți dintre ei nu se îndepărtau de primprejurul pieței nici noaptea nici ziua, mâncau și dormeau pe loc. Aceștia descoperiră în curând că Munu era o lepădătură vicleană și că nu trebuia să aibă niciun fel de încredere în el.

Fu silit să reia vechea sa metodă de a căra pachetele femeilor, deși trebuia să întrebuințeze cele mai felurite mijloace pentru a-și atinge scopul.

In loc de a pleca din piață, el rămase pe loc. Spre deosebire de tovarășii lui carê se opreau să admire femeile tinere și frumoase ce treceau prin bazar, el le pândea pe cele mai bătrâne, mai urîte și mai caraghioase. Singura neplăcere a acestei metode era că femeile bătrâne se apucau să se târguiască câteodată ore întregi, pentru a economisi un bănuț, pentru a-și socoti și răssocoti banii. Munu trebuia să le urmeze, pas cu pas, cărând un coș plin, din dugheană în dugheană, câte o jumătate de zi. Trebuia să umble apoi câte două mile prin pârâu, cu bucata de pâine rece și lintea din ajun în stomac, ca să le ducă până acasă, și să suporte ciorovăiala fără sfârșit asupra celor doi bani pe care îi promiseseră.

Astfel, oricât își dădeau silința el și Tulsi, nu puteau câș-

[1]) Cea mai mică monetă divizionară.

tiga decât opt annaşi pe zi şi această sumă deabia ajungea pentru a hrăni toată casa numai cu linte şi orez.

Intre timp, lui Prabha îi trecuse febra şi i se vindecaseră şi rănile, dar avusese o revenire a bolii şi suferise o mare depresiune nervoasă, pricinuită de vinderea la mezat a mărfii din fabrica sa şi de dorinţa, întărită de teamă, de a-şi plăti toate datoriile.

Era neliniştit şi din cauza celor doi băieţi, ştiind din experienţă proprie, cât de grea e meseria de culi şi că nu e deloc uşor să câştigi o sumă, oricât de mică, în fiecare zi.

Starea sănătăţii lui Prabha se înrăutăţi până întratât încât doctorul îl sfătui să se reîntoarcă în regiunea dealurilor lui natale, dacă ţine să-şi scape viaţa.

In cele din urmă, se lăsă convins să se reîntoarcă în satul lui, împreună cu soţia sa. Tulsi trebuia să-i însoţească până la Pathenkot, să-i urce într'o căruţă şi apoi să se reîntoarcă. Munu trebuia să rămână la Daulatpur, fiindcă nu aveau destui bani ca să cumpere bilete de tren pentru tuspatru. Se înţeleseră însă că şi Munu va veni mai târziu la stăpânul şi stăpâna lui.

Fu o despărţire dureroasă. Prabha şi soţia sa vărsau lacrimi amare. Munu nu văzuse niciodată un bărbat de vârsta lui Prabha, plângând. Bietul obraz, care îi surâdea odinioară cu atâta bunătate, era acum răvăşit de boală şi de suferinţă morală, părând ridicol în această stare vrednică de milă.

Copilul nu putea să se apropie de dânsul, ca şi când ar fi pierdut orice urmă de sensibilitate. Il privea de departe, mecanic, întrebându-se, cu vocea scăzută: „Ce am oare?“ „Dece nu mă pot apropia de el? A fost atât de bun cu mine“...

Totuşi, cu Prabati fu mai drăgăstos. Când Prabati îşi termină pregătirile şi se aşeză lângă fereastră, Munu i se aruncă în braţe cu ochii plini de lacrimi, simtind cum îi bate inima ca cea a unei păsări, într'o noapte blândă şi întunecoasă. Amintirea arzătoare a zilei când sosise la Daulatpur îi reveni în minte, luminând obrazul plăcut al acestei femei, reînviind surâsul drăgăstos care îl făcuse să înţeleagă că se află acasă la dânsul. Işi aminti apoi cum îl îmbrăţişa când era bolnav. Simţea acum, în căldura ce îl înconjura, un farmec asemănător, dar nu voia să se lase învins de duioşie, aşa cum făcuse când era bolnav.

Ferindu-se din fața ochilor ei, cu o mișcare de care nu-și dădu seama, rămase nenorocit și frânt, privind-o cum plânge.

Tulsi se înapoie și le spuse că a găsit o căruță de bambus, care îi aștepta la capătul uliței, pentru a-i duce la gară. Tulsi era însoțit de doi prieteni. Se oferiseră prietenește să-l ajute la cărătul bagajului.

Nici nu aveau bagaje, doar un cufăr și un așternut de pat.

Prabha se sculă, sprijinindu-se de umerii lui Tulsi și ai lui Munu, și îmbrățișă cu privirea odaia goală, în care locuise în zilele frumoase când îi mersese bine. Privi cufărul și bocceaua pe care o cărau băieții și își aminti că aceste două obiecte erau singurele pe care le adusese cu sine la venirea lui în această casă. Tot ce adunase între timp era de prisos.

„E foarte bine așa, își spuse el, filosofând. Omul vine pe lume gol și nu-și ia bogățiile cu sine în mormânt. E mai bine să nu fii încărcat în timpul călătoriei".

Soarele palid de după amiază pătrundea printre gratiile de fier ale ferestrei. Casa, plină de o atmosferă de încântare, părea asemenea unei mine de aur pur. Prabha însă întoarse încet spatele acestei feerii și plecă gârbovit, slab, bolnav, ajutat de cei doi protejați ai săi.

Soția lui îl urmă, cu un șorț pe cap, ascunzându-și cu modestie suferința și fața ei frumoasă.

Vecinii se strânseseră în curte pentru a-și lua rămas bun dela acela care fusese cel mai fericit și era acum cel mai mizerabil dintre culii veniți din ținutul colinelor.

— Ram, ram, frate Prabha Dial, spuneau ei cu o voce sumbră încercând să-l mângâie; ram, ram, totul va fi până la urmă bine. O să te întorci, după ce te vei însănătoși.

— Dacă rușinea, rușinea de a fi falit, mă va lăsa să supraviețuesc, răspunse Prabha, strâmbându-se în chip de zeflemea. Se chinuia mereu, căci acceptase în mod naiv ideologia comerțului și era absolut convins că violase legile societății, al cărei sclav umil rămăsese, cu toate loviturile îngrozitoare ce le primise.

Cu vocea spartă și cu lacrimi în ochi șopti proverbul indian: *Un câine prevăzător ar fi adulmecat pragul și ar fi plecat.*

Căruța trecu prin *Cat Killers Lane,* sub privirile amuzate și pline de simpatie ale oamenilor ieșiți în poartă în căutarea unui subiect senzațional pentru flecăreală.

Căruțașul înjură furios, când află că cei care plecau nu erau niște lalași bogați ci doar niște mizerabili culi. Sub pretextul de a ajunge la timp la gară (de fapt pentru a mai face rost de o cursă mai bine plătită) biciui caii, care începură să alerge în galop, sdruncinând căruța în așa fel încât semăna cu căruțele comice din bâlciuri. Prabha era resemnat deși i se întorsese stomacul pe dos.

— Mână mai încet, șak sahib, spuse Munu, încercând să-l lingușească pe căruțaș, pentru a-l îmblânzi. Stăpânul meu e bolnav.

— Eu nu sunt sluga tatălui tău, ca să-mi pierd timpul cu voi și să-mi pierd și clienții pentru trenul de Bombay, răspunse căruțașul.

Munu era furios și se întrebă cum poate fi cineva atât de crud cu un om blând și bun ca stăpânul său.

La gară se simți mai trist ca niciodată.

Trenul era tras căci pleca chiar din Daulatpur, dar călătorii de clasa treia erau adunați, ca niște fiare, în cușca de fier a sălii de așteptare, închisă cu niște porți de oțel ce se deschideau numai cu cinci minute înainte de plecarea trenului.

In timp ce ședeau jos, pe ciment, printre sutele de culi și de călători, înconjurați de roiuri de muște ce zumzăiau și de o armată întreagă de țânțari, se rugau cu toții în taină lui dumnezeu să le ajute să găsească un loc în tren.

Munu se gândea că numai o minune ar putea salva viața stăpânului său, când vor începe călătorii să se înghesue cu sălbăticie. Îi veni în minte să caute o ieșire prin care să poată ajunge până la tren.

Un funcționar, îmbrăcat într'o uniformă albă cu nasturi de nichel, se plimba încoace și încolo căutând mijlocul de a pune mâna pe câteva bacșișuri.

— Doi annași, șopti funcționarul și vă duc pe toți printr'o ușă laterală.

Doi annași erau jumătatea sumei economisită de Munu în câteva zile. Îi strecură în mâna babu-lui. Era însă neliniștit și se întreba dacă babul își va ține cuvântul după ce încasase banii.

Omul acesta era cinstit, dar era sărac și primea bacșișuri. Nu se mulțumi doar să-i scoată printr'o ușă mică, dar îi și așeză într'un compartiment de clasa a treia.

Munu privea cu tristeţe pe stăpânul şi stăpâna lui ce şedeau lângă Tulsi. Se simţea singur şi nenorocit, ca şi când s'ar fi despărţit de ei pentru totdeauna.

— Trebue să pleci acum, Munu, spuse Prabha, plecându-se pe fereastră şi strecurând o rupie de argint în mâna copilului. Cumpără-ţi ceva de mâncare şi culcă-te în casă. Chiria e plătită până la sfârşitul lunii.

— Giai deva, spuse Munu, împreunându-şi mâinile, plin de recunoştinţă şi dragoste pentru bătrâni.

— Dumnezeu să te ocrotească, copilul meu, suspină Prabati, mângâindu-i părul.

— Ingenunchîez la picioarele tale, spuse Munu, ridicând mâinile spre Prabati.

— Dumnezeu să te ocrotească, copilul meu, spuse Prabati, mângâindu-i obrajii.

— Mă voi întoarce în două zile, frate Munu, spuse Tulsi.

— Aha, răspunse Munu şi se îndepărtă încurcat.

Se juca cu banul din palmă, fericit. Se întristă apoi la gândul că Prabha, chiar când rămăsese fără nimic, fusese plin de bunătate cu dânsul.

„Desigur e un om foarte religios, îşi spunea Munu. Mă întreb dacă învaţă să fie bun în timpul orelor de rugăciune, la templu. Mă voi duce şi eu în curând la templu. La altarul lui Baghat ar Das se împarte gratuit mâncare. Voi economisi banii în acest fel şi totodată voi deveni pios".

Meditaţiile sale fură turburate de înghesuiala furioasă a călătorilor de clasa treia, care fuseseră eliberaţi din închisoarea lor şi se aruncau asupra trenului, socotind că acesta, fiind o maşină pe roate, o să plece, lăsându-i pe jos, dacă nu se urcau în vagoane chiar în aceeaşi clipă.

Munu scăpă din strâmtoare printr'o mişcare a trupului său suplu şi intră în curtea gării unde birjarii strigau cu furie.

— La turnul orologiului mare şi la templul lui Vişnu, la Lohari Gate, Dili Bazar, la Hira Mandi Dhamsal de Guric.

— Ei, ei, puştiule, vrei să duci geamantanul acesta la bungalow-ul doctorului sahib Singh, la spital? Iţi dau doi annaşi. Înăuntru sunt mătăsuri pentru care trebue plătite impozite şi putem scăpa de vamă dacă nu merg cu trăsura. Nu sunt decât două sute de metri până acolo.

— Da, mamă, spuse Munu cu bucurie, gândindu-se că de-

cât să câștige câțiva bănuți cărând legumele în târg, mai bine va veni la gară, să care bagajele călătorilor.

Acum era singur. După ce va duce geamantanul dela gară la spital nu-i va mai rămâne altceva de făcut, decât să mănânce. Știind că poate cina gratuit, o porni înspre templul lui Vișnu, unde nu intrase decât o singură dată, cu Prabha, în ziua sosirii lui în oraș. De această dată, intră în templu prin porțile situate în apropierea minunatelor case ale negustorilor bogați din Bazarul Antic.

Lumina lăptoasă a lunii pline dădea acoperișului, în formă de cupolă, a acestui templu falic, aspectul unui lotus involt. O fântână arteziană strălucea în mijlocul bazinului.

O mulțime de oameni, îmbrăcați în haine de culoare deschisă, se plimbau încoace și încolo, sub lumina aurită a lămpilor, ce se întreceau cu lucirea argintie a clarului de lună. Munu se strecură prin mulțime și se îndreptă înspre mausoleul lui Baghat ar Das, a cărui marmură lustruită lucea dincolo de bazin, pe un fond de piatră vulcanică, fărâmițată.

Era mai doritor de hrană pământească decât de hrană spirituală și era tocmai ora în care se împărțea, în bucătăriile templului, pâine și linte pentru săraci. Chiorăiturile stomacului său îl împiedicară să cumpere flori pentru altar. Dorința nedeslușită de a-și însuși o anumită doză de evlavie dispăru cu desăvârșire în timp ce mergea, privind umbrele mari ale cupolelor și ale turnulețelor ce se înălțau în mijlocul acoperișului. Arhitectura monumentală îl îngrozea, ca și când duhul lui dumnezeu l-ar fi chinuit cu prezența sa nevăzută.

Grăbi pasul, simțind nevoia de a scăpa de duhul care plutea peste templu, și îl apăsa. Mersul de melc al credincioșilor era insuportabil, dar Munu era meșter în arta de a se strecura printre pietonii ce umblau alene prin străzile din Daulatpur.

Ajunse, printr'un tunel ce ducea în curtea altarului lui Hor Das, până la masa unde un brahmin evlavios împărțea apa în căni de aramă. Această apă era chipurile pe gratis, dar Munu observă că toți cei care își potoleau setea, aruncau un mic ban de aramă la picioarele sfântului, devenit slugă, fără a pierde din această pricină orgoliul puterii sale strămoșești. Gâtul lui Munu era uscat. Duse cana la buze dar nu aruncă bănutul pentru cana ce o spurcase... Brahminul îl certă, murmurând proverbul: *„Sgârciții să piară!"*

Dar Munu nu se temea de ocări. Se obișnuise demult cu blestemele și nu mai credea în efectul lor magic.

Se pierdu în întuneric, pentru a cerceta posibilitățile milei. Nădăjduia că nu va fi pus să plătească și pentru hrana gratuită. „Alimente din bucătăria lui dumnezeu", striga un om ce ținea o cratiță în mână și alerga, grăbit, dintr'o parte într'alta însoțit de un ajutor care ducea un coș.

Munu văzu cum se reped înspre acest bărbat tinerii cerșetori și nevoiași de vârstă mijlocie, întrecând pe bătrânii asceți ce șchiopătau în urmă, înghiontindu-se unul pe altul cu cotul, în graba lor. Era, desigur, distribuitorul de hrană gratuită. Fu înconjurat, într'o clipă, de mulțimea de cerșetori.

Munu alergă și întinse mâinile înspre distribuitorul de alimente cerești:

— Unde ți-e farfuria? întrebă bărbatul.

— N'am, maharagi, spuse Munu. Buzele lui tremurătoare cereau milă.

Intre timp, ajutorul îi aruncase doi ciopatis, iar cel cu cratița îi turnase o lingură de linte pe pâine.

Erau înconjurați de o haită de câini înfometați, ce implorau, într'un mod abject, puțină mâncare, înghesuindu-se în jurul celui ce o împărțea.

Munu era cât p'aci să-și scape pâinea din mână, încercând să iasă din această mulțime înghesuită.

Reuși însă să-și facă drum, datorită unei forțe ciudate pe care părea că o căpătase la simpla vedere a mâncării.

Străbătu curtea până la marginea unei fântâni care țâșnea în fața chioșcului grădinii. Din această grădină se răspândea un amestec de miros de usturoi și de flori de molsari. Se așeză și începu să mănânce.

Rămase o clipă pironit locului, gustând plăcerea de a mânca linte, chiar așa prost gătită cum era. După ce își potoli puțin foamea ce-l chinuia, privi în jurul lui.

Luna descoperea și în acelaș timp ascundea pe jumătate liniile chioșcului, luminând un *iogi* [1]) voinic, cu capul ras, îmbrăcat într'o haină portocalie, ce privea neclintit fântâna. Acest iogi ședea cu picioarele încrucișate, potrivit ritului, ținând palmele deschise pe genunchi ca niște flori de lotus proaspăt des-

[1]) Sfânt, ascet, care socoate că va găsi adevărul în meditație.

chise. In faţa lui şedea îngenunchiată o femeie bătrână, îmbrăcată cu o fustă cenuşie şi un şorţ de culoare închisă. Aproape de dânsa, o femeie tânără, într'o rochie strălucitoare de mireasă, aştepta şi ea să-şi termine iogi contemplarea.

Munu se ridică şi se apropie de sfânt. Bătrâna îl interpelă:

— Ce cauţi aici, când iogi meditează asupra lucrurilor divine? Ar trebui să te joci cu copiii de vârsta ta.

— Iogi, spune-mi, dece stai aicea nemişcat, fără a clipi măcar din ochi?

— Şterge-o, nerodule, murmură bătrâna. *Şombi, şombi,* făcu iogi ridicându-şi mâna cu bunăvoinţa şi aerul inspirat pe care îl vădea surâsul buzelor lui strânse.

— Este o vestire bună, mamă. Infăţişează chipul copilului pe care îl va naşte nora ta! Dumnezeu a ascultat rugăciunile mele şi ale tale. Niciodată nu trebue să îndepărtezi pe vestitorul lui dumnezeu.

— Şi eu îl caut pe dumnezeu, iogiji, spuse Munu cu vioiciune. Invaţă-mă să-l caut pe dumnezeu. Vreau să umblu pe drum[1]).

— Nu eşti încă decât un copil, spuse iogi, dar vino, vom face din tine un învăţăcel şi poţi să ajungi sfânt, dacă-l serveşti bine pe *Guru.*

— Caut un maestru, spuse copilul privind fructele dăruite, îngrămădite în jurul lui iogi.

— Atunci vino, ia toate aceste lucruri şi urmează-mă, spuse iogi. Apoi se aplecă înspre bătrână şi murmură: „Luna plină e favorabilă semintei. Urmează pe acest copil împreună cu nora ta la câţiva paşi în spatele meu. Vino în şurabara[2]) mea dincolo de tinda templului lui Har Das. Nu mă urma prea îndeaproape, căci ochii sunt bănuitori, nu-i aşa, mamă? Mă înţelegi?

Apoi, adresându-se lui Munu: „urmează-mă de departe şi condu aceste doamne până la mine, prin poarta din dos. Nu mă pierde din vedere şi nu-ţi pierde drumul, învăţăcelule".

Munu nu ştia ce înţelegea iogi prin aceste cuvinte, dar el tot nu avea ce face... şi apoi fructele pe care le adulmeca păreau dulci şi gustoase. Ii lăsa gura apă numai privind strugurii,

---

[1]) Frază rituală.

[2]) Pavilionul.

bananele arămii și manghierele coapte. Făcu întocmai cum îi spuse iogi.

Micul grup trecu la marginea grădinii liniștite ca și frunzișul gros care alcătuia o uliță până în tinda de marmură a templului.

Munu se temu că a pierdut urma lui iogi când acesta coti grăbit pe lângă prăvălioarele de flori, închise cu gratii de fier, apucând-o pe o uliță întunecată. Il zări apoi, făcându-i semn la fereastra catului întâi al unei case dela încrucișarea drumurilor. Munu așteptă femeile care își încetiniseră pasul, și se așeză în fața unui negustor de tutun și de frunze de betel. O oglindă mare reflecta imaginile fugare dela încrucișarea celor patru drumuri. Munu ar fi dorit să cumpere o frunză de betel pentru mestecat, lux pe care nu-l cunoscuse niciodată, să fumeze o țigară și să cumpere tabac pentru tras pe nas.

Dar femeile se apropiară și Munu le conduse în ulicioară.

Iogi coborî cu o lampă în mână, pentru a le întâmpina. O luă înainte până ajunseră în capătul scării înguste și le pofti într'o cameră, ce i se păru lui Munu un palat, din cauza perdelelor albe, a pernițelor ca niște cozi de vacă și a narghilelelor cu tuburi lungi.

— Acum plec, spuse bătrâna, și voi reveni mâine în zori, Maharagi.

— Bine, încuviință, însufletit iogi. Femeia plecă.

Munu, nedumerit, privi în jurul lui cu vioiciune.

— Viața mea, ridică cel puțin pânza de pe fața ta și spune-mi un cuvânt, zise iogi, apropiindu-se de tânăra femeie și strângând-o în brațe.

Munu îl privea încremenit. In mintea lui se făcea lumină și înțelese că sfântul e doar un căutător de plăceri. De rușine, inima începu să-i bată cu putere. Ieși repede pentru a alerga după bătrână spre a-i spune cele ce văzuse.

In nevinovăția lui, credea că și ea va fi revoltată la fel ca dânsul. Nu știa că acea femeie servea zilnic drept intermediar, între iogi și soțiile negustorilor care doreau să aibă un *fiu al lui dumnezeu*.

Munu dormi toată noaptea aceea pe treptele unei prăvălii închise din *Cat Killers Lane*, neîndrăznind să intre în casa lui Prabha, de teamă de a nu fi luat drept un hoț sau de a nu întâlni cumva vreo stafie. Dimineața, se îndreptă spre gară.

socotind că va putea câştiga destui bani pentru nevoile sale de o zi, ducând vreun pachet dela tren până în cartierul civil, aşa cum făcuse în ajun.

Era înspre amiază când ajunse la gară. Trenul din Lahore aduse sute de călători bogaţi, care închiriau faetoane sau *tonga* [1]), de călători din clasa mijlocie, care se tocmeau cu glasul ascuţit cu vizitii pentru locuri în căruţele de bambus, şi de ţărani, care o porniseră spre oraş pe şoselele pline de praf, purtându-şi bagajele pe umeri.

Munu privi în jurul lui mulţimea nervoasă ce se frământa: „vrei să-ţi duc pachetul, lalagi? Pot să te ajut, maigi?"

Incercă să se convingă că numai nenorociţii cărora nu le dădea mâna să plătească un loc într'o căruţă îl vor lua să le ducă bagajele, sau cei care mergeau până în cartierul civil, foarte aproape de gară.

Ştia însă că un loc în trăsură nu costa decât un anna şi ajunse deci la concluzia că cel mai mizerabil dintre călători l-ar fi dat, sau ar fi mers pe jos ducându-şi singur cuferele.

— Culi! Culi! strigau nişte bărbaţi în uniforme albastre. Munu văzu doi din aceşti bărbaţi primind pachete şi cufere pe care le puneau pe cap şi se îndepărtau.

Incepu să strige şi el: „Culi, Culi".

— Vino aici, strigă o voce din sala de aşteptare. Alergă îndată acolo frigându-şi picioarele goale de nisipul fierbinte al curţii. Pe obraz îi curgeau broboane de sudoare. Se trezi deodată în faţa unui ofiţer de poliţie, în uniformă albastră.

— Unde ţi-e permisul, corcitură? strigă poliţistul apucându-l pe neaşteptate de guler.

Munu rămase mut, cu inima svâcnindu-i în piept.

— Răspunde-mi porcule, unde ţi-e permisul? repetă poliţistul, urcând tonul până aproape de ţipăt şi ridicându-şi bastonul.

— Sarcar, îndrăzni Munu, cu faţa descompusă, eu...

— N'ai permis! Porc de câine! Iţi băteai joc de mine. Iată o lună de când te văd cum porţi pachete sub nasul meu, tâmpitule.

— Nu, Huzur, n'am fost aici decât o singură dată, spuse

---

[1]) Trăsură pe două roate, împinsă de oameni.

Munu speriat, gata să plângă căci polițistul îl strângea cu brutalitate.

— Așa dar crezi că mint, când îți spun că te-am văzut de o lună dând târcoale pe aici? spuse polițistul cu o umilință prefăcută.

— Ai văzut desigur pe altcineva. Pe cineva care îmi seamănă. Noi, culii, ne asemănăm toți unul cu altul.

— Mincinosule, drojdie a societății! tună polițistul. Porcule! mișelule! O să te bag în pușcărie...

— Oh, nu, nu sahib, se rugă Munu căruia cuvântul *închisoare* îi amintea acel cotvali unde fusese bătut Prabha.

— Pleacă de aci! urlă polițistul, lovindu-l cu bastonul peste spate, șterge-o, ibovnic al soră-ti, acestea sunt ordinele guvernului: niciun culi nu are dreptul de a intra aici fără permis.

Munu se repezi în stradă, atât de repede cât îl puteau duce picioarele. Nu se întoarse decât o singură dată pentru a-l zări pe polițist potrivindu-și uniforma și îndreptându-și trupul, înainte de a reîncepe rondul.

După ce îi trecu groaza, sentimentele pe care le provocase în el ordinul polițistului începură să iasă la iveală din subconștient. „Cine e el ca să mă gonească din gară? Ce porc! Se crede un dumnezeu, pentrucă poartă uniformă! Și unchiul meu este servitor a lui sarcar angrezi și nu e singurul. Eu nu sunt ca Prabha care se lasă bătut. Aș muri mai degrabă decât să mă las bătut. Voi rămâne demn de neamul meu!“.

Privi înapoi, instinctiv, pentru a-și măsura forța gândului ca și când acest simplu act de voință ar fi fost îndestulător pentru a-l nimici pe polițist, dar îl văzu apropiindu-se de poartă. Începu să alerge până ce ajunse pe Mall Road, în cartierul civil, care are pe ambele laturi prăvălii europene. ,

Lumea aceasta modernă era îngrozitoare. Mergând printre terenurile largi din jurul vilelor engleze, uimitor de goale față de înghesuiala în care trăia deobicei, Munu se simți întradevăr paria [1]), după cum era. Îi plăcu însă frumusețea și răcoarea acestui loc, vilele acestea minunate, pe jumătate ascunse după gardurile lor de frunze, dar care se puteau zări totuși prin somptuoasele verande în stil gotic, ce le încununau. In clădirile acestea solide, singure și bine construite, împodobite cu uși

[1]) Om disprețuit, nebăgat în seamă.

mari de cristal, căldura era oprită de perdelele de perle sau de bambus, care lăsau, totuși, aerul să pătrundă înlăuntru.

Privirea lui, neobișnuită, se minuna de felul în care erau așezate globurile de sticlă, pline de apă colorată, de sticlele, bine împachetate și etichetate, de pufurile de pudră de orez, de săpunurile și de briciurile din vitrina unei farmacii.

Dar mai minunată era încă materia strălucitoare și dură ce împiedica putința atingerii cu degetele chiar numai în închipuire.

Privi, fermecat, un șir de fotografii mărite ale minunatelor femei din sarcar angrezi împreună cu copiii lor și ale unor oameni, în uniformă, fotografii ce atârnau, prinse de niște plăci de aramă lucitoare sub o poartă. Il cuprinse deodată o dorință nestăpânită de a-și vedea propriul său chip, la fel ca cel al tânărului sahib, îmbrăcat într'un costum închis, cu guler alb și cu o pălărie de paie pe cap. Dar contrastul dintre îmbrăcămintea îngrijită a tânărului sahib și sdrențele pe care le purta el, îi luă orice curaj.

Trecu pe lângă doi hinduși îmbrăcați ca niște englezi, și se întrebă dacă trebue să ai bani sau educație pentru a ajunge sahib. Primi răspuns la întrebarea sa când zări un lala înalt, cu un smoc de păr în creștetul capului, atât de nepotrivit cu uniforma sa englezească de tussor alb. Lala își aștepta clienții în prăvălie, șezând în dosul vitrinei încărcată de farfurii, de servicii de ceai, de oale și de tăvi mari de argint.

Acum, Munu pășea încântat printre casele vesele, bine clădite, printre automobilele lucioase, negre, albastre sau castanii, printre trăsurile ușoare și faetoanele ce alunecau pe drumul de metal, fără a ridica praf în urma lor, cu o repeziciune ce îi dădea iluzia că el însuși merge mai repede.

— Uită-te unde mergi, arapule, îi strigă cineva, cu o voce ascuțită, în timp ce Munu privea ulcelele cu bomboane englezești din vitrina lui Mrts. Jenkin. O femeie cu obrazul albtrandafiriu, plină de pistrui, se ivi în fața lui, goală (după regulile hinduse), căci rochia de mătase îi descoperea, fără pic de modestie, brațele slabe, picioarele subțiri și pieptul plat.

— Uită-te unde mergi! exclamă femeia, înălțând capul și strâmbând din nas, cu o mișcare de desgust ușor de văzut.

Munu nu pricepu tocmai bine ceeace spusese femeia într'o industană stâlcită, dar ghici, din felul în care se ferea de orice

apropiere de el, că îl socotea inferior, nu se ştie din ce cauză. Totuşi nu se simţi defel insultat. Avea un complex de inferioritate faţă de albi, datorită unchiului său şi a discursurilor despre respectul ce trebue să-l ai faţă de sahibi, pe care le auzise la babu-l din Şam Nagar. Fu dimpotrivă mulţumit că Memsahib [1]) îi vorbise şi simţi dorinţa şi nădejdea de a ajunge cândva demn să umble pe străzi, alături de oameni ca dânsa. Alergă până la calea ferată ce desparte lumea mahalalei de oraşul localnicilor.

Nu voia să fie confundat cu leproşii ce se văicăreau „dă-mi un bănuţ" şi îşi descopereau rănile, nici cu cerşetorii orbi, care cântau încetinel, dând din cap. Simţea că face parte dintr'o lume superioară, deoarece avusese norocul să trăiască în această lume. „Am muncit până în clasa a cincia, îşi zicea el, pentru a-şi întări sentimentul de superioritate, şi am servit în casa unui babu la care a venit, într'una din zile, un sahib în vizită". Umbrele negre ale experienţei sale trecute întunecau fâşiile de lumină ale acestor două subiecte de glorie, dar Munu le îndepărtă din minte, voind să uite toate amintirile vieţii sale trecute, înafară de cele din şcoală şi de amintirea vizitei sahib-ului la Şam Nagar.

Fu copleşit de sgomotul neîntrerupt al maşinilor ce stăteau în faţa caravanseraiului şi de feluritele privelişti minunate ce i se înfăţişau.

Ţăranii bărboşi, osoşi, arşi de soare, ce aşteptau plecarea unei cotigi cu desagii de cumpărături în spate, fatanii cu obrajii roşii şi aspectul sălbatic, care dădeau târcoale prin împrejurimi, îmbrăcaţi în veste roşii, brodate cu fir de aur, cu pantalonii bufanţi şi cu turbane împletite, vânzând cuţite şi ierburi, hinduşii plăpânzi cu hainele pline de pete de grăsime care vindeau prăjituri pe nişte tăvi de aramă; vacile şi boii ce rumegau, caii ce nechezau şi sforăiau, toate acestea erau cunoscute pentru el şi prea puţin demne de interes. Putea să se amestece cu uşurinţă în această mulţime. Adevăratul hindus socoteşte cu uşurinţă drept nebun pe cel ce se uită la soare sau spune vorbe urîte, pe un ascet sau pe un european cu vestă şi pan-

[1]) Doamnă; nume întrebuinţat pentru femeile albe. In traducere ar însemna: femeie ce străluceşte ca soarele.

taloni dungați, ce își ascunde goliciunea sub ținuta rigidă a unei haine civilizate.

Lui Munu îi părea rău că nu este englez, dar se bucură de îndată că nu este decât un mic culi, desculț și cu tunica murdară.

Singura problemă pe care și-o punea, era aceea de a găsi ceva de lucru. Nu ținea prea mult să se întoarcă în piața de legume și nici nu voia să se ducă acasă atâta vreme cât lipsea Tulsi. Ori cum, tot trebuiau să părăsească, la sfârșitul lunii, locuința lui Prabha. Și atunci? „Tulsi poate să-și câștige traiul în târgul de grâne, el nu are nicio grijă, își zicea Munu, dar eu nu pot!... Ce să fac? Unde să mă duc? să mă reîntorc la Șam Nagar? niciodată..." Își aminti că nu scrisese niciodată unchiului său. Daia Ram era mort pentru dânsul și era hotărît să fie și el mort pentru Daia Ram.

Mergea cu capul plecat, furat de gânduri. Auzi deodată sunetul unei tobe: dum! dum! Ridică privirea și văzu un toboșar oprit la încrucișarea drumurilor, în fața lui Temperance Hall, înconjurat de un grup de bărbați ce purtau, în față și pe spate, niște afișe mari, colorate. Unul dintre afișe înfățișa o femeie, îmbrăcată ca un sahib, decorată cu numeroase medalii, amenințând cu biciul un grup de lei furioși, de tigri și de elefanți. Un alt afiș o înfățișa ridicând o piatră uriașă, iar un altul, împingând cu capul o trăsură plină cu oameni.

— Miss Tara Bai, Miss Tara Bai! striga toboșarul. Miss Tara Bai! Uriașa! stăpâna celui mai minunat circ de pe lume, începe ultima sa reprezentație la Daulatpur. Execută minunate tururi de forță necunoscute până la dânsa. Tururi de forță prin care a binemeritat trofeele ce i-au fost oferite de regii și reginele din Europa. Domesticește fiarele sălbatice. E regina artiștilor. Folosiți-vă de acest ultim prilej pentru a o vedea, căci în această seară pleacă la Bombay, de unde se duce în Anglia și nu se mai întoarce decât peste câțiva ani. Miss Tara Bai! Miss Tara Bai! Minunea minunilor!

Toboșarul începu din nou: dum, dum, dum, dri, dri, dum, apoi se îndepărtă.

„Trebue să mă duc la circ, hotărî Munu, cu ochii strălucind de bucurie nebună. Și voi merge la Bombay".

Luă un afiș dela cei ce împărțeau, mergând după toboșar. Citi:

In fața Teatrului Mohan Lal lângă Hall Gate

MISS TARA BAI
Femeia Hercule

SPECTACOLUL CEL MAI MINUNAT
CEL MAI INTERESANT DIN LUMEA INTREAGĂ!

Hall Gate se găsea la vreo cincizeci de metri depărtare, cu cărămizile sale roșii lucind orbitor sub bătaia razelor de soare, iar la vreo sută de metri mai departe, umbrit de arhitectura impunătoare a teatrului Mohan Lal, se afla vastul cort al circului.

Bombay, Bom, Bom, Bombay, cuvântul acesta părea că răsună în urechile lui Munu ca bătăile ceasului din Town Hall. Își aminti tot ce auzise despre Bombay, ca și când răsunetul acestei note ar fi cristalizat toate elementele vieții sale într'un ecou adânc.

In târgul de grâne, un culi, al cărui frate plecase să găsească de lucru la Bombay, povestise că acolo puteai să câștigi dela cincisprezece până la treizeci de rupii pe lună în uzine și că e întradevăr un oraș minunat, pe care trebue să-l vezi înainte de a muri. Acel culi, spunea că fratele său îl făcuse să promită că va economisi de pe acum banii de tren și că va lucra, zi și noapte, pentru a putea veni la Bombay. Odată ajuns acolo, găseai de lucru cât voiai. Vapoarele soseau și plecau din Bombay pe apele negre. In această insulă a fericirii în care trăiau bogații Parsi și locuitorii din Sud, creșteau palmieri și cocotieri nenumărați.

„E o insulă, fără îndoială, e o insulă". Munu își aminti că citise în geografia sa că Bombay era o insulă pe coasta Malabar. *Bombay, Bom, Bom, Bom.* Era hotărît.

Trecu peste un pârâu noroios, aproape de o grădină în spatele căreia se afla marele circ al lui Miss Tara Bai. Văzuse pe program că cel mai ieftin loc costa opt anna-și și se hotărî să pătrundă în circ fără să plătească. „N'aș vrea să cheltuesc banii pe care mi i-a dat Prabha pentru astfel de distracții nefolositoare", își zicea dânsul, pipăind moneta de argint, ascunsă în căptușeala șorțului.

Ușurința sa obișnuită i se păru o îndrăzneală prea mare, căci conștiința îi inspira respect față de bunătatea stăpânului său, așa încât ocoli intrarea principală a circului.

Un cal murg, o iapă albă și un poney cu nasul cârn tropăiau și nechezau, păscând câte un smoc de iarbă, alături de câțiva poney bălțați. Munu zări un bărbat elegant, cu mustața răsucită semănând cu Seragi, farmacistul pars, cu toate că purta pantaloni de călărie, în timp ce amestecătorul de doctorii avea întotdeauna pantaloni de bumbac și o vestă de alpaga.

Se strecură sub un mic cort unde mirosea rău și așteptă câtva timp. Privi apoi spre dreapta și zări un elefant care intra fără sgomot pe ușa cortului, urmat de un grup de băieței. Un conducător negru călărea pe capul animalului, ascunzându-și picioarele după urechile animalului.

— Știi, elefantul dansează, se urcă pe scară și cântă din armonică, spuse unul dintre băieți, tovarășului său.

Munu alergă spre grupul de copii.

Unul dintre băieți socoti săritura lui Munu drept o provocare. Smulse turbanul învechit al lui Munu și îl aruncă spre trompa elefantului. Jumbo salută grațios și îl înghiți ca pe un pai.

Munu răspunse politeței băiețașului apucându-i scufia și aruncând-o elefantului.

Inainte de a-și da seama ce se petrece, băiatul îl apucă de gât. Munu se învârtoșă și-l aruncă pe agresor cu o lovitură de picior drept în pârâu, de unde ieși plin de noroi, în râsetele copiilor care scoteau strigăte de bucurie.

Elefantul făcu o săritură. Conducătorul îl lovi cu o chingă de piele, ocărîndu-l pe Munu.

Copiii o luară la fugă, țipând. Munu crezu că îi sosise sfârșitul, dar Jumbo se mulțumi să-i sufle puternic pe cap și își văzu de drum.

— Nu mi-e teamă, spuse copilul.

— Bine, răspunse conducătorul, du-te și chiamă băiatul pe care îl vezi în mijlocul drumului cu un coș de ierburi pe cap.

Munu era mai mult decât bucuros să-l servească, știind că dacă se întoarce cu omul cu ierburi, va putea să intre liber pe terenul rezervat circului unde nimeni nu putea pătrunde fără învoire.

Alergă după omul cu ierburi și găsindu-l la intrarea grajdurilor teatrului, îl aduse.

— Aș vrea să văd și eu *tamasa*[1]) spuse el conducătorului de elefanți, cu un glas plin de umilință.

— Șterge-o, șterge-o de aici, răspunse nepăsător conducătorul.

— Nu vezi, ți-am făcut un serviciu, insistă Munu.

Omul se îndreptă înspre fundul cortului.

—Ți-am făcut un serviciu, repetă el, după ce ajunseră în spatele cortului.

— Nu mă bate la cap, rămâi aici și uită-te printr'o gaură a pânzei. Și se îndepărtă.

Munu căută o gaură în pânză. Deocamdată nu găsi niciuna. Incercă să ridice cortul într'o parte.

— Nu fă asta, o să cadă totul jos. Vino aci, spuse scurt conducătorul, și își puse degetul pe o spărtură în fața căreia Munu se așeză imediat.

Reprezentația începuse demult. Circul era plin de scaune așezate unele în spatele celorlalte.

In partea în care ședea Munu o orchestră cânta cântece europene. Sub cort, un grup de acrobați îndeplineau la trapez un sbor minunat dela un capăt la altul al circului. La sfârșit, corpurile lor suple rămaseră nemișcate, apoi părăsiră pista.

Inima lui Munu începu să bată puternic la auzul aclamațiilor ce urmară. Se liniști însă când o aplaudară pe Miss Tara Bai, care, se gândi Munu, înainta legănându-se aproape ca elefantul ce îi înghițise turbanul.

Nu putea să vadă trăsăturile lui Miss Bai prin crăpătura cortului, dar își dete seama că se arunca la pământ cu iuțeala fulgerului și că rămânea liniștită în timp ce doi bărbați îi așezau o piatră mare pe stomac și o loveau cu niște ciocane de fierar, așa cum văzuse Munu pe culii, care sfărâmau pietrele pentru noile șosele.

Miss Tara salută publicul și se auziră ropote de aplauze.

Munu rămase împietrit.

Atenția lui fu însă atrasă de un sgomot de galop, înspre o altă intrare a circului, la vreo douăzeci de metri de el. Un cal alb se repezi în arenă.

---

[1]) Tamasa: sărbătoare, spectacol.

Munu privi cu atenție și văzu că îl urma un tânăr îmbrăcat în niște pantaloni, ce i se părură foarte lipiți de pulpe, și cu o manta lungă, împodobită cu ciucuri.

Omul părea de cauciuc după felul în care sări pe spatele calului ce alerga în galop, rămase o clipă în picioare, făcu o tumbă, căzând din nou pe capul calului, cu picioarele în sus, sări apoi jos pe pământ ținându-se de coada animalului cu tot atâta ușurință ca și când ar fi scoborît o scară de marmură.

Munu sgâi ochii, plin de admirație Mintea lui lucra cu o iuțeală foarte mare.

„Mi-ar place să fac și eu așa", își zise el, deabia ținându-și firea. Dar artistul acesta desăvârșit, care sărea pe spatele calului și se îndepărta, îi părea cu neputință de imitat. „O să plece la Velayat, dincolo de mări, de unde vin lemne de construcție pentru sahibi" se gândi. „Eu nu pot să ajung acolo în niciun chip, nu sunt decât un culi. Dar mă voi duce la Bombay. Fără îndoială că voi câștiga destul acolo pentru ca să pot merge mai departe de apele întunecate."

O pereche de clovni păreau să se fi ivit dintr'un tunet de aplauze. Erau îmbrăcați cu niște pantaloni bufanți plini de fluturi de aur și aveau deasupra obrajilor albi, roșii și negri niște pălării ascuțite. Incepură să se joace cu o minge, pe care o aruncau dela unul la altul, cu vârful nasului, apoi începură să-i maimuțărească pe trapeziști, la început cu mișcări nehotărîte care deveniră desăvârșite la sfârșit, creând exact impresia pe care urmăreau să o producă.

Se apropia cușca leilor ..... Dar Munu fu chemat de conducătorul de elefanți care trecu pe lângă dânsul.

— Vino să lucrezi, băiatule, ajută-mă să car aceste găleți cu apă. Ai văzut destul deocamdată.

Era deajuns de greu să te desparți de spectacol, dar Munu înțelese că toată această bucurie i-o datora conducătorului și nu putu să refuze de a-l ajuta. Se ridică, șchiopătând, din colțul în care era ghemuit și își urmă tovarășul.

— Un elefant bea desigur mai mult decât o găleată de apă? întrebă Munu, temându-se că o să trebuiască să care nenumărate găleți.

— Da, dar vreau numai să-i spăl crupa, spuse conducătorul.

Munu luă două găleți, le umplu la pompă și le duse aproape de Jumbo care mânca iarba adusă de conducător.

„Oricine poate vedea că sunt un culi, gândea Munu, puțin descurajat de ideea că niciodată nu va putea călători dincolo de mări, la fel ca tânărul cu calul alb. Voi merge poate la Bombay", își spuse el, pentru a se mângâia.

Dar efortul pe care îl făcu purtând cele două găleți de apă îi dete o senzație fizică de plenitudine. După ce merse de trei ori la pompă se simți ușor și suplu.

„O să-l întreb pe omul acesta dacă nu vrea să mă ia cu el la Bombay" se gândi Munu, ștergându-și fruntea asudată.

— N'ai putea să mă iei ca ajutor și să mă duci la Bombay cu tine?

— Nu pot să-ți dau de lucru pentrucă trebue foarte mult timp să înveți meseria și noi plecăm în curând dincolo de apele negre, spuse conducătorul. Dar nu este niciun motiv să nu te ascunzi undeva în trenul cu care vom pleca la Bombay. Eu însumi am furat câteva călătorii cu trenurile lor, umblând prin tot Sudul peninsulei, când eram de vârsta ta.

— Adevărat? întrebă Munu pentru a-l face să-și precizeze această vagă promisiune.

— Da, spuse conducătorul, rămâi aici și ajută-ne să împachetăm. Voi face să fii plătit pentru munca ta, iar noaptea te voi ascunde pe undeva în tren.

— Cât de bun ești, strigă Munu, cum să-ți mulțumesc?

— Ține-ți gura, spuse conducătorul, puțin mai rece, ar putea să ne audă cineva. Du-te de caută iarbă pentru Jumbo.

Capitolul patru

Locomotiva trenului special al circului scoase un şuierat ascuţit şi porni.

Inima lui Munu bătu de frică şi emoţie la gândul că părăseşte Dualatpur. Era culcat pe burtă, lângă un cufăr deschis, înfăşurat în îndoiturile groase ale unui cort strâns şi privea, din fundul redutei sale întunecoase, stelele.

Işi aminti momentele neplăcute ale fugii sale din Şam Nagar. Acum însă nu asuda aşa de tare ca atunci, şi nu se simţea atât de vinovat. Işi câştigase întradevăr preţul călătoriei muncind toată ziua, cărând arcurile grele şi groase de fier ce susţineau cortul, până la căruţele care le duceau la tren.

Se simţea mai puţin singur, deoarece conducătorul elefantului se afla pe aproape, într'un compartiment rezervat servitorilor. Şuieratul locomotivei avea însă acelaş sunet impresionant care îl îngrozise cu un an în urmă, dar pornea din lumea veche, aşezată într'o direcţie opusă celei înspre care se îndrepta acum, pornea dintr'o lume întunecată şi îndepărtată chiar şi de Daulatpur, o lume pe care o lăsase demult în urmă, după cum o simţea prea bine.

Nu voia să-şi amintească nici de Sam Nagar, nici de Daulatpur. In amândouă locurile îi mersese mult prea rău.

Se îndrepta înspre o lume nouă, înspre lumea minunată a unui oraş mare, cu automobile şi vapoare, cu case mari şi grădini frumoase şi, îşi închipuia Munu, cu oameni bogaţi care îşi aruncau banii culilor de pe străzi.

Trenul înainta lin, trecând pe lângă cisternele societăţii Burma Oil Company, Munu ar fi vrut să meargă mai repede. Deşi era în siguranţă, îi era teamă să nu dea cineva peste el şi să-l dea jos. Atunci va fi silit să se reîntoarcă în piaţa de legume.

„Nu, își spunea dânsul, mai bine mă omor decât să mă reîntorc, prefer să mor decât să muncesc acolo".

Asemenea multora dintre cei cu fire voluntară care își fixează un scop, socotea că prăbușirea planurilor pe care și le stabilise era mai rea decât moartea.

Locomotiva își mărea viteza. Sgomotul roților făcea acum parte dintr'o mișcare uniformă spre înainte. Casele înalte, cu cinci caturi, din Daulatpur fură lăsate în urmă și lătratul câinilor fu acoperit de mugetul locomotivei. Sufla un vântuleț cald. Munu se așeză pe cort și privi în jur. Nu se mai putea deosebi, între cer și pământ, decât frunzișul întunecat și des al arborilor fructiferi. Întunericul înghițise acoperișurile caselor, minaretele, cupolele, zidurile inegale din Daulatpur.

Se culcă din nou, pentru a retrăi în amintire timpul petrecut în acest oraș. Încercă să doarmă și își înnecă amintirile în uitare.

Trenul nu se opri decât o singură dată, în amurg, și somnul lui Munu fu întrerupt de strigătele și pașii călătorilor și de larma trenului de pe linia alăturată. „Mă întreb ce gară poate să fie asta" își spuse Munu, ațipit cum era, dar nu se sili să deschidă ochii. Printre glasurile negustorilor ambulanți care strigau :

— Bomboane hinduse, pâine mahometană, ceai cald, apă rece, urla cineva „Gara Ambala, Ambala City. Se schimbă trenul pentru direcția Calca".

Zumzetul ritmic al unui cărăbuș se confunda cu sgomotul trenului. Adierea răcoroasă a înserării îi potoli durerea de cap. Lumea dispăru.....

Se trezi în gara centrală din Delhi. Acoperișul ei de cositor nu-i îngăduia să vadă splendoarea capitalei Indiilor, așa cum și-o închipuia Munu, după cele citite în cărți.

Deodată, privi afară și zări o mulțime de bărbați, de femei și de copii ce încercau să intre într'un compartiment ticsit...

Munu se folosi de această forfoteală, sări din vagon și se duse să se ușureze lângă o pompă, la încrucișarea liniilor. Se întoarse apoi, ca să se culce din nou.

— Vino, trebue să-ți caut loc într'un vagon închis. O să fie foarte cald peste zi. Ți-am adus și puțină mâncare, spuse vocea conducătorului.

Munu sări jos şi îşi urmă protectorul într'un vagon în care erau îngrămădite sute de nuiele de bambus.

— Ţine mâncarea, o să viu la Ratlam să văd cum îţi merge.

Munu se aşeză pe nuielele de bambus, fără să se îngrijoreze că va trebui să rămână aici toată ziua.

Incepea să mănânce, când trenul plecă din gară.

Mestecând o bucată gustoasă de pâine prăjită şi nişte conserve de morcov, se gândi la generozitatea conducătorului de elefanţi.

„Dece, îşi zicea dânsul, există oameni buni şi oameni răi? Unii ca Prabha şi ca acesta, iar alţii ca Ganpat şi ca poliţistul care m'a bătut la gară?" Privi apoi cetăţile în ruină, castelele, templele, altarele, mausoleurile, care îşi înfig călcâile în pământul sterp, printre rădăcinile noduroase ale arborilor, cactuşilor şi mărăcinilor sălbatici, fumegând fără foc, sub razele vrednice de ură ale soarelui care arde totul.

Copilul se gândi la legenda despre care auzise vorbindu-se, după care Delhi ar fi fost întemeiat de o dinastie de regi care se trăgeau din soare.

„Poate că soarele, tatăl regilor ragiputi, care au fost detronaţi de către mahometani, se răzbună acum pe musulmani, arzându-le morţii şi mausoleele", îşi spuse el cu naivitate.

In această clipă, i se înfăţişară înaintea ochilor, înşiruite pe kilometri întregi, casele cu ţigle roşii din noul Delhi, construite de Sir Edwins Lutyens şi aşezate ca scăpărătorile într'un joc de artificii. Priveliştea aceasta păru să-i întărească impresiile, dar era îndoielnic că soarele pârjolea şi casele clădite de sargar angrezi căci îşi reaminti fraza din cărţile sale de istorie : *Soarele nu apune niciodată în Imperiul Britanic*.

Reveni pe pământ când zări pe întinsul câmpului doi ţărani tineri, sărăcăcioşi, mergând în urma carului lor grosolan şi îmboldindu-şi boii ce trăgeau din greu pe pământul plin de noroi şi de nisip. Se gândi la viaţa acestor fiinţe ce cultivă deşertul, încercând zadarnic să-şi câştige traiul.

Lumea îi fu ascunsă o clipă de ivirea bruscă a unui grup de coline, acoperite de un strat de argilă roşie şi de pietre sfărâmate de vreme. Când şesul apăru din nou, mintea lui Munu era pustie. Privi nemişcat monotonia nisipului ce se întindea,

leghe după leghe, sub lumina metalică a soarelui, cu desăvârșire gol, înafară de câteva tufișuri de spini, presărate din loc în loc.

Se porni deodată un vârtej care strânse praful și nisipul în mijlocul său și se rostogoli ca o minge până dispăru într'o văgăună.

Munu își spuse că trebue să fie fantoma vreunui războinic ragiput, căci după o credință răspândită în India, duhul morților revine pe pământ sub forma unor trombe de nisip. Se simți însă la adăpost în tren, ca și când ar fi călătorit înfruntând întinderea fără sfârșit a pământului, înfruntând cerul și mai întins, înfruntând chiar și soarele de care nu te poți apropia, soarele ce pârjolește totul cu focul lui răufăcător, „Trenul este întradevăr un lucru minunat, se gândi dânsul. Dacă nu ar fi existat trenuri, n'aș fi putut să scap niciodată din Șam Nagar și nu aș fi ajuns nicicând, nicicând, la Bombay, căci nu poți merge așa departe pe jos".

„Dar, își spuse Munu deodată, acum, dacă voi ajunge la Bombay, de ce o să mă apuc? Nu cunosc pe nimeni acolo. Și cum voi putea găsi munca, pentru care se plătește treizeci de rupii pe lună, despre care vorbea acel culi din piața de legume? Ar fi îngrozitor să cerșesc pe străzi ca Bicanerii".

Gândul de a bate străzile Bombay-ului, văicărindu-se pentru a primi un gologan, îi apăru în toată mizeria înjositoare ce o implica.

„Am o monetă de argint în șorț, se gândi dânsul, pentru a-și recâștiga încrederea, și acel culi din piață îmi spunea că se găsește foarte ușor de lucru la Bombay".

Incercă să-și închipue străzile din Bombay. Fără îndoială că se puteau vedea clădiri mari, la fel cu casele de piatră albă, frumos cioplită, din cartierul civil al Daulatpur-ului. Inchipuirea lui Munu nu trecea dincolo de aceste case și de străzile largi.

Căldura din vagonul închis și legănatul trenului îl oboseau și îl adormeau. Incercă să se împotrivească somnului, privind din nou deșertul. Dar din pricina valurilor de căldură, creierul îi fu cuprins de un fel de moleșeală, plină de fiori de teamă. Ochii i se închiseră, împotriva voinței sale, și îl cuprinse uitarea.

După amiază, fu trezit de oprirea bruscă a trenului și putu citi numele *Kota Junction* scris pe o placă cu litere albe englezești și indiene. Continuă totuși să doarmă pe nuielele de bambus, scăldat în sudoare și înțepenit.

— Ți-am adus niște dulciuri și lapte, spuse conducătorul. Uite și un sac pe care să te culci la noapte. Nu cred că e bine să te culci într'un vagon deschis, căci sahibii parsi ai companiei se plimbă seara pe platformă. Imi dai mai multă bătaie de cap decât elefantul meu, dar sunt mulțumit că te pot ajuta, pentrucă și eu am fost ajutat să călătoresc gratuit dela Calcutta la Madras, când eram de vârsta ta. Vezi, bagă de seamă să nu cazi.

— Aha, spuse Munu privind cu lăcomie prăjiturile cu cremă, prunele zaharisite și ceașca de pământ, plină cu lapte.

Trenul străbătea din nou imensele întinderi ale deșertului, tras de locomotiva curajoasă, ce fluiera câteodată ascuțit anunțându-și prezența sa celorlalte trenuri pe lângă care trecea cu iuțeala fulgerului și cu un sgomot de tunet.

Sub bătaia soarelui, pustiul exercita un fel de farmec subtil. Părea să prindă viață odată cu mirajele nisipului și cu șirurile răslețe de cămile, prinse lanț una cu capul de coada celeilalte, care mergeau în urma oamenilor gravi ce se luptau împotriva foamei și a setei.

Câteodată se zărea un cort sau un pavilion în ruine care îi aminteau lui Munu caravanseraiurile văzute în mahalalele din Șam Nagar. Incerca să-și închipue viața grea a acestor negustători de cai și a acestor hoți de boi. Dar orizontul era nesfârșit și pe copil îl dureau ochii din pricina aerului proaspăt care îl lovea tot atât de aspru ca și când ar fi țâșnit dintr'un cuptor.

Spre seară, șesul făcu deodată loc unor coline și unei câmpii. Culorile vii ale zilei se înfrățiau drăgăstos pe tufișurile de salcâm și pe crângurile scunde, unde păsteau caprele sau își înălțau cămilele gâturile lungi. Apoi, dincolo de albiile secate ale pâraielor noroioase, se iviră mici grupuri de bărăci. Bărbații, cu capetele plecate peste ierburi, salutau trenul, femeile, purtând pe cap căni de lapte, își ascundeau fața cu timiditate, iar copiii, cu desăvârșire goi și lipsiți de rușine, sgâiau niște ochi mari, plini de uimire, ținând degetul în gură.

Munu își aminti de zilele copilăriei sale petrecute printre

coline, unde se juca de multe ori pe drumul mare cu Bişau cel pântecos, cu Bişambar cel înalt, şi cu remarcabilul Sei Singh. Dar colinele purpurii din Kangara erau prea apropiate şi pe acolo nu se zărea niciun drum de fier. „La urma urmei, cu toată suferinţa pe care am avut-o, e bine că m'am despărţit de lumea aceea, îşi spunea Munu. O să ajung la Bombay unde sunt atâtea lucruri uimitoare, mult mai multe decât lucrurile uimitoare din satul meu sau din Daulatpur".

In timp ce se gândea astfel, trenul lăsa în urmă pajiştile acoperite cu iarbă brună, pline de flori sălbatice, de mici tufişuri, şi intra într'o vale verde cuprinsă între două şiruri de munţi de culoare gălbuie. Vechiul fort Ciiton trebue să fie printre aceste coline, se gândi Munu. Aci s'a luptat Padmini cu Ala-ud-Din, regele sclav din Delhi, aici au jucat vitejii din Mevar, îmbrăcaţi în rochii galbene, rolul lui Giohur, şi tot aici s'au omorît femeile, împreună cu regina lor, pentru a nu cădea în mâinile învingătorilor. „Aş vrea să văd toate astea, să mă duc acolo, dar nu pot să găsesc de lucru în părţile acelea. Mă duc la Bombay — mă duc să lucrez la Bombay! Cât mai e oare până voi ajunge acolo?".

Locomotiva fluieră când trecu prin Ratlam şi deodată se înseră.

Timpul părea că aleargă cu repeziciune de-a-lungul firelor de telegraf, în văzduhul vioriu al înserării. Lui Munu i se păru că aleargă şi mai repede după ce conducătorul de elefanţi îi aduse încă odată de mâncare; şi încetă cu desăvârşire să existe, în clipa în care noaptea îşi atârna lanternele pe nisipul dunelor şi pe coamele dealurilor.

Cerul, acum liliachiu, era presărat de luminiţe argintii şi lumea părea cuprinsă de o temere ciudată ce făcea umbrele să tremure şi îl învălui pe Munu într'o tăcere înspăimântătoare, asemenea celei ce însoţeşte apariţia fantomelor. Munu adormi, răcorit de adierea serii, pe sacul care înmuia puţin asprimea tulpinilor de bambus.

Se trezi la Baroda, într'o lume plină de palmieri şi de stejari, cu câmpii întinse, bine cultivate. Atenţia lui Munu fu reţinută de trenul special al Maharagiahului, vopsit în alb şi atât de strălucitor încât întuneca totul în jurul lui, şi de câteva personaje îmbrăcate în pantaloni albi şi haine de alpaga, cu şepci aurite şi pantofi negri, ca babu-l din Şam Nagar.

„Până acum nu am putut vreodată să am ghete ca acestea, se gândi dânsul, dar dacă găsesc de lucru la Bombay am să-mi cumpăr, înainte de orice, o asemenea pereche". Câmpiile înverzite și rodnice, ce se întindeau pe distanțe de sute de mile, presărate cu stânci ascuțite, temple uriașe și construcții mari, din coșurile cărora ieșea un fum negru, îl umplură de teamă. Simțea că se apropie de ținta călătoriei sale și se întreba dacă va găsi de lucru.

Deodată, inima i se umplu de bucurie, zărind o linie de argint ce strălucea la orizont și părea fără sfârșit. Linia se spărgea într'o mulțime de steluțe ; Munu vedea marea pentru prima oară. In curând, apa ajunse până sub picioarele sale, sub podul de cale ferată, și inima băiatului bătu și mai tare.

Enervarea pricinuită de această nouă bucurie fu însoțită de un sentiment de teamă pe care încercase o clipă să-l izgonească din minte. Se scutură brusc, încercând să înlăture greutatea îngrozitoare ce îl apăsa. Briza mării îi răcorea obrazul lăsând în urma ei un strat ușor de sudoare. Munu o șterse cu pulpana tunicii sale pline de praf. Își trecu degetele prin păr și scoase din el bucăți mici de cărbune. Ii venea să strige de enervare. Se simțea singur și lipsit de orice siguranță. Se reculese însă, se resemnă, și începu să privească din nou peisajul vrăjit, câmpiile verzi, scăldate de soare și de roua strălucitoare a mării.

„De îndată ce voi sosi, voi încerca să găsesc un om din Nord. Dar cum poți găsi ceva într'un oraș atât de mare ?"

Văzu că era întradevăr la Bombay, citind afișele de pe pereții uzinelor, afișe ce anunțau cu litere romane și cu hieroglifele unei limbi ce i se păru curioase, nume grele de rostit ca: Rustamji, Tamsetji, Karimbhoy, și în fine: *Bombay*. Niciodată, în tot timpul lungii sale călătorii de două sute de mile dela Nord la Sud, nu văzuse mahalalele vreunui oraș, întinzându-se atât de departe, ca cele ale lumii colosale în care intra.

Trenul alerga printre pâlcuri de palmieri și curmali, lăsând în urmă cupolele aurite ale templelor, minaretele înalte ale moscheelor, clopotnițele bisericilor, fațadele împodobite ale caselor, morile, șantierele, cimitirele. Trecu dincolo de lanțul de munți, de hangarele unde se usca pește, de vopsitoriile unde se zăreau mătăsuri și pânzeturi proaspăt colorate, însi-

ruite pe distanţe de mile întregi; dincolo de turmele de oi şi de capre, de cirezile de vaci şi de boi, dincolo de mulţimea de oameni îmbrăcaţi în veşminte de forme şi culori dintre cele mai variate şi mai uimitoare.

Panica de care era cuprins creştea. Era enervat, rupt de oboseală, plin de teamă.

In sfârşit, după ce trecu ca un fulger prin staţiile suburbanelor, trenul şuieră prelung pentru ultima oară, frână, scoţând un geamăt, şi rămase nemişcat pe una din liniile gării Victoria, pufăind, vărsând fum, oftând răguşit, ca şi când şi-ar fi dat sufletul.

Munu privi cu teamă vagoanele goale ale unui tren de marfă, oprit lângă trenul său. Trebuia să-şi aştepte protectorul sau să alerge spre magazia unde câţiva culi cărau baloturi cu marfă către nişte porţi mari pe unde ar fi putut, fără îndoială, să treacă şi el?

— Vino, frate, ai ajuns pe pământul dorit, zise conducătorul cu faţa oacheşă, ciupită de vărsat. Trenul va pleca acum spre Podul Ballard de unde ne vom urca pe vaporul ce ne va duce peste apele negre, la Villaya. Ţi-am adus ceva de mâncare. Vino, am să-ţi arăt un loc pe unde te poţi furişa, ieşind din gară, fără să fii văzut.

Munu sări jos. Acum, când se găsea faţă în faţă cu omul care fusese atât de bun cu dânsul, nici nu putea măcar să-i mulţumească. Se simţi încurcat şi vru să-l părăsească cât mai repede cu putinţă. Conducătorul îl urmă:

— Cu cât este oraşul mai mare, cu atât mai cruzi sunt fiii lui Adam, spuse conducătorul, trecând pe sub tampoanele unui tren. Trebue să plăteşti chiar şi aerul pe care îl respiri. Tu eşti însă un băiat curajos.

Ajunseră la hambar.

— Intră ca şi când ai fi un călător obişnuit. Domnul fie cu tine.

Munu îl privi. Faţa lui îngrozitoare semăna cu o mască. Munu intră aşa cum i se spusese, cu inima strânsă de recunoştinţă şi de teamă. Când privi în jur, observă că intrase într'un squar[1])

Munu ieşi din gara Victoria. In faţa lui: Bombay, ciudat,

[1]) Grădină.

hibrid, complex, cosmopolit. Pe străzile sale, europenii cu obrajii îmbujorați, cu haine imaculate și pălării de paie, se amestecau cu parsi, cu nasul lung, îmbrăcați în jachete, pantaloni, albi, și purtând pe cap căciuli în formă de cupole. Ceva mai departe mahometanii cu ochi de vultur, îmbrăcați în tunici lungi, pantaloni bufanți și fesuri, se încrucișau cu hindușii svelți, în cămăși de muselină și cu pălării negre. Sariurile femeilor parse se luau la întrecere cu podoabele grele și colorate ale bogatelor femei hinduse, umilind vălurile albe, simple, ale femeilor purdah, și rochiile suple, cu înfățișare bărbătească, ale europencelor. Claxoanele automobilelor sunau și clopotele tramvaielor băteau... Tinga... tinga... ting...

Rase pe care Munu le cunoștea destul de vag: chinezi, arabi, persani, se înghesuiau pe uliți vorbind limbi din care nu înțelegea niciun cuvânt. Toate sgomotele acestea îl buimăciră.

Privi amestecul confuz de forme și de culori, ascultă sonorițățile acestea variate și simți mirosul acela atât de deosebit de toate mirosurile ce le simțise până acum, miros de umezeală marină și de sudoare, de praf și de căldură, de mosc și de usturoi, de tămâie și de baligă de cal. Simți că nu mai păsea cum trebue, că îi lipsea voința de a mai înainta.

Alergă înspre o stradă liniștită, apoi se reîntoarse pentru a-și măsura puterile cu lumea.

Cupolele înalte și minaretele marii clădiri a poștei, din dreapta lui Munu, cupolele și minaretele gării din stânga sa, cupolele și minaretele universității și ale Palatului de Justiție, aflate la spatele lui, se întreceau în a dovedi înălțimea la care ajunsese arhitectura mongolo-gotică, silindu-l să aleagă între aceste splendori, fără să țină seama, în vanitatea lor, că Munu nu era decât un biet copil din ținutul colinelor, gata să găsească frumoasă orice clădire importantă, gata să fie vrăjit cu ușurință de asemenea splendori, și să se socotească pe sine însuși mic și neînsemnat.

Munu, abătut, străbătu squar-ul până găsi o bancă la picioarele unei statui de marmură, înfățișând pe scunda, plina și spătoasa regină Victoria, cu coroana pe cap și ținând în mână un pergament. Un corb negru-albastru care își făcuse tocmai nevoile pe ea, croncănea disprețuitor.

Munu, luându-şi ochii dela lumea ce se înghesuia ca să se urce într'un tramvai ciudat, pe roate, care mergea fără să fie tras de nimic, se aşează pe o margine a băncii şi încercă să-şi refacă puterile, gustând din bunătăţile ce i le dăduse prietenul său, conducătorul.

Deschise pachetul cu dulciuri şi privi întâi galbenul bondiselor, culoarea de şocolată a rasgulas-ului şi albeaţa prăjiturilor cu cremă. Ii lăsă gura apă. Erau minunate. Incepu să mănânce, înghiţind pe nemestecate, fără să aibă timp să le simtă gustul. Nu putea să înghită atât de repede cât ar fi vrut.

Când nu-i mai rămăsese decât o singură prăjitură în punga pe care o ţinea în mână, i se făcu sete şi se uită în toate părţile să vadă o pompă de unde să poată bea. Deabia îşi întoarse însă privirile şi corbul, care stătea pe capul reginei Victora, se repezi, îi smulse punga din mâini, şi o aruncă pe caldarâm. Munu, supărat dar şi înveselit, îl înjură: „neam de hoţi!". In clipa aceasta un cârd de corbi ce croncăneau furioşi, începu să se rotească deasupra capului lui Munu şi se repeziră la bomboanele ce căzuseră din pungă şi se răsfiraseră pe caldarâm. Corbii îşi luară apoi din nou sborul, căutând adăpost pe capul, pe braţele şi chiar pe rotunjimile reginei.

Munu se ridică zăpăcit, îndepărtându-se, pentru a nu atrage atenţia asupra lui, şi se gândi: „Hoţul acesta ştia bine că nu aş fi ridicat mâncarea de pe caldarâmul pe care au călcat atâţia. De altfel a şi aşteptat clipa în care tocmai nu mă uitam. Ce pungaş viclean!".

Merse, merse, întâlnind la fiecare pas pe cineva. Un astrolog bătrân cu barbă albă purtând pe frunte semnele încolăcite ale preoţiei, îmbrăcat în haine lungi de muselină, ghicea viitorul unui preot guerajî. Un bărbier mahometan, având în faţa lui brice şi alte unelte, îşi fuma narghileaua în aşteptarea muşteriilor, privindu-se în oglinda unei mese de toaletă. Ceva mai departe, un precupeţ vindea cărţi şi reviste cu fotografiile unor europene încântătoare, şi broşuri ce desvăluiau misterele şi secretele sexuale, în termenii slobozi ai limbii hinduse. Mai încolo, se zăreau un negustor de fructe, apoi un negustor de bomboane. Pe marginea unei poteci, un culi, culcat, cu capul pe braţ, dormea atât de ghemuit ca şi când i-ar fi fost teamă să nu ocupe prea mult loc.

Munu simți o strângere de inimă văzându-l: „Așa dar și la Bombay culi dorm pe străzi". Amintirea cuvintelor acelui culi care spuneau că lumea aruncă banii pe străzi la Bombay îi suna acum fals în urechi. Gâtlejul lui Munu era uscat și picioarele îi tremurau. Gândul că e singur, fără niciun prieten, îl înspăimântă, mai ales când își aminti de noaptea ce urma. Încercă să înlăture această teamă; mintea i se părea goală.

Ajunse la încrucișarea a patru străzi, cu case mari, urîte, masive, cu opt etaje, asemănătoare cu cele din bazarul din cartierul civil al Daulatpur-ului, cu singura deosebire că păreau să se întindă pe o lungime de mai multe mile.

Munu rămase o clipă pironit locului, neștiind încotro să o apuce și neîndrăznind să traverseze bulevardele civilizate. Văzu apoi o mulțime de lume care străbătea străzile în mod foarte firesc. Văzu și niște culi cu tunici și mai murdare decât a sa. Porni din nou la drum. Grăbi pasul, zărind un polițist cu brațele ridicate. Avea o uniformă de culoare albastră cu galben, diferită de cea a polițiștilor din Țara de Sus și purta chipiul hoțește, pe o parte. Inima lui Munu începu să bată cu putere și își încetini pasul în fața plăcilor de aramă de pe porți sau de pe gardurile marilor clădiri. Pe una din plăci era gravat cu litere englezești: *Cox and Co* și Munu fu bucuros de legătura ciudată ce părea să se stabilească între el și lumea sahib-ilor.

Își aduse totuși aminte de felul obraznic în care îi vorbise englezoaica la Daulatpur și stătu în cumpănă dacă trebue să meargă mai departe sau nu, dar pe străzi văzu mai mulți hinduși decât albi. Se hotărî deci să-și urmeze drumul. Suferea însă mai mult decât oricând de sete și cerceta cu privirea toate bazarurile pentru a zări vreo fântână a milei, asemănătoare cu cele din Daulatpur. După geamurile mari ale prăvăliilor, urmau intrările largi ale birourilor sau scările tainice ale vreunei bănci, dar nu se zăreau nici puțuri, nici fântâni și nicio pompă la care să-și poată potoli setea.

Văzu în fine un cort mare de pânză și în spatele unor uși de sticlă rânduri întregi de sticle de sifon, colorate. In dosul geamului ședeau, pe scaune englezești, în fața unor mese de marmură, niște oameni care beau și mâncau, pălăvrăgind. Munu mai băuse un pahar de sifon, odată, când fusese trimis

după treburi, în prăvălia lui Bali, vânzătorul de îngheţată. Acum avea întradevăr poftă să bea o sticlă întreagă. Dar hainele oamenilor aşezaţi la mese erau curate. Păreau să fie negustori sau babu-şi bogaţi, iar dânsul nu era decât un culi murdar. „Totuşi o sticlă de sifon nu costă decât un anna, iar eu am o rupie. Pot să-mi cumpăr o sticlă", îşi spuse el.

Când intră, cu picioarele grele dar cu inima uşoară, se împiedică de prag. Era cât pe aci să cadă. Orbit şi şovăitor încercă să-şi câştige stăpânirea de sine, dar toată lumea din restaurant îl privea. Se aşeză pe un scaun, în faţa unei mese libere, din dreapta lui. I se părea că pluteşte, atât de repede îi lucra mintea. Îşi şterse fruntea cu mâneca şi încercă să privească cu siguranţă lumea din jurul lui, care turna ceaiul din cești în farfurioare bându-l cu sorbituri mici. Deabia îşi luă privirea dela acești oameni ciudaţi, şi un bărbat înalt şi puternic, îmbrăcat în muselină şi cu părul pomădat despărţit la mijloc printr'o cărare, se apropie de dânsul.

— Culi?

— Da, mărturisi Munu, cu respiraţia întretăiată.

— Aşează-te pe jos, aici. Ce vrei? spuse bărbatul.

Munu se sculă schiopătând, şi se aşeză pe podeaua de ciment, îngrozit şi fără să scoată o vorbă :

— Ce vrei? întrebă din nou omul.

— O sticlă de sifon, răspunse Munu.

Câţiva din cei ce îşi sorbeau ceaiul din farfurioare, îl priveau ca pe un lepros şi băiatul de prăvălie făcu un semn cu ochiul, în care era batjocură dar şi dispreţ, pentru acest culi, care îşi permitea să ceară o sticlă de sifon.

Munu, înnebunit de furie, încercă să se potolească, reamintindu-şi superioritatea acestor oameni bogaţi şi bine îmbrăcaţi, pe care fusese obişnuit să-i respecte. Simţind toţi ochii aţintiţi asupra lui, îşi îndreptă privirile spre fereastră, uitându-se pe stradă.

— Dă-mi banii, doi anna, strigă deodată chelnerul. Munu tresări, apoi, cu capul plecat, desfăcu capătul înnodat al şorţului şi întinse rupia. Acesta aduse un pahar verde, cu sifon luat de pe o tejghea înaltă, şi îl dădu băiatului. Îi puse apoi restul în mână: patruspreze anna.

Gustul pătrunzător, rece şi dulce al sifonului, pişcă limba lui Munu, căruia îi dădură lacrimile.

I-ar fi plăcut să bea încet, sorbind liniștit băutura. Era însă nervos și se simțea vinovat de a fi intrat, ca un intrus, în această lume de oameni bogați. Bău sifonul cât putu mai repede, apoi așează paharul gol într'un colț și dădu să plece. Lichidul gazos avu însă un efect instantaneu și Munu scăpă o râgâitură.

— Pleacă de aici! strigă băiatul de prăvălie în urma lui.

Munu o luă la fugă, ca și când ar fi fost în primejdie de moarte.

După ce alergă vreo sută de metri, privi înapoi. Băiatul nu-l urmărea, dar Munu era mort de frică. Începu să meargă, aruncând pe furiș priviri la dreapta și la stânga. Îi părea rău că intrase într'o asemenea prăvălie. Își cheltuise banii și răutatea acestui om îi lăsase o mare amărăciune: „Eram însetat, își spuse dânsul, pentru a se mângâia. Acum nu mai îmi este sete". Apa gazoasă își făcu încă odată efectul și Munu pufni în râs.

„M'aș fi apărat dacă ar fi îndrăznit să mă de afară sau să mă ocărască. Am lăsat să mă pună la locul meu de culi, dar mi-am plătit paharul de sifon și nu sunt un lepros. Sunt un hindus, șatria, un ragiput, un războinic".

Se simți puternic și fericit și își regăsi demnitatea, gândindu-se că se trage din neamul războinicilor. Porni din nou la drum, vesel și fără griji, oprindu-și privirea tinerească asupra unui afiș colorat ce o înfățișa pe Marlene Dietrich, ai cărei ochi mari, cu gene lungi, puneau o întrebare mută și seducătoare, și al cărei trup, alb ca laptele, era gol, înafară doar de o corseletă împodobită cu perle și un șorț, brodat deasemenea cu perle.

Temându-se că plăcerea de a contempla o priveliște atât de strălucită este și ea interzisă pentru un culi, Munu își îndreptă în altă parte privirile înfocate, se asigură că nimeni nu-l observă și își alese un loc de unde putea privi mai în amănunt chipul ce îl scotea din fire. Auzi deodată sunetul strident al claxoanelor, tam-tamul clopotelor tramvaielor și strigătele furioase ale conducătorilor de faetoane. „Tâmpitule! arapule! unde te duci?" Se opri deodată, înspăimântat că o luase pe partea carosabilă a drumului, dar, întorcându-se brusc, văzu că era viu și nevătămat. Zări însă, pe cealaltă parte a străzii, un bărbat scund, oacheș, prost îmbrăcat, cu părul alb și cu

picioarele strâmbe, încărcat de pachete, trăgând de mână o femeie, împovărată și ea cu tot felul de lucruri. Femeia trăgea și ea de mână un băiețel, în timp ce o fetiță plângea, înspăimântată, în mijlocul drumului.

Impins de una din impulsiunile brusce, ce îl stăpâneau adeseori, Munu se repezi spre locul unde mișcarea primejdioasă a circulației prinsese pe fetiță, o ridică în brațe și alergă înspre familia care murmura blesteme și se ruga lui dumenezeu.

— Oh! Domnul să-ți dea viață lungă, copilul meu, spuse femeia, împreunându-și mâinile în fața lui Munu și strângând fetița lângă ea.

Apoi, îi spuse soțului ei:

— Unde ne-ai adus?

— Taci femeie, era să-mi omori copilul, răspunse soțul.

— Ar fi trebuit să ții tu copiii... Ne-ai lăsat pe noi în mijlocul drumului și tu ai traversat strada, ca să scapi de orice primejdie: Of, ce fel de tată mai ești și tu!

— Ai răbdare, mamă, liniștește-te, spuse Munu, care își luă deocamdată un aer filial.

— Frate, spuse bărbatul, bătându-l pe Munu pe umăr și împreunându-și mâinile în fața lui, cu recunoștință, vrăjitoarea asta mică ar fi fost ucisă dacă n'ai fi sărit în ajutorul ei. Mașinile astea aleargă ca dracul.

— Ești așa de încărcat, spuse Munu. Unde te duci? Pot să te ajut.

— Lucram la fabrica de bumbac a lui *sir Giabite* (sir George White) acum șase luni, când am plecat la țară să-mi aduc familia, răspunse bătrânul. Mă voi duce mâine dimineață la fabrică să cer de lucru. Acum mă duc în oraș să caut adăpost lângă o prăvălie închisă, unde să putem dormi la noapte. Suntem săraci. Plecăm acum mai departe. Ram, Ram.

— Frate, spuse grăbit Munu. Abia acum am venit la Bombay. Caut și eu de lucru. Crezi că pot să mă prezint și eu la fabrica de care vorbești? Sunt culi. Viu dela țară.

— Fără îndoială, vino cu noi, frate, spuse sărmanul om. Dacă rămâi cu noi peste noapte, putem merge mâine dimineață, împreună la fabrică. O să te prezint Marelui Mistri sahib. Putem găsi o cabană în apropiere de Meel și o să poți locui împreună cu noi.

— Bine, frate, tocmai asta doresc și eu, spuse Munu, încercând să vorbească cu toată gravitatea de care era în stare.

Merseră împreună, lăsând în urmă clădirile uriașe ale magazinelor și drumurile splendide, cu umbre impresionante, din partea de apus a orașului. Trecură printr'un teren rezervat pentru jocuri și intrară, îndreptându-se spre răsărit, în lumea colorată a cartierului Girgavir.

Munu o ducea pe fetiță pe un umăr și pe băiețel pe celălalt. Semăna puțin cu zeul Hanuman, zeul Maimuță, despre care se spune că îi purtase pe Rama și pe Sita, eroul și eroina Ramaianei [1]) din Ceylan până la Oudh. Acum, după ce întâlnise niște tovarăși, Munu se regăsi pe sine și entuziasmul său sburdalnic apăru din nou.

— Frate, spuse dânsul, alergând până la bătrânul care mergea în capul cetei, care e numele tău?

— Mi se spune Hari, frate, Hari Har, spuse bărbatul, oprindu-se ca să-și șteargă sudoarea ce îi curgea pe fruntea arsă de soare, pe ochii duioși și pe mustața lui neagră și groasă. Răsuflă adânc și își odihni umerii, sprijinindu-și o clipă sarcina din spate de gratiile de fier din jurul unui arbore.

— Până unde mergem? spuse Munu, văzând, cu părere de rău oboseala bătrânului și cea a celor doi copii ce ațipeau pe umerii săi.

— Mergem la Cianpati și nu mai avem decât o bucățică de drum, prin Bhendi Bazar, răspunse Hari nepăsător. Apoi îi spuse nevestei sale, care se oprise ceva mai în urmă:

— Ei, mamă a lui Moti, așează-te și odihnește-te puțin.

Femeia dădu modest din capul înfășurat bine în năframă și schimbă dintr'o mână într'alta mica ladă de cositor pe care o purta.

— Umbrele nopții încep să se lase și copiii au și adormit, spuse Munu, arătându-se prevăzător. Să ne grăbim !

— Să chemăm în ajutor pe dumnezeu și să pornim înainte, spuse Hari. Cunosc un drum mai scurt, pe care putem ajunge la Cianpati.

Trecură printr'o ulicioară ale cărei case cu jaluzele și ferestre înguste, ce se deschideau în balcoane decolorate de

[1]) Vechi poem indian, în sanscrită, al cărui erou principal este Rama.

soare, se atingeau aproape una de alta, deasupra capului trecătorilor.

Numai cu greu puteai să-ţi faci drum prin mulţimea ce hoinărea, îmbrăcată în vesminte de culori foarte felurite, datorite vopselelor germane ieftine, şi de forme atât de pretenţioase cât se putea obţine amestecând stilurile a o sută de rase deosebite.

„Aici nu e nimic deosebit de Daulatpur sau de Şam Nagar, e doar mai multă zăpăceală, îşi zise Munu şi continuă să meargă, concentrat asupra lui însuşi, fără să ţină seama de culorile verzi, portocalii, argintii, albastre, roşii ca focul ale hainelor împopoţonate ale arabilor, hinduşilor, mahometanilor, parşilor, evreilor şi englezilor.

Acest caleidoscop devenea în ochii săi o culoare albă, uniformă. Orgia aceasta de culori fu însă lumintă deodată de lămpile electrice, atârnate la fiecare galantar, magherniţă sau dugheană şi strălucirea stacojie, galbenă şi verde deveneau de nesuportat pentru privirile lui Munu. Era stingherit de amestecul acesta bizar de popoare, de larma ciudată a celor aproape patruzeci de graiuri şi simţea cum îi freamătă sângele de om din Nord, în timp ce îşi urma cu umilinţă drumul, purtând o povară mare pe umeri, prin mulţimea care înţesa acum străzile.

Îl atrăgeau lucrurile expuse în vitrine, mai ales jucăriile de metal şi manghierele uriaşe, cele mai mari manghiere pe care le văzuse vreodată. Dar dughenele erau pline de oameni bogaţi ce se tocmeau cu voce tare, aşa că Munu fu nevoit să treacă mai departe.

Pe marginea drumului, un bărbat jigărit, paralitic, se târa pe jos, mult prea aproape de roţile trăsurilor ce treceau pe stradă şi cerşea cu un glas plângăreţ, metalic:

— Oh, omule, dă-mi un bănuţ.

— Şterge-o, şterge-o de aici, strigă un pars, stăpânul unei dughene, ameninţându-l cu un baston de bambus, pe care îl smulse din pământ.

Ceva mai departe, un orb cu părul cărunt se sprijinea de braţul fiicei sale şi de un baston pe care îl ţinea în mâna lui osoasă. Fata avea trăsături regulate ce fuseseră desigur frumoase odinioară, dar care nu mai exprimau acum nimic înafară de o umilinţă desgustătoare. Un biet surâs îi flutura pe

buze și privirile îi luceau pline de durere, când își împreună mâinile, să ceară milă.

— Pleacă, pleacă, lasă-ne în pace, strigă un hindus, care ședea în prăvălia sa, omorînd muște. Rubinele din cerceii pe care acesta îi purta aruncau asupra obrazului îndurerat al tinerei fete o strălucire plină de vanitate și cruzime.

„După cum se vede nu curg banii gârlă pe străzile din Bombay, se gândi Munu. Sunt și săraci pe aici". Privi cerul apăsător de un albastru adânc, plin de stele, simțindu-și inima deosebit de grea.

Grăbi pasul, pentru a-l ajunge din urmă pe Hari, care pășea foarte repede, în ciuda celor cincizeci de ani ai săi....

— Nu-ți poți trage sufletul aci, frate Hari, spuse Munu. Să mergem mai repede.

— Unde este mama lui Moti? întrebă deodată Hari. O uitase cu desăvârșire, ca și Munu.

Bătrânul se întoarse înapoi, cuprins de teamă. Mulțimea pe care fu nevoit s'o împingă ca să-și caute femeia, îl înjură. Din fericire o găsi, în fine, cumpărând banane într'o dugheană.

— O să te rătăcești, bombăni dânsul. Nu suntem într'un sat unde poți să te întorci acasă, aici n'avem nicio casă.

Femeia grăbi puțin pasul, urmându-l. Ar fi vrut să aibă toate brățările, toate tacâmurile și vasele de bucătărie, toate obiectele de fildeș și toate podoabele de aur și argint pe care le zărea pe drum. Nu se mai putu ține și-i spuse soțului ei, renunțând la ținuta modestă:

— Mi-ar face plăcere să viu să fac cumpărături aici, când ne vom găsi casă.

Hari o sgâlțâi, furios, nu împotriva ei, ci împotriva lui însuși:

— Hai, ia-o înainte, căței ce ești! Nu ai nici culcuș unde să-ți odihnești capul în noaptea asta și clădești castele în văzduh ca Șaic Cili.

In răstimpul acesta, Munu privea cearta dintre doi birjari, care, fără să țină seamă de regulile de circulație, se luaseră la întrecere și băgaseră spaima în două femei parse. Hari și soția lui îl ajunseră.

Părăsiră apoi bazarul, luând-o pe o stradă locuită de burghezi. Casele aveau fațadele împodobite cu desene ce înfăți-

sau flori și arabescuri [1]) în relief. Clădirile albe, tencuite și văruite, imitau stilul european. Aspectul civilizat era întărit de afișele mari, iluminate cu lămpi colorate, ale unui cinematograf.

— Ce ar fi să dormim aici, frate, spuse Munu.

— Nu, răspunse Hari, nu putem dormi în apropierea caselor celor bogați. Se întâmplă de multe ori furturi, și am fi arestați și băgați la închisoare odată cu hoții. Trebue să mergem pe străzile unde prăvăliile se închid devreme și unde scândurile sunt libere.

Făcură încă douăzeci de pași, apoi cotiră cu greutate. Deodată Hari se opri. Munu grăbea pasul spre o stradă largă, acoperită de umbrele caselor peste care cobora vălul întunecat al nopții. Cât p'aci să scape copiii pe jos, lovindu-se de bătrân.

— Ai uitat drumul? întrebă băiatul văzând că Hari se oprise.

— Nu, spuse Hari, dând din cap descurajat. E târziu și va fi greu să găsim un loc aici. Strada asta e plină de lume. Trebue să așteptăm până când se vor închide prăvăliile din bazarul prin care am trecut, dacă nu cumva o să găsim toate adăposturile ocupate de culii ce lucrează prin apropiere.

Munu privi în urma lui, și zări pe soția lui Hari, în picioare, nemișcată, cu năframa pe cap, și, în depărtare, afișele luminoase ale cinematografului ce răspândeau o atmosferă de veselie. Cercetă apoi cu privirea strada din fața lui, la lumina lămpilor de gaz, slabe și rare, ce o luminau. O mulțime de culi, cu hainele murdare, erau culcați pe jos. Unii erau ghemuiți, alții cu capul ascuns în brațe; câțiva erau întinși pe burtă, cu desagii sub cap, alții, în fine, stăteau de vorbă într'un colț, unde erau culcați pe treptele unei prăvălii închise, sprijinindu-se unul de altul.

— Dacă am merge mai departe, poate am găsi loc, spuse Munu, simțind răcoarea brizei. Briza venea, ca un șarpe ce se strecoară din întuneric, din dreapta sa. Băiatul se așeză cu curaj în capul coloanei.

Deabia înaintă trei yarzi și se poticni de o grămadă de sdrențe ce acopereau pe jumătate carnea putredă a unui le-

---

[1]) Infloriturî în stil arab.

pros care-şi ţinea întinse braţele şi picioarele legate în cârpe, pentru a-i înduioşa pe trecători.

Munu se dădu repede înapoi, lovit de desgust şi de milă şi cuprins totodată de teamă. O cerşetoare, ce îşi păzea fetiţa culcată lângă ea, privind în beznă cu ochii de tigroaică, scoase un geamăt.

Munu, zăpăcit, se reîntoarse la Hari şi îl privi pe bătrân, surâzând nervos.

— Umblă cu băgare de seamă, fiule, să nu turburăm somnul celorlalţi. O să-ţi arăt drumul.

Munu îl lăsă pe bătrân să treacă înaintea lui şi îl urmă cu băgare de seamă, purtându-şi mereu povara pe umeri.

Se întreba cum de putea soţia lui Hari să meargă în întuneric cu năframa pe cap şi dorea să-i ceară să-şi descopere faţa. Dacă ar fi fost de vârsta soţului ei, ar fi avut toată libertatea să o facă, căci putea să-i fie chiar mamă, el neavând decât patrusprezece ani.

Privi în jurul lui, pentru a vedea dacă nu poate intra în vorbă cu dânsa, când auzi deodată un strigăt ascuţit. La zece paşi mai încolo văzu un culi alungat cu lovituri de picioare, de către un servitor ce voia fără îndoială să închidă poarta de fier care apăra casa stăpânului său de hoţi.

Se auziră câteva murmure slabe, câteva mormăituri şi oftaturi înnăbuşite. Câţiva culi se ridicară din colţurile unde se aciuiseră de teamă să nu li se întâmple şi lor ceva asemănător.

Trupurile întinse pe caldarâm se frământară, se desveliră, de cearşafurile sdrenţăroase cu care erau acoperite, întinzându-şi membrele brune în întuneric, sau, învingând toropeala şi oboseala, se ridicară să pronunţe incantaţii pline de dulceaţă, ca şi când formule magice ar fi putut să-i apere de toate nenorocirile.

Munu alungă orice teamă, când îl auzi pe Hari, care se întorsese spre dânsul, spunându-i:

— Vino, zăresc un loc liber pe drum.

Copilul îl urmă, gândindu-se ce deosebite erau trupurile culii-lor din faţa lui de cele pe care le văzuse în târgul de grâne din Daulatpur, în noaptea aceea în care Prabha fusese lovit de ofiţerul de poliţie. Oamenii din ţinutul colinelor şi

caşmirii[1]) din miazănoapte erau greoi, descărnaţi, cu oase grele, pe când aceştia păreau slabi şi încovoiaţi. Cu toate acestea deosebirea dintre ei era mică.

Culii din Ţările de Sus se temeau în aceeaşi măsură de proprietarii de case ca şi cei din Bombay. Munu îşi aminti groaza de care fusese cuprins când se căţărase în vârful sacilor de grâu şi teama pe care o avea de bastonul lung al ciavchicarului.

Intradevăr pe partea cealaltă a străzii, era loc gol, aproape de poarta unei case, un fel de podea de lemn, lungă de vreo trei metri, care era folosită, de bună seamă de negustori, pentru a-şi pune încălţămintea pe ea în timpul zilei. Dece era însă neocupată, asta nu o înţelegea nimeni dintre ei. Rămaseră acolo, bucurându-se de foloasele ce le oferea acest loc.

O femeie, pe jumătate goală, ţinându-şi capul în mâini, ca şi când ar fi fost pradă celei mai crunte dureri, îi privea, şi le spuse cu un glas, întretăiat de suspine:

— Soţul meu a murit noaptea trecută.

— A ajuns pe tărâmul unde domneşte pacea, spuse Hari; noi ne vom odihni aici.

Munu se simţi ameninţat de teama morţii. In faţa ochilor, îi apăru chipul zeului acela uriaş, îngrozitor, demonic, care oprea sufletele celor răi, ce încercau să plutească pe un ocean de sânge. Era o litografie pe care o văzuse într'o prăvălie din Daulatpur.

I se păru că sângele îi îngheaţă în vine. Simţi însă pe gât răsuflarea caldă a celor doi copii, şi îl auzi pe Hari spunând:

— Nouă nu ni-e frică de strigoi.

Din fericire, soţia lui Hari nu auzise cele spuse de văduvă, căci rămăsese în urmă, frântă de povara ce o purta în spate.

— Vino să te odihneşti aici, Lacşami, spuse Hari, când femeia, se apropie, şi începu să desfacă păturile pe care le căra. Lacşami ascultă pe domnul şi stăpânul ei.

— Ne vom culca pe caldarâm, spuse Hari, bătându-l prietenește pe umăr pe Munu. Copiii vor putea să se odihnească pe podea, împreună cu mama lor.

Munu îl culcă pe băieţel pe păturile pe care le desfăcuse

---

[1]) Locuitori din ţinutul Caşmirului.

Hari şi le întinsese pe podea. Se aşeză apoi pe jos, sprijinindu-se de peretele casei.

Pietrele pe care şedea mai păstrau căldura primită dela soare în timpul zilei. Văzu totuşi o mulţime de siluete învelite în cearşafuri, dormind pe caldarâm. „Trebue să te înveţi, îşi spuse dânsul, o să mă obişnuesc repede, dar deocamdată sunt aici de prea puţin timp".

Privi în jurul lui, într'o parte şi în cealaltă a străzii, şi îşi dete seama dece i se par aici toate lucrurile aşa de ciudate. Casele din Daulatpur erau destul de joase şi culii se asemănau ca furnicile dintr'un furnicar; aici însă proporţiile uriaşe ale clădirilor de piatră, ce se ridicau deasupra bazarurilor înguste, dădeau impresia că trupurile culilor sunt disproporţionate. Şi apoi cerul jos şi atmosfera sumbră, densă şi înnăbuşitoare, erau atât de apăsătoare în locul acesta! Totul părea nemişcat, oprit pe loc de aripa morţii!

Munu se simţi cu desăvârşire singur.

Fu izbit deodată în faţă de o undă de aer greu, încărcat de o duhoare ce-ţi făcea greaţă: un miros de grăsime de bivol, de lemn de santal, de urină, de lapte acru, de peşte stricat şi de fructe putrezite.

Privi în partea din care venea mirosul. Nu auzi decât o respiraţie, ce era aproape un geamăt, un suspin şi mişcarea unui om ce arunca pătura de pe el.

Privi şi în altă parte: şi acolo era un culi care se întorcea de pe o parte pe cealaltă, mormăind. Îşi dete apoi seama că ceva mai departe, un trup gol se frământa îngrozit şi blestema lovindu-şi genunchii cu mâinile.

Munu privi mai departe, dincolo de acest om, de partea cealaltă a drumului, dincolo de Hari, care se culcase la dreapta lui, şi de văduva care îşi mai ţinea şi acum capul în mâini. Trupurile erau înşirate, unele după altele, în tot lungul caldarâmului. Dacă oamenii aceştia, pe jumătate morţi, ţi-ar putea ţine de urît, ai putea socoti că Munu nu era singur. Simţea însă cum îl cuprinde groaza, groaza aceasta a somnului, a tuturor trupurilor vii doar pe jumătate, ce puteau în fiecare clipă să înceapă să sforăe, să-şi deschidă ochii roşii, să murmure, să geamă, sau să rămână nemişcate, într'o nemişcare lugubră, absolută.

Îşi întinse picioarele, grăbit, fără să facă sgomot, şi în-

chise ochii, făcându-se că doarme. Incerca să creadă că toate aceste trupuri ce-l înconjurau nu erau stafii ci ființe omenești la fel cu dânsul. „Au venit fără îndoială din miazănoapte după lucru, ca și mine! Mă întreb dacă și-au plătit biletele de tren?... Conducătorul de elefanți plutește acum pe apele negre ... Ce om bun era! Dar Prabha?... Aș vrea să știe și ei că am găsit prieteni și că mâine voi căpăta de lucru... Amândoi mi-au spus că sunt un băiat curajos! E adevărat că până la urmă pot și eu să fac câte ceva. Dar ce s'ar alege de mine, dacă toți oamenii ar fi la fel cu Ganpat, la fel cu polițistul acela?... sau cu băiatul de prăvălie de adineaori... Mă întreb la ce se gândește oare Hari? Obrazul lui oacheș e nemișcat. O să-l rog mâine să-mi povestească viața lui. Soția lui Hari e și acum îmbrobodită. Aș vrea să-i zăresc fața...“.

La gândul acesta, îl trecură nădușelile. Se simți scuturat de friguri. Somn... somn... vino; își spuse dânsul.

Fu cuprins de o neliniște ciudată. Gândurile ce-i alergau nebune prin minte, păreau că se izbesc de țeasta capului.

„Oh! ce-aș mai dormi... ce-aș mai dormi...“ își spuse Munu, strângând pleoapele. Era însă prea obosit și nu putea adormi. Il lua cu frig și asuda, răsuflând greu. Se întoarse pe partea cealaltă și-l zări pe Hari dormind adânc. Incercă să se ghemuiască la fel cu dânsul, crezând că dacă se face că doarme, va izbuti să aţipească mai ușor. O clipă rămase nemișcat, ca un actor; îi apăru apoi chipul îmbrobodit al soției lui Hari. Deschise ochii. Totul era zadarnic. Ar fi trebuit să se scoale și să alerge cât mai departe, să fugă din strada asta până într'un loc unde să poată răsufla în voie. Ii era însă teamă să nu dea peste oamenii culcați ce înțesau strada și să provoace un incident. Se frământa pe patul lui de pietre, întorcându-se când pe o parte, când pe cealaltă, până simți că îl dor toate oasele de atâta frecat pe caldarâm. In cele din urmă, își sprijini capul în mâini și se întoarse pe burtă. Un întuneric înnăbușitor se lăsă peste el.

In zori, sufla un vântuleț răcoros. Boarea străbătu până la trupurile culii-lor, ale leproșilor, creșetorilor și nevoiașilor, pătrunzând prin găurile și sfâșieturile cearșafelor cu care erau înveliți.

Tremurau de frig și se sbăteau greoi, înghesuindu-se unii într'alții, ducându-și genunchii la gură sau numai întorcându-se pe partea cealaltă.

Încă o răbufnire a vântului.

Leproșii goi începură să geamă. Ceilalți își strângeau sdrențele pe trup sau, trezindu-se deodată din somnul dulce de dimineață, cu toată nenorocirea în care se aflau, mulțumeau lui dumnezeu, murmurând :

— Ram, ram, sri, sri.

Briza mării se schimbă în curând în vânt puternic.

Invocările deveniră mai dese pe buzele acestor nenorociți. Potrivit ritului, în India fiecare acces de tusă, fiecare strănutat, fiecare horcăit, este un prilej de a pomeni numele lui dumnezeu.

Cei care nu fuseseră treziți de tusea bolnavilor, care scuipau, își suflau nasul sau chemau în ajutor pe dumnezeu, numindu-l cu denumirile cele mai felurite, fură sculați de omul legii, venit cu bățul în mână să descotorosească de obidiți trotoarul din apropiere de Cianpati. Munu fu printre aceștia din urmă. Hari era sculat.

— Ram, ram, frate, îi spuse el lui Munu. Ar fi trebuit să fim în drum spre fabrică.

— Copiii s'au trezit? întrebă Munu, sprinten și plin de entuziasm. Dacă nu, o să-i duc eu în brațe.

— L-am supăra pe dumnezeu, spuse Hari. Să se învețe să se scoale devreme. Trebue să ajungă la fabrică înainte de a se crăpa de ziuă, în fiecare dimineață. Deaceea am plecat acum patru luni atât de departe de Bombay, ca să-i aduc să învețe și ei să-și câștige viața, cum fac copiii celorlalți oameni... Numai în felul acesta o vom putea scoate la capăt.

Privi apoi spre locul unde soția lui veghiase toată noaptea lângă copiii adormiți.

— Lacșami, s'au trezit copiii?

Mama începu să-i scuture încetișor, dar ei se mulțumiră să scâncească și să rămână lipiți locului.

Hari se îndreptă amenințător, spre dânșii.

— Am să-i ridic eu, să nu le stricăm somnul, spuse Lacșami, aplecându-se peste ei pentru a-i apăra de amenințare.

— Nu se poate să duci în brațe copii de opt și de nouă ani, îi răspunse Hari, apucându-i pe copii de mână și scuturân-

du-i. Capetele lor micuțe atârnau într'o parte. Plângeau, cu ochii închiși, neputând să scape de povara somnului ce le înmuia trupurile.

— O să-l iau eu pe unul dintre ei în brațe, așa cum am făcut și aseară, frate Hari, spuse Munu, temându-se să nu izbucnească o ceartă între soți.

Hari ridică lada de tinichea, iar Munu îl luă în brațe pe băiețelul voinic cu pielea albăstruie. In timp ce Lacșami o luă pe fetiță, Hari strânse păturile și mica ceată o porni la drum.

Orașul se trezea. Bărbați albi, oacheși, negri, îmbrăcați cu șorțuri sau cu pantaloni scurți, se loveau unii de alții. Grupuri de școlari, băieți și fete în uniforme, mergeau pe stradă, unii alene și cu părere de rău, alții cu vioiciune. Minunăția plină de vanitate a feluritelor stiluri își arăta deșertăciunea orgoliului ei stupid, sub bătaia șuvoiului de lumină, care cădea din cer.

La început Munu nesocotea larma uriașă din jurul lui. Apoi începu să ia în serios orașul Bombay cu toate că întunericul din spatele ușilor și ferestrelor, din inima caselor, îi ațâța curiozitatea. Casele păreau să fie locuite de o mulțime de bărbați și de femei, îngrămădiți unii peste alții, în adevăratul înțeles al cuvântului, etaj peste etaj, într'un fel de morman. Oamenii nu-și dădeau binețe când ieșeau sau când intrau în case.

„Ce curios, își spunea Munu, ce ciudați sunt oamenii din Sud". Nu își dădea bine seama cât de străini erau unii de alții.

Mergeau încet, duși pe gânduri, ca și când nu s'ar fi deșteptat încă de-a-binelea.

Munu grăbi de câteva ori pasul mânat de îndemnul acela brusc ce-l stăpânea câteodată. Dar gândurile îi erau împrăștiate și trupul obosit și moale.

Il privi pe Hari. Bătrânul se mișca mecanic. Picioarele lui păreau că pierduseră orice urmă de energie nervoasă. Singurul rezultat la care ajungea, cu prețul celor mai mari silințe, era o mișcare automată, ce nu scotea la iveală niciun fel de grabă.

Greutatea fetiței, fusta groasă, încrețită ca o armonică, și slăbiciunea naturală a sexului din care făcea parte, puneau parcă piedici soției lui Hari.

„Aș vrea s'o pot scuti de povara copilului" își spuse Munu, simțind un val de căldură ce cobora pe șira spinării, cu violența unei izbituri.

In spatele lor, deasupra acoperișurilor caselor din Bombay, se ridicase soarele, trecând peste orizont. Razele lui svântau plămânii lui Munu și îi uscau gura, sorbindu-i puterea. Coborîtul unui povârniș fu o adevărată luptă. I se umflară vinele, dar făcând apel la un fel de energie nervoasă, o porni și mai repede.

Ceața dimineții începu să se ridice. Din loc în loc, apăreau pe orizontul scăldat în soare, puțuri adânci sau movilițe cu câțiva palmieri împrăștiați, al căror frunziș verde era îngălbenit, într'un fel cu totul neobișnuit, de aurul incandescent al soarelui.

Din pricina depărtării, priveliștea aceasta părea fermecătoare. Pe povârnișul ce mărginea platoul, se zăreau șanțurile de scurgere ale unei ferme, alături de care erau întinse sute de piei argăsite și uscate cu băligar de către colonia de argăsitori ce locuiau în niște colibe de pământ. Spre dreapta se vedea un șir întreg de ferme cenușii, la poalele cărora erau sute de colibe acoperite cu paie, cu găurile din pereți acoperite cu cearșafuri vechi, sfâșiate. Totul era înnecat în norul de fum răspândit de cuptoarele mari ale nenumăratelor mori.

— Nu mai avem mult, spuse Hari gâfâind. Nu mai e decât o milă.

— Mi se pare însă că milele voastre, aici în Sud, sunt mai lungi decât ale noastre, spuse Munu roșind.

— Vom locui într'una din aceste case mari, sau în colibele acestea acoperite cu paie? întrebă soția lui Hari, care mergea încet, legănându-și șoldurile la fiecare pas.

— Ai răbdare. Bine ar fi dacă am găsi întâi de lucru, răspunse răstit Hari. Oboseala și perspectiva unei întrevederi cu contramaistrul sahib îl făcea nesuferit și gata de ceartă.

Mergeau pe un drum pietruit, plin de praf. Trecură pe lângă niște hangare mici și pe lângă niște colibe acoperite cu paie, răspândite pe o întindere de două-trei sute de yarzi, alcătuind grupuri mici sau ferme întinse.

Clădirile înalte, cu câte patru etaje, erau destul de simple și lipsite de stil. Partea dinafară a zidurilor era fărâmițată

și tencuiala nouă apărea pe fațada înnegrită de funingine a clădirilor principale ca niște pete de lepră. Ajunseră la țintă.

— Iată filatura lui Siriabite, la care mergem, spuse Hari, arătând cu degetul un coș mai înalt decât celelalte, din care se înălțau rotocoale de fum către cer spre răsărit, spre marile întinderi necunoscute ale Indiei.

Munu se uită în direcția arătată de Hari, dar privirea i se pierdu printre acoperișurile fabricilor care se suprapuneau ca niște coline până în vârful ascuțit al coșurilor conice.

Un cârd de corbi sbură croncănind deasupra aleei dintre colibele acoperite cu paie, în apropierea cărora câteva femei și câțiva bărbați, pe jumătate goi, se rugau, după câte se înțelegea din mișcările pe care le făcuseră mai înainte. Munu se întreba unde se îmbăiaseră acești oameni, deoarece în apropiere nu se zărea niciun puț și nicio pompă. Privi în jurul lui și zări, ceva mai departe, un eleșteu plin de apă verde și murdară. Pe fața apei plutea un nămol vâscos. Corbi numeroși se învârteau în cercuri și veneau să ciugulească baligile vacilor și ale bivolilor, care ședeau culcați în apă sau păsteau lângă mlaștinile infecte din jurul bazinului. Munu fu vrăjit de săriturile comice ale copiilor ce se sbenguiau prin împrejurimi, și își aminti zilele copilăriei sale, când se îmbăia și el în apele puțin adânci ale râului Beas, din satul său.

Fu cuprins de dorința de neînvins de a se desbrăca și de a sări în apă.

— O să facem și noi baie în eleșteu? îl întrebă dânsul pe Hari, aprig, grăbit, fără să țină seamă, în entuziasmul său, de mirosul desgustător al lacului.

— Nu, frate, acum trebue să ne grăbim. O să putem face baie aici în fiecare zi, dacă o să găsim o locuință aproape de pod.

Munu primi acest sfat înțelept, cu atât mai ușor cu cât zări, după ce merse câțiva pași, o grămadă de gunoi (cărămizi, hârtii, sticle sparte) ivindu-se din apa mocirloasă.

„Nu mai avem decât o milă[1])“ spuse Hari, pentru a-i încuraja.

Această milă nu era de fapt decât vreo cinci sute de yarzi din drumul pe care îl străbătuseră pe jumătate. Dar aceste

---

[1]) 1.609 metri.

cinci sute de yarzi păreau de două ori mai lungi pe cărarea plină de făgaşuri, ce se sfârşea în umbra unui zid acoperit cu sticlă pisată, care răsfângea ziua razele soarelui, iar noaptea împiedica hoţii să pătrundă înăuntru.

Câmpul, tăiat în două de şinele unei căi ferate înguste, era plin de şine ruginite, de grămezi de cărbuni arşi şi de felurite deşeuri ale fabricii. Printre aceste resturi şi în mijlocul gropilor noroioase în care picioarele rămâneau afundate, se odihneau câţiva oameni. Unde nu erau mlaştini, putrezea baliga de vacă, răspândind un miros de nesuferit.

Inima lui Munu se strânse ca şi când un instinct tainic ar fi apărat-o împotriva acestei atmosfere înjositoare, ajutându-l să nu i se facă rău.

Deasupra unui gard de fier se putea citi inscripţia „Filatura de bumbac a lui sir George White", scrisă cu litere de o schioapă.

— Opriţi-vă, strigă un pathan[1]) înalt, lovind în pământ cu patul puştii cu două ţevi. Două cartuşiere i se încrucişau peste piept, dela umeri la centură. Sub haina de catifea roşie, brodată cu fir de aur, purta pantaloni bufanţi, şi o tunică lungă. In picioare avea ghete solide. Cele două capete ale turbanului său de mătase albastră se înnodau în jurul culah-ului brodat, ceeace făcea ca obrazul lui să pară de o culoare mai închisă decât cea a hinduşilor din Nord.

Lacşami o luă la fugă, înspăimântată. Dacă ar fi fost grea, ar fi lepădat, atât era de îngrozită.

Munu îşi dete seama că se afla faţă în faţă cu autoritatea — nu a lui sarcar angrezi, căci bărbatul acesta nu purta uniformă, ci faţă în faţă cu autoritatea fabricii — deoarece, după câte se putea vedea prin gardul de fier în interiorul curţii, totul părea să fie în ordine, începând dela faţada regulată a clădirii şi până la umbrele regulate pe care le arunca asupra magaziilor.

Hari părea să-l cunoască pe păzitorul acestor fruntarii.

— *Salaam, chan sahib,* vorbi dânsul, ridicând până în slava cerului înalta demnitate a sahibului, prin cuvintele mult mai respectoase decât o cereau linguşirile convenţionale.

— Eu sunt Hari, acel culi ce lucra aici acum patru luni,

---

[1]) Locuitor din Pathan, vechi oraş indian.

și care a plecat să-și aducă familia. Aș vrea să-l văd pe contramaistru, pe sahib Ciimta.

— Aha! spuse Nadir chan, îngăduitor. Se întoarse spre un pars tânăr, însărcinat cu alergăturile, îmbrăcat ca un englez, care ședea lângă ghereta sentinelei:

„Lalcaha, du-te spune-i lui Ciimta sahib că a venit un culi bătrân care cere de lucru".

Băiețelul pe care îl purta Munu în brațe, se trezi. Se trezi deasemenea și fetița din brațele lui Lacșami.

Copiii se târau prin praful șoselei, nepăsători față de cele ce se petreceau în jurul lor.

Munu se așezase pe o piatră kilometrică, cu fața întoarsă înspre movilele de gunoaie, înspre cărbuni, șinele rupte și gropile pline de murdării ce se aflau pe câmpul lăsat în urmă. Scenele ciudate pe care le văzuse, varietatea lor, îi reveniră în minte, deși credea că sunt înfundate în cine știe ce ungher al memoriei. Se simți atât de singur și de îndurerat, încât fu cuprins de dorința de a alerga, ca un scos din minți, până la colinele din Kangra sau până în ulițele înguste din Șam Nagar — ori până în lumea nedeslușită dar familiară din Daulatpur.

Privi însă spre fabrici și înfățișarea lor simplă, deschisă, îl vrăji. Se simți ca acasă.

In fabricile acestea era o viață superioară, tainică. Coșurile i se părură adevărate minuni de arhitectură. Se întrebă cum vor fi arătând mașinile dinlăuntrul clădirii, care sunt puse în mișcare de căldura unor cuptoare, mult mai mari decât cuptoarele pe care le curățase el de cenușă, la Daulatpur. Dacă Prabha ar fi clădit un coș ca acesta, ar fi scăpat de certurile cu soția lui Dai Babadur și nu ar fi fost bătut la Cotvali, din ordinul fiului acestuia. Gândul unui coș înalt, de cărămizi, ridicat în mijlocul unui oraș ca Daulatpur, i se păru însă fără rost.

— Oraș vechi, murmură dânsul cu dispreț. Bombay nu e un oraș vechi și mic ca Daulatpur. Eu un oraș frumos. Așa mi-a spus și acel culi din piața de legume. Fără îndoială, în aceste filaturi se plătesc lefurile mari de care vorbea dânsul.

Se întrebă dacă ar putea să locuiască într'una din casele mari, cu ferestre nenumărate, pe lângă care trecuse mai adineaori.

— Sahib-ul e foarte binevoitor, spuse Hari, pentru a-l liniști pe Munu, după ce așteptară în tăcere vreo douăzeci de minute.

Munu era cu atât mai nerăbdător, cu cât perspectiva unei întâlniri interesante cu acest englez îl umplu de bucurie.

Își aminti de obrazul mic al lui Mr. England pe care îl văzuse la babu-l din Șam Nagar, și revăzu creștetul lucitor al sahib-ului care venise cu sir Todar la Daulatpur.

Lacșami își privea soțul ca și când ar fi vrut să-i spună ceva. Și ei îi bătea inima la gândul că va vedea pe unul din acești oameni cu fața trandafirie, pe care nu-i zărise decât de departe, prin vălul cu care își acoperea fața. Își ascunse însă bucuria și se ținu mai la o parte. Îi îndemnase pe copii să se joace cu pietricelele de pe drum, ca să-i facă să uite de dejunul pe care ar fi putut să-l ceară.

— Nu aruncați cu pietre! strigă Nadir Chan, bătând cu patul puștii în pământ pentru a stăvili râsul sincer și nestăvilit al copiilor.

Ei alergară de îndată să se ascundă în fustele mamei. Hari îi certă, Lacșami îi strânse în brațe, iar Munu zâmbi. In această clipă apăru Jimmie Thomas, fost mecanic într'o filatură din Lancashire și, de vreo cincisprezece ani contramaistru într'una din cele mai mari filaturi ale Indiei. Era un om puternic, cu fața de buldog, roșie, și cu o mustață pomădată. Purta o cămașă slinoasă, o pereche de pantaloni slinoși și un polo slinos atârnat cu o curea de piele de grumazul său cărnos.

— Salaam, huzur Ciimta sahib, spuse Hari, înclinându-se până la pământ și ducându-și mâna la frunte.

— Uite-l pe Hari, spuse Jimmie Thomas! Te-ai întors?

— Da huzur... eu m'am ... spuse Hari, îndreptându-și mâinile, mi-am adus femeia și copiii cu mine, ca să lucreze. Am adus și pe un tânăr din Nord.

— Dece nu ți-ai adus tot satul, câine ce ești? spuse Jimmie Thomas, care deprinsese, înafară de accentul hindus, și înjurăturile din India.

— Pot să le scriu oamenilor de acolo, dacă aveți nevoie de lucrători, răspunse naiv Hari, neînțelegând batjocura contramaistrului.

— Bivol tâmpit, spuse Jimmie Thomas mâniat, nu avem nevoie de lucrători. Poate să fie ceva pentru băiatul acesta, continuă el, măsurându-l pe Munu, cu privirea, dar sunt foarte puține locuri.

— Totuși, huzur, se scuză Hari apropiindu-se și împreunându-și mâinile cu o umilință scârboasă, tu ești apărătorul celor sărmani, ești tatăl și mama mea! Poți să ne dai de lucru dacă vrei.

— Aha, aha! treizeci de rupii pe lună pentru voi toți, spuse Jimmie Thomas, ridicându-și brațele în aer și lăsând să se vadă tigrii, șerpii și femeile goale pe care le avea tatuate pe brațe. Zece pentru tine, zece pentru băiat, cinci pentru soția ta și câte doi rupi și jumătate pentru fiecare dintre copii.

— Huzur, spuse Hari! plecându-se spre pantofii lustruiți ai contramaistrului până când atinse pielea de vițel cu fruntea, fii bun! Gândește-te că trebue să închiriem o cameră și că mâncarea e scumpă.

— Ce-ai făcut pentru mine ca să trebue să-mi amintesc de asta? Obrazul contramaistrului deveni roșu ca focul. Începu să-și răsucească mustața, spre a-și ascunde încurcătura. Ce mi-ai adus din sat? Ce cadou ai pentru soția mea? Nu ne-ai oferit niciodată măcar un coș cu fructe de Crăciun! Dacă te mulțumește leafa, primește-o, dacă nu, șterge-o!

Se făcu că se îndepărtează.

— Oh! Huzur, se văicări Hari, alergând după sahib, te vom mulțumi, dar fi bun cu noi. Inainte, când lucram aici, aveam cincisprezece rupii pe lună.

— Tâmpitule, crezi, așa dar, că poți să pleci când îți trăsnește, să te întorci când poftești, și să capeți aceeași leafă? spuse cu brutalitate contramaistrul. Bura sahib mi-a poruncit să nu mai primesc la lucru pe culii care au plecat. Nu vrea să aibă oameni bătrâni și obosiți. Iți fac un hatâr, miorlăitule!

— Oh! huzur, stărui bătrânul, împreunându-și mâinile, te rog, fie-ți milă de acești copii.

— Da, vă place să vă culcați împreună, tâmpiților, să vă înmulțiți ca șoarecii, iar eu trebue să fiu bun cu toți negrii care își fac nevoile pe jos.

— Huzur sahib, interveni Munu, am auzit spunându-se la Dualatpur că cel mai mic salariu într'o filatură este de trezeci de rupii.

— Minți, câine, urlă Jimmie Thomas, și ar fi ținut-o tot așa mai departe dacă Lalcaha nu l-ar fi întrerupt, dându-i un registru la semnat.

— Să încercăm în altă parte, șopti Munu, lovindu-l cu cotul pe Hari.

Hari nu avea multă nădejde în celelalte filaturi și stătea resemnat.

— Aha! vorbește: primești sau nu? spuse Jimmie Thomas, cu un glas ce trebuia să încheie discuția, răsucindu-și încă odată mustața. Nu vei găsi de lucru niciunde. Sute de culii stau degeaba în Bombay. Vreau să te iau pentrucă ai experiență și pentrucă băiatul pare vânjos.

— Oh! Huzur, spuse Hari, vrem să lucrăm pentru tine, dar fii bun cu noi, după cum vezi, suntem numeroși. Orezul e așa de scump!

— Aha! aha! fiecare din voi va avea cincisprezece rupii pe lună, spuse contramaistrul, dând din mâini într'un chip înspăimântător. Mi-e milă de astădată de voi. Dar să știi că nu ai făcut nimic pentru a-mi părea mai plăcut, decând lucrezi aici. Sunt bun cu voi, după cum vezi. Zâmbi trecând la lucrurile practice:

— Presupun că nu aveți bani. Ei bine, să avansez zece rupii, cu o dobândă de patru anna pentru fiecare rupie. Suma asta o să o adaug la comisionul lunar pe care o să mi-l dați. Ați înțeles? Mă duc să aduc banii. Și se îndepărtă.

— Eu vă împrumut cu o dobândă mai mică, spuse Nadir Chan, câte doi anna pentru fiecare rupie.

— Am căzut la înțelegere cu sahib-ul, răspunse Hari, plin de teama de a nu-l nemulțumi pe Nadir Chan.

Munu se folosi de lipsa sahibului și de împrejurarea că Nadir Chan intră pentru o clipă în ghereta sentinelei, și-i făcu din nou semn lui Hari, spunându-i, pe șoptite, că e o adevărată tâmpenie să plătească un comision contramaistrului, înafară de dobânda peste măsură de mare, ce trebuia să i-o dea pentru avansul ce primea.

Hari ridică din umeri.

— N'are a face. In toate părțile e la fel. E o chestiune

de prevedere să plătești un comision contramaistrului. E omul cel mai însemnat din filatură.

„Fără îndoială, se gândi Munu, sahib-ul este poate o persoană însemnată, dar are hainele slinoase". Munu nu știa că bărbatul acesta, atât de puțin îngrijit, era de fapt stăpânul fabricii, datorită numeroaselor funcții pe care le avea. Nu știa că era însărcinat de patron cu angajarea muncitorilor, că era dumnezeul de care atârna siguranța lucrătorilor, că era răspunzător de randamentul acestora, că era șef mecanic, și îngrijea de buna funcționare a mașinilor, că era educatorul tehnic al lucrărilor și că făcea legătura dintre patron și lucrător (căci prin mijlocirea lui patronul făcea cunoscut lucrătorilor toate schimbările pe care le dorea). Nu știa că din toate aceste pricini, contramaistrul lua dela fiecare lucrător din fabrică, ca dar de primire în serviciu, câte o sumă de bani, care creștea cu cât numărul muncitorilor lipsiți de lucru era mai mare față de numărul locurilor vacante, și că făcea, pe lângă toate acestea, și un mic comerț de împrumut cu dobândă și, în fine, că era proprietarul a vreo sută de colibe, acoperite cu paie, pe care le închiria culiilor, cu câștig.

Se reîntoarse cu banii, vorbind în calitate de proprietar:

— Am o colibă, la capătul lui *Sahib's Lane*[1]). Chiria e de cinci rupii pe lună. Ți-o las la trei rupii.

— Huzur, ești bun, ești tatăl și mama mea, spuse Hari, salutându-l din nou.

— Bine, bine, vedeți de veniți mâine dimineața, la întâiul fluierat al sirenei, spuse Jimmie Thomas, mângâindu-și mustața și boțindu-și buzele într'un zâmbet ce-i încrețea obrazul moale, cărnos și umflat.

Mica ceată o luă înapoi, pe drumul pe care venise.

— Iată Sahib's Lane, spuse Hari, când trecură drumul și intrară într'o fundătură plină de mărunțaie de animale putrezite și de cloace murdare. Aceia trebue să fie coliba pe care ne-a închiriat-o sahib-ul. Nu spunea că e la capătul de sus al străzii? Hari arăta pe cea mai apropiată dintre numeroasele colibe, lungi de vreo cinci picioare și late de vreo șase, așezate în linii paralele la poalele fermelor înguste, cenușii, înșirate orizontal la vreo sută de yarzi mai încolo. Bătrânul părea să cu-

[1]) Ulicioara Sahib-ului

noască cea mai neînsemnată bucăţică de pământ, deoarece lucrase aici timp de un an, înainte de a se fi reîntors în satul său ca să se odihnească de oboseala muncii de fiecare zi şi să-şi aducă familia.

Se apropie de hangarul aşezat la capătul uliţei, ridică pânza de sac ce atârna în faţa uşii scunde, se aplecă şi îi conduse pe ceilalţi într'o odaie cu înfăţişare de pivniţă.

Acoperişul, făcut din straturi neregulate de paie, atârna primejdios peste bârnele putrede ce îl sprijineau şi care erau aşa de joase, încât nici Munu nici Lacşami nu puteau sta în picioare. Hari nu se lovea cu capul de tavan, fiind adus de spate. Podeauna de humă era aşezată mai jos decât cărarea acoperită cu iarbă din jurul colibei.

Coliba nu avea nicio fereastră şi niciun coş prin care să intre aerul sau să iasă fumul. In schimb, avea drept uşă o pânză de sac solidă, pe când cele mai multe dintre colibele vecine nu aveau decât nişte saci sdrenţuiţi de iută, tulpini de trestie rupte, cârpe vechi sau alte lucruri asemănătoare, pentru a le feri de lumea din afară.

— Să ne aşezăm bulendrele şi să ne odihnim, spuse Hari, privind lucrurile ca un filosof. Lacşami, dă-ne mâncarea ce a mai rămas de pe drum.

Visurile lui Munu erau sfărâmate. Privi cu tristeţe acest mormânt în care trebuia să stea frânt dela mijloc şi respiră aerul umed, puturos, ce năvălea din toate părţile.

Nădăjduise să locuiască într'una din fermele impunătoare şi să poată îmbrăţişa cu privirea lumea înconjurătoare, dela etajele de sus ale acestei înălţimi supreme.

Se simţi deodată slab şi cu capul greu, în atmosfera înnăbuşitoare ce-l înconjura. Zâmbi şi se aşeză pe jos ca să nu leşine.

Lacşami, care tocmai împărţise pâinea rece, scoasă din cufăraş, alergă la dânsul.

După ce îi trecu răul pricinuit de oboseala lungii sale călătorii cu trenul, de noaptea petrecută sub cerul liber şi de emoţia pe care o simţise în noul său mediu, Munu îl însoţi pe Hari la bazarul din Mill Land [1], pentru a face câteva cumpărături.

Acest bazar, situat la vreo jumătate de milă de drumul mare ce trece pe lângă filatura lui sir George White şi pe lângă

[1]) „Pământul morii".

manufacturile Gianasetgi Covazi, nu era bazar decât cu numele, căci cuprindea doar câteva magherniţe şi prăvălii pline cu ţoale de toate culorile, cu imitaţii de perle, cu jucării de fier, cu pantofi de bumbac, cu brice, cuţite, parfumuri şi toate produsele strălucitoare prin care Europa cucerise inima Asiei. Totuşi existau şi câteva prăvălii clasice: una de băuturi, ţinută de un pars [1]), alta cu frunze de betel şi ţigări, ocupată mai ales de o oglindă mare, alta, cu mâncări, ţinută de un mahometan unsuros, o alta de croitorie, în care cosea un bărbat la o maşină de cusut Singer. Mai era, în fine, o băcănie, ţinută de un patron sikh, slăbuţ şi cu barba încărunţită. Avea un turban curat, un guler alb, pantaloni strâmţi de pânză şi pantofi de piele şi învârtea în mână o balanţă în care cântărea linte, orez, făină, zahăr, aşezate în coşuri sprijinite pe un talger de lemn, în timp ce pe celălalt talger punea greutăţi de fier.

— *Salaam Sarvarji,* spuse Hari, cu ochii plini de umilinţă.

Munu se simţi deodată străin, şi se aşeză la distanţă de câţiva paşi, pe o grămadă de cărămizi, privind spre ceata de culii cu bluzele strânse pe corp, cu şorţuri şi turbane, care stăteau, ceva mai departe, în semicerc, în faţa unei prăvălii unde un bărbat cu turban alb, cu un veston alb şi cu o centură de piele, desfăşura un cerşaf.

— *Eca, eca, dua, dua,* cânta sikh-ul, cântărind orez, fără să ţină în niciun fel seama de onoarea ce i se făcea.

— Când te-ai întors Hari? întrebă un culi, care veni să se sprijine de stâlpii prăvăliei, cu câte o găină sub fiecare braţ.

— Ieri, spuse Hari, împreunându-şi mâinile, pentru a saluta un vechi tovarăş.

— Şi ce fac soţia şi copiii tăi?

— Sunt bine. Au venit şi ei cu mine.

— *Eca, eca, eca,* nu vorbiţi aşa tare, strigă sikh-ul, sunteţi la mine în prăvălie sau într'un loc unde puteţi trăncăni? Şi apoi plecaţi de aici, duceţi-vă, lăsaţi-mi puţin aer şi puţină lumină. Aţi cuprins tot locul cu ciolanele voastre mari, ce-şi aruncă umbra blestemată peste toate mărfurile mele.

Culii tăcură din gură şi zâmbiră, umiliţi ca nişte oi. Se uitară unul la altul, îşi lăsară capetele în jos şi rămaseră nemişcaţi în înserarea ce cădea repede.

---

[1]) Cel care face parte din secta religioasă a lui Zaratustra.

... *Eca, dua, tria, eca, dua, tria,* cântă sikh-ul în liniștea ce urmă, pentru a-și aminti câte legume cântărise.

— Ce mai dorește Ciimta sahib? întrebă negustorul golind a șaptea măsură din cele șapte mărfuri pe care le cântărise până atunci, într'un colț al cerșafului pe care trimisul contramaistrului îl lega cu o sfoară de iută.

— *Do double roti,* spuse hamalul, douăsprezece ouă și doi pui de găină.

— Iată *double roti,* spuse sikh-ul, întinzându-i două bucăți de pâine albă, din cele pe care le mănâncă sahibii. Mai ține, unu, două, trei, iată douăsprezece ouă, cât despre puii de găină...

Și ațintindu-și privirea asupra acelui culi ce ținea păsările în mână...

— Măi, fiu de bufniță, cât ceri pe astea două?

Șambu se apropie, poticnindu-se de grăbit ce era.

— Pipăe-le, sardargi, pipăe-le, strigă dânsul întinzându-i când una, când cealaltă din cele două păsări, ce cotcodăceau sub brațul său, dând din aripi.

— Hm, spuse sardar-ul, pipăind puiul de găină, și boțindu-și buzele, într'un surâs batjocoritor, făcând în acelaș timp cu ochiul hamalului, ăsta e un cocoș bătrân, iar celălalt e ușor ca o pană. Niciun pic de carne, numai oase. Cât ceri?

— Sarcar sahib, tu ești stăpânul, tu ești tatăl și mama mea, spuse culi-ul. Dă-mi te rog un preț bun. Sunt cocoși tineri, grași, hrăniți cu coajă de pâine, în timp ce noi posteam.

— Ține-i, prinde-i, Bardh Din, spuse sikh-ul, întinzând păsările băiatului trimis de contramaistru. Ii făcu cu ochiul ca să priceapă că nu trebue să vorbească nimic despre preț în fața omului dela care le cumpăra. Le voi trece în contul sahib-ului. Iată și un mic dar pentru mensahib, adăugă dânsul, dându-i un pumn de bomboane englezești, colorate. Vino într'una din zilele viitoare, după masă, să facem socoteala.

Hamalul luă pasările sub brațul stâng, băgă bomboanele în buzunar și o porni cu pasul semeț, foarte caracteristic pentru servitorii albilor.

— Ohe, șambu! vrei bani sau vrei orez în schimbul puilor tăi? întrebă sikh-ul.

— Pe jumătate bani și pe jumătate orez, spuse sfios șambu.

— Aha, iată patru anna în bani, și am să-ți cântăresc acum și un seer de orez, spuse sardar-ul, punând mâna pe balanță.

— Sarvari, spuse şambu, împreunându-şi mâinile şi îngenunchind rugător, numai unul din cocoşi face o rupie. Femeia mea i-a hrănit atât de bine, încât am fi putut mânca opt zile din ei, nici nu voiam să-i vând, dar nu avem bani. Sarvagi, fii drept şi plăteşte-ne cinstit.

— Crezi că nu te plătesc cinstit, porcule? urlă sarcar-ul, cu obrazul roşu de furie. Sahib-ul n'o să-mi plătească cocoşii. E un dar pe care i-l dau ca să mă lase să-mi fac negustoria. Nu câştig nimic din afacerea asta.

— Tu şi sahib-ul, sunteţi amândoi stăpânii mei, spuse şambu, sunteţi bogaţi şi vă dă mâna să faceţi daruri. Aş vrea şi eu să-ţi dăruesc o pasăre peste câtva timp. Dar cocoşii aceştia, sarvagi, sunt tot ce am eu pe lume. Sunt înglodat în datorii. Tot ce aveam, toată leafa mea a fost confiscată pentru hainele pe care le-am stricat şi pentru datorii. Femeia şi copilul meu n'au nimic de mâncare. Un seer de orez nu va ţine decât o zi, şi ce pot să cumpăr în Bombay cu patru anna? Fii bun, te rog, şi dă-mi un preţ cinstit.

— Iar spui că nu te plătesc cinstit? urlă sikh-ul înfuriindu-se; că sunt necinstit! Mă învinueşti de necinste! Pe mine care îl venerez pe Guru Gromth! Imi strici renumele! Iată încă doi anna şi orezul. Şterge-o şi să nu te mai întorci să faci găligie. Am alţi muşterii de servit.

— Sir, spuse şambu, silindu-se să i se vadă pe obrajii scofâlciţi şi în ochii spălăciţi, toată blândeţea şi umilinţa de care era în stare. Fii bun, ai milă de mine şi de ai mei. Dă-mi un preţ cinstit pentru cocoşii mei.

— Piei din ochii mei, câine plângăreţ! urlă Chalsa, scos din minţi. Se ridică deodată şi îl lovi pe şambu cu o lingură mare de lemn. Cară-te, sclifositule.

Şambu se dete înapoi, dar primi totuşi lovitura peste gură. Incepu să plângă ca un copil, cu sughiţuri ridicole, isterice.

Munu nu se clinti din locul unde şedea. Privea în jurul lui, dus pe gânduri, ca şi când cearta nu l-ar fi privit în niciun fel. Il trecură fiorii când şambu primi lovitura, dar deveni dur şi fără milă când omul se dădu înapoi.

Hari şi ceilalţi îl ajutară pe Şambu să se ridice.

— Hai, vino, fii bărbat! spuneau culii, spre a-şi ascunde simpatia faţă de tovarăşul lor, căci depindeau de toanele sardar-lui şi nu îndrăzneau să i se împotrivească.

— Iată încă un anna și orezul ce i se cuvine porcului ăsta, spuse sikh-ul, luați-l din fața mea, pentru numele lui Guru.

Ceilalți culii îl ajutară pe Șambu să se ridice. Acesta își șterse sângele ce i se prelingea din gură pe bărbie, apucă banii și cornetul cu orez, și gemu, împreunându-și mâinile înspre sardar:

— Iartă-mă, sardagi, iartă-mă! apoi se făcu nevăzut în întuneric.

— Voi ce vreți? întrebă sardarul pe ceilalți culii.

— Nimic, sardagi, răspunse unul dintre ei, așteptăm doar să ne spui dacă ai pachete de cărat.

— Nu, astăzi nu am nimic de transportat, răspunse sardar-ul înțepat. Se întoarse apoi înspre Munu:

— Și tu, tu ce vrei?

— Mă însoțește pe mine, spuse Hari, e un nou lucrător al filaturii, poate îți amintești de supusul tău Hari? Am fost culi aici, anul trecut.

— Dobânda e mai mare decât anul trecut, Hari.

— N'am venit să mă împrumut, sardagi, dar ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai da pe veresie două rupii de orez și o rupie de măzăriche. Celelalte cumpărături o să le plătesc cu bani pești.

— Dobânda pentru cumpărăturile pe credit este de un anna pentru fiecare rupie.

— Cum vrei stăpâne, nu mă împotrivesc.

— Desfășoară-ți atunci pânza și spune ce lucruri dorești.

— Cât costă făina, sardagi?

— Un seer de făină costă o rupie, un seer de orez opt anna, ulei de cea mai bună calitate pentru gătit o rupie seer-ul, un seer de măzăriche opt anna, seer-ul de zahăr englezesc opt anna... sikh-ul înșira prețurile, grăbit, cu o voce uscată, certăreață. Hai, grăbește-te, am altă treabă.

Hari ceru zece seer-i de făină, cinci seer-i de orez, cinci seer-i de măzăriche, un seer de untdelemn de gătit, un seer de zahăr indigen.

Nu socoti câți bani avea de plătit la sfârșitul lunii, pentrucă nici nu știa să socotească.

Munu nu dădea nicio însemnătate banilor cheltuiți căci era cuprins de un fel de beție de nespus la gândul că e plătit cu cincisprezece rupii pe lună.

Şuieratul ascuţit al filaturii străbătu văzduhul uşor şi rece al zorilor.

Lacşami era sculată. Pe jumătate îmbrăcată, pregătea orezul rece şi măzărichea pentru mica sa familie. Aplecată pe tigăiţa nouă de pământ, răzuia boabele de orez ce se lipiseră de fund. Broboane mici de sudoare îi curgeau pe frunte, totuşi nu părea deloc iritată. Obrazul ei era ca al unei fete tinere şi cu toate că avea doi copii, păstra o prospeţime tinerească, mulţumită vieţii în aer liber pe care o dusese. Fie din pricină că nu cunoaştea suferinţa, fie că moştenise o sănătate de fier dela părinţi, în ochii ei căprui şi sfioşi lucea o lumină jucăuşă, ce se potrivea de minune cu culoarea oacheşă a obrajilor, înfrumuseţaţi de inelul de aur ce lucea în întuneric, atârnat de nasul ei mic.

Un surâs naiv, lipsit de orice teamă, îi flutura pe buzele întredeschise şi câteodată o gropiţă i se ivea pe bărbie.

Auzind şuieratul strident al filaturii, tresări ca o ciută la mugetul tigrului în junglă. Simţi fiorul de ghiaţă al unei primejdii îndepărtate: râse de turburarea ce-i încreţea, pe furiş, pielea, şi se sculă pentru a scăpa de teamă trecând-o soţului ei, ca un copil care în clipele de teamă se apropie de părinţi. Apucă degetul cel mare dela piciorul drept al lui Hari, şi îl scutură cât se poate de politicos.

— *Hum, bon, bo!* sbieră Hari, tresărind şi deschizând deodată ochii.

— Trebue să mergem la lucru, spuse cu blândeţe Lacşami, chiar acum s'a auzit şuieratul fabricii. Incepu să-i trezească pe copii, ştergându-le ochii lipiţi cu marginea înmuiată în apă a sari-ului ei de bumbac.

— Trezeşte-te frate, strigă Hari, scuturându-l pe Munu de umăr.

Băiatul deschise ochii încet, căscă, întoarse capul, întinse braţele, se răsuci, se întinse şi se sculă, privind obrazul fără văl al lui Lacşami. Mai văzuse el câteodată, dimineaţa, pe malurile râului Beas, fete tinere de aceeaşi vârstă, cu aceeaşi statură, şi cu aceeaşi înfăţişare. Se simţi întărit de senzaţia plăcută pe care ţi-o dă prezenţa unor fiinţe frumoase.

— Aveţi puţină apă, ca să mă spăl pe faţă? întrebă Munu cu modestie, fără să i se adreseze direct lui Lacşami. Ea îl privi, apoi îşi întoarse ochii cu un surâs larg, turnă apă din cană în-

tr'o oală mică de aramă şi o aşează în colţul cel mai îndepărtat al colibei, unde se afla o lespede înclinată dela care pornea un şanţ până la gaura de scurgere a apei.

— Nu o să avem timp să mâncăm, dacă vrem să ne spălăm la pod, înainte de a merge la lucru, spuse Hari, văzând că soţia lui pregăteşte mâncarea. Începând de mâine trebue să ne sculăm înainte de a se auzi întâiul şuierat.

Impotriva poruncilor soţului ei, Lacşami încerca să-i îndemne pe copii să mănânce. Dar aceştia erau supărăcioşi, pentrucă nu-şi făcuseră somnul şi nu voiau să mănânce.

— Haideţi, haideţi, spuse Hari, gata de plecare, după ce aruncă la o parte cearşaful cu care fusese învelit în timpul somnului. Ieşi cel dintâi din colibă.

Munu îl urmă, ştergându-şi faţa cu tunica. Se simţi împrospătat cu toate că nu se spălase pe dinţi de câteva zile.

Lacşami mai întârzie până îşi aranjă copiii, până îi termină de îmbrăcat şi mai puse câteva lucruri la locul lor. Nu ieşi din colibă decât atunci când Hari îi porunci aspru:

— Vino odată, căţea! o să întârziem. Toată lumea a pornit-o la drum.

Lacşami ieşi trăgându-şi copiii de mână. Ajunşi la mlaştină, se răspândiră pentru a împlini legile naturii, împreună cu ceilaţi bărbaţi şi femei, care îşi făceau nevoile la câţiva paşi unii de alţii.

Al doilea şuierat al sirenei, ascuţit şi puternic, îi făcu să se grăbească. Îşi terminară toaleta, stropindu-se cu apă rece, luată în pumni din apa noroiasă a mlaştinei.

Al treilea şi ultimul şuierat al fabricii îi prinse la oarecare depărtare de filatură, în timp ce mergeau cu paşi nesiguri pe câmpul plin de rouă, împreună cu ceilalţi culi, alunecând pe cărarea noroioasă, nepietruită. Din când în când, câte un lucrător care călcase în vreo groapă plină de apă murdară trăgea o înjurătură grosolană. Un culi pios murmura în chip de salut: „Ram, ram", iar unul dintre băieţi lovea cu cotul un tovarăş neîndemânatic. Mica ceată înainta încet, foarte încet.

Munu observă că ceasul filaturii arăta orele 6 fix.

Il urmă pe Hari şi intră, trecând pe lângă Nadir Char, într'o curte neorânduită, plină de murdării şi de baloturi de bumbac comprimat, aşezate în dosul unor camioane.

Filatura era alcătuită dintr'un grup de clădiri înghesuite

pe o întindere în care deabia ar fi putut încăpea jumătate din ele.

Lucrătorii nu păreau să ia în seamă ciudăţenia acestor locuri, înafară poate de soţia lui Hari şi copiii care se opriră cu degetul în gură.

Ceilalţi culii continuară să treacă prin faţa clădirilor, ca şi când ar fi fost obişnuiţi să trăiască, să mănânce, să doarmă acolo, fie pentrucă le era cunoscută înfăţişarea locurilor, fie pentrucă le comparaseră cu hangarele în care locuiau ei şi preferau, fără îndoială, luxul relativ al acestor clădiri princiare.

Lui Munu îi plăcea mai cu seamă înfăţişarea unui bungalow, despre care află mai târziu că era casa lui Ciimta sahib. Singură, aşezată pe un teren în apropierea biroului directorului, spre stânga, clădirea aceasta era împodobită din belşug cu crizanteme, nalbă şi caputine. La uşa hangarului prin care intrai în fabrică stătea Jimmie Thomas. Pe măsură ce grupurile de lucrători îl vedeau netezindu-şi mustaţa, ridicau mâinile, îl salutau şi o luau la fugă înspre uzină, ca nişte pui de găină speriaţi. Dar cum intrarea nu era destul de largă pentru a permite lucrătorilor să se îmbulzească, sahib-ul avu prilejul să facă întâia demonstraţie, dintr'o serie întreagă de demonstraţii prin care voia să arate „negrilor" cât de minunate sunt metodele filaturii.

— Câinilor! Acuma fugiţi? Dacă aţi fi venit mai devreme nu ar mai fi trebuit să alergaţi pentru a câştiga timpul pierdut! Luaţi-o unul după altul, în monom, strigă sahib-ul în graiul lui anglo-hindus.

— Saalam, sahib, spuse Hari, care, pentru a se apropia de dânsul, aşteptă liniştit să intre toţi ceilalţi culii în hangar.

— Voi, culiii ăştia noi, veniţi încoace, spuse Jimmie Thomas, ştergându-şi fruntea cu batista murdară. Veniţi să vă duc la locul unde o să lucraţi.

— Bine, huzur, spuse Hari, urmându-l de îndată.

Hangarul de reparaţii era la parter la vreo zece paşi de uşiţa prin care se intra în filatură.

Ciimta sahib se opri în pragul ce nu putea fi trecut decât plecând capul.

— Femei, copii intraţi pe aici. Întrebaţi-o pe matroană, să vă spună ce aveţi de făcut, spuse el în hindusă, limbă pe care o vorbea cu uşurinţă, dar puţin cam stâlcit. Matroană! Lacşami

nu putea înțelege ce a spus. Rămase o clipă pe loc, mută cu broboada strânsă pe cap, acoperindu-i cu dăsăvârșire fața.

— Cialo! Cialo, repede, repede! strigă Jimmie Thomas, roșu de furie sau din pricina căldurii din galerie, lovind cu piciorul în pământ.

Speriat de moarte, Hari fugi tremurând spre nevasta lui, și o împinse ca să intre mai repede în hambar, așa că femeia deabia își mai putea trage copiii de mână.

— Apropie-te, femeie, apropie-te. Nu e niciun șarpe care să te muște pe aici! spuse matroana, ieșindu-i în întâmpinare.

Munu, văzând felul în care se poartă Ciimta sahib, înțelese că acum îi venea rândul său și al lui Hari. Se strecură deci cu grijă de-a-lungul galeriei, pe niște scări circulare, strâmte, hotărît să nu facă nicio greșeală. Bineînțeles, greși tocmai din pricina prea marii precauții. Umbla cu pași prea mici.

— Gialdi cialo! strigă contramaistrul dela etaj unde ajunsese repede și cu ușurință în ciuda trupului său greoi. Sunt oare sluga voastră de trebue să vă aștept toată ziua?

Munu se grăbi, temându-se să nu cadă de pe scări și să-și frângă oasele sau să-și spargă capul, lovindu-se de grilajul de fier al scărilor. Era îngrozit. Ajunse deasupra peretului întunecat dela stânga sa și nu știa încotro să o apuce. Se găsea deasupra unor camere ce semănau cu niște cutii, în care se părea că nu se poate intra decât prin poarta hangarului, unde fusese Ciimta sahib. Nu îl zărea pe Hari care intrase dela început, cunoscând, fără îndoială, locurile.

— Cialo, porcule, strigă sahib-ul, întrecând vuietul uzinei. Îl apucă pe Munu de guler și îl așeză pe un scăunel de lemn liber între Hari și un bărbat bondoc de vreo treizeci de ani, cu un obraz minunat, rotund, și cu urechile rupte, ca cele ale unui luptător.

— Acești culii îți vor arăta ce trebue să faci, continuă Ciimta sahib, apoi plecă, spre bucuria lui Munu căruia i se luă o piatră de pe inimă.

Munu privi în jurul lui. Fețele negre, fără nicio expresie, ale culii-lor, păreau de nepătruns. Își ridică privirile înspre formele orizontale, circulare, cilindrice, octogonale, diagonale, ale diferitelor părți ale mașinii. Primul contact cu mașina era fascinant. Fu asurzit apoi de mișcările brusce a sute de butoane și țevi. Zărind însă sub el stâlpii de lemn, răspândiți din centrul

acestei monstruoase alcătuiri până la plăcile de fier ale tavanului scund, nu-i mai fu așa frică. E tot atât de adevărat că ceva mai târziu acești stâlpi îi dădură impresia că e închis într'o colivie.

Privi în jurul lui, silindu-se să învingă această senzație. Zidurile groase, acoperite cu un strat de funingine și cu fire de bumbac păreau că îi trimit privirile înapoi. Intâlni în fine fâșiile de lumină ce se furișau prin două mici ventilatoare, așezate sus de tot, în pereții laterali.

Aerul era înnăbușitor. Un miros ciudat de bumbac și de ulei îi îngreuna respirația. Sudoarea îi curgea pe obraz și cămașa i se lipise de spate. Se simțea îngrozitor de singur. Zgomotul îl înnebunea.

— Așează-te acolo, băiatule, și mișcă cureaua asta cu mâna dreaptă, așa cum fac și eu, spuse Hari. Dacă se rupe firul, înnoadă-l repede.

Treaba asta i se păru ușoară lui Munu. Se apucă de îndată de lucru. La început mâna i se mișcă încet ca și când i-ar fi fost teamă.

— Puțin mai repede, frate, spuse Hari.

Acum Munu învârtea cureaua puțin prea repede. Firul se rupse și nu știu cum să-l înnoade.

Bărbatul ce ședea la dreapta lui îi vorbi.

— Uite cum trebue să faci. Rupse firul și începu să-l înnoade.

Munu îi imită mișcările și reuși. Era mândru că învață meseria. Putea acum să învârtească cureaua cu iuțeală potrivită. Era o muncă simplă și ușoară. Mașina părea că face singură toată treaba. Munu trebuia numai să pună în mișcare cureaua, iar mașina trăgea firul și îl țesea după un model aflat ceva mai departe. Munca aceasta era deosebită de ceeace făcuse până acum Munu. Era un lucru destul de delicat, nu trebuia să slăbești firul din ochi. Toată băgarea de seamă trebuia pusă în joc, dar noutatea muncii îl interesa. In curând, simți că mâna venea în ajutorul mașinii, tocmai la timpul potrivit, și că poate să înnoade cu ușurință firele rupte. Totuși, atmosfera, această atmosferă grea, sgomotul asurzitor al mașinilor, zig-zig, zig-zag-ul pistoanelor, mișcarea furioasă a curelei late de transmisie de pe roți, scrâșnetul lanțurilor, și mai ales căldura pricinuită de toate astea, mirosul greu, gras, de ulei amestecat cu fire de

bumbac proaspăt — un miros nu prea deosebit, dar de care te cuprindea greaţa ca şi când ai fi avut fierea în gură — din toate acestea părea că se ridică o umbră neagră, nevăzută dar puternică, ce te strânge de gât.

Munu îşi aminti că mai avusese aceeaşi senzaţie în hangarele întunecoase ale tăbăcarilor din satul său, şi în cavernele negre unde se făcea ulei şi unde bivolul înhămat la oişte, având ochii acoperiţi de ochelari de piele, se învârtea fără istov.

Locul acesta nu se deosebea prea mult, nici de moara din Daulatpur, unde cărase cereale pentru plictisitoarele femei bătrâne cărora le plăcea grâul proaspăt.

Se apropia amiaza şi deosebirea dintre iadul acesta şi cele văzute până acum, începu să se şteargă. Dogoarea soarelui de Iunie nu pătrundea numai prin ventilatorul din peretele dinspre răsărit, ce lăsa să treacă un mănunchi pătrat de raze în care juca deasupra maşinii praful bumbacului asemenea culorilor dintr'un caleidoscop, ci şi prin plăcile de oţel ale acoperişului.

Către amiază, Munu simţi cum i se coboară sudoarea de pe creştetul capului pe obraz şi cum se răspândeşte de pe umeri pe tot trupul. Era atât de cufundat în treaba pe care o făcea, încât nu se putea şterge şi încercă să se obişnuiască cu ea socotind-o ca pe o otravă, de care e bine să te scapi prin transpiraţie. Era totuşi un simţimânt foarte neplăcut, şi Munu privi în jurul lui pentru a vedea ce fac ceilalţi culii ca să poată îndura această căldură lipicioasă. Cei mulţi dintre ei îşi scoseseră tunica şi trupurile lor goale erau înnecate în sudoare. Munu ar fi vrut să-şi scoată şi el cămaşa, dar nu ştia cum s'o facă, deoarece avea amândouă mâinile ocupate.

Se auzi un fluierat şi curelele ţinute de culii se opriră, cu toate că roţile din părţile principale ale maşinilor se învârteau mai departe, scârţâind.

Toţi culiii se sculară. Munu se apropie de poartă pentru a respira şi începu să-şi scoată cămaşa, ridicând braţele şi încercând s'o tragă peste cap. Pânza murdară şi uzată se opri însă la gât, căci uitase să descheie nasturii din faţă. Munu începu să se sbată pentru a se descurca. Tunica alunecă pe braţul stâng şi îi descoperi ochii, dar se mai împiedica încă de braţul drept.

Un curent puternic de aer cald, pornit dela roata curelei de transmisie, prinse marginea pânzei și o sfâșie în mii de bucăți, căci roata se învârtea cu douăzeci de mile pe oră. Munu, desnădăjduit, vru să alerge după ea, dar culi-ul cel cu urechile rupte îi tăie drumul hotărît, ocărându-l:

— Ești nebun, băiatule! o să mori dacă faci așa ceva!

Hari, speriat, veni repede și îl scoase pe Munu afară din cameră. In timp ce ieșeau, lui Munu i se păru că mașina cu o sută de brațe înarmate, râdea pe înfundate de festa pe care i-o jucase, furându-i cămașa.

După ce ajunse în curte, îi mai trecu supărarea. Cei mai mulți culii erau pe jumătate goi. Pe fețele lor se deosebeau oasele fălcilor, brazdele adânci ale sbârciturilor, gropile din obraji. Părul, începând dela gât până la șuvița rituală, sprâncenele, genele și pleoapele le erau pline de scamă de bumbac.

— Acum e tiffin [1]), spuse Hari, părând cu desăvârșire caraghios când pronunță cuvintele englezești care denumeau masa de prânz, de când venise Jimmie Thomas la filatură și adoptase numele anglo-indian pentru prânzul său; era de fapt o clipă de răgaz în timpul căreia culiii mâncau, răsuflau și se odihneau.

Nu exista, pentru culiii care lucrau în fabrică, decât un singur loc unde se puteau spăla: o pompă așezată pe terenul din fund, printre butoaie de ulei și baloturi de bumbac, în jurul căreia se înghesuiau vreo sută de oameni ca să bea apă.

Pentru masa de prânz nu era nimic organizat: nici cantină, nici bucătărie, nici măcar o plăcintărie. Doar în fața fabricii, afară, era un bărbat cu două coșuri, unul plin cu gram [2]) prăjit și altul cu zaharicale ieftine. Dar femeile prevăzătoare ale culiilor aduseseră de mâncare pentru soții și copiii lor și cea mai mare parte dintre lucrători se așezaseră la umbra rară a palmierilor, frământând în mâini cocoloașele mari de orez pe care le înghițeau fără nicio ceremonie, ceeace Munu nu pomenise niciodată în Nord.

— Unde o fi soția mea, se întrebă Hari, privind la ceilalți culii care mâncau cu poftă. Alergă în hangar să o caute.

Munu, întristat, se așeză la umbra sgârcită a unui tufiș, rumegându-și dezamăgirea și așteptându-l nerăbdător pe Hari.

---

[1]) Gustare.

[2]) Aliment preparat din năut.

Dar la sunetul fluierului, după ce intrară și cei din urmă culii, copilul se întoarse la lucru, trecând mai întâi pe lângă pompa ce scârțâia în bătaia necruțătoare a soarelui.

De cum intră, tâmplele începură să-i svâcnească din pricina căldurii necruțătoare a după amiezii, ca și când ar fi fost lovite de o descărcare electrică. Urechile, ochii săi, păreau niște puncte din care porneau curenți de foc. Capul congestionat și-l simțea gol și greu. Picioarele îl dureau îngrozitor, foamea îi lua puterile și era cuprins de o spaimă superstițioasă.

Ciimta sahib trimisese un alt culii în locul ocupat mai înainte de Hari.

Munu nu știa ce se întâmplase. Punea cureaua în mișcare, mecanic, cu inima strânsă de teamă.

In fine, Hari apăru, gâfâind și spuse că băiețelul său își jupuise pielea pe braț, atingând, din nebăgare de seamă, cureaua unei mașini din hangarul filaturii. Munu rămase nepăsător și dur. Privea fața desnădăjduită a lui Hari, fără să scoată niciun cuvânt, ca și când inima i-ar fi fost de piatră.

— Nu l-ai dus la doctor? întrebă lucrătorul cu urechile rupte.

— Nu, frate, nu l-am dus încă, răspunse Hari tremurând, nu există *doftor* în filatură, dar Ciimta sahib mi-a dat voie să-l duc la spital. Acum însă îmi voi pierde pâinea. Sahib-ul e foarte supărat că am întârziat, chiar în ziua sosirii mele aici. Se îndepărtă, frânt, epuizat, simțindu-se desnădăjduit de singur și nenorocit că nu putea fi la înălțimea multiplelor lui răspunderi. Se întoarse apoi, ca și când ar fi uitat ceva, și îi spuse lui Munu:

— Frate, când o să ieși, condu pe mama fiului meu acasă. Dânsa nu va nimeri drumul singură.

După ce plecă Hari, Munu simți un val de simpatie pentru el.

Se gândi că ar trebui să ducă el copilul în spate până la spital, căci bătrânul va obosi pe drumurile nesfârșite dintre filatură și oraș. Il vedea cum umblă, cum trece peste șinele de cale ferată, pe lângă grămezile de lemne și pe lângă grinzile ruginite de oțel, îngrămădite pe câmp. Il vedea trecând pe lângă mlaștină, unde bivolii și vacile se cufundau până la gât în apa verde și puturoasă. Il vedea cum aruncă o privire înspre casa lor cu acoperiș de paie și cu perdea de iută, cum se pierde apoi

în noroiul alunecos al mahalalelor orașului, de sub platoul plin cu piei argăsite.

Munu nu știa unde e spitalul și nu-l putea urma pe Hari decât în câmpul pustiu, ceţos, dela marginea orașului. Ce s'ar fi întâmplat dacă micuțul ar fi murit pe umerii lui Hari, înainte ca acesta să fi ajuns la spital?

Munu simți că de se va întâmpla nenorocirea aceasta, i-ar fi cu neputință să mai locuiască împreună cu Hari și cu soția acestuia, căci ei desigur vor face o legătură între întâlnirea cu dânsul și accident.

Din fericire nu știau că Munu era orfan, căci ar fi crezut fără îndoială că le-a adus nenoroc.

„Aduc eu întradevăr nenoroc? se întrebă dânsul. Tatăl meu a murit când m'am născut eu, mama mea a murit deasemenea, am adus apoi nenoroc lui Prabha — poate și lui Hari? Dacă aduc celorlalți nenorocire, dece nu mor? Moartea mea ar scăpa lumea de o ființă aducătoare de nenoroc. Aș vrea să mor, aș ajunge într'un loc mai bun decât orașul acesta în care lucrurile merg rău. Căldura de aici e îngrozitoare și coliba din strada Sahibului umedă".

Se simțea foarte singur fără Hari și fără niciun prieten printre ceilalți culii.

Mugetul fără sfârșit al mașinii îl enerva. Se simțea strivit, rupt de oboseală, și foamea îi mușca măruntaiele ca un șobolan uriaș, care îl umplea de scârbă, numai când se gândea la el. O armată de demoni, pe care îi simțea în el și în jurul lui, i se adunau deasupra capului, risipindu-i gândurile ca valurile ce se izbesc și împrăștie apa în părticele irizate de spumă. Luntrișoara plăpândă a sufletului său tremura pe coama acestei spume, pe care soarele aprindea fluturași de aur, ca și când ar fi fost prins pe neașteptate de o furtună amenințătoare de moarte și ar fi luptat, în van, să treacă un râu.

Imaginea bazarului vesel, plin de un amestec de sahibi, negustători bogați și oameni săraci, imaginile caselor gigantice, minunate, ale caselor din oraș, ale caselor mari din colonia muncitorească, și chiar cea a filaturii unde se găsea, toate aceste privelişti erau pentru Munu pline de vraja necunoscutului. Această iluzie creștea la gândul banilor pe care Ciimte sahib îi fixase drept leafă; cea mai mare leafă pe care o câștigase vreodată. Creștea deasemenea și la gândul că își va putea cum-

pără orice lucru ar fi dorit: ghete negre, un ceas cu lanț, o bereță de polo, pantaloni scurți, o tunică și toate accesoriile unui adevărat sahib.

Dar toate aceste dorințe, fiind dintre cele ce se țin ascunse, nu trebuia să fie stricate printr'o realizare imediată.

— Da, da! își spunea Munu, pentru a se convinge de certitudinea proiectelor sale și simțea din nou că trăiește, simțea bucuria de a fi viu, bucurie ce îl făcea să întrevadă limpede hieroglifele numeroaselor sale dorințe. Vreau să trăiesc, vreau să învăț, vreau să muncesc, să muncesc la această mașină. Vreau să cresc, să devin bărbat, un bărbat puternic ca acest luptător... Privi înspre luptător și, ca și când gândurile lui ar fi fost ghicite de culi-ul cu urechile rupte, acesta îi spuse:

— Mă numesc Ratan. Sunt din Pungab. Tu pari să fii din ținutul colinelor.

— Sunt din ținutul colinelor, dar am lucrat la șes la Șam Nagar și Daulatpur.

— Atunci suntem compatrioți, cum te chiamă?

— Munu, răspunse copilul, admirând privirea sinceră și deschisă a vecinului său. Nu se mai simțea singur. Incepu să se simtă mai la largul său, dar se auzi fluieratul sirenei și mașinile se opriră. Culiii începură să alerge ca niște tigri ce adulmecă mirosul de carne proaspătă.

Când fu aproape de ieșire, Munu intră în hambarul plin de femei ce își purtau copiii în spate, sau îi țineau pe genunchi. Alți copii se târau pe jos, prin praf, țipând, plângând, hohotind, mult prea aproape de ghiarele primejdioase ale mașinii ce scărmăna bumbacul cu vergele de oțel, cu pistoane și cu aburi.

Munu se întreba cum de nu-și sdrelesc brațele copiii aceștia, cum de nu-și izbesc capetele și nu sunt făcuți bucățele, de părțile mașinii ce ieșeau înafară, fără a fi izolate prin niciun mijloc de apărare.

Când sosi Munu, Lacșami plângea. Plecară împreună și Munu, deși nu putea să plângă, se simțea încurcat și ne la locul lui.

Munu își dete seama, după ceasul așezat deasupra capului lui Nadir Chan că trecuseră unsprezece ore dela intrarea lor în uzină. Soarele era jos și amurgul întunecat se întindea ca o rufă murdară deasupra căii robilor. Odată cu apăsarea norilor groși ce treceau greoi pe cer, spre câmpiile cele mai îndepărtate ale Indiei, se lăsă deasupra Bombay-ului o umezeală ciudată.

Sâmbăta după masă erau liberi chiar şi culiii. Hari trebuia să-şi ducă fiul la spital pentru a-i schimba pansamentul.

Lacşami voia să privească prăvăliile, iar Munu ardea de dorinţa de a vedea minunăţiile civilizaţiei.

Aşa că în după amiaza aceea porniră cu toţii în oraş.

Mica ceată îşi croia drum prin mulţimea de culii, ce mergeau să dea o raită prin prăvălii sau să se plimbe pe strada mare. Din pământul posomorît şi pustiit, acoperit cu un strat gros de praf de culoarea chihlimbarului, se ridica în văzduh o zăpuşeală grea, densă. Nori uriaşi pluteau majestuos dinspre Sud către Nord.

Munu privea cerul, minunându-se. Plecă apoi capul, răsuflând cu greu şi se uită de jur împrejur pentru a zări în toată întinderea de ceaţă un loc mai răcoros. Îi părea bine că pe căldura aceasta înnăbuşitoare nu avea cămaşă, care să i se lipească de trup.

Când ajunse la colţul spitalului, îl izbi o pală de vânt răcoros. Nu putu să-şi dea seama cine implântase acest cuţit în inima acalmiei.

Până să se ocupe cineva de copil, trebuiră să stea în sala de aşteptare a bolnavilor externi. Hari învăţase însă de multă vreme să fie răbdător. Lacşami era cu desăvârşire pierdută. Fetiţa nu-şi găsea locul, în timp ce băiatul pe care îl ţinea tată-său în braţe, privea fix în jurul lui, cu un aer absent. Stând deoparte, Munu simţea atmosfera apăsătoare a acestei camere îmbâcsite de mirosul puternic al medicamentelor. Infirmiere frumoase, trandafirii şi nespus de graţioase, păreau că merg asemenea unui curent electric şi că vorbesc ca nişte privighetori.

Munu se sculă de pe banca din fundul sălii, unde se aşezase, pe când Hari şi ai săi se ghemuiseră jos, pe ciment. Deasupra primei bănci fiind un ventilator, se gândi că aerul e poate ceva mai puţin apăsător acolo. Se aşeză pe marginea acestei bănci.

Un negustor bolnav, îmbrăcat în muselină, care şedea lângă dânsul, se dete la o parte, trăgându-şi trupul său mare către ceilalţi pacienţi, ce şedeau puţin mai departe.

Infirmiera care scria în linişte numele bolnavilor într'un registru, la o mescioară alăturată, se sculă, se apropie de Munu şi încruntând atât de tare sprâncenele încât i se încreţi toată faţa, spuse pe un ton mustrător: „Giao"!

Munu se dete înapoi, roşind încurcat. Îi era ruşine să se uite către Hari şi ceilalţi copii ce şedeau pe jos, cu toate că aceştia nici nu ascultau, nici nu le păsa dacă fusese insultat sau nu. Ieşi din sală prin coridorul învecinat.

La intrarea *bolnavilor externi* auzi plescăitul sonor al mării Arabiei pe care o simţi în apropiere.

Alergă spre capătul străzii şi zări, dincolo de o plajă înclinată, valurile argintii ce săltau furioase ca nişte cai albi, albiţi de spumă.

Puterea cu care se spărgeau pe prund şi se dădeau înapoi, rănite, îl înmărmuri. Rămase pe loc, nemişcat, privindu-le.

Deodată un tunet îndepărtat sfâşie cerul, svârlind fulgere roşietice.

Pământul părea că se crapă. Elementele naturii erau răscolite de o frământare drăcească. Munu, pătruns deodată de frig, alergă la spital să se adăpostească.

Fetiţa lui Hari îl primi cu o bucurie copilărească, arătându-i un vultur singuratic care rotea pe sub norii grei, bătând din aripi de sus în jos şi luptându-se cu vântul mult mai puternic ca el.

Dar Munu rămase turburat de înfăţişarea cerului negru, de unde coborau una după alta, fâşii orbitoare de lumină, urmate cu o repeziciune înspăimântătoare, de bubuiturile asurzitoare ale tunetului. Munu o duse pe fetiţă înlăuntru şi se întâlni cu Lacşami şi Hari, care îşi ţineau băieţelul în braţe.

Deabia trecură colţul, intrând într'o stradă unde lămpile cu ulei răspândeau o căldură îngrozitoare şi unde năpădeau aburi din tigăile unei barăci, că un bubuit îngrozitor răsună în aer. Părea că o ceată de lei se luaseră la luptă cu nişte elefanţi îndrăciţi. Urmă apoi o goană nebunească de cai înfuriaţi ale căror potcoave scăpărau pe cer, lovindu-se de pietre, în vreme ce călăreţii le înfigeau pintenii în coaste, făcând să curgă picături de ploaie, asemenea sângelui ce se scurge din trupurile rănite ale animalelor puse pe goană.

Începu să plouă — o ploaie verticală, bruscă, biciuitoare, nestăvilită.

Adăpa pământul însetat, cu o putere înspăimântătoare, măturând tot ce întâlnea în cale. Nici oamenii, nici animalele nu i se puteau împotrivi.

Peste două ore, când se mai potoli vijelia, Hari şi ceata lui

porniră pe ploaie spre „basi". Drumurile se prefăcuseră în pâraie, câmpia era un lac și mlaștina se revărsase înnecând colibele acoperite cu paie.

Mica familie, udă până la piele, înfricoșată de sgomotul furios al ploii, de răbufnirile dese ale tunetului, de dârele luminoase ale fulgerelor ce spintecau norii și de pământul clisos și trădător, se adăposti sub un pâlc de palmieri ce înconjurau templul de pe colina de lângă mlaștină.

Sute de lucrători, ale căror case fuseseră deasemenea distruse de muson, se adunau prin întuneric.

„Ram, ram", murmură Hari cu vocea stinsă, arătându-le drumul. Munu îl urma fără grabă. Lacșami tresărea din cauza atmosferei apăsătoare. Copiii plângeau și gemeau.

— Ehe! Munu! Ehe! Munu! răsună deodată o voce aspră aproape de Munu, care mergea încovoiat de greutatea fetiței lui Hari. Era absorbit de amintirea potopului ce cădea peste satul său și a plăcerilor ce îi urmau, căci mama lui avea obiceiul să facă prăjituri pentru a sărbători anotimpul ploilor. Dus pe gânduri, Munu nu auzi că e strigat.

— Ei, Munu! vocea răsuna din nou, veselă și familiară.

— Cine-o fi? se întrebă Munu, oprindu-se și cercetând întunericul.

— Oprește-te, ibovnic al soră-ti, spuse chiar lângă el, o voce prietenoasă. Stai, pot să te ajut dacă ți s'a dărâmat coliba și dacă ai nevoie de locuință.

Munu îl recunoscu pe Ratan, luptătorul, vecinul lui dela filatură.

Il aștepta.

— Ehei, oprește-te, așteaptă! spuse cu veselie vocea guturală și silueta lui Ratan se ivi lângă el. Ratan râdea și părea că nu se ține bine pe picioare.

Hari era încovoiat de greutatea fiului său, Lacșami, nemișcată, frumoasă și patetică, lupta să-și mențină în echilibru trupul plăpând și pe care încerca, modestă, să-l învelească cu veșmintele ce se lipeau de dânsa asemenea cutelor unei vechi sculpturi. Amândoi erau înghețați și prea nenorociți pentru a se putea opri la chemarea unei voci care răzbătea prin amurgul întunecat.

— Oprește-te, frate Hari, strigă Munu întorcându-se deodată, e Ratan.

Uitându-se însă la Ratan, zări în ochii acestuia o privire sălbatică. Avea obrajii neobișnuit de roșii, și gura îi duhnea a vin. Îi fu teamă ca omul acesta să nu le facă vreo șotie, căci Ratan era foarte vesel, și la filatură îi plăcea să glumească.

Munu se mai liniști când Hari și Lacșami se îndreptară spre dânsul în timp ce Ratan, văzând cum dădeau din mâini cei doi soți pentru a nu cădea în noroi, se strâmba de râs.

— Vino în locuința noastră, spuse luptătorul, cu o bunăvoință ce i se păru lui Munu primejdioasă. Vino, vino, ibovnic al soră-ti, vino, ticălosule, știu că nu ai unde să te adăpostești.

— Dar sunt împreună cu Hari și cu familia sa.

— Veniți cu toții, urlă Ratan cu generozitatea bețivului. Știu eu ce înseamnă să lupți în viața asta blestemată și să nu ai unde să te adăpostești. Ah, ah! Vino odată, porcule, o să am eu grije de voi. Aveți încredere în bătrânul Ratan! Rustum-ul din Hindustan se va ocupa de voi. Aveți încredere în cel mai puternic luptător din lume. Pentru a-și întări vorbele se lovi puternic cu pumnii în piept, dar alunecă și căzu, înjurând.

— Oh! Ibovnic al soră-ti, ce ploaie! ce ploaie! Dumnezeu are nevoie să urineze, asta e!

Încercă de două sau trei ori să se ridice. Reuși în sfârșit și își ceru iertare, între două sughițuri:

— Iertați-l... iertați-l pe sărmanul Ratan, e puțin beat, dar e puternic, puteți avea încredere în el, nu vă fie teamă. O să vă duc într'un loc foarte confortabil.

O luă înainte, alunecând, poticnindu-se, pentru a le arăta drumul.

Munu îi făcu semn lui Hari care stătea nehotărît și temător:

— Veniți, veniți cu toții, spuse Ratan cu glas mai cumpănit. Aveți încredere în Rustum-ul Indiilor care vă va ajuta în clipele grele!

Munu alergă spre Hari și-l trase de mână. Urmară silueta mare, comică, a luptătorului. Tânărul băiat avu încredere în natura sinceră și deschisă a lui Ratan, în timp ce oamenii din Sud stăteau în cumpănă, plini de neîncredere.

— E adevărat că Ratan are loc pentru noi toți în locuința sa? întrebă Hari, care, grăbindu-se să-i ajungă, mergea cu pas săltat.

— Veniți, veniți, sărmani nenorociți, insista Ratan cu o sinceritate ce i se vădea în glas. Veniți.

Procesiunea îl urmă alunecând, poticnindu-se, sărind hârtoapele câmpului desfundat și chinuitor de trist, prin întunericul ce se făcea din ce în ce mai complect. Se auziau, când strigăte ascuțite, când sunetul halucinant al tam-tam-ului produs de ritmul ploii ce continua să cadă, și fulgerele și tunetele ce răsunau în cer.

Căderau unul după altul. Odată căzură trei în acelaș timp, dar se ridicară, ajutându-se între ei. Amuțiseră de frig și de teamă. Doar Ratan, deși mai tăcut acum, continua să fie înfocat și îi îndemna să înainteze, până când ajunseră în fața unei clădiri mari situată peste trei ulicioare dincolo de locul unde fusese coliba lor cu acoperiș de paie.

— Haideți, sărmani nenorociți, spuse Ratan, lovindu-l pe Munu pe umăr. Buna dispoziție ce îi revenise lui Ratan, îl îmbărbătă pe sărmanul băiat, deși nu putea să-i încălzească spatele înghețat.

— Credeam că bietul meu copil o să se prăpădească în noaptea asta, spuse Hari, cu ochii în lacrămi. Dumnezeu să vă binecuvânteze pe amândoi, Munu și Ratan. Mi-ați scăpat copilul. Nu voi muri fără un fiu care să îndeplinească riturile funerare.

— Hai, veniți, urcați-vă, spuse Ratan. La ce bun ar fi un luptător, dacă nu v'ar putea ajuta? Cine mi-ar mai spune *Rustum Hindustani,* dacă în trupul meu mare nu aș avea o inimă bună?... Veniți.

Munu îl admira fără margini pe Ratan. Își găsise eroul, va încerca să-i semene.

Clădirea în care îi adusese Ratan pe Munu, pe Hari și familia acestuia, era o casă cu trei caturi, zidită, fără a ține seama de proporții, într'un fel de curte, grădină, cu drum și maidan pentru joacă, înconjurată de toate părțile de alte pavilioane, de care era despărțită prin uliție de unul până la doi yarzi lățime. Camera dela al treilea se asemăna cu alte o sută de camere ale clădirii. Puteai să ajungi acolo pe o scară strâmtă de fier, lungă de cincisprezece picioare și largă de zece.

Ratan îi conduse pe străini în odaia plină de fumul scos de soba cu lemne. Munu zări siluetele unui bărbat scheletic,

care schiopăta, a unei femei tinere, subțiri, ce stătea în genunchi, și aceea a unei fetițe.

Această familie îi întâmpină cu o tăcere încordată și puțin primitoare. Dar Munu era obișnuit cu oamenii reținuți din fabrici, care nu doresc să se cunoască unul pe altul, deși trăiesc și muncesc atât de aproape unul de altul.

Flacăra palidă a unei lămpi de cositor lupta împotriva melancoliei izvorîtă din singura fereastră, ce dădea înspre Nord, și din norii întunecați, grămădiți pe cer. Din când în când, vântul rece care sufla pe sub ușă și pe la fereastra rău închisă, aprindea cărbunii din sobele de cărămidă ale odăii și arunca umbrele celor din cameră, pe peretele dinspre Sud.

— Ei, Șibu, spuse Ratan din prag, așteptând ca mica ceată să urce scările, mi-ai spus că vrei să închiriezi jumătate din cameră. Ți-am adus o familie care locuia împreună cu băiatul acesta de prin părțile noastre. Coliba lor de paie din Sahib's Lane a fost măturată de ploaie.

— Aha, spuse Șibu, fumându-și narghileaua făcută dintr'o nucă de cocos. Veniți, veniți, și așezați-vă, intrați, sunteți bine veniți. Din ce regiune din miazănoapte ai venit Munu?

— Din Kangra, frate, răspunse Munu, așezând fetița lui Hari pe pardoseala de ciment și privind însufletit în jur.

— Ah! din Kangra, din Kangra! Și eu am fost în Kangra, începu bătrânul cu chef de vorbă. Bineînțeles, eram tânăr, un copil. Am fost în templul dintre munți, unde a apărut zeița Cali.

— Poftim, iată prăjitura ta, spuse soția lui Șibu, pentru a opri mărturisirile soțului ei.

— Oh! tată, spune-ne cine a venit, spuse fetița.

— Du-te de te culcă, strigă Șibu, care voia să vorbească despre afaceri cu oaspeții. Se aplecă înspre Ratan și îi șopti ceva la ureche.

— Mâine odaia aceasta va fi prea caldă pentru dormit, se gândi Munu, culcându-se pe pământ. Acum însă mi-e frig. Fără îndoială va fi întotdeauna plină de fum, căci fumul nu are nicio ieșire înafară de fereastră. Totuși e mai bine decât în colibă. Podeaua e solidă.

— Casa asta e mai bună decât coliba voastră acoperită cu paie, spuse Ratan lui Hari.

— Da, întrerupse Munu, îmi pare rău că nu am venit de-a-

dreptul aici. Nu ne-am fi pierdut toate bagajele. Era plin de înflăcărare văzând că vecinii erau din Nord. Bătrânul flecar îi plăcea.

— Da, frate, răspunse Hari, dar Ciimta sahib va fi supărat că părăsim coliba şi ne va cere să-i plătim chiria pe luna întreagă.

— Ce chirie plăteaţi acolo? întrebă Ratan, mirat că-i trecuse beţia cu desăvârşire.

— Trei rupii, spuse Hari.

— Ei bine, camera aceasta nu vă costă decât cu două rupii mai mult, spuse Ratan.

— Ii datorăm zece rupii până acum sahib-ului contramaistru. Acum trebue să ne împrumutăm din nou pentru a putea să ne cumpărăm mâncare şi de-ale casii. Poate voi mai găsi mâine câteva lucruri în colibă. Dumnezeu pare să fie împotriva noastră.

— Fii sigur că ai cel puţin un prieten printre oameni, spuse Ratan, izbucnind în râs şi bătându-se cu putere în piept.

— Ai fost foarte bun cu noi din pricina lui Munu, spuse Hari. Mi-a salvat ieri fiul, şi acum tu salvezi pentru dânsul viaţa tuturor. Iţi sunt foarte recunoscător, o să plătesc cât îmi vei cere.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse Şibu, care deveni foarte generos acum, când era sigur că îi scade chiria cu jumătate. Gustaţi din prăjiturile astea pe care le-a scos din cuptor chiar acum soţia mea. A pus orez la fiert pentru voi. Mâncaţi şi odihniţi-vă, trebue să fiţi obosiţi. Mâine, când va înceta ploaia, vom merge să găsim câte ceva din lucrurile voastre rămase în colibă.

— Eşti foarte bun, spuse Hari cu umilinţă, n'ar trebui să ne dai de mâncare, ai familie...

— Lasă asta, frate, lasă asta, cu toate că suntem la Bombay şi că suntem săraci, tot nu ne-am pierdut obiceiurile din Nord. Iată o pânză de sac, o să o întindem pe jos şi dacă vă culcaţi unul lângă altul; pot să vă pun şi o pătură pe picioare.

— Vă facem prea multă bătaie de cap, spuse Hari, cerându-şi iertare.

— Nu, deloc, nu aş fi fiul mamei mele, dacă nu v'aş oferi ospitalitate. Am trăit patruzeci de ani şi ştiu că dacă nu ai

fost în stare să faci un serviciu care să rămână întipărit în mintea acelui ajutat, înseamnă că nici nu ai trăit.

Munu se bucura că el e cauza acestei mari bunăvoinţe. Nu mai fu însă în aceeaşi stare de spirit când, după ce dormise în curentul ce venea de pretutindeni, fu trezit dimineaţa de un miros desgustător.

— De unde vine mirosul acesta? îl întrebă el pe Ratan, care se sculase şi fuma un huah[1]).

— Nu ştiu, răspunse nepăsător Ratan, trebue să vină de undeva depe stradă, de sub fereastră.

Munu alergă la fereastră, astupându-şi nasul cu mâna. Se ridică în vârful picioarelor şi privi printr'o mică deschizătură. Zări, în lumina difuză a soarelui cu desăvârşire ascuns, că un canal în care se scurgeau apele murdare era înfundat şi se revărsase în rigola străzii lipsită de aerisire, murdară şi rău mirositoare.

— Ei, Ratan, uliţa asta e ca un pârâu de băligar.

— Da, spuse luptătorul, cu o nepăsare desăvârşită; jos sunt şapte latrine pentru două sute de oameni, şi nu e decât un singur om care să cureţe murdăriile din timpul nopţii.

— Dacă vrei să-ţi faci nevoile, dă un anna omului care face curat şi spune-i să te lase să intri în latrinele speciale. De altfel... merg şi eu,... vino cu mine, o să-ţi arăt...

Munu îşi urmă prietenul pe scară şi pe coridoarele pline de rămăşiţe, de cârpe, cufere, coşuri găurite şi jucării de-ale copiilor.

Ajunseră la zidurile transversale, în spatele cărora un lucrător rău îmbrăcat şedea fumând. Munu trebui să-şi astupe nasul cu pulpana tunicii pentru a se feri de duhoarea infectă ce ieşea din latrine.

— Mactar, latrinele tale sunt curate? întrebă Ratan, făcând pe grozavul.

— Da, Pilvangi, răspunse măturătorul, făcând o plecăciune adâncă.

— Ehei, Munu, du-te tu întâi, propuse Ratan, şi se întoarse înspre măturător: băiatul acesta e de prin părţile mele. Vei curăţa în fiecare dimineaţă o latrină pentru dânsul.

---

[1]) Pipă turcească la care fumul trece printr'un vas cu apă: narghilea.

— Bine, Palvangi, murmură măturătorul, arătându-i drumul lui Munu.

Acesta se bucură câteva clipe la gândul că va scăpa de latrinele publice, dar nu rămase decât câteva momente în cea în care intrase, atât era de scârbit.

— Eşti mulţumit? întrebă Ratan.

Munu dădu din cap şi scoase un mormăit nearticulat deoarece nasul şi gura îi erau înfundate în pulpana dhoti-ului său.

— Uite robinetul unde te poţi spăla, îi spuse Ratan, arătându-i o pompă la care se înghesuiau femeile cu urcioare. E singurul robinet din toată clădirea, aşa că va trebui să-ţi aştepţi rândul.

Munu nu îndrăzni să treacă spaţiul plin de noroi ce înconjura pompa; se urcă înapoi în odaie şi îl întâlni pe Hari ce se ducea fără îndoială, să vadă dacă mai găseşte ceva în colibă.

— Viu şi eu cu tine, spuse Munu, o să mă scald în lac.

In ziua următoare Jimmie Thomas stătea ca un uriaş în curtea ce ducea la filatură, răsucindu-şi mustaţa pomădată. Faţa lui roşie, brăzdată de linii întunecate, din cauza sprâncenelor încruntate, semăna cu o bucată de carne crudă ce începea să se învinetească.

Munu îl zări pe Ciimta sahib în clipa în care depăşise, împreună cu Ratan, valul de culii ce se îndreptau în grabă spre filatură, străbătând terenul mocirlos. Se pregăti să spună: „Salaam huzur" cu toate că până la sahib mai erau o sută de yarzi. Trebuia să facă un efort special pentru a saluta pe bărbatul alb, dar nu ştia dece.

Află însă foarte repede pricina, căci deabia juns în faţa gratiilor porţii şi îl zări pe Ciimta sahib, dând din mâini, urlând, lovindu-i pe unii dintre culii cu picioarele, ghiontindu-i pe alţii şi alergând încoace şi încolo, înnebunit de furie.

Inima lui Munu începu să bată cu putere când zări în mijlocul victimelor pe Hari, care îşi împreuna mâinile, se apleca până la pământ, se poticnea, cădea pe jos, cerând iertare cu umilinţa cea mai abjectă.

— Dece nu mi-aţi spus că părăsiţi colibele? striga sahib-ul.

— Oh! huzur! oh, huzur! Culii nu erau în stare să spună

altceva şi se dădeau înapoi, plângând şi gemând ca nişte copii înspăimântaţi. Munu îl auzi pe Hari adăugând:

— Huzur, acoperişul colibei a fost dărâmat şi toată şoseaua era inundată.

Sângele începu să curgă mai repede în vinele lui Munu, simţind tăria cu care protesta prietenul său.

— Minţi, porcule, strigă contramaistrul, apropiindu-se ameninţător de Hari: Am fost eu însumi ieri acolo, şi nu era niciun fel de apă.

— Huzur, era apă ieri şi numai cu mare greutate am putut să curăţ coliba şi să mai găsesc câteva din lucrurile mele.

— Şabaş, şabaş! Hari, şopti Munu, fremătând. Îl interesa foarte mult apărarea lui Hari, pe care nu-l crezuse în stare de aşa ceva.

— Atunci înseamnă că eu mint, porcule? urlă contramaistrul, repezindu-se la Hari şi lovindu-l cu piciorul.

— Sahib, e adevărat, era apă în colibă, spuse Munu, fără a se apropia, am fost şi eu acolo să-l ajut să-şi caute lucrurile.

— Minţi, îl aperi pentrucă locuieşti împreună cu el! spuse Ciimta sahib, apropiindu-se ameninţător de copil.

Văzând aceasta, soţia lui Hari începu să ţipe din mijlocul gloatei în care se afla împreună cu soţiile şi cu copiii celorlalţi culii, speriaţi cu toţii şi scoşi din sărite.

— Spun adevărul, sahib, zise Munu. Contramaistrul ridică mâna să-l lovească.

— Lasă-l în pace, sahib, spuse Ratan, care se apropie. Era calm, dar hotărît, ca şi când puterii lui uriaşe i-ar fi trebuit timp pentru a se pune în mişcare. Era demn şi stăpân pe sine. Când i-am întâlnit sâmbătă seara, erau pe jumătate înnecaţi, continuă dânsul. Tot câmpul dimprejur era sub apă. Ştiu că acoperişul colibei era dărâmat. L-am văzut. Să nu spui că sunt un mincinos, că îţi dau o lecţie pe care s'o ţii minte toată viaţa. Spunând acestea, îşi umflă pieptul, scrâşni din dinţi şi ridică bărbia. Ochii îi scânteiau.

Contramaistrul văzu gestul ameninţător al lui Ratan şi se îndepărtă, zicând:

— Du-te la lucru, du-te, şterge-o altfel te pedepsesc, tâmpitule. Lor le-am închiriat casa, nu ţie! Nu te priveşte pe tine treaba asta!

— Ba mă priveşte, urlă Ratan, du-te la tine în bungalow, că de nu îţi sparg capul.

— Ratan, Ratan, strigară ceilalţi culii, sahib...

— Iţi insulţi superiorul! strigă contramaistrul. Ai înnebunit?

— Poţi să fi sahib cât poftești, poţi să fii şi contramaistru, dar nu ai dreptul să baţi lucrătorii!

— O să vă opresc chiria pe toată luna, spuse contramaistrul, bătând în retragere. Asta este... acum plecaţi cu toţii la lucru, aţi înţeles?

— O să ţi se plătească luna întreagă, dar dacă te atingi de oricare dintre ei, o să ai de furcă cu mine.

— Lăsaţi, lăsaţi, pilvan sahib, spuse Nadir Chan, păzitorul, dându-l la o parte pe luptător şi alungând mulţimea culii-lor.

Ratan se depărtă înspre hambarul ţesătoriei. Culii alergară fiecare la locurile lor. Erau îngrozitor de înspăimântaţi.

Munu îl ajunse din urmă pe Ratan, făcându-i semne de triumf, pe când ceilalţi lucrători îi priveau, holbând speriaţi ochii.

— Bagă de seamă, spuse un culi tânăr, apropiindu-se de locul unde şedea Ratan. Se va răzbuna.

— Am mai văzut eu şi alţii ca el, spuse Ratan, zâmbind dispreţuitor. Nu te teme de *Reginalbite*. Ai încredere în mine. Doar nu degeaba am fost luptător.

— Frate Ratan, e întradevăr îngrozitor ce s'a întâmplat, spuse Munu, când începură lucrul.

— Nu te îngrijora, răspunse nepăsător Ratan. Am văzut eu mulţi ca el pe vremea când lucram într'o oţelărie, la Giamşedpur. Erau cincizeci de mii de lucrători. Ne-am pus în grevă pentrucă ne-au micşorat salariile. Cine altul, dacă nu eu, a convins Compania să primească propunerile noastre? Şi se bătu peste piept satisfăcut şi voios.

— Atunci dece ai plecat din Giamşedpur? întrebă Munu înnodând un fir care se rupsese.

— Oh! ne-am pus din nou în grevă pentru a protesta împotriva orelor de muncă prea numeroase, contra răului tratament şi a condiţiilor grele de viaţă. Dar Compania i-a câştigat de partea ei pe conducători, ameninţându-i şi promiţându-le că-i avansează. Am pus mâna pe unul dintre aceşti trădători şi i-am spus ceeace gândeam despre el. După asta am plecat.

Greva n'a reuşit, pentrucă niciodată nu trebue să porneşti o grevă după ce ai obţinut un avantaj. Oricum ar fi fost, tot nu-mi plăcea să lucrez acolo. Era o muncă grea şi era foarte cald.

— Aş fi vrut totuşi să lucrez într'o oţelărie, spuse cu vioiciune Munu. Acolo se fac traverse de oţel, ca traversele acelea solide de oţel ce se văd lângă calea ferată? Trebue să fie foarte interesant să lucrezi la furnalele înalte. Mai interesant desigur decât să tragi fire şi să le înnozi când s'au rupt.

— Aveam optsprezece ani când lucram acolo, continuă Ratan, începând să-şi depene amintirile. Mai lucrasem în căldură artificială, căci sunt de felul meu căldărar. Căldura furnalelor înalte nu era decât un vântuleţ faţă de temperatura din Giamşedpur. Era o căldură îngrozitoare, neschimbată, de care nu puteai să scapi. Un acru [1]) întreg acoperit cu oţel topit. Uneori fumega, alteori nu, dar neîntrerupt ne jucau valurile mari în faţa ochilor. Te orbea lumina. Zi şi noapte era la fel. Iarna ca şi vara. De câte ori ploua, se auzea un şuierat în locul unde cădea apa pe barele calde. Apoi se ridicau nori de aburi fierbinţi.

— Cum ai găsit de lucru acolo? întrebă Munu, nutrind dorinţa romantică de a se duce la Giamşedpur.

— Căutam de lucru, spuse Ratan. Când am întrebat la poartă, mi s'a spus să vorbesc cu contramaistrul din curtea jumătăţilor de cilindri. Mi s'a părut prea frumos pentru a fi adevărat. Dar era nu ştiu ce fel de război şi Compania făcea afaceri bune cu şinele de cale ferată. Uzina era foarte activă şi oameni se găseau foarte greu, căci cei mai mulţi dintre culi preferau să devină soldaţi, ştiind că se duc la moarte. Voiau cu toţii să aibă o moarte glorioasă.

— Lucrul în uzină era uşor?

— Uşor, zici? răspunse ironic Ratan. Dela ora şase până la ora şase, de şapte ori pe săptămână. Şapte zile lucram în faţa unui cuptor deschis, în care oţelul topit fierbea şi clocotea ca apa într'o oală. Deasupra mea, un om din echipă înlătura sgura fumegândă de pe bara de oţel înroşită, susţinută de o macara. Îşi apăra faţa de căldura îngrozitoare cu mâna stângă, în timp ce cobora lanţul cu o bucată de metal răsucit.

[1]) Acru: 40 ari.

Dădea din mâini strigând: „Atenţie, oţelul e fierbinte". Şi ce fierbinte era oţelul acela! Roţile de două zeci de incii [1]), începeau de îndată să se învârtească, roşii ca un răsărit de soare văzut printr'un nor de fum. Ii trebuia câteodată o jumătate de oră ca să se înnegrească, şi atunci era şi mai primejdios. Când bara era roşie, ştiai că e fierbinte, dar când devenea neagră, puteai să pui mâna pe ea din nebăgare de seamă sau să pui piciorul pe cilindrul de jos. Imediat băgai de seamă că bara nu trebue să fie roşie ca să frigă. Am făcut ore suplimentare. Câteodată treceam din echipa de zi în echipa de noapte. Lucram câte douăzeci şi patru de ore întruna; odată când nu mi-a venit schimbul, am lucrat treizeci şi şase de ore în şir.

— Treizeci şi şase de ore? Şi nu-ţi era somn? întrebă Munu cu naivitate. Asta înseamnă să lucrezi zi şi noapte.

— Nu lucram chiar trezeci şi şase de ore, spuse Ratan, dar trebuia să fac treizeci şi două. Alte două le furam societăţii în timpul echipei de noapte. Dormeam câte cincisprezece până la douăzeci de minute de fiecare dată. Aveam o scândură drept pat şi sub cap îmi puneam o cărămidă. Lângă producătorul de gaz se afla cabina supraveghetorului, dar supraveghetorul era fumător de opiu. Şi apoi ştia că e foarte greu să dormi într'o oţelărie. E prea mult sgomot. Şi întotdeauna sunt lucruri care cad. Un neîndemânatic poate să se poticnească de un maldăr de cilindri şi să răstoarne cabana. E mai sigur să rămâi treaz. Dar treizeci şi şase de ore e mult.

Munu îl privi pe Ratan cu admiraţie.

Luptătorul ghici gândurile băiatului şi continuă:

— Nu, nu te gândi să te duci la Giamşedpur. Rămâi aici şi lucrează la bobine. Acolo, dacă mă loveam de un cilindru ieşit înafară, mi se părea că mi-am rupt şalele. Apoi, mereu aveai deasupra capului tone de oţel ridicate de macarale: o duzină de cilindri la încărcătură, fiecare cântărind un sfert de tonă. Dac'ar fi căzut!... Dacă unul din ele ar fi căzut!... Şi se întâmpla să cadă. Din când în când, se rupea câte un lanţ şi alergai ca un apucat ca să scapi cu viaţă. Dar nici nu era nevoie să se rupă lanţul ca să ţi se întâmple ceva. Putea să se rupă o verigă. Şi dacă se rupea, cădea încărcătura împrăştiindu-se în

[1]) Incie; a douăzecea parte dintr'un picior, cam 2,7 cm.

toate părţile. Era primejdios să fugi sau chiar să treci prin apropiere. Era atât de uşor să-ţi rupi o glesnă lovindu-te de un stâlp de oţel... un....

— Nu flecăriţi... Toată lumea la lucru! strigă contramaistrul apărând la orizont.

— Se va răzbuna! murmură Munu, după ce Ciimta sahib, dispăru.

Contramaistrul se răzbună. Nu în ziua aceea, nici a doua zi, nici în cursul săptămânii, nici în cea următoare şi nici chiar în aceeaşi lună, ci după o lună şi jumătate, când se împărţi lucrătorilor salariul care se plătea din şase în şase săptămâni.

Soarele arzător, care apăruse din nou după trecerea musonului, înnegrea trupurile aproape desgolite ale culiilor strânşi în curtea fără iarbă a filaturii şi înroşea obrazul lui Ciimta sahib, ce şedea la umbră în veranda biroului său, păzit de gardianul Nadur Chan.

— Harry! strigă Jimmie Thomas, iritat de muştele şi ploşniţele sburătoare care se părea că găsesc destul de plăcută pomada mustăţii contramaistrului.

Hari, a cărui ureche nu era obişnuită cu pronunţarea englezească a numelui său, privea cu atenţie pe Munu şi Ratan, care începuseră să joace şah cu nişte pietre, aşteptându-şi rândul.

— Harry, urlă Jimmie Thomas, roşu la faţă şi furios, punând mâna pe un apărător de muşte legat de un baston şi izbind cu el în birou.

Munu îi făcu semn cu cotul prietenului său:

— Hari, eşti strigat.

Niciun răspuns. Ceilalţi culii se uitau unul la altul, vrând să-l împingă pe Hari înainte, de teamă ca mânia bărbatului să nu se reverse asupra lor.

— Harry, urlă contramaistrul, gata să se ridice de pe scaun.

Hari tresări şi alergă de îndată spre biroul de paie, târându-şi picioarele strâmbe şi ridicându-şi tălpile late ce păreau lipite de pământ din pricina oboselii, a grijilor şi a nenorocirilor.

— Hai, hai mai repede, spuse contramaistrul, când bătrânul se apropie. Nu sunt sluga tatălui tău, ca să aştept o zi întreagă plăcerea de a-ţi înmâna banii. Degetul!

— *Mai bap,* spuse Hari, salutând și întinzând degetul cel mare dela mâna dreaptă spre tamponul îmbibat cu cerneală și privindu-l apoi pentru a vedea dacă s'a înnegrit cum trebue.

Contramaistrul îi apucă mâna tremurătoare, ca și când ar fi atins un lepros, și o apăsă pe un registru. Luă apoi două hârtii de cinci rupii și alte zece rupii de argint și i le întinse, spunându-i cu asprime:

— Imi datorezi zece rupii. O rupie dobândă pentru împrumut, trei rupii chiria pe o lună pentru baracă. O rupie am scăzut-o pentru repararea colibei, cinci rupii pentru hainele stricate. Iată ce rămâne pentru tine, pentru Munu, pentru soția ta și pentru copii.

Hari cunoștea de multă vreme, din experiență, aceste cuvinte: împrumut, reparații, dobânzi. Primi cele douăzeci de rupii, îl salută pe contramaistru și se trase îndărăt.

Se apropie de Munu cu inima strânsă, cu ochii plini de lacrimi, cu fața palidă și contractată.

— Ce s'a întâmplat? întrebă Munu.

— Nimic, răspunse Hari, cu răsuflarea întretăiată. Mi s'a scăzut cinci rupii pentru hainele stricate. După ce am plătit chiria, împrumutul și dobânda, nu am mai primit decât douăzeci de rupii în total, din cele patruzeci și cinci pe care trebuia să le primim. Uite partea ta de zece rupii.

— Nu! spuse Munu, păstrează-le Hari. Ți le datoresc pentru hrana și chiria mea.

— Nu, frate, dece să suferi din pricina noastră? Ia-ți partea, insistă Hari.

— Foarte bine, dă-i cinci rupii, ca să aibă de cheltuială, se amestecă Ratan în vorbă, pentru a pune capăt acestei întreceri de politeți.

— Ratan! strigă contramaistrul. Luptătorul se sculă, se apropie de biroul unde se făcea plata și îl înfruntă cu privirea pe contramaistru.

— N'am niciun fel de reparații de plătit, sahib, și nici dobânzi, căci nu iau împrumut cu dobândă compusă.

— Nouăsprezece rupii, spuse contramaistrul. Se scade o rupie pentru întârziere.

— Douăzeci de rupii, strigă luptătorul, concentrând toată forța staturei sale măreție într'o atitudine de sfidare, voit moderată; niciun ban mai puțin.

Sahib-ul îl privi pe Ratan şi clipi din ochi întâlnind privirea aspră şi plină de foc a luptătorului, Era încurcat şi începu să-şi răsucească mustaţa. Obrazul i se înroşi, apoi păli ca spinarea cameleonului sub bătaia razelor de soare.

— Aha! răspunse dânsul, pentru a-şi salva demnitatea. Te iert de data asta. Pune degetul!

— Ştiu să scriu, răspunse sec Ratan.

Contramaistrul îi dete un toc, puse pe colţul mesei două bilete de câte zece rupii şi aşteptă cu nerăbdare ca omul să plece.

Dar Ratan nu se grăbi deloc. Işi scrise numele în hindustană, numără banii, spuse *„menbani sahib"*, şi îi întoarse spatele, contrar obiceiului culilor, care salutau umil şi se îndepărtau mergând de-a'ndaratelea.

Nu-i mai găsi pe Hari şi pe Munu acolo unde îi lăsase. Crezând că au plecat acasă, ieşi din filatură. Deabia trecu pârâiaşul ce despărţea drumul pietruit de câmpul umed, şi zări un pathan înalt, care îl apucase pe Hari de gât, în timp ce un mohametan bondoc îl înjura pe bătrânul culi, ameninţându-l cu patul puştii. Nici urmă de Munu. Ratan îl auzi pe pathanul cel mare spunându-i lui Hari:

— Credeai că poţi să ne scapi, fiu de măgar ce eşti! Păgânule! Credeai că nu vei fi văzut dacă te ascunzi printre picioarele celorlalţi culii? Plăteşte pe loc datoria lui Nadir Chan, cu toate că dânsul nu e aici să ţi-o ceară.

Hari îşi deschise pulpana dhoti-ului şi îi întinse agresorului său o monetă. Acesta îl lovi cu piciorul şi îl strânse atât de tare de gulerul hainei, încât sărmanului om îi clănţăniră dinţii şi i se bulbucară ochii.

— Asta nu e tot, spuse schingiuitorul. Numai dobânzile sunt cinci rupii. Mai ai bani în şorţ, dă-mi-i!

— Mi i-au oprit, gemu Hari, strângându-şi banii în pumni. Nu pot să vă plătesc luna aceasta. Dar luna viitoare desigur.

Pathan-ul cel scund apucă banii, iar cel înalt se pregăti să-i dea lui Hari o lovitură de picior. Ratan se apropie încetişor, îl apucă pe pathan-ul înalt de guler, spunându-i:

— Lăsaţi-l în pace, brutelor!

— Asta nu te priveşte, spuse micul pathan.

— Ba dimpotrivă, mă priveşte, strigă Ratan. Ţi-a plătit.

Ce mai vrei? Dece să-ţi cheltuieşti puterea cu un bătrân?... Vino de te bate cu mine, fanfaronule.

— Ah, ah! Palvan sahib, spuse pathanul cel mare, dându-i drumul lui Hari, căci simţea umbra lui Ratan în spatele lui şi încleştarea puternică a luptătorului.

— Ah, ah, repetă micul pathan, dând nervos din cap. Restul sumei va fi adăugat la capital. O s'o trecem în registru. Du-te!

Hari o luă la fugă. Trupul lui plăpând se clătina. Gâfâia şi avea ochii plini de lacrimi.

Ratan îl lăsă în pace pe pathan; cele două slugi se îndepărtară în direcţia în care mergeau şi ceilalţi culii, încercând să-şi ascundă umilinţa ce o suferiseră. Ratan îl ajunse din urmă pe Hari.

Bietul om era atât de speriat, încât, bănuind că e urmărit de agresorii săi, se împiedică şi căzu la pământ.

— Hari, Hari, nu te teme. Sunt eu, Ratan, spuse luptătorul ajutându-l să se ridice. Se întoarseră acasă fără să mai scoată o vorbă

Când se apropiară de clădire, înaintând prin noroiul vâscos şi rău mirositor, îl zăriră pe ciovcidar împreună cu Munu, în capul scării.

— Cere chiria, spuse Munu, apropiindu-se de prietenii săi. Am spus că Şibu îi va plăti.

Hari întinse trei rupii, spunând: „Plăteşte, frate, ne vom socoti noi mai târziu cu Şibu".

Munu plăti cele trei rupii.

— Iată partea mea din chirie, spuse Ratan, dând două rupii ciovcidar-ului.

Hari urcă scările, cu faţa descompusă, cu trupul greu şi inert, cu picioarele tremurânde. Ajungând în cameră, se trânti, suspinând, pe podea.

Lacşami se apropie de dânsul şi începu să-i frece genunchii, plină de respect. Ratan se aşează să fumeze o biri [1]).

Munu, care până atunci nu gustase decât pe furiş plăcerile fumatului, întinse mâna spre Ratan, cerându-i o ţigară. Din nefericire însă, cum trase primul fum, începu să tuşească.

[1]) Ţigară.

Râse singur de păţania sa, dar Ratan se porni să hohotească de parc'ar fi fost un copil.

— Mi-au scăzut cinci rupii pentru hainele pe care le-am stricat, spuse Şibu, intrând pe uşă. Nu avem decе ne bucura.

— N'au îndrăznit să-mi scadă nimic, spuse Ratan. Ar trebui să fiţi bărbaţi şi să vă apăraţi. Sau, mai bine, veniţi cu mine să aderaţi la Uniune. Prea sunteţi cu toţii ca nişte morţi.

— Voi adera la Uniune, spuse Munu. Spune-mi unde e!

— Să mergem, spuse Ratan, ne ducem acolo şi vă înscriem. Nu e timp de pierdut.

— Mulţumesc, Lacşami, spuse Hari, pe care îngrijirile soţiei sale îl refăcuseră puţin. Mă simt mai bine acum. Merg şi eu cu voi să mă înscriu la Uniune.

— Merg şi eu, spuse Şibu.

— Bravo! haideţi! strigă Ratan. Vă fac cinste cu un pahar de vin la cârciumă.

Prietenia dintre Munu şi Ratan crescu, aşa cum numai o prietenie dintre două firi naive, spontane şi afectuoase, din Pengiab, poate să crească. Crescu aşa de repede, încât cei doi tovarăşi ajunseseră să se numească „prieteni din leagăn“ [1])

Această legătură era întărită în chip deosebit de împrejurările în care îşi petreceau zilele. Numai un sentiment de frăţie putea compensa amărăciunea vieţii sbuciumate şi a înghesuielii nesănătoase în care locuiau.

După o zi de lucru de douăsprezece ore eşti frânt de oboseală şi e greu să te odihneşti într'o cameră lungă de cincisprezece picioare şi lată de zece, ghemuit pe jos, în miros de fum şi de bucătărie, lângă raftul cu oale şi cu căldăruşe, printre paturile desfăcute şi printre copiii gălăgioşi; cu priveliştea pompei şi a latrinelor comune, în duhoarea grea a canalurilor ce se scurg în gropi; dar toate acestea fac prietenia mai strânsă.

Mai ales cele câteva ceasuri petrecute înafara unui asemenea infern întărea dragostea lui Munu pentru Ratan.

Lui Munu îi era foarte greu să se scoale dimineaţa. La filatură nu se putea merge decât pe jos. Drumul dura aproape o oră; pe câmp isprăvea cu îmbrăcatul.

---

[1]) Cel mai înalt grad de prietenie.

Trebuia, așa dar, să se scoale la patru și jumătate sau la cinci. Deabia apuca să mânânce o bucată de pâine rece, să se ducă până la pod, să-și îndeplinească spălatul ritual și să meargă până la uzină, că se și făcea ora șase.

Bineînțeles, Nadir Chan, paznicul, era la poartă și supraveghea sosirea culii-lor. El avea dreptul să facă reținere din salariul lor.

Seara, la ora șase, după ce se auzea șuieratul sirenei, mergeai din nou, pe jos, până acasă. Femeile, obosite de muncă, nu izbuteau să pregătească cina înainte de ora opt sau nouă. Pentru a putea dormi opt ore, însemna să te culci de îndată ce ai isprăvit masa. Nu era greu să adormi, oamenii nu aveau nevoie de veronal, cele douăsprezece ore de lucru serveau drept sedativ [1]).

Dar un băiat ca Munu nu voia să se culce la nouă. Îl atrăgeau câmpiile, orașul, prăvăliile, pe care i le arătase Ratan. De multe ori suna miezul nopții fără ca Munu să fi adormit.

Aceste ceasuri petrecute în mijlocul tovarășilor săi, i se păreau cele mai frumoase, îi dădeau impresia că trăiește cu adevărat.

Simțea că învață să fie întradevăr bărbat. Socotea că va fi în curând bărbat împlinit; tot ce auzea, făcea sau spunea în timpul acestor ore, era de însemnătate deosebită.

Fremăta de bucurie în zilele de odihnă și urma valul general al culii-lor ce se îndreptau spre oraș ca să vadă lucrurile minunate de acolo, să le mângâe cu privirile, neputând să le aibă. Credea cu tărie că va veni în cele din urmă ziua în care le va putea cumpăra.

Intr'o sâmbătă, Munu și Ratan porniseră împreună.

Drumul plin de praf ce ducea până în mahalalele Bombay-ului le părea scurt culii-lor, care aproape că fugeau de grăbiți ce erau. Mirosul pieilor tăbăcite, scheletele câinilor și pisicilor moarte, aruncate pe mormanele de gunoi, mirosul băligarului de pe câmp și de pe ulițe, făcea loc, mai apoi, străzilor largi, cu palmieri pe margini și prăvăliilor cu fructe de tamarin, înconjurate de straturi de trandafiri și măzăriche.

---

[1]) Medicament care alină durerea și aduce somnul: veronalul e un sedativ.

Vilele mari, înfrumusețate de parcuri verzi, dominau tufișurile galbene de moheni care cresc pretutindeni ca niște cununi strălucitoare.

Corpurile deformate ale culii-lor, cu obrajii scofâlciți, și cu ochii în cearcăne, începeau să se amestece cu pietonii bogat învestmântați din oraș. Circulația trăsurilor, a taximetrelor și automobilelor particulare, creștea dintrodată. Oamenii filaturii se strecurau, asemenea amurgului, în bazarele înțesate de lume ale Bombay-ului.

— Astăzi am să-ți arăt un tamașa, îi spuse Ratan lui Munu, care ședea într'un *toddy chop* [1]). Fața băiatului se lumină de un surâs rușinat.

Ratan sorbi ultima picătură dintr'un pahar cu bere de dude ce-l avea în față, și îl conduse pe Munu pe sub lumina lămpilor electrice din strada Abdul Rahman, dincolo de bazarul Bendi, luminat cu lămpi de gaz, într'o ulicioară întunecoasă, ce dădea în strada mare.

Munu, care băuse un pahar cu bere, îl urmă cu însuflețire pe Ratan prin ulicioara veche, strâmtă și ciudată a cărei murdărie era ascunsă de întuneric și mirosurile neplăcute se amestecau cu mireasma florăriilor. Aspectul urît al străduței era mult schimbat de femeile sulemenite, îmbrăcate în haine minunate și împodobite cu bijuterii, care ședeau pe niște scăunele de bar, printre perne umflate, la ferestre sau la balcoane, surâzând ciudat și făcând cu ochiul bărbaților îmbrăcați în culori vesele, ce treceau încet, sugând frunze sau nuci de betel, în căutarea unei proxenete.

— Nu-i așa că-i încântător? observă Ratan. Nu-ți pare bine c'ai venit cu mine? Hai, spune-mi, pe care din femeile acestea o vrei?

Munu surâse pentru a-și ascunde încurcătura. Inima îi bătea, era turburat de dorințele pe care cuvintele lui Ratan le trezeau într'însul. Era vesel, plin de foc, și își privea prietenul cu o lucire minunat de naivă în ochi, ca și când ar fi fost fermecat de un vis plăcut.

— Vino, spuse Ratan. Știu eu unde să te duc. Mergem la Piari Gian.

---

[1]) Cârciumă.

Munu își urmă prietenul, încorporându-se valurilor de pasiuni omenești ce fremătau în toate părțile străzii; el se simți atras de mulțimea veselă, strălucitoare, care urma ritmul unui cântec tăcut, cântecul dorinței, ce caută în muzică, în dans, în dragoste, o evadare, o moarte, un fel de nebunie, fie ea cât de trecătoare, pentru a scăpa de singurătatea sufletului. Munu nu-și dădea seama cât era de necăjită, de chinuită, de adânc nenorocită, omenirea ce se îmbulzea în această uliță a plăcerii. Era înșelat, vrăjit de strălucirea mincinoasă și se credea într'un carnaval, asemănător cu serbările din ținutul său, unde oamenii se duc pentru a-și arăta cele mai frumoase veșminte. Munu nu avea nicio țintă, niciun plan stabilit, și credea că și ceilalți sunt ca el.

Dar, înainte de a-și da seama unde se află, Ratan îl târî într'o alee cufundată în beznă, ce dădea într'o curte rău mirositoare. Urcară pe o scară strâmtă și întunecată, până ajunseră într'un salon cu ușile larg deschise, orbitor luminată din tavan până la pereți, de candelabre împodobite cu lănțișoare și flori de hârtie. Fotografiile majestății sale regelui Eduard VII și ale nepotului său, regele și împăratul actual, atârnau alături de litografiile ce înfățișau pe zeul maimuță Hanuman și de fotografiile enorme ale unei femei (probabil ale lui Piari Gian, așa cum era în timpul gloriei sale, când avea un salon în cel mai frumos loc de pe strada mare și dansa pentru toți fabricanții din Bombay). Pe atunci, Piari Gian, nu era ființa obosită, ofilită și bătrână, care șade acum la fereastră, înfășurată în stofe ieftine, împodobită cu pietre false la urechi, pe mâini și la nas.

— Ah! bine ai venit, palvangi, unde ai fost atâta vreme? Mi-a pierit vederea privind drumul pe care trebuia să vii să-mi onorezi casa, spuse Piari Gian, încercând să acopere cu un surâs, lipsa evidentă de sinceritate a vorbelor ei.

— Am muncit din greu, spuse Ratan, apoi contramaistrul mi-a reținut luna trecută o parte din salariu.

— Nădăjduesc că nu ți-a oprit nimic în luna aceasta, răspunse dânsa râzând.

— Nu, nu, nu-ți fie teamă, o să ai ce ți se cuvine, spuse Ratan, răspunzând întrebării ei subtile, printr'o promisiune vagă. Schimbă apoi vorba spunând cu veselie : „Privește ! Ți-am adus un îndrăgostit, tânăr și frumos".

Piari Gian se apropie de Munu și îi puse mâna pe creștet:

— Mai frumos chiar decât fiul lui dumnezeu. Ce băiat mare! E fiul tău?

— Nu, răspunde Ratan, e ibovnicul tău, rivalul meu.

Munu se simți rușinat în fața vălurilor străvezii și a podoabelor strălucitoare. Mai mult, mirosul de praf răspândit de trupul femeii, îl zăpăcea puțin. Era curios să cunoască, să simtă gustul dragostei și rămase în fața ei mut, copleșit de emoție.

— Șezi, palvangi, spuse Piari Gian, tu glumești întotdeauna.

— Sunt foarte bun pentru rolul de clown al casei tale, spuse Ratan, continuând convorbirea pentru a-și ascunde ușoara jenă ce-l stăpânea. Se așeză pe podeaua văruită, alături de Munu.

— Tu ești domnul și stăpânul meu, zise Piari; cum aș putea să te socotesc în trupa mea? Eu sunt sluga ta.

Schimbă repede vorba, pentru a ajunge la cele ce le dorea oaspetele.

— Veți binevoi acum să gustați puțin șerbet și să ascultați muzică ?

— Da! Da! consimți Ratan, care își dădea seama că plăcerea lui era pentru dânsa o chestiune de afaceri. Iată o sticlă cu un anumit șerbet, care cred că îți va plăcea, fără îndoială, adăugă Ratan, arătându-i o sticlă de porto [1]).

— E foarte drăguț din partea ta, palvangi, spuse dânsa, ești tot atât de generos ca și Hatam Tri. Mă duc după pahare. Se apropie de o firidă în care era un pat uriaș, sculptat și pictat minunat, o specialitate a dulgherilor hinduși din Nord.

Se întoarse aducând patru ceșcuțe și se apropie de hol strigând : Ni [2]) Giovchi, ni Gulab Gian, Voi Bude Chan!

— Așa dar o să vedem și dansuri, spuse Ratan. Dece te obosești așa? Vino și șezi o clipă lângă mine.

— Viața mi-aș da-o pentru tine! spuse Piari, apropiindu-se cu un aer șăgalnic și așezându-i-se pe genunchi. Sunt roaba ta.

---

[1]) Vin negru, foarte dulce, care se prepară în orașul Porto din Portugalia.

[2]) Vino.

Munu surâse nervos în faţa acestei demonstraţii de dragoste. Nu văzuse niciodată un bărbat şi o femeie atât de apropiaţi unul de altul. Unchiul şi mătuşa sa dormiseră întotdeauna în paturi separate şi deşi Prabha se odihnea alături de Prabati, nu păreau totuşi să se atingă unul de altul. Cât despre Hari şi Lacşami, aceştia păreau că fac parte din două lumi deosebite. Munu simţi un sentiment ciudat şi o apăsare ce părea că-i turbură gândurile şi că-l otrăveşte mai abitir ca lichidul pe care îl gustase împreună cu Ratan.

Două apariţii strălucitoare se avântară în cameră. Picioarele li se împiedicau în salbele strălucitoare prinse pe pantalonii bufanţi, fâpturile lor svelte, drapate în faldurile bogate ale şorţurilor de mătase trandafirie, apretată, vărgată în felurite culori, şi surâsurile lor curajoase, abia reuşeau să le ascundă sufletul răvăşit.

Rămaseră câteva clipe pe loc, destul de încurcate, cu capul întors spre hol, aşteptând înlemnite, într'o atitudine teatrală, pe Buda Chan, care apăru de îndată. Acesta era o biată fiinţă neagră, ştirbă, cu privirile pierdute, îmbrăcată curat, care nu încerca să-şi ascundă spiritul negustoresc.

— Salaam! Salaam! Palvangi, spuse mijlocitorul, de mult n'aţi mai onorat salonul nostru cu prezenţa dumneavoastră. O să ne dăm toată silinţa să vă distrăm. Haideţi, fetelor!

Se aşeză, apăsând pe clapele unui harmonium ce-l avea în faţă. Instrumentul scoase o notă plângăreaţă, prelungă, creând o atmosferă potrivită pentru dansatoare. Orice urmă de nervozitate pieri de pe faţa lor. Piari luă două tamburine şi începu să le lovească energic, cu mâinile ei grase. Harmonium-ul scoase apoi un sunet dulce şi trist, la care tamburinele răspunseră printr'un uruit asemănător cu sgomotul îndepărtat al unei cataracte. Dansatoarele începură să mişte mâinile, pe care le ţinuseră până atunci pe lângă corp şi picioarele vopsite stacojiu, ca şi cum ar fi fost frământate de un foc nevăzut.

In timp ce muzica creştea, devenind un ritm hotărît şi palpitant care se acorda cu bătăile inimii lui Munu, Piari intona primele note ale unui cântec câmpenesc, iar dansatoarele înaintau cu mişcările ce aminteau de freamătul apei într'un bazin, lovind călcâile în aşa fel, încât clopoţeli sunau în ritmul cântecului. Domnea în atmosfera camerei o forţă ce-i strângea pe toţi într'o unitate ciudată.

Insistența cu care Piari răspica frazele amoroase ale cântecului, focul înșelător al dansatoarelor, pierdute într'un labirint de mișcări, sunetele profunde ale harmoniumului, și cele pitigăiate al tamburinelor, pătrundeau în inimile gemene ale lui Munu și Ratan, crescând, până când muzica atinse sunete ascuțite iar dansatoarele începură să se învârtească, închipuind cercuri de tandrețe, de bucurie și de suferință, magice și turburătoare, creând o atmosferă de emoție sălbatică, aproape isterică. Ratan își desfăcu colțul șorțului, scoase o rupie și o aruncă pe harmonium strigând :

— Ah! Aha! m'ai făcut fericit, Piari, dragostea mea, femeia mea !

Piari lăsă tamburinele și se aruncă cu suplețe pe genunchii lui Ratan, spunându-i :

— Sunt fericită că te-am făcut fericit. Vreau să mă faci și tu fericită.

— Nu sunt eu degeaba Rustum-ul Hindustanului, spuse Ratan, așteaptă numai să te prind între picioare.

Buda Chan privi pe furiș în jurul lui.

Cele două fete, care căzuseră pe podea și se țineau îmbrățișate într'un fel de extaz, pufniră în râs, auzind gluma luptătorului.

Munu ardea de dorința de a se avânta spre dansatoare cum se avântă un val spre prund, dar simțea că îl oprește ceva.

Piari îi făcu semn din nou lui Buda Chan și cântă, cu mult farmec de cochetărie prefăcută, primele versuri ale unui cântec. Il vrăji pe Ratan, aruncându-i o privire drăgăstoasă și mișcând delicat capul, în timp ce acompaniatorul scotea sunete potrivite din harmonium. Piari se opri, nădăjduind că i se va dărui încă o rupie, pe care prostituatele o primesc, deobicei, după fiecare vers al cântecului, când încep să fie sigure pe clientul lor.

— Cred că prietenului meu i-ar place să le mai vadă pe fete dansând puțin, spuse Ratan, ocolind cu dibăcie plata.

Piari făcu semn dansatoarelor, râzând în nas lui Buda Chan, care o acuza că nu se îngrijește de afaceri.

Fetele se ridicară încet, mișcându-și ochii migdalați. Se vedea acum fardul cu care erau înconjurați, între vopseaua vâscoasă a sprâncenelor groase și genele lungi, negre.

Urmărind tactul cântecului lui Piari cu vârfurile degetelor

și ridicându-se în accentele galeșe ale muzicii, dansau cu o vioiciune neașteptată, mimând dragostea, pasiunea, avântul senzual al poemului, cu o artă rafinată, prin atitudinile sugestive ale corpului, prin mișcările suple ale brațelor, prin întorsături șerpuitoare sau violente, imitând, rând pe rând, alunecatul unei vipere sau furișatul unei pantere, pașii insinuanți ai ciutei, înceata înaintare a unei vrăjitoare ce aruncă farmece. Țesuturile epidermei lor măslinii se transformaseră, și sub masca fardului apărea acum, ca într'o oglindă, strania complexitate a sufletelor lor.

Ratan își manifestase sgomotos aprobarea la auzul pasajelor voluptoase ale cântecului, care îl excitau:

— Ah! Aha! Șabaș! striga el, cum e obiceiul în India unde se socotește că publicul participă activ la spectacol și nu rămâne o personificare exterioară și rece a criticii. La sfârșitul cântecului, Ratan scoase o rupie din dhoti-ul său și o puse pe tavă.

Dansatoarele dispărură. Buda Chan le urmă. Pe Munu îl magnetizase spectacolul. Acum era agitat, înflăcărat, aprins.

— Băiatul trebue să fie obosit, spuse Piari, cu intenție.

— Intradevăr, frate Munu, întoarce-te acasă, zise Ratan. E târziu. Voi veni și eu numaidecât.

Munu crezu că moare de supărare, era înnebunit, neștiind la urma urmei ce dorește. Știa că vrea ceva, dar ce?... Se sculă. Piari îi mângâie părul. Băiatul plecă, plângând amar. Porni spre casă, târziu după miezul nopții, trecând prin străzile pline de viață, ale Bombay-ului, unde culiii, veșnic fără adăpost, dormeau, gemeau sau pălăvrăgeau în fața prăvăliilor închise, palizi și desfigurați sub lumina slabă a lămpilor cu gaz.

In mahalale, drumurile păreau niște linii albe, trase în obscuritatea tainică a nopții fără lună. Dar viroagele adânci ale platoului dădeau, în depărtare, o impresie bizară, mai ales atunci când, din timp în timp, câte un licurici își deschidea aripile strălucitoare — pe o grămadă de gunoi — sau când o bufniță scotea, deodată, un strigăt izolat, din vârful unui pâlc de palmieri.

Deprimarea ciudată pe care o simțise Munu la Piari Gian, după dans, îi lăsase o greutate în suflet. Mintea lui era turburată de dorințe nedeslușite, ce-i apăreau în minte ca niște fantome ale închipuirii.

— Ce doresc oare? se întreba dânsul, luptând împotriva oboselii și a poverii necunoscute ce o purta în el. Negăsind răspuns la această întrebare, continuă să meargă, desgustat și nepăsător. Picioarele sale începură apoi să se miște ca cele ale unui demon. Acestui demon îi era frică, în ciuda staturii sale, de duhurile rele ale nopții, ce se lipeau strâns unele de altele, cu părul vâlvoi, cu dinții albi, strălucitori, cu labe mari și ghiare lungi, gata să scoată ochii trecătorilor. Munu își închise pleoapele pentru a scăpa de această vedenie, dar se împiedică și se lovi de o piatră.

Incepu să fugă mai repede și ajunse aproape de locuința sa. Vrăjitoarele nopții se îndepărtaseră și punctul strălucitor al unei lămpi aprinse într'o baracă răspândea o lumină încurajatoare. Se simți scăpat, dar teama de întunericul nopții rămase încă în el. Urcă etajele ca și când fiecare răsuflare pe care o trăgea în piept ar fi fost ultima.

Soția lui Hari îl aștepta. La lumina palidă a lămpii de pământ, sprijinită de zid, îndepărtată de locul unde ceilalți răsuflau, mormăiau, sau se întorceau de pe o parte pe cealaltă, în căldura obositoare a camerei, ea cârpea niște sdrențe. Il privi cu o lucire mai drăgăstoasă în ochi și spuse cu greu :

— Unde ai stat până acum ?

Munu o privi și lacrimile care îi umpluseră ochii când Piari Gian îi așezase mâna pe creștet, începură să curgă din nou. Intoarse capul și se duse spre colțul camerei unde dormea deobicei. Când o privi din nou, Lacșami era aplecată asupra lui, cu obrajii roșii și o lumină aproape sălbatică în ochi. Munu lăsă capul în jos, pentru a se feri de atingerea pe care instinctul său o dorea. Ea îl apucă de bărbie cu un gest duios și îl sărută pe frunte, cu toată dragostea, cu tot farmecul intuiției sale de mamă, murmurând, cu un glas ce deabia se auzea, ca un descântec:

— Trebue să suferim... suntem făcuți pentru suferință... pentru suferință... dragă...

Se așeză lângă Munu și îl luă în brațe, strângându-l la piept într'o îmbrățișare caldă care îl chinui, făcând să freamăte toată violența pasiunii sale de adolescent, până când găsi, odată cu lumina magică a zorilor, o scăpare în moarte, în moartea vremelnică a trupurilor lor, amestecate.

Lunea e întotdeauna greu să reiei contactul cu viaţa, e greu mai ales pentru culii care au fost aruncaţi, timp de o zi, în bucuria contactului cu oamenii şi îşi regăsiseră sufletul în acea zi.

Lunea se reîntorceau însă la muncă. Lunea se găseau din nou faţă 'n faţă cu moartea. Culiii se îndreptau în spre uzine, cufundaţi într'un fel de somn, într'o stare de apatie şi de toropeală care le punea pe obraji o mască de groază sinistră şi de suferinţă tăcută, ca şi când fantoma morţii ar fi fost o putere nevăzută ce îi strângea de gât, cum se apucau de lucru.

— Dece sunt aşa de trişti? se întreba Munu, care avea încă rezervele de forţă ale tinereţii. Şi îi privea cu dispreţ. Culiii, slabi, tremurând, aduşi de spate, cu feţele urîte, sbârcite, fără dinţi, păşeau absenţi. Unii murmurau nam, nam, sau alte nume ale dumnezeirii. Suspinau, ridicându-şi ochii spre cerul plin de aburi şi se salutau, fericindu-se pentru darurile a tot-puternicului.

Munu îşi aminti de cele ce îi spusese Prabha, anume că tot ceeace venea dela dumnezeu era o binecuvântare, chiar felul cum se purta Ganpat, bătăile dela poliţie şi febra ce era aproape să-l coste viaţa, — că toate aceste suferinţe erau pedeapsa păcatelor noastre.

Aceşti oameni credeau şi dânşii în Karma. Şi Hari spusese acelaş lucru adeseori şi nădăjduia că într'o zi norocul se va schimba, deoarece făcuse câteva fapte bune în viaţă.

Ratan râdea de toate aceste credinţe şi înfrunta viaţa singur, curajos, mândru şi fanfaron, în timp ce ceilalţi culii se târau umiliţi.

Munu admira în mod superstiţios destinul lui Ratan. Când se gândea la dânsul, un sentiment puternic al fatalităţii se impunea minţii sale. Munu se ferea de acest sentiment, repetând fraza hindusă : *„Nu trebue să mă gândesc că Ratan e frumos şi că are noroc, căci gândul meu ar putea să-i aducă nenoroc"*.

Dar, ca şi când gândurile sale ar fi fost o presimţire, surâsul luptătorului se stinse într'o dimineaţă.

Ciimta sahib avea obiceiul să stea în fiecare dimineaţă lângă poarta hangarului prin care se intra în fabrică, pentru a le impune culiilor să-l salute şi să-i aducă şi alte omagii. Un gest cu mâna, o înjurătură, era tot ce oferea în schimb.

Acest fel de a se purta era tot atât de necesar pentru menținerea liniștii în filatură, ca și vederea corpului său mare, bovin, ce îi impresiona pe culii și îi făcea să fie stăpâniți de o teamă „sfântă". După aceasta, erau buni pentru muncă. Din când în când, Ciimta lovea câte un culi cu piciorul, dar asta se întâmpla numai când bea dis de dimineață, ori când se certa cu Mrs. Thomas. Lucrul acesta se mai întâmpla și atunci când citea în jurnalele de dimineață știrea vreunei demonstrații naționaliste, a vreunui atentat terorist, sau a vreunei încercări de propagandă comunistă, pe care dânsul, membru al rasei engleze în India, îl socotea mai degrabă drept un afront personal decât o încercare a exploataților de a căuta un ideal de libertate. Uitase, de multă vreme, timpul când ducea un trai nenorocit în Lancashire.

Ratan avea o fire foarte independentă. Dânsul nu se înclina în fața contramaistrului. Era sigur de puterea lui și de forța Uniunii, care îl susținea. Știa că era un bun lucrător și că la sfârșitul lunii merita salariul întreg. Dacă nu i se plătea leafa în ziua fixată sau dacă era amenințat să i se scadă leafa pentru întârzieri sau pentru haine stricate. Ratan discuta. Nu era nicio urmă de simpatie între Ciimta sahib și Ratan.

— Salaam, sahib, spuse fără teamă luptătorul, trecând prin fața lui Thomas.

— Vino aici, îi zise cu asprime Ciimta sahib.

— Bine, huzur, răspunse Ratan, cu o politeță batjocoritoare.

— Ești concediat, spuse Jimmie Thomas.

— Cum? Dar ce am făcut?

— Giao! Ești concediat.

La început Ratan îl privi pe contramaistru cu calm, apoi se clătină ca și când ar fi fost lovit drept în inimă. Fața lui se contractă de teamă, de orgoliu și de voință. Ridică apoi bărbia și scrâșni din dinți. Ochii îi fulgerau. Rămase nemișcat, arzând de dorința de a spune cele ce simțea, durerea de care era cuprins, căci cunoștea sărăcia și neputința celor din jurul său. Părea că lovitura dată demnității sale făcuse să se descarce în el scântei electrice și că înțelesul adânc al personalității sale îi luminase ființa. Ridică brațul ca să lovească, dar Ciimta Sahib se apropiase de Nadir Chan și Ratan nu putea

nesocoti legea cavalerească a luptătorului care nu trebue niciodată să-şi lovească adversarul pe la spate.

Işi ridică braţele slobozind astfel sarcina enormă a puterii pe care o adunase într'ânsul. Işi destinse muşchii, îşi muşcă buzele şi simţi că ochii injectaţi i se umplu de lacrimi.

— Se spune că nu trebue să treci niciodată pe la spatele unui cal sau prin faţa unui ofiţer, îi spuse Munu, în chip de mângâiere. O să-l rog să te reprimească.

— Nu, spuse cu răceală Ratan. Am să-i arăt eu cum înţeleg lucrurile. Aşteaptă puţin.

Alergă la Federaţia Trade-Unionistă a Indiilor, la o depărtare de o jumătate de milă, convins că va putea să-şi încredinţeze cauza în mâinile preşedintelui, lala Oucar Nath, care venea din Ţinuturile-Inalte, şi care îi va lua, fără îndoială, apărarea.

— Vreau să înaintez preşedintelui o plângere, spuse Ratan funcţionarului care şedea pe veranda bungalow-ului Uniunii.

Funcţionarul îl măsură cu privirea, de sus până jos, şi răspunse că sahib-ul era foarte ocupat.

Ratan îi puse în mână o monetă de nichel de o jumătate de rupie.

Funcţionarul intră în birou, dar ieşi îndată.

— Sahib-ul e foarte ocupat. Spune să-i scrieţi dacă vreţi să-i adresaţi vreo plângere. Pentru o rupie, vă scriu eu cererea.

Ratan era înnebunit de furie. Ii venea să strângă de gât pe funcţionar, dar îşi dete seama că acesta nu avea nicio vină şi se aşeză pentru a dicta o plângere prin care cerea Uniunii să se îngrijească de despăgubirile ce i se cuveneau pentru nedreptatea suferită.

In seara aceea, în camera lui Ratan fu un du-te vino fără sfârşit.

Ştirea că luptătorul fusese concediat se răspândise, şi culiii veneau din toate colţurile filaturii pentru a-i spune cuvinte de simpatie şi pentru a se plânge de cele ce suferiseră ei înşişi.

Erau însă frânţi, descurajaţi, supuşi şi neputincioşi. Se mulţumeau să vină şi să-l privească cu ochii lor căprui şi ne-

deslușiți, sau să murmure o frază convențională, pe un ton dulceag și cuvios: „Nu are nicio însemnătate, frate, e voia domnului!" sau: „E foarte trist, dar în lumea aceasta, celor răi le merge bine și cei buni suferă".

Suferințele de care le era plină viața le răpiseră toată energia. Părea că sufletele lor au dispărut și că pe fața lor se citește doar amintirea nedeslușită a suferințelor, cum se citește neputința pe membrele unui bolnav, drăgălășenia pe fața unui copil ori slăbiciunea în ochii unui animal mut.

Totuși, la ora opt, sosiră doi sahibi hinduși, Savda și Muzafar, împreună cu un englez, Stanley Jackson, pe care culiii îi văzuseră, adeseori, venind pe la filatură și discutând.

— Am auzit că ai fost concediat, Ratan, spuse Savda.

— Da, răspunse Ratan, surâzând nepăsător.

— Contramaistrul ți-a spus care e pricina? întrebă englezul într'o indiană stricată.

— Nu, sahib, zise Ratan. Aștepta de multă vreme un prilej. Nu mă sinchisesc atât de mult de asta, cât de atitudinea obraznică a președintelui Uniunii voastre, care a refuzat să mă primească.

— Dece nu ai venit la noi? spuse Muzafar.

— Ai suferit pentrucă te-ai alăturat nouă. Trebue să te apărăm. Nu te descuraja.

— Nădăjduiam să găsesc de lucru în altă parte, spuse Ratan și mă gândeam că dacă m'aș adresa vouă, lucrul s'ar afla în toată filatura și mi-ar fi mai greu să găsesc.

— Dece nu te duci să vorbești cu Ciimta sahib, spuse Munu care asculta convorbirea cu un interes viu, fiind foarte impresionat de vizita dramatică a acestor persoane oficiale din Uniunea Drapelului Roșu.

— Ah, nici nu poate fi vorba de așa ceva, spuse Savda, făcând un gest cu mâna. Oare toate câte le-ați îndurat cu toții nu v'au trezit încă? Toate mizeriile, toate înjosirile pe care le-ați suferit, nu au trezit încă indignarea voastră? Vă spun: v'au aruncat la pământ, v'au speculat și v'au chinuit până la sânge. Ați fost torturați îndeajuns.

— E foarte adevărat, spuse Hari, dând din cap, dar încovoind șira spinării.

— Priviți camera în care locuiți, spuse Savda. E ea destul de mare ca să încăpeți cu toții? Și sute de alți culii se

mulțumesc să locuiască în casele acestea, în colibe de paie, pe drumuri nepietruite, fără terenuri de sport, fără grădini. Cât timp o să mai trăiți astfel? Cel mult șase luni. După aceea vă veți întoarce acasă ca să muriți. Copiii voștri, care sunt bătuți și nu vor ajunge niciodată mari, muncesc toată ziua pentru un anna. Când o să vă treziți? Când o să începeți să gândiți ?

— Nu vă supărați de cele spuse de sahib, spuse Muzafar, înlăturând cu grijă veninul asprelor imputări ale lui Savda. Sahib-ul vă iubește. Și el a fost sărac. Știe un mijloc care vă va scăpa de sărăcie, dacă o să vreți să-l folosiți.

— Va face școli pentru copiii voștri, spuse englezul.

— Mai mult decât de școli, aveți nevoie de hrană, spuse Savda. Țeseți bumbacul și toarceți pânza cu aceste mașini. Acasă la voi, munciți pământul și scoateți bumbac. Frații voștri seamănă grâunțe și culeg recolta, în bătaia istovitoare a soarelui, construesc drumuri, lucrează în uzine și în plantații. Marele sahib antreprenor duce la Vilayat tot ce produceți și vă dă un salariu nenorocit cu care deabia vă puteți plăti chiria și cumpăra haine, cu care deabia vă puteți hrăni și plăti datoriile. Veți mai lucra câtva timp apoi vă veți întoarce în satul vostru să muriți și alții vor veni să vă înlocuiască. O epidemie de holeră, și v'ați curățat cu toții.

— Spuneți-mi, vă mai convine acum să-i lăsați pe stăpânii voștri să se poarte astfel ?

— Nu, spuse Ratan, nu, pe dumnezeul meu!

— Dar, ce putem face? spuse unul dintre vizitatori. Dumneata ești un bărbat îndemânatic și aproape un sahib. Poți să vorbești cum trebue cu alți sahibi, dar ce suntem noi, ca să ne putem apăra?

— Sunteți ființe omenești, spuse Savda cu violență. Ați uitat ideea voastră despre izat? Ați lăsa pe cineva, ori cine ar fi el, să vă smulgă turbanul de pe cap?

— Nu, răspunse culi-ul.

— Ce-ați făcut că să vă apărați demnitatea? Oare nu mai sunteți bărbați?

— Eu sunt bărbat, spuse Ratan, cu vigoare, bătându-se în piept.

— Pentru asta ai fost concediat, spuse Munu cu răutate. Te mândrești prea mult cu faptul că ești luptător.

Toată lumea râse și atmosfera se ușură pentru câteva clipe. Hari spuse apoi, cu tristețe:

— Nu avem încotro, trebue să muncim pentru cineva, dacă nu pentru Ciimta Sahib, atunci pentru altcineva.

— Da, da, trebue să muncim, spuse Savda. Munca e un lucru bun, dar acum asudați unsprezece ore pe zi și nu câștigați mai nimic. Dacă mă ascultați, veți munci mai puține ore și veți primi o leafă mai mare.

— Ce trebue să fac, Sahib? întrebă Hari.

— Trebue să părăsiți filatura și să nu reluați lucrul până când orele voastre de lucru nu vor fi reduse, până ce salariul vostru nu va fi mărit, până ce nu veți primi școli pentru copiii voștri și case pentru voi.

— Faceți grevă, spuse englezul liniștit.

— O voi face, strigă Ratan.

— Păi, tu ești în grevă, glumi Munu.

Ceilalți culii rămaseră tăcuți. Știau că munciseră din greu, că erau exploatați și înfometați, dar se gândeau că în timpul unei greve vor muri de foame, ei și copiii lor. Le era frică. Plecau capul.

— Gândiți-vă la cele ce v'am spus, zise Muzafar liniștit. Intre timp, frate Ratan, treci pe la noi să vedem ce e de făcut.

— Salaam, sahib, spuseră culii.

— Salaam, salaam, salaam, spuseră cei trei comuniști, coborând scările.

Munu era înflăcărat și plin de entuziasm.

Președintele Consiliului Trade-Unionului Indiilor fu convins de Savda, Muzafar și Jackson să facă o reclamație la filatura lui sir George White, în legătură cu Ratan. Președintele cerea ca Ratan să fie reintegrat în serviciu și să fie primit personal de director.

Scrisoarea ajunse împreună cu o sută de alte comunicări în legătură cu baloturile de bumbac brut, sosite în gară, cu comenzile de pânză, cu mașinile importate din Anglia, cu reparațiile ce trebuiau făcute, cu probleme privitoare la prețul de cost și, ceeace era mai important decât orice, împreună cu telegramele lui sir George White.

Directorul, Mr. Little, nu știa de unde să înceapă cu corespondența. Citea: *Dragă Domnule,* pe una din scrisori, și *În posesiunea stimatei Dumneavoastră* pe alta, *în ce privește cele o sută de baloturi de bumbac ce nu au fost livrate* pe a treia scrisoare, iar pe a patra: *primiți expresia sentimentelor mele anticipate.* Era obosit și ochii săi împăienjeniți treceau zăpăciți dela scrisul îngrijit al funcționarilor dela calea ferată, al căror indigo se deosebea cu greu pe hârtia roză, la colile imaculate pe care era gravată coroana baronetului sir George White.

Mr. Little era iute din fire. Căldura umedă a Bombay-ului, care îi acoperea continuu obrazul de sudoare, nu-i îmbunătățea starea nervilor. Aruncă o privire înspre ventilatorul electric, atârnat deasupra capului său, și răsfoi hârtiile. Gâtul îi era uscat. Ar fi vrut să bea un wisky tare. Dar îl chema datoria. Vocea severă a datoriei, fiica lui dumnezeu, avea de suferit de pe urma căldurii.

Se aplecă peste masă, trăgând în spre dânsul tăvile pe care făcuse o primă alegere a scrisorilor. Știa că, înainte de orice, trebuia să ia cunoștință de ordinele lui sir Reginald. „Screnwwallah!" strigă dânsul.

Apăru un tânăr funcționar hindus, îmbrăcat cu un costum englezesc de pânză albă. Pe cap avea o pălărie neagră, în formă de corabie, cu ajutorul căreia nădăjduia să contrabalanseze, prin prestigiul pământului natal, predilecția sa pentru hainele europene.

Obrazul lui întunecat era plin de groază, căci nu se simțea tocmai la largul său în fața albilor, de când unul din ei îl lovise cu piciorul într'o zi în colțul străzii Hornsby Road, deși nu comisese altă crimă decât aceea de a fi privit plin de curiozitate și admirație pe respectivul sahib.

Stătea nemișcat și încordat.

— Șezi! Pentru numele lui dumnezeu! mi se face rău când te văd stând așa în picioare, strigă Mr. Little.

— Da, sir, murmură funcționarul. Buza de jos îi tremura și ochii îi erau plini de bunătate și de groază.

— Scrie ce-ți spun, zise cu o voce liniștită Mr. Little.

Funcționarul crezu că sahib-ul s'a liniștit și se așează pe un scaun de fier, lângă biroul cel mare. Adierea de aer proaspăt, pus în mișcare de ventilator, îl înviora. Își plecă ochii

asupra caietului său de stenografie, pentru a ocoli privirea sahib-ului și pentru a fi gata să scrie când va începe sahib-ul să-i dicteze.

— Ei hai, trezește-te! strigă deodată Mr. Little, aruncând un nou val de groază asupra sărmanului funcționar, care se dădu instinctiv înapoi, ca și când ar fi primit o lovitură.

— Trezește-te, repetă sahib-ul, mai încet, văzând că băgase groaza în secretarul său. Incepe. Scrie sus: *Notă.* N. O. T. Ă.

In clipa aceasta o muscă se așează pe nasul lui Mr. Little. Acesta încercă să o gonească, însă, cum deschise gura ca să dicteze, musca reveni.

— Lalcaho! strigă dânsul.

— Huzur? răspunse o voce ascultătoare, și posesorul ei, intră prin perdeaua de bambus ce ferea, cu discreție, biroul, de privirile publicului. Era un curier pars, îmbrăcat în cămașă și cu pantaloni scurți. Părul, dat prea mult cu ulei, era despărțit la mijloc printr'o cărare ce îi dădea un aer demn, caraghios la o ființă atât de tânără.

— Ia nuiaua aceasta și omoară mustele, cum se așează pe ceva.

— Da, huzur, spuse Lalcaha și ridică nuiaua ce avea în vârf o bucată de piele în formă de inimă.

— Screwwallah! scrie! spuse sahib-ul. Funcționarul îl ascultă.

— Consecința scăderii afacerilor și a crizei ce decurge, dictă Mr. Little, cu o voce lentă, limpede, umflându-și obrajii și închizând ochii, până când cuvintele începură să curgă cu abundența unei retorici plină de avânt.

Direcția regretă că trebue să anunțe că pentru a putea continua exploatarea și a putea micșora cheltuielile, activitatea filaturii va fi redusă, începând de astăzi. Nu se va lucra în a patra săptămână din fiecare lună, până la noi ordine. Niciun salariu nu va fi plătit în această săptămână, dar direcția, îngrijindu-se de lucrători, le acordă un ajutor însemnat. Această schimbare va avea loc începând din ziua de zece Mai.

Semnat: sir Reginald White, Bart.
Președinte al filaturii lui sir George White.

Când Mr. Little termină de ascultat cititul notelor luate de secretarul său, o muscă i se așeză pe frunte. Il privi pe

Lalcaha, încruntând din sprâncene. Acesta nu mai avu nicio îndoială în ceeace privește necesitatea uciderii muștei. Izbi cu nuiaua în fruntea d-lui Little.

— Tâmpitule, brută idioată! fulgeră dl. Little, care se sculă cu violență, frecându-și fruntea cu mâna dreaptă și gesticulând nebunește cu cea stângă. L-ar fi gonit pe băiat cu lovituri de picior, dacă telefonul nu ar fi început să sune, declanșând refrenul mecanic al cântecului său de oțel: *Tur-tur-tur-tur.*

— Alo, alo, spuse dl. Little, smulgând receptorul din mâinile funcționarului său. Da, aici filatura lui sir George White, confirmă dânsul, roșu la față din cauza furiei. Avea pe frunte o pată vânătă, în locul unde fusese izbit de apărătoarea de muște... Da... sigur sir Reginald... bineînțeles... Tocmai dictam nota... O să-l chem pe Jimie Thomas și o să i-o dau... La ce oră să așteptăm?... înainte de masă?... Bine, sir Reginald... la revedere, sir Reginald... nu tocmai, mulțumesc... foarte cald... înnăbușitor! Vă așteptăm atunci chiar acum... La revedere!

— Du-te și chiamă-l pe Ciimta Sahib, porcule! spuse dânsul lui Lalcaha, care stătea lângă ușă, paralizat de groază. Acesta ieși în fugă, dar se întoarse imediat.

— Huzur, sahib-ul sosește.

— Hello, Jimmie, bună ziua, filatura își va reduce activitatea începând de săptămâna viitoare.

— Dumnezeu să-i bată pe toți negrii, spuse Jimmie. Bem un pahar?

— Găsești unul pe bufet. Zău că mi-e sete și mie. Pfui!

— Despre ce e vorba? întrebă Jimmie, ștergându-și chelia de sudoare și turnându-și whisky în pahar.

— Screwwalah bate nota la mașină, spuse Mr. Little.

— Ei bine, în sănătatea ei! spuse Jimmie, oferind directorului un pahar plin până la jumătate cu whisky simplu.

— Reggie va veni aici înainte de masă, ar fi mai bine să-ți păstrezi capul limpede, băiatule.

— Pentru înmormântarea ta! răspunse Jimmie. Dumneata ai socoteli de dat. Eu nu am nevoie să pun uzina în mișcare, merge singură.

— Fă în așa fel încât culiii să nu afle de notă decât după sosirea lui Reggie, spuse Mr. Little. Sunt tot felul de fanatici printre ei.

— Nu, pe singurul fanatic care era, l-am dat afară, afirmă Jimmie. Un tip care a lucrat la Tota și i s'a urcat la cap, grație influenței roșilor. Un lucrător bun, de altfel, dar nu putem lăsa să mișune revoluționari pe aici.

— Ah! da, am primit azi dimineață o cerere de reintegrare din partea Federației Trade-Unioniste. Tocmai vroiam să-ți vorbesc de ea, spuse Little. Animalele acestea răspândesc pretutindeni sămânța revoltei. Nu înțeleg dece guvernul nu se ocupă de toată afacerea asta.

— Acum sunt împărțiți în două grupe, spuse Jimmie, mângâindu-și mustața. Vechea Federație a muncitorilor din India, fondată de Oukar Nath, și Uniunea Drapelului Roșu, fondată, nu de mult, de un tip numit Jackson, din Manchester.

— Toți nemernicii ăștia ar trebui puși la zid și împușcați! spumegă Mr. Little.

Lătratul răgușit al unui claxon puse capăt acestei explozii. Little alergă spre automobil. Jimmie puse paharele la loc, împinse poarta de bambus și apăru cu pași nesiguri, în verandă.

— Bună ziua, Little, bună ziua Jimmie, spuse sir Reginald, în timp ce șoferul englez, îmbrăcat în livrea, îi deschise ușa. Sir Reginald era un bărbat de vârstă mijlocie, scund, bondoc, cu fața arsă de soare și brăzdată de vine viorii.

— Ai dat și ai explicat nota, Jimmie?

— Nu, sir, mă duc să o anunț, făcu contramaistrul, simțind cum îl arde soarele pe craniul desgolit.

— Aș dori ca soția dumitale să fie ceva mai îmbrăcată, spuse sir Reginald, privind spre bungalow-ul lui Thomas, unde soția acestuia îmbrăcată într'un capot, urmărea, cu cel mai viu interes, fazele acestui eveniment rar: vizita lui sir Reginald la filatură.

Jimmie roși, aruncând o privire spre bungalow-ul său. Innebunise de furie, dar îl privea cu umilință pe sir Reginald.

— Așa dar, Little, spuse sir Reginald, rânjind strâmb din cauza danturii sale false și înaintând spre biroul unde Lalcaha ridica perdeaua de bambus pentru a lăsa să intre mustele și pe marele om, așa dar, după cum vezi, direcția a primit știri grave în legătură cu criza care amenință să se producă în Anglia. In interesul Companiei, pentru a feri pe acționari de orice pagubă, a trebuit să luăm această supărătoare hotărîre, nu numai în această filatură, dar și în filatura de iută din Cal-

cuta și în minele din Madras. Aștept o telegramă din Anglia, din Clive Street, pentru a fi lămurit mai bine asupra acestei crize nenorocite, vedeți...

— Consilierii verifică acum conturile, îl întrerupse Mr. Little. Registrele nu sunt aici, dar cred că putem fi liniștiți. Am primit luna trecută comenzi însemnate. Dar, înafară, concurența...

— O să mă duc la vice-rege împreună cu o delegație ca să-l sfătuim să mărească tarifele pentru mărfurile străine, spuse sir Reginald, dar guvernul cunoaște foarte bine situația noastră. Lordul Wolverhampton este un diplomat excelent, care continuă buna tradiție a lui Disraeli, înțelegeți, și avem un om sigur la conducere, la Londra. Marea Britanie trebue să cunoască foarte bine înțelegerea dela Singapour și să asigure libera trecere a vaselor noastre prin oceanul Indian. Neplăcut este că hindușii devin din ce în ce mai nervoși și socialiștii de acolo, știți dumneavoastră... E foarte greu cu Quaquerii [1]) și cu Gandhiștii [2])... Știți că uzinele Stephenson au fost cumpărate de grupul Giarusetgi și Gigiboy? Aceasta aruncă participarea hindusă la șaptezeci și cinci la sută față de douăzeci și cinci, cât avem noi. E destul de prost... dar, continuă dânsul, privindu-și ceasul, totul depinde de... Bun, o să întârzii la întâlnirea pe care o am. Ai vrea să-mi trimiți socotelile, Little? Foarte bine, foarte bine...

Se opri pentru a-l lăsa pe director să dea în lături perdeaua, apoi plecă, târându-și picioarele și spunând: „Bună-ziua, bună-ziua" ca și când un acces subit de amnezie l'ar fi făcut nesimțitor față de cele ce îl înconjurau.

După ce aflară despre schimbarea orarului, culiii se adunară în curte. Gesticulau în urma lui Ciimta sahib. Văzură cum pornește Daimler-ul mare, strălucitor. Se repeziră în spre automobil, dându-și seama, în chip nedeslușit, că stăpânul filaturii se îndepărtează după ce pronunțase sentința. S'ar fi aruncat la picioarele lui, împreunându-și mâinile, dacă mașina nu s'ar fi îndepărtat. Alergară la Ciimta sahib, rugându-l să nu scadă numărul orelor de lucru.

---

[1]) [2]) Mișcări de impotrivire față de dominația engleză din India, dar împotrivirea lor era pasivă, deaceea nu a avut alt rezultat, decât doar că au ajutat la trezirea conștiinței naționale a Indienilor.

Ciimta sahib începu să ocărească şi să ameninţe că va lovi pe primul „negru" ce se va apropia de dânsul sau care îl va atinge cu mâinile lui murdare.

Culiii se rugară, stăruiră, îşi împreunară mâinile şi se ploniră până la pământ în faţa lui, fiind convinşi că Ciimta era dumnezeul, stăpânul care putea să-i piardă sau să-i scape. Ciimta sahib se retrase atunci în siguranţă, în bungalow-ul său. Nadir Chan împrăştie mulţimea.

Munu, care nu ştia nimic despre directori şi despre acţionari nici despre crizele amenirţătoare, crezu că pricina tumultului era concedierea lui Ratan. Se hotărî să se ducă, în taină, la bungalow-ul sahib-ului şi să-l roage să-l reprimească pe Ratan.

Alergă spre magazia din spatele hangarului, unde se afla pompa. In capătul magaziei era un loc, pe unde se putea sări în grădina vilei.

Aruncă o privire înapoi pentru a vedea dacă nu este urmărit sau observat. Nu era. In faţa lui nu se afla nicio piedică.

Apucă vârfurile ascuţite de bambus ale gardului şi sări peste rugii trandafirilor care creşteau acolo.

Şovăi puţin, ajungând pe drumul noroios ce ducea spre verandă, căci nu văzu pe nimeni în apropierea bungalow-ului şi nu ştia cum să se apropie de Ciimta sahib.

Zări, în fine, în verandă, silueta greoaie a contramaistrului şi se hotărî să înainteze, dar în timp ce urca treptele, inima începu să-i bată cu putere.

Nellie Thomas, o femeie uscăţivă, cu părul negru, cu fire albe pe alocuri şi cu un obraz viu şi plin de viaţă, tricota foarte atentă o vestă, dar stătea cu picioarele întinse pe un fotoliu, ceeace nu se potrivea cu ideea pe care şi-o făcea Munu despre pudoare.

Munu se opri o clipă, apoi ridicându-şi mâna la frunte, spuse:

— Salaam.

— Salaam, răspunse dânsa, apoi se întoarse spre Jimmie, care tocmai îşi umplea un pahar, spunând cu volubilitate: Oh! ce băiat frumos eşti, da, eşti frumos! dar băutura nu te prinde bine, iată unul dintre lucrătorii tăi care o să te vadă în ce hal eşti!

Jimmie Thomas se întoarse și aruncă spre Munu sticla de whisky pe care o avea în mână, crezând că acesta venise să-i dea o lovitură de cuțit, spre a se răzbuna și pentru a-și răzbuna tovarășii pentru noul program ce intrase în vigoare.

— Poliția! Săriți că îl omoară! strigă Nellie, sărind din fotoliu. Jimmie își pierdu cu desăvârșire cumpătul și se aruncă, cu pumnul ridicat, asupra nevestei sale. Alunecă însă și căzu cu un sgomot înspăimântător, lovindu-și pumnul de podea. Nellie puse mâna pe un ceainic ce se afla pe o tavă și i-l aruncă lui Munu ca să se apere. Acesta însă, speriat, o luă la fugă.

Mr. Little auzind strigătele „săriți că-l omoară!" veni în grabă.

— Ce este? Ce s'a întâmplat?

Nellie se ridică repede, cam stânjenită, dar spuse cu o mare prezență de spirit:

— Iată ce s'a întâmplat, sir. Ședeam în fotoliu și tricotam, când, cine sosește? dânsul, bineînțeles, și ce îmi spovedește: că ar trebui să umblu mai îmbrăcată și mai știu eu ce. Apoi se duce să-și caute sticla. După aceasta, vine un băiat, probabil unul din lucrătorii săi, și iată că omul meu, apucat de furii, îi trântește o sticlă în cap. Ar fi putut să-l omoare pe sărmanul negru. Eu am început să strig „săriți că-l omoară". El s'a repezit să-mi dea un pumn, dar a alunecat și a căzut...

Mr. Little ridică din sprâncene și Nellie, care se oprise pentru a răsufla, începu capitolul următor al povestirii sale:

— I-am spus întotdeauna că nu trebue să lovești pe cineva când e la pământ, sir. Băiatul nu a fost rănit. Sunt gata să las lucrurile baltă.

Obrazul lui Mr. Little păstră aceeași înfățișare, dar era amestecată acum cu o ușoară bănuială și neîncredere. Îi privi pe amândoi întrebător.

— L'am lovit ca să mă apăr, sir, mărturisi Nellie. Când sunt cu el, viața mea e în primejdie. Nu pot să mai rabd. Îl voi părăsi. Începu să plângă, hohotind răgușit, desnădăjduit.

Culiii din filatura lui Sir George White se strecurară în ziua aceea ca stafiile prin câmpiile vaste ce înconjurau manufactura. Erau doborîți cu totul de lovitura primită, care le

răpea singurul privilegiu ce le mai rămăsese: acela de a munci. Da, era întradevăr un privilegiu, căci le permitea să trăiască. Dacă l'ar pierde, ar ajunge pradă foametei! Doreau să muncească. Ardeau de dorința de a întinde și curăța bumbacul în magazii, de a se ocupa de mașini, de a curăța deșeurile de pe jos și de a ajuta să se transforme firul de bumbac în pânză. Doreau să facă orice, devreme ce primeau regulat leafa, chiar dacă li s'ar fi reținut câte ceva pentru pânza stricată, ori pentru comisionul contramaistrului și pentru dobânzile datoriilor, de vreme ce puteau plăti pe proprietar și cumpăra orezul și lintea pentru o lună. Și acum erau lipsiți de lucru timp de o săptămână!...

Li se părea că li se ia dintrodată viața, această mică scânteie de viață ce-i făcea să se poarte cu bunăvoință. Nu mai rămânea din ei decât o haită bizară de oameni secătuiți, sbârciți, cu ochii înfundați, cu tălpile plate, cu pieptul scobit, cu obrajii scofâlciți. Mizeria lor întrecuse limita durerii, lăsându-i nepăsători și resemnați.

— M'am dus la Ciimta sahib să vorbesc pentru tine, spuse Munu lui Ratan. Era însă furios și mi-a aruncat cu sticla în cap. Trebue să fie foarte supărat pe tine, altfel nu ar fi dat un asemenea ordin!

— Nu supărarea lui Ciimta sahib e de vină de toate acestea, tâmpitule, ci lăcomia marelui sahib. Vino cu mine la meeting și o să înțelegi. Vor fi acolo culii din toate uzinele și Uniunea noastră va deslănțui greva.

— Oh! strigă Munu, dacă e așa, însemnează că l'am defăimat pe nedrept pe Ciimta sahib.

— Nu, nu pe nedrept, strigă cu violență Ratan. Ciimta sahib e un pirat! Îi voi sparge capul, o să vezi! O să-i sparg capul și lui Burra sahib care vine cu automobilul și vă micșorează salariile.

Hari, adus de spate, mergea șchiopătând în urma lor. Furia pe care o purta în suflet era arătată de cuvintele incendiare ale lui Ratan, dar înnăbușită, în acelaș timp de nenorocirea care îl apăsa.

In vreme ce mulțimea se aduna pe câmpul pustiit din apropierea bungalow-ului ce servește drept cartier general al Federației Trade-Unioniste, soarele arunca văpăi furioase asupra coșurilor filaturii. Siluetele culiilor ce așteptau oratorii se pro-

filau pe pământ. Murmurul numeroaselor glasuri creştea ca un val.

Cuvintele rostite cu voce tare de către un reprezentant oficial, în mijlocul unui grup de culii, porniră ca un vultur sau ca un şoim ce-şi ia sborul, rotind în înaltul cerului. Lozinca: Jos noile regulamente! se ridică în văzduhul ce fremăta, avântându-se deasupra orizontului, asemenea cântecului unei păsări. Glasul, pe numeroase tonuri, a mii şi mii de oameni, deveni simbolul unic al sărăciei şi mizeriei lor, strigătul fecund al tuturor acestor desnădăjduiţi cufundaţi în mocirlă, al pruncilor nou născuţi, al copiilor goi, cu stomacul lipit de foame, al tinerilor desfiguraţi de vărsat şi de răni, al bărbaţilor îmbătrâniţi fără să fi fost vreodată tineri, al femeilor cu pântece întotdeauna umflate, al bătrânilor ce puteau şi le curgeau balele din gură, încât erau batjocura copiilor şi a nepoţilor lor.

— Jos cu Union Jack. Trăiască Drapelul Roşu!

Strigătele acestea se ridicară şi încremeniră pentru o clipă mulţimea, asemenea şocului electric al lăcustelor care usucă dintrodată, pe înserate, vegetaţia fecundă a pământului tropical.

Ura şi răzbunarea din care ţâşnise lozinca, treziră sentimentele adânci ale mulţimii. Obrajii culiilor se înroşiră şi ochii le scăpărau.

— Trăim vremuri grele, spuse un lucrător bătrân şi sfrijit, scoţând parcă vorbele din adâncul pieptului.

— Adevărat, îi răspunse un alt culi, cum să putem oare trăi în asemenea timpuri?

— Protestând împotriva noului regulament, strigă un tânăr.

— Ehei, zise bătrânul, tineretul de astăzi nu mai respectă pe nimeni.

— Bunicule, continuă tânărul, îmi împreunez mâinile în faţa ta în fiecare dimineaţă, nu-i aşa? Dar pentru nimic în lume nu m'aş ploconi în faţa lui Burra sahib, care şade în automobilul său. El se lăfăieşte plimbându-se, iar eu trebue să umblu pe drumul plin de praf, în arşiţa soarelui. Pe lângă toate acestea, ne mai scade şi orele de muncă!

— Da, e întradevăr un stăpân rău, spuse al doilea culi, copiii mei nu au ghete. Fetiţa mea a călcat deunăzi într'un ciob de sticlă şi doctorul spune că va trebui să-i taie piciorul. Englezii

aceştia îşi închipue că noi putem trăi cu alocaţii în timp ce dânşii vorbesc: *Git mit... git mit...* cu creditorii lor spuse tânărul pe un ton batjocoritor. Apoi, deveni serios şi strigă: Suntem membri ai Uniunii. Ce va face Uniunea?

Strigătul acesta fu repetat de cei mai însufleţiţi dintre culii:

— Ce va face Uniunea?

— Linişte! spuse Ratan, ridicându-se în picioare. Oncar Nath, preşedintele Uniunii vă va vorbi... Va urma apoi Savda sahib, Mistha Muzafar şi Jackson sahib, din partea Uniunii Drapelului Roşu; vorbeşte-ne preşedinte. Se înroşi, terminând cu un gest dramatic.

— Vorbeşte-ne preşedinte, strigă Munu, imitându-şi eroul.

— Vorbeşte-ne preşedinte, strigară mai multe voci din mulţime.

Lala Oncar Nath, un bărbat iute, foarte îngrijit, îmbrăcat într'o tunică de homespun şi cu un shoti de mătase, înaintă până sub baldachin. Avea vreo patruzeci de ani, dar încărunţise înainte de vreme şi avea multe sbârcituri în jurul ochelarilor scumpi, de baga. Buza sa de jos se strâmba cu o expresie răutăcioasă pentru tot ce nu era propria-i persoană, dând obrazului său, bine bărbierit, o înfăţişare curioasă de înfumurare, semnificativă pentru cele ce i se întâmplaseră dela întoarcerea lui din Oxford încoace. Incercase să obţină glorie sub scutul unui program socialist, nădăjduind că Ghandi sau guvernul îi va răscumpăra rezultatele unei politici de compromis. Nu-şi atinsese însă scopul. Acum, se cufundase în sânul vechei şi cinstitei „Mame India". Părăsise modernismul pe care îl cultivase în Anglia, deşi declara că încearcă să împace cerinţele Orientului şi ale Occidentului, unind vechile idei hinduse despre Muncă şi despre Capital.

— Fraţilor, spuse dânsul, cu o demnitate care nu produse însă niciun efect.

— Preşedinte, ce ar fi dacă am declara grevă, spuse Ratan, care stătea aproape de baldachin.

— Acesta este cel pe care voiai să-l vezi deunăzi, când nu ai fost primit? întrebă Munu, trăgându-l pe Ratan de tunică.

— Da, spuse Ratan, împingând pe copil, fără să-l ia în seamă. Ei bine, preşedinte, ce părere aveţi?

— Frate Ratan, aşează-te, spuse Muzafar, ridicându-se în

picioare în spatele baldachinului. Ascultă, ascultați-l cu toții pe președinte!

— Aha! spuse Ratan, așezându-se.

— Fraților, începu din nou Oncar Nath, în toate vremurile munca organizată sau nu, calificată sau nu, era un factor necesar al producției. In Indiile antice, rolul deținut de muncă în economia națională ca și problemele ce se năsteau cu prilejul relațiilor dintre întreprinzători și muncitori erau cunoscute și se găsește mult adevăr în dictonul lui Radhana Cusud Mucherji: „Un cultivator dă tot atât de rar peste stăpân priceput, cât de rar dă un antreprenor peste un lucrător credincios, inteligent și cinstit"...

— Ce va face Uniunea cu privire la scăderea salariilor, întrerupse Ratan, pe care insulta primită dela președinte îl făcea foarte nerăbdător.

— Numai un stăpân rău și-ar obosi peste măsură lucrătorii, le-ar da speranțe deșarte, nu le-ar plăti salariile la timp, sau le-ar face reținere pe nedrept, continuă președintele să vorbească în stilul academic al strămoșilor săi. — Numai un lucrător rău și-ar cere salariul în timpul muncii și numai un stăpân rău nu ar plăti salariul datorit muncitorului său pentru munca săvârșită.

— Un lucrător rău... murmură Ratan.

— Cum rămâne cu greva? strigă cineva din mulțime. Ce va face Uniunea față de scăderea salariilor?

Președintele se strâmbă, cu un dispreț și mai mare:

— Federația Trade-Unionistă a Indiilor va începe tratative cu autoritățile competente, spuse dânsul.

— Așa ați făcut și anul trecut la Giamespur și nu s'a ajuns la nimic, strigă Ratan, ridicând capul.

— Stați jos, și nu-l întrerupeți pe președinte. Cu proprietarii filaturii din Bombay se poate vorbi. Nu e de niciun folos să grăbim lucrurile și să ajungem la un rezultat disperat din pricina unei acțiuni pripite. Sunt de părere să negociem. Pe străzile Bombay-ului mișună sute de muncitori fără lucru și nu putem să pornim greva fără aprobarea Congresului Național Hindus, fără avizul Comitetului.

— Cu sau fără Congres, nu vom mai lucra în aceste condiții, spuseră mai multe voci.

— Tăcere! strigă președintele. Am văzut metodele lucră-

torilor din Vilajat. Ceeace face puterea clasei muncitoare din Anglia, este organizarea. Nu exista nicio uniune a muncitorilor din India, înainte de sosirea mea aici. Nimeni nu auzise vorbindu-se despre așa ceva. Am muncit pentru voi și doresc să-mi ascultați sfaturile, ca să ieșiți biruitori. Proprietarii filaturii vă dau de lucru, dar nu sunt dușmanii voștri. Dacă au redus numărul orelor de muncă, trebue să acționați în chip rațional, organizat. Uniunea lucrează în interesul vostru. Lucrează în interesul comun al patronului și al muncitorului. Trebue să aveți încredere în Uniune și în metodele prin care se înfăptuește în industrie o colaborare între muncă și capital. Trebue să aveți încredere în mine și trebue să aveți încredere în Comitetul executiv.

— Fraților, spuse Savda urcându-se repede pe tribună și înlăturându-l pe președinte. Membrii comitetului executiv sunt aici. Unul dintr'înșii sunt eu. Vom hotărî de îndată asupra acestei chestiuni. Lala Oncar Nath are o încredere prea mare în proprietarii filaturii. Președintele spune că acești proprietari nu sunt dușmanii voștri, voi știți bine că nu sunt nici prietenii voștri. De fapt, din altă lume fac parte proprietarii filaturii, exploatatorii, și din alta voi: exploatații!

— Are dreptate! E adevărat, strigară câțiva inși.

— Ei sunt hoții, tâlharii care locuesc în bungalow-uri ca în palate, pe care le plătesc din banii pe care îi câștigă din munca voastră. Mănâncă de cinci ori pe zi și apoi pleacă la plimbare în Rolls-Royce-urile lor mari. In schimb voi, voi țesătorii și torcătorii de bumbac, voi cei care măturați praful și murdăria, sunteți fără adăpost, fără hrană. Voi sunteți lucrătorii, muncitorii, milioanele de necunoscuți care vă târâți în fiecare zi în fabrică și înafara ei. Voi sunteți culii, sărmani nenorociți, care locuiți câte douăzeci într'o cameră, în colibe de paie dărăpănate sau în ferme infecte. Pe oasele voastre nu este nici urmă de carne. In sufletul vostru nu este viață, sunteți îmbrăcați în sdrențe. Și cu toate acestea prietenul meu Oncar Nath spune că interesele voastre și interesele proprietarilor sunt aceleași!

— Șabaș! șabaș! Savda sahib! strigă Ratan.

Munu își simți sângele curgând mai repede în vine auzind discursul pasionat al lui Savda, care continuă:

— Lala Oncar Nath este un om foarte bogat. El nu l-a

văzut niciodată pe demonul viclean al sărăciei care vă târăşte în apele mocirloase ale acestui iad unde vă muşcă scorpionii foamei, unde lipitorile vă sug sângele, unde rechinii cei mari vă înghit.

— Câţi dintre voi nu sunt în ghiarele contramaistrului din filatura voastră? Câţi dintre voi n'au simţit răzbunarea acestor slugi ale capitalismului? Fratele nostru, Ratan, pe care îl vedeţi aici, un muncitor excelent, a fost concediat nu de mult, ca şi alţii, pentru singura vină de a fi refuzat să plătească un comision contramaistrului. Câţi dintre voi nu au fost în ghiarele lui pathan, acest paznic şi cămătar la intrarea fabricii sau poate chiar în afară de ea, în zilele când se plătea leafa? Cămătarul nu-şi cere capitalul, veţi spune, şi e destul de bun că vă îngăduie să-i daţi pe urmă dobânda. Dar nu vedeţi că trece pe răboj fiecare plată întârziată, astfel că o sumă mică, împrumutată, devine, în câteva luni, o datorie atât de grea, încât trebue să-i daţi tot câştigul vostru şi nu vă mai rămâne din ce să trăiţi?

Şi când vine vremea să nu mai puteţi plăti nici capitalul nici dobânzile, pentrucă nu mai câştigaţi nimic, vă întoarceţi acasă şi muriţi de foame şi mizerie. Nu veţi înţelege odată că de veacuri sunteţi victimele celor ce se îmbogăţesc pe spinarea voastră?

Munu îl sorbea din ochi pe Savda şi asculta, temându-se să nu-i scape măcar o vorbă.

— Nu sunt pe lume decât două feluri de oameni: bogaţii şi săracii — între ei nu este nicio legătură. Cei bogaţi şi puternici, cei al căror belşug se sprijină pe furt, sunt onoraţi şi răsplătiţi de lumea întreagă şi se răsfaţă ei înşişi. Voi, cei umili şi răbdători, sărmani nenorociţi ce sunteţi, trebue să vă obţineţi drepturile prin şiretlic. Trupurile şi sufletele voastre sunt frânte. Nu sunteţi respectaţi de nimeni, nici măcar de voi înşivă.

Munu îşi aduse aminte că la Sam Nagar gândise acelaş lucru despre săraci şi bogaţi, dar nu putuse să-şi exprime gândurile ca Savda sahib.

— Ridicaţi-vă! Ridicaţi-vă pentru a vă apăra drepturile, bieţi oameni lipsiţi de adăpost, ridicaţi-vă şi cereţi dreptate! Ridicaţi-vă sărmani fricoşi, lipsiţi de minte, şi luptaţi! Fiţi oamenii care ar fi trebuit să fiţi şi nu vă târîţi spre fabrici ca

niște viermi. Apărați-vă viața ori vă vor nimici cu desăvârșire. Urmați-mă! Începând de mâine, intrați în grevă, și noi vă vom plăti ca să puteți să vă luptați cu stăpânii voștri. Acum sculați-vă și repetați împreună cu mine Charta[1]) plângerilor voastre.

Se opri o clipă. Mulțimea încordată se ridică în picioare, fremătând. Savda continuă: „Suntem ființe omenești, nu mașini fără suflet".

Mulțimea repetă aceste cuvinte după dânsul.

— Vrem să avem dreptul de a munci fără să plătim comisioane. Vrem case curate. Vrem școli pentru copiii noștri și staule pentru vitele noastre. Vrem să fim lucrători pricepuți. Vrem să scăpăm din ghiarele cămătarilor. Vrem salarii cinstite, nu simple alocații, chiar dacă timpul de muncă trebue să fie redus. Vrem să lucrăm mai puține ore pe zi. Vrem să fim siguri că contramaistrul nostru nu ne va concedia fără preaviz! Vrem ca organizația noastră să fie recunoscută de lege!

Cuvintele Chartei se ridicau înspre cer. La început erau cuvinte simple, neîndemânatice, care se împleticeau, ca și când ar fi fost cântecul unor copii mici la școală. Mai apoi, gâtlejurile aspre ale muncitorilor se siliră să urmeze ritmul vorbelor lui Savda, ce răsunau ca un gong. Accentele acestea bizare se uniră într'un strigăt pasionat, ce se înfipse de-a-dreptul în soare, ca o lovitură de cuțit.

Se auzi apoi un vuiet adânc și un sunet prelungit, ieșit din piepturile ce-și reluau răsuflarea; se zăriră zâmbete pe jumătate conștiente, jumătate fericite, ce izvorau din ochii cu apă adânci ai culiilor. Timp de câteva clipe, se putu auzi murmurul dulce al zefirului ce adia în lanuri, în câmpii și în mlaștini.

Deodată, un strigăt plin de durere se înălță, crescând. O voce desnădăjduită strigă aceste cuvinte:

— L-au răpit! L-au răpit! Mi-au răpit băiatul! Ce să mă fac! Bărbatul acesta îmi spune că fiul meu a fost răpit.

— Au răpit! Au răpit! Repetară câteva glasuri din mulțimea atentă. L-au răpit, pathanii.

---

[1]) Actul.

Se auzi un murmur:

— I-au răpit! Câinii musulmani, bestiile astea au răpit copii hinduși!

Se făcu apoi tăcere.

— Ce este, strigă Savda, ce s'a întâmplat?

Drept răspuns nu auzi decât plânsul unui culi, un plâns ciudat, asemănător cu urletul unei hiene.

— L-au răpit! L-au răpit! Un copil hindus a fost răpit de către musulmani, spuseră câțiva dintre culii.

Se produse un freamăt de teamă și ură.

— Duceți-vă acasă, duceți-vă acasă, e numai un svon răspândit de către dușmanii noștri, strigă Savda. Să nu vă duceți mâine la lucru. Uniunea vă va da o alocație. Ne întâlnim mâine, aici pentru hotărîri.

— Dar a fost răpit un copil hindus, sahib, spuse din nou o voce.

— Nu numai unul! Mai mulți! adăugă o altă voce.

— I-au răpit! I-au răpit! Mahometanii aceștia păgâni, și-au ridicat capetele până la cer. E o insultă adusă religiei noastre!

— ... Porcii! Corciturile! O să plătească!

Vuietul crescu.

— Hai plecați, plecați odată, gloată neștiutoare! strigă Savda. O să vedem noi ce e.

— Nu! Vrem răzbunare! Ne iau banii și ne iau și copiii. Să ne răzbunăm!

— Tăceți odată, tâmpiților, strigă Ratan, sărind pe tribună. Vă voi apăra, dacă întradevăr copiii voștri au fost răpiți, dar duceți-vă întâi acasă să vedeți de-i adevărat sau nu.

— Mâncători de linte ce sunteți, hinduși puturoși! O să vă învățăm noi să vă mai bateți joc de religia noastră. Strigătele câtorva hinduși mahometani se auzeau într'un colț îndepărtat al estradei, unde erau îngrămădiți și unde începuseră să sară turbanele și să curgă pumnii.

— Ratan! Ratan! strigă Munu, dar glasul îi fu acoperit de tărăboi.

Munu alergă după Ratan și se agăță de tunica lui, tremurând. Se întoarse și văzu că mulțimea era frământată de mișcări asemănătoare valurilor și că obrazurile se ridicau și se coborau, cuprinse cu desăvârșire de panică. Munu rămase în-

grozit şi nemişcat privind sutele de trupuri ce se ghionteau, se împingeau, ca un roi speriat. Era un adevărat tumult din care nu se putea auzi decât: „i-au răpit". Munu uită deodată avântul întăritor al cântecului Chartei şi simţi că e înghiţit de atmosfera turbure, creată de frământarea braţelor, de strălucirea ochilor şi de tonul isteric a vocilor.

Mintea lui şovăia între amintirea discursului mişcător al lui Savda şi palidul spectru al fricei pe care vorbele „i-au răpit" îl înfăţişa. In mintea sa acest conflict reamintea clipele arestării lui Prabha. Cele două scene i se părură asemănătoare mai ales când zări nişte poliţişti în uniforme albastre, lovind cu bastoanele în primele rânduri ale mulţimii.

— I-au răpit! Ne-au răpit copiii! Ah! tâlharii — se poate una ca asta? strigă mulţimea.

— Tu du-te acasă, îi spuse Ratan lui Munu şi smulgându-şi tunica din mâinile încleştate ale copilului, se aruncă în mulţime, cu capul înainte.

Munu rămase pe estradă, strigându-l pe Ratan, apoi încercă să pătrundă întunericul ce se lăsa, spre a-l zări pe Hari printre figurile arămii, cu dinţi strălucitori.

— Eşti hindus sau mahometan? răcni un pathan, înalt şi gras, învârtind un baston în mână. Munu amuţi pentru câteva clipe, îngheţat de groaza unei morţi sigure. Ar fi vrut să ţipe, dar gura i se deschise fără să scoată vreun sunet. Ochii i se deschideau, şi se închideau la loc. Şovăi mai puţin de o clipă, apoi sări în lături, spre dreapta. Auzi bastonul pathanului sfârâmându-se de estradă.

Işi făcu drum prin mulţime până fu luat de valul culilor ce fugeau.

— Pathanii au răpit copiii acestor sărmani oameni de acum câteva luni de zile.

Munu auzi aceste cuvinte, spuse de un culi, în timp ce alergau.

— Proprietarii filaturii îi încurajează, iar sarcar-ul e înţeles cu ei! adaugă un altul.

— Da, Da! zise al treilea culi. Pathanii i-au răpit pe copii şi i-au adus cu automobilele, iar sarcar-ul nu face nimic pentru ca să pună capăt acestor lucruri. Cum putem să ne lăsăm copiii aici?

— Dar, spunea un funcţionar trade-unionist, pathanii sunt

dușmanii voștri. Două sute de pathani au fost întrebuințați anul trecut de către proprietarii uzinelor pentru a sparge greva lucrătorilor dela fabricile de uleiuri. Au plătit în ascuns pe greviști. Trebue să le dăm acum o lecție.

— Să mergem să cerem socoteală lui Sidi Chan, cămătarul din Albert Road, spuse un tânăr culi. Ce îngâmfat mai e și ăsta!

Munu avea poftă să-l însoțească pe acest culi, dar își aduse aminte de timpul în care îl văzuse pe Hari sub loviturile de baston ale unui cămătar pathan. Lăsă în urmă pe bărbații ce ocărau sau comentau răpirea copiilor.

La capătul străzii, zări niște oameni ce se ghionteau și se pălmuiau. O luă pe drumul spre oraș, tupilându-se pentru a nu i se zări umbra în noaptea luminoasă ce cobora din ceruri, ca o femeie cu șorțul împodobit cu stele, ca o pavăză ce apără pământul fierbinte și crud.

Cunoștea un drum mai scurt spre Dhobi Talao, drum care trecea printr'o colonie de proscriși [1]).

La colț, părăsi șoseaua, alunecând prin noroiul și huma șanțului. Era obosit și descurajat. Se afundă în întuneric, nădăjduind că va putea găsi un loc unde să doarmă.

Când intră în oraș, cerul fără lună era tăcut. Pământul însă, pământul Bombay-ului, cu străzile sale înguste, cu casele și templele sale, cu minaretele și mausoleele, cu marile birouri, pământul contrastelor, unde fastul hibrid al celor bogați se împletea cu mirosul grăsimilor fripte în tigăile săracilor, pământul Bombay-ului, oraș de lux și oraș de mizerie, cu înfățișarea decentă, ce ascunde sărăcia, munca excesivă, murdăria lăzilor de gunoi și germenii bolilor, oraș în care minciunile patronilor se vădesc în lipsurile și sluțenia săracilor, pământul Bombay-ului era în seara aceea un adevărat haos.

Ce se întâmplase? Munu nu știa. Se îndepărtase grăbit de turburările din uzine, vrând să lase în urmă sgomotul bătăliei, dar întâlnii aceeași larmă, încă și mai puternică, căci era răsfrântă de zidurile înalte din împrejurimi.

Părăsi străzile în care grupuri de oameni, neliniștiți, șușuiau pe sub porți și intră în Bhendi Bazar, unde valurile mulțimii se împingeau până într'o grădină.

---

[1]) Surghiuniți, izgoniți.

Se amestecă și el prin mulțime, stând însă puțin mai la o parte, cu o ciudată nepăsare față de simțimintele acestor oameni, deși era curios să știe pricina pentru care se întruniseră în acest loc. O află numaidecât.

Un bărbat mic și gras se ivi, pe o platformă, vorbind mulțimii.

— O! frați hinduși, treziți-vă, dacă cinstiți cât de puțin pe mamele și pe surorile voastre! Ieșiți din case înarmați cu bastoane, căci generosul nostru guvern nu ține seamă că femeile și frații noștri au fost măcelăriți și necinstiți de către musulmani. Mai mult, s'au dat porunci să se tragă asupra oricărui grup mai mare de cinci persoane. Trebue să fim gata să ne apărăm noi singuri, căci generosul nostru guvern ne ia nouă bastoanele, dar cuțitele și bastoanele lor nu le ia. Ce însemnează toate acestea? Toate acestea însemnează că trebue să le arătăm acestor mahometani necredincioși curajul nostru! Jos mahometanii! Jos mahometanii! Jos...

Munu se cățără pe scândurile unei prăvălii închise pentru a-l vedea mai bine pe cel ce vorbea. Zări un băț care-l izbi pe orator peste gură. Se auziră strigăte: „Hai! Hai! Ucis! Asasinat!"

O clipă, mulțimea păru că scrâșnește din dinți; urmă apoi un murmur nedeslușit. După aceea izbucniră strigăte de: Moarte musulmanilor! Să ne răzbunăm! Să dăm foc! Să prădăm!"

Gloata începu să se înghesue pentru a-și face loc spre grădiniță, și mai departe, spre strada Abdul Rahman.

Un tânăr ofițer englez, îmbrăcat în haină kaki, urmat de zece polițiști indieni, goni mulțimea cu lovituri de baston.

Munu, zărindu-l pe ofițer, sări jos de pe dughiană, alunecând în graba sa de a se adăposti în întuneric. Simțind că trebue să meargă în direcția opusă mulțimii, se îndepărtă spre Sandhurst Road. Tâmplele îi băteau. Imaginea bastonului care îl izbise pe bărbatul acela în obraz, i se înfipsese în minte ca un cui. Omul acela murise, fără îndoială. Vălul morții își desfășura umbra în fața ochilor copilului. Munu vorbea singur, cu un glas plângăreț, plin de milă pentru el însuși. Umblând într'un fel de delir, repeta:

— Ce o fi? Ce s'a întâmplat?

Cerceta ulițele pentru a găsi o deslegare. Dar și ulițele

nu-i ofereau, drept răspuns, decât fațadele caselor fantastice, înfipte ca niște stânci de-a-lungul străzilor înguste, arătându-și prin umbrele groase ale verandelor, ferestrele luminate ce păreau ochii unei lighioane uriașe.

Munu se gândi la dealurile din Kangra. Stâncile de pe tăpșanele lor îi răspundeau cu aceeași nepăsare brutală când își căuta o capră pierdută.

In adâncul negru al dughenelor și al tindelor domnea aceeași tăcere vrăjită ca și în umbra cea mai întunecată a munților. Ecoul tunetului îndepărtat făcea ca tăcerea să fie și mai impresionantă.

Moartea umbla pe pământ sub înfățișarea maselor de întuneric înșelătoare — ca într'un vis rău — care se apropiau când în cete șerpuitoare și mlădioase, când pe neașteptate ca niște hoarde gâfâitoare, năpustindu-se în văzduh, isteric și frământate ca niște forme multiple ale lui satan, ce hăituesc oamenii, până la moarte.

Munu începu să păşească mai încet pentru a-și dovedi că nu era pradă vedeniilor ce-l înfricoșau.

„Sunt născut în regiunea colinelor, sunt curajos și am umblat de sute de ori singur prin noapte, am trecut chiar prin cimitire și prin locurile unde se ard morții. Dece mi-ar fi teamă? Mă întreb, unde o fi Ratan și ce o fi făcând? Dar Hari? Lacșami și copiii trebue să fie acasă. Poate dorm! Totuși, nu-mi pare rău că sunt departe de ei. Dece nu simt oare dorința să mă reîntorc pe câmpul filaturii, acum când sunt departe?"

Un strigăt se înfipse în bezna ce se întindea în fața lui, asemenea unui trup uriaș.

Niște glasuri puternice strigau: *Allah oh Acbar.*

Incepu să alerge. Trecând pe lângă un bazar, zări un bătrân în sdrențe, cu picioarele subțiri, fugind cât îl țineau puterile, urmărit de un pathan uriaș. Munu rămase pe loc, privind cu nesaț în depărtare. Doi mahometani care veneau din direcția opusă, cu bastoanele în mâini, se aruncară asupra bătrânului, ce tremura de groază ca un animal încolțit și bâlbâia:

— Ram! ram! sunt mort!

Uriașul care îl urmărea pe acest nenorocit îl lovi în spate, strigând:

— Păgânule! fiu al lui Eolis!

Bătrânul țipă, gemu, și căzu grămadă în mijlocul drumului.

Munu o luă în direcția opusă bazarului unde se desfășurase drama, și alergă cât îl țineau picioarele. In goana lui nebună, i se părea că sgomotul vântului e murmurul conspiratorilor mahometani, care îl urmăresc, cu spada în mână. Totuși, simțind că nu este rănit, continuă să fugă, ușor și sprinten, până când auzi o larmă grozavă și zări o casă mare arzând cu flăcări ce se înălțau până la cer și luminau pământul într'o orgie strălucitoare de roșu, auriu și liliachiu.

— E casa lui Mulgi Madhorgi, negustorul de dulciuri. Pathanii i-au dat foc. Nu te apropia, or să te omoare! zise un bătrân gugerati ce stătea în pragul casei sale, ținând mâna pe umărul unui prieten pe care voia să-l oprească.

Munu auzi observația. Privi, pentru a vedea dacă nu cumva găsește în partea aceasta un loc unde să se poată odihni, nepedepsit, peste noapte.

Deabia își întoarse privirile și auzi ridicându-se din cercul de foc strigătele mahometane: *Allah oh Acbar!* urmate de o goană nebună ce se îndrepta înspre dânsul.

Se ascunse într'o ulicioară ce ducea la Operă, dar fu întâmpinat de urletele unei femei, care se bătea cu pumnii în piept și își smulgea părul, pe-o verandă, strigând:

— Unde ești, copilul meu? Unde ești? Unde ai plecat?

Munu nu îndrăzni să se apropie de dânsa, de teamă să nu-și închipue că vrea să o lovească. Se întoarse înapoi pentru a vedea dacă nu poate să se înapoieze pe unde venise. Pathanii porniți după pradă răspândeau groaza pe uliți, strigând:

— *Allah oh Acbar!* lovind cu patul puștii sau cu bastoanele în porțile caselor și învârtind cuțite în mână.

Munu, cuprins de neliniște, era sigur că fusese prins în valea morții. Dinspre partea înspre care voia Munu să se îndrepte, noi grupuri de polițiști sosiră, alergând fără sgomot pentru a-i putea surprinde pe răsvrătiți.

Băiatul intră sub umbrarul de lemn al unei dugheni, temându-se acum de baionetele polițiștilor și tot atât de sigur ca și mai înainte că va întâlni moartea. Totuși, bărbații în uniforme albastre trecură înainte fără să-l zărească, chiar și femeia se făcu nevăzută..

Munu se liniști și răsuflă adânc. Continuă apoi să se tâ-

rască de-a-lungul zidurilor, privind cu băgare de seamă în faţa şi în spatele lui, pentru a fi sigur că nu e văzut.

Ajunse, cu paşi şovăitori, la capătul străzii şi avu curiozitatea să privească scena pe care o lăsase în urmă. Pathanii se băteau corp la corp cu poliţiştii.

Îngrijorat de gândul că va vedea desigur morţii căzând la pământ, intră, fără să bage de seamă, în grădina Operei, unde se întâlniseră două cete de răsvrătiţi.

Pătrunsese chiar în mijlocul unui vârtej de pasiuni.

Hinduşii şi mahometanii se luptau, strângându-se ucigaş unii pe alţii şi strigând: *Allah oh Acbar! Cali Mai Chi Giai! Civa Gi Chi Giai!*

— *Mar Mai hit and see*[1]) spuse o voce provocătoare, oprită de o lovitură de pumnal. Vocea slăbi imediat până ajunse un murmur, apoi nu mai pronunţă decât un singur cuvânt : „Ucis!"

— Măgarule! Păgânule! urlă cât putu învingătorul în văzduhul fierbinte şi greu.

„De astă dată moartea e sigură, îşi spuse Munu, furişându-se până la un tramvai ce rămăsese în colţul grădinii. In clipa aceasta simţi deodată, în ceafă, apăsarea unor degete groase. Era întins la pământ şi, privind din locul unde căzuse, zări un mahometan, profilându-se în lungul tramvaiului. Îşi închise ochii instinctiv, lăsându-se în voia sorţii, ca şi când ar fi fost mort. Pathanul îi dădu o lovitură de picior, murmurând cu dispreţ: „Câine!" şi se apropie de tovarăşii săi, care omorîseră pe hinduşii care nu reuşiseră să fugă.

Grădina se goli repede, căci pathanii sălbatici şi plini de sânge se îndepărtară strigând şi lovind cu picioarele. Timp de o clipă, fu tăcere.

Apoi, strigătele muribunzilor se ridicară în acelaş timp cu adierea mării, ce venea dinspre plaja din Ciaupatxi. Forme fugare se desprinseră, ivindu-se din cotloane nebănuite şi pierîră în umbră.

Munu deschise ochii pentru a cerceta cu privirea, dincolo de linia de tramvai, grădina în formă de triunghi, înconjurată de un gard de fier. Se hotărî să se ducă acolo, printre mărăcini.

---

[1]) Loveşte şi uită-te.

Când se ridică, auzi un țipăt de agonie și sunetul metalic al unui baston ce bătea în pământ. Ascultă, cuprins de o nervozitate îngrozitoare ultimele convulsii ale muribundului. Părea cu neputință să poată scăpa din locul acela. Se întinse din nou pe pământ și își opri răsuflarea până când auzi ultimul strigăt al nenorocitului. Șovăia între dorința de a se apropia de acest om și aceea de a se lăsa pradă desnădejdii. Dar trupul lui, îngreunat de groază, capul plin de vedenii, ochii săi pe jumătate închiși de oboseală și de așteptarea în întuneric, refuzau să-l mai servească. Rămase culcat, resemnându-se.

Deodată simți că cineva alerga în jurul lui.

„Mi-a sosit oare sfârșitul?" se întrebă. Această întrebare era însă hărăzită să rămână fără răspuns. Aștepta, gata să-și dea ultima suflare. Nu mai avea timp să se gândească la trecut și focul dorințelor părea că l-a părăsit. Sfârșitul lui nu se apropiase însă, căci doi bărbați din Liga Serviciului Social îl ridicară și îl duseră pe veranda unei școli, la o sută de metri depărtare.

Munu își ținea dinadins ochii închiși, pentru a da impresia că are nevoie de îngrijiri. Totuși, își dădea foarte bine seama de tot ce se întâmplă cu el. Ar fi de dorit să fie inconștient, rănit cu adevărat, mort sau leșinat. Nu putea îndura chinul lent la care îi era supus creierul. I se părea că simte în cap dogoarea unui cuptor ce pâlpâe consumând, încetul cu încetul, toate elementele sensibile și distruge orice resurse de energie nervoasă ce-i mai rămăsese după atâtea luni de muncă în filatură. Acum nu mai era decât un atom ce strălucea în întuneric, pe dărâmăturile acestei nopți de iad.

Voluntarii Ligii de Ajutor Social îl culcară pe o saltea, în veranda școlii, unde lămpile luminau trupurile unei mulțimi de cerșetori, de săraci și de culii, care fuseseră desigur adunați de pe străzile unde dormeau deobicei.

Un doctor, care îi aduse aminte lui Munu de fratele babului din Șam Nagar, căci purta o pălărie și o haină de culoare închisă, îl întrebă unde e rănit. Munu dădu negativ din cap și rămase înțepenit, într'o nemișcare desăvârșită. După ce îl examină, doctorul scrise ceva pe o hârtie și plecă.

Un voluntar aduse un pahar de lapte. Munu, umil și recunoscător, se ridică pentru a-l bea. Lichidul cald și dulce îi puse sângele în mișcare.

Dacă s'ar fi culcat la loc ar fi putut să adoarmă, şi s'ar fi trezit a doua zi de dimineaţă, liniştit şi vesel. Deschise însă ochii şi privi în jurul său. Veranda întunecată era plină de o duhoare îngrozitoare. Murmurele sărmanilor oameni se ridicau în aerul otrăvit, ca nişte fâşii groase de bumbac.

Munu încercă să nu respire prea adânc, dar nu se putu opri de a privi cu scârbă pe bolnavii din jurul său. Unii stăteau ghemuiţi pe pântecele lor umflat, alţii se sprijineau pe piepturile lor scobite; câţiva sforăiau sgomotos, alţii îşi priveau rănile, cu ochii fixi, stinşi, iar alţii, în fine, erau cuprinşi de accese de tuse.

Copilul vru să deschidă gura, dar simţi cum îl năpădeşte un miros de piper umed şi de excremente. Strânse buzele, mulţumindu-se să geamă. Fu din nou scârbit de mirosul murdar şi se hotărî să plece din locul acesta unde era cu neputinţă de stat şi să se ducă să doarmă pe plajă. Erau acolo nişte barăci ce rămâneau goale toată noaptea. Le văzuse. Numai să nu fi avut şi altcineva gândul acesta. De-ar găsi locul liber!

Se ridică şi începu să umble. Nimeni nu părea să se ocupe de dânsul. Poarta era chiar în faţă şi oamenii intrau şi ieşeau. Trecu dincolo de gardul cu zăbrele.

Îşi spuse deodată că va trebui să meargă cel puţin trei sute de yarzi pentru a ajunge la Ciaupatti. „O fi oare prudent?“ dar înainte de a aştepta răspunsul, mormăi: „Ori cum ar fi, aici nu mai pot să stau“. Imaginile oamenilor pe care îi lăsa în urmă dansau, se amestecau în cap, cu ciudate amintiri personale: se vedea mergând desculţ pe drumul dela Şam Nagar, rătăcind fără ţintă pe şoselele din Daulatpur sau pe străzile din Bombay. Alerga, şi mişcările trupului său transformau timpul şi spaţiul într'un gol uriaş. Transformau amintirea omorurilor, al căror martor fusese în astă seară, într'o perioadă de nesiguranţă, dominând amestecul strigătelor, gălăgia urletelor, contactul aspru al mâinilor brutale, dominând fluxul nenumăratelor valuri ce se frământau la marginea stâncilor îndepărtate, în faţa ochilor săi.

Alerga ca şi când ar fi fost o rachetă ce dorea să se stingă în marea nemărginită. Nu-şi simţea trupul. Trecu ca un uragan devastator pe lângă marile clădiri de pe partea cealaltă a podului din Ciaupatti.

Zări, în fine, o magherniță dărâmată, cu un umbrar de pânză. Ziua, se vindeau aici nuci de cocos. Statuia de marmură a lui Tilac era mică și neînsemnată față de marea întindere de apă care se unduia ca un șarpe și care își scuipa veninul de spumă albă pe malurile Indiei. Intră în magherniță și privi în jur. Era loc destul. Se culcă pe jos și se odihni.

Sgomotul răsvrătit al oceanului îl cufundă în somn.

Dimineața, târziu, când se trezi, nu știa nici unde să meargă, nici ce vroia.

Prăvălia de cocos nu se deschidea decât după masă, așa că nimeni nu veni să-l turbure.

Privi multă vreme soarele care umplea dughiana și asculta mugetul neîntrerupt al mării, ce se auzea dincolo de perdeaua de iută.

Noaptea fusese rece, și Munu tremurase mult timp în zori. Acum însă îi era cald, ardea chiar. Și era liniștit, cu tot golul din creierul și stomacul său.

Incercă să se mângâie, spunându-și că după atâtea luni de zile în care fusese nevoit să se scoale în zori, i se cădea acest răgaz. Era ca pe vremea când hoinărea după amiezile în satul său, trăgând câte un somn, în timp ce vitele păsteau. Pășunile înverzite ale oceanului aminteau întradevăr libertatea câmpiilor.

Totuși, obiceiul de a se duce la filatură în fiecare dimineață întipărise în el conștiința muncii pe care o avea de îndeplinit. Avea remușcări. Simțea că ar fi trebuit să facă ceva... dar ce?

Ce trebuia să facă? Unde trebuia să se ducă? Ce dorea? Acestea erau întrebările pe care și le punea și răspunsul la ele era negativ. Nu găsea niciun răspuns.

I se părea că fusese întotdeauna în această stare de spirit, ori de câte ori se simțea părăsit, ba chiar, câteodată, și când era ocupat și se găsea printre oameni.

In zilele în care muncea și venea acasă să mănânce, ararеori suferise de singurătate, cu toate că era prăpădit de oboseală și cu toate că îndura o mulțime de mizerii. Căci vorbea, și îi auzea și pe ceilalți vorbind, făcea pozne, dormea și se trezea cu nădejdea zilei de mâine. Asta însemna „să trăiești!"

Acum, îngrozitoarea singurătate a sufletului, izolarea pe care reușise s'o risipească prin zelul și entuziasmul său, prin munca și prin interesul pe care îl avea față de viața celorlalți, prin dragostea spontană pe care le-o dăruia, singurătatea aceasta, ce se adăuga lipsei de lucru, de hrană, lipsei oricărui scop de atins, îl apăsa.

Își dădu deodată seama că de câteori începea să se miște, să acționeze, reușea să înfăptuiască ceva. Când a fugit din Șam Negar, l-a întâlnit pe Prabha, când a vrut să părăsească Daulatpur, l-a întâlnit pe conducătorul de elefanți. Hari și Ratan nu ar fi fost prietenii lui, dacă nu ar fi venit la Bombay.

„Cu toate acestea, au fost luni și ani de zile, își spuse el, când am lucrat, sau am rătăcit singur. Mă voi întoarce totuși la filatură pentru a afla ce s'a întâmplat".

Se scutură, se întinse, căscă, se sculă și ieși afară din baracă.

Plaja era pustie. Nu se zăreau decât vreo câțiva pescari ce-și întindeau năvoadele. Se duse până la podul din Ciaupatti și văzu priveliștea caselor verzi, albe și roșii, înghesuite pe crestele joase, numite Malabar Hill.

În jur, viața părea că se scurge, liniștită și naturală, fără nicio urmă a luptelor din ajun. Automobilele întreceau trăsurile și bicicletele. Vedea firmele prăvăliilor. Pe una scria: *Automobile de lux.* Pe alta: *The American auto Part Co.*, pe a treia *Bhartija, mașini hidraulice*, pe a patra *Laboratorul medical al doctorului N. J. Madi, MB. BS. M. R. C. P. (London)*, iar pe alta scria: *Bhorat Sivadeshi Stores.*

Când ajunse la locuințele Parec, zări niște culii, bărbați și femei, ce cărau coșuri dela prăvălie până la o căruță cu doi boi. La încrucișarea drumurilor stătea un polițist.

Munu se opri și privi boii, cu un aer absent. Vitele aveau coarnele răsucite și mestecau paie, așteptând cu răbdare, fără conducător, fără să le pese de mușteie ce li se așezau pe coaste în locurile unde, din cauza frecării neîntrerupte a șleaurilor[1]), aveau răni.

Prăvăliile nu erau încă deschise, dar oamenii treceau grăbiți pe caldarâm. Într'o mână țineau umbrelele, iar cu cealaltă își fluturau pulpana șorțului pentru a-și răcori picioarele goale.

[1]) Hamurilor; în India boii se înhamă asemenea cailor la noi.

Munu îi privi până i se păru că nu mai vede decât picioare, picioare, pretutindeni picioare.

„Ce s'a întâmplat?" se întrebă dânsul, „afacerea de aseară s'a terminat oare?"

Desigur, totul părea în ordine, în dimineaţa aceasta. „Totuşi, îşi spunea Munu, e cu neputinţă". Se simţi înşelat de această conspiraţie a tăcerii. Oamenii aceştia treceau, păstrând cu gelozie taina răscoalei.

Ardea de dorinţa de a vorbi cu cineva pentru a afla noutăţi. Nu zări însă decât un corb deasupra unei ferestre, aplecându-se pentru a vedea dacă nu poate să ciugulească ceva.

Munu privi în depărtare, cu mintea goală, pentru o clipă.

Il văzu apoi pe poliţistul care dirija circulaţia, vorbind cu un pars bogat.

Munu se apropie de ei şi, imitând gesturile unui cerşetor, începu să strângă frunzele căzute lângă căruţă.

— Părerea poliţiei, spunea poliţistul către pars, este că svonurile despre răpiri erau lipsite de bază. Poliţia a încercat să restabilească ordinea printr'o ordonanţă. Dar au avut loc acte de violenţă pe teritoriul fabricilor, şi în tot oraşul, şi toate forţele poliţieneşti, împreună cu poliţia înarmată, au fost mobilizate, pentru a face faţă elementelor răsculate. Cu toate că s'au comis multe crime, Sarcar-ul nu a făcut apel la armată. Poliţia a reuşit să fie stăpână pe situaţie. In dimineaţa aceasta, oraşul e mai liniştit. Culii dela calea ferată şi din fabrici au reluat lucrul. După cum vedeţi, circulaţia se face normal...

Munu suferi o criză de conştiinţă... Trebuia să se întoarcă la lucru. Filatura era deschisă, nu era grevă, Hari s'a dus desigur la lucru.

„Mă duc şi eu", îşi spuse, şi se îndepărtă.

Nu merse nici măcar două sute de yarzi, şi auzi doi voluntari ce discutau cu seriozitate cu un bărbat îmbrăcat în veston, care din timp în timp, scria într'un carnet, câteva cuvinte.

Munu încetini pasul, şi începu să şchioapete ca şi când ar fi fost rănit. Se aşeză pentru a-şi freca piciorul şi a-l acoperi cu praf.

— La ora şapte, în dimineaţa aceasta, dicta unul dintre voluntari, Alva şi Chaş, conducători ai partidului muncitoresc, au adus pe un mahometan, numit Rahim, în ceainăria din colţul străzii Suparibang pentru a ajunge la o înţelegere cu pat-

hanii. Deodată, un pathan necunoscut îl lovi pe Alva în obraz. După o jumătate de oră, trei sute din cei patru sute de lucrători ai filaturii au venit în grupe, înarmați cu bastoane, atacând tabăra pathanilor, drept represalii pentru atentatul săvârșit împotriva lui Alva. Un cordon de polițiști înarmați veniră să-i apere pe pathani, făcând demonstrație evidentă de favoritism. Cea mai mare parte a cetei se răspândi, dar un grup se opri la biroul Uniunii din Dowdar Thackersey Hall. Deputatul-comisar de poliție obținu ajutorul armatei. Câteva plutoane ale regimentului Warwickshire fură trimise în oraș, cu mitraliere. Ministrul de Interne a telegrafiat brigăzii Bona pentru a cere noi forțe militare. Noi am cerut o întrunire a șefilor hinduși și musulmani, la d. Sirla...

In clipa aceasta trecu o limuzină și atenția congresiștilor fu atrasă de silueta înaltă și spătoasă, îmbrăcată princiar, în țesături împodobite cu astrahan și cu semilune roșii, care coborî din mașină.

„Bande matram".

Munu îi auzi pe membrii Congresului salutând pe majestatea sa. Nu știa despre ce e vorba, dar era curios și impresionat.

— Ce fac leaderii noștri? exclamă demnitarul. Ce fac poliția și guvernul? Ce fac noii membri aleși de corporație? Ce fac șefii „Mișcării Tinerilor"? O noapte întreagă pathanii au fost asasinați de către hinduși și Congresul nu a luat nicio măsură! Dacă Miss Mayo a venit în Indii și a scris un capitol asupra răpirilor de copii pentru jertfe rituale, nu puteți nega că e o scriere primejdioasă.

Congresiștii tăcură. Ziaristul cu carnetul de note se apropie totuși și întrebă: „Situația pare că trebue să se transforme într'un conflict hinduso-musulman, care să cuprindă toată India, maulana Hasrat Ali?

— Fără îndoială, răspunse maulana, care adăuga cu o voce răsunătoare: vom organiza apărarea personală a mahometanilor.

— Dar Congresul vrea să alcătuiască un Comitet de Pace, spuse unul dintre congresiști.

— Da, voi vorbiți întotdeauna de pace, spuse maulana, vorbiți de pace, dar vă gândiți la război. In timpul acesta, hindușii huligani din Kalbadevi au ucis trei musulmani și cinci-

zeci de lucrători din fabricile musulmane au fost arestaţi. Venim tocmai acum din spitalul *King Edward*. Sunt mai mulţi răniţi musulmani decât hinduşi.

— Salaam, maulana, spuse ziaristul îndepărtându-se. „Nu publica interview-ul", strigă maulana, dar omul încălecase pe bicicletă şi se îndepărta repede.

Se mai opri un automobil. Munu văzu un alt demnitar coborînd şi salutând pe leaderul mahometan: *Bande matram*. Dar maulana păru că nu-i dă nicio atenţie şi intră în palat. Pandit Madan Mohar Malabari, noul demnitar, îmbrăcat într'un chadar imaculat, îi urmă. Voluntarii începură din nou să dirijeze circulaţia.

Copilul se simţi atras spre poarta casei. Profită de plecarea voluntarilor şi se apropie pentru a arunca o privire înlăuntru. Nu putu să zărească decât o scară foarte înaltă, ceruită, care urca spre acoperişul clădirii.

— Şterge-o, cine eşti tu? strigă unul dintre voluntari care se întorsese la postul său.

Munu se dădu la oparte, roşi ca un vinovat, şi se îndepărtă sărind într'un picior.

Abia făcu doi paşi, că rămase ţinut locului de sgomotul puternic al unei salve prelungi, ce venea din direcţia Bazarului Bhendi. Privi în faţa lui — nimic deosebit. Apoi deodată oamenii căzură unul peste altul răniţi, urlând. Lui Munu nu-i fu milă nici de dânşii nici de el.

Nu putea să-şi închipue că oamenii fuseseră ucişi de mitraliere. Mintea îi era goală. O altă rafală răsună în spatele său.

Munu se răsuci pe călcâie şi o luă la fugă spre alee în jos. Zări palmierii care se legănau pe crestele Malabar Hill-ului şi se îndreptă într'acolo, fiind atras către siguranţa înălţimilor munţilor de o credinţă misterioasă, ce părea întărită de liniştea bungalow-urilor de acolo. Acum focurile de armă încetaseră, dar fură urmate de vuietul sinistru al bătăliei. Când ajunse la capătul drumului observă un urcuş uşor. Instinctul îi spunea că trebue s'o ia pe aici, căci, în locul acesta, sgomotul armelor părea că slăbeşte.

Soarele ardea şi drumul nu prea era umbrit. Munu, plin de năduşeală, era gata să leşine de foame şi de oboseală. Trupul

părea că nu-i mai aparţine, căci nu se supunea dorinţei lui de a merge înainte.

„Ce-i cu mine?" se întrebă el. „Ce mi s'au făcut puterile?". Simţea că îl cuprinde o îndobitocire posomorîtă.

Gândul lui se întoarse apoi la oamenii pe care îi văzuse căzând adineaori: au fost loviţi, fără îndoială, de poliţie şi de soldaţi. Familiile şi prietenii lor îi plâng. Ii plângea şi el. I se părea că simte suferinţa unui om, care se sbate în chinurile morţii. Cel puţin, i se părea că ştiuse ce înseamnă această suferinţă când fusese lovit sau rănit, şi îi apăru în minte amintirea geamătului unei capre jertfite de mahometanii din satul său, în ziua când sărbătoreau Id-ul. Dar, niciodată nu văzuse moartea atât de aproape ca astăzi. Până acum nu ştiuse ce este suferinţa.

Acum tot ce-l înconjura părea că e îmbibat cu durere. Înţelegea pentru întâia oară cât de grea este viaţa.

Nu-şi blestema însă soarta. Era născut pentru munci grele, şi vitalitatea sa tenace învinsese până acum greutăţile. Fusese fericit atât timp cât avusese ce să mănânce. Iubea viaţa şi gusta cu lăcomie toate bucuriile simţurilor. Pecetea civilizaţiei: ghetele negre, ceasurile, pălăriile de paie, şi vestmintele europene, îi apăruse întotdeauna încununată cu nimbul cu care o împodobise admiraţia sa romantică de copil.

Mergea, căutând cu privirea vreo dugheană din acelea unde se vând grăunţe prăjite şi bomboane servitorilor sahibilor, în cartierele europeneşti ale oraşelor hinduse, dar nu zări nimic. Îşi urmă drumul, înaintând cu paşi obosiţi de-a-lungul unei imense alei de palmieri, cu crăcile rupte de vânt.

La stânga sa se întindea marea, la dreapta, pe promontoriile colinei Malabar, se înşiruiau ca nişte cetăţi de nepătruns bogatele bungalow-uri. Deasupra lui se zăreau grădinile suspendate, iar dedesubt se vedea panorama insulei şi rada portului Bombay.

Frumuseţea acestor locuri îl înmărmuri. Prin ceaţa nedesluşită a orizontului îndepărtat se întrezărea pădurea de catarge ce plutea pe apele mării, şi velele frământate de adierea nevăzută. Ceva mai aproape, masa lipsită de formă a clădirilor oraşului se odihnea la umbra cocotierilor şi a palmierilor, în timp ce stâncile acoperite cu ferigi, apărau cu semeţie golful ascuns ca un mărgăritar în scoica unei ceţi străvezii. La picioarele sale, oraşul golful, marea, desvăluiau o frumuseţe încântătoare.

Uruitul sonor al unui automobil — şi înainte de a se fi putut feri, Munu căzu la pământ. Se rostogoli pe povârniş, împins de un instinct de conservare, dar roţile din faţă ale maşinii apucaseră să treacă peste dânsul.

— Ce noroc! exclamă Mrs. Mainwaring. Tocmai în ziua reîntoarcerii mele! Intâi răscoalele şi acum accidentul acesta! Nădăjduesc că nu e mort!

Puse mâna pe inima lui Munu şi apoi pe frunte cu gesturile îndemânatice ale unei femei care posedă diplomele primei clase de infirmiere din Regent Street.

— Pulsul e bun, spuse ea, e numai lovit.

— Oh, mămico, ce putem face? strigă micuţa Circé Mainwaring.

— Să-l luăm în automobil, căci dacă-l vede cineva, o să fim omorîte cu pietre. Habar n'ai de ce sunt în stare haimanalele astea! Şofer! Urcă-l în maşină. O să-l luăm cu noi la Simla. Tocmai aveam nevoie de un mic servitor.

Şoferul, un mahometan, văzu că Munu e hindus. Cu toată aparenţa sa rezervată, era foarte pornit. Din pricina sentimentelor religioase l-ar fi ucis pe Munu dacă l-ar fi întâlnit singur.

In situaţia de faţă, îl atacase întâmplător şi puţin îi păsa dacă va scăpa sau nu. L-ar fi lăsat cu plăcere acolo, dar îi era tare frică de memsahib; îl ridică deci pe păgân şi îl aşeză în automobil.

— Treci pe la Taj şi ia bagajele, spuse Mrs. Mainwaring. Să o luăm pe drumul cel mai scurt cu putinţă. Nu intra în oraş, ocoleşte prin Colaba Road şi vezi să ajungem la cină la Baroda!

Capitolul cinci

Munu își reveni înainte ca mașina cu care călătorea Mrs. Mainwaring să fi părăsit mahalalele din Bombay.

Când Chevrolet-ul pătrunse în localitatea de vilegiatură Baroda, la ora cinci, era în picioare.

In timpul celor două zile de călătorie liniștită, luxoasă, spre Colca, copilul își regăsi o parte din sănătatea pierdută.

Dar în capul și în sufletul lui se rupsese parcă ceva.

Când se gândea la împrejurările în care trăise, la intensitatea luptei și la zădărnicia valurilor de revoltă ce se spărgeau, izbindu-se de stâncile dure ale privilegiilor și ale posesiunii, când gândea la Ratan, la Hari și la Lacșami, la greve, se simțea trist, amărît și învins, ca un bătrân.

Totuși, pentru Mrs. Mainwaring nu era bătrân, altfel nu i-ar fi fost de niciun folos și l-ar fi lăsat acolo unde îl doborîse mașina. Pentru Mrs. Mainwaring, nu era un bătrân, dar nu era nici tânăr. Pentru dânsa, era un băiat cu trupul neted și mlădios, cu un obraz delicat și cu ochi de poet.

— Câți ani ai, micuțule? îl întrebase dânsa.

— Cincisprezece ani, memsahib, răspunsese Munu, și femeia îl privise până în fundul ochilor lui negri, cu ochii ei, deasemenea negri; îl ciupise ușor de braț, cu un gest băiețesc al mâinilor ei lungi și fine, îi mângâiase părul, și, boțindu-și într'o strâmbătură voluptoasă buzele subțiri și fața alb-măslinie de culoarea modiglianului, îi zâmbise, sporovăind verzi și uscate. Căci tocmai un băiat de cincisprezece ani îi trebuia ei... Cât despre cele ce ar fi putut simți bătrânul Munu în sinea lui, nu-i păsa în niciun fel și nici n'ar fi putut să-l înțeleagă.

Pentru dânsa, Munu era tocmai micul servitor de care avea

nevoie. Se va purta bine cu dânsul; era ușor, căci avea o inimă bună.

Mrs. Mainwaring se trăgea dintr'o veche familie anglo-indiană. Fuseseră patru frați care slujiseră ca ostași devotați ai Companiei Indiene de Est, în timpul războaielor de cucerire a Indiei. Bunicul ei, singurul supraviețuitor, luptase în timpul revoltei alături de John Nicholson și avusese un copil — Wiliam Smith — cu o spălătoreasă musulmană. Wiliam Smith ajunsese sergent de infanterie într'un regiment Monroe, companie particulară alcătuită din eurasieni.

Pe la 1890, când guvernul englez reorganiză armata Indiilor, această companie neregulată fu desființată și sergentul Smith, care dăduse dovadă de fapte eroice, ceru ca răsplată pentru-serviciile sale să fie trimis într'un sat condus de bătinași.

Știind că în armata nawab-ului din Zalimpar, pentru un alb, era ușor să obțină un grad mai înalt, chiar dacă avea o soldă mai mică, decât cel pe care l-ar fi primit în armata indo-britanică, unde fusese transferat, Smith plecă și ajunse colonel la Zalimpar. Acolo se căsători cu fiica unui mecanic englez. May fu singurul lui copil din această căsătorie, căci soția îl părăsi la un an după naștere, fiind ademenită de un alt bărbat.

May fu crescută la început de soția unui misionar catolic, apoi fu trimisă la mânăstirea Sacré-Coeur din Simla. Trăind printre copiii funcționarilor oficiali englezi, care vorbeau mereu de „home"-ul lor, simți desvoltându-se într'însa un teribil complex de inferioritate în ceeace privește nașterea sa. Știa în chip nedeslușit că era englezoaică numai de patru generații, și că avea sânge hindus dela bunica ei; dar trebuia să susțină că e și ea *pucca* [1]) pentru a satisface snobismul celorlalți copii.

Născoci o poveste minunată despre moșiile familiei sale din Irlanda Occidentală și încercă să-și ascundă culoarea de chihlimbar a pielei sub straturi groase de pudră de orez și sub explicația unei origini celtice. Totuși, cele mai elegante dintre tinerele fete rămaseră neîncrezătoare cu privire la arborele ei genealogic. May fu nefericită în școală. Fugi mai târziu la Singapour, stăpânită de gândul ambițios de a pleca în Anglia și de a-și spăla acolo, de va fi cu putință, ușoara colorație a pielei. Bineînțeles, tatăl ei nu avea mijloace pentru a o trimite la „Colegiul tinere-

[1]) Pucca: albă.

lor fete" din Cheltenham, ceeace prilejui o scenă dramatică între dânșii. Dar ambiția tainică a fetei de-a deveni „Pucca white", ce se afla la baza dorinței ei de a merge în Europa, fu îndeplinită mult mai ușor. Un tânăr fotograf german, Heinrich Ulmer, care făcea afaceri minunate la Zalimpar lingușind vanitatea părinților și a curtenilor prin dăruirea de portrete „mărime naturală", se îndrăgosti de culoarea aceasta măslinie a pielei, ce îi pricinuia copilei atâtea necazuri.

May se convinse că o alianță cu un german pur sânge era un mod tot atât de ușor de a-și legitima pretențiile, ca și acela de a pleca la Cheltenham și, cu toate că educația pe care i-o dăduse soția pastorului și cea pe care o primise la Sacré-Coeur o făcuse să aibă groază de bărbați, se căsători cu Heinrich Ulmer.

Din nenorocire, războiul izbucni după doi ani și germanul fu internat într'un lagăr de concentrare. May avea o fiică ce purta pronumele romantic de Penelopa, și un fiu, născut puțin după declararea războiului.

Câtva timp își plânse soțul, dar nu-i aparținuse niciodată total, cu trup și suflet. Deși ea îi aparținuse trupește, groaza ei de păcat era atât de mare încât sufletul ei rămăsese nepătat.

Infocarea, gingășia, vioiciunea dorințelor ei, se datorau, fără îndoială sângelui păgân al străbunicei sale. Mintea însă ciudat de rece, și curiosul ascetism ce o făcuse odată să sară într'un bazin cu apă rece ca ghiața pentru a-și potoli trupul înfocat, erau rezultatul concepției creștine asupra păcatului. Contradicția acestor două tendințe potrivnice ale firei sale avu drept efect o anumită perversiune. May făcea în ascuns ceeace condamna pe față. Păcătuia (sau cel puțin avea tendința să păcătuiască), și, bineînțeles, după aceea îi părea întotdeauna rău.

Mulțumită legăturilor pe care le avu cu ministrul Educației din Zalimpar obținu un post într'o școală primară. Pentru a-și păstra postul trebui să satisfacă și alți bărbați. Fiind frumoasă și totodată una dintre puținele femei emancipate într'o lume în care femeile nu se arată în fața bărbaților decât acoperite cu văluri, May deveni obiectul unei mari admirații din partea curtenilor bogați, a înalților funcționari englezi și a magistraților mai de seamă englezi sau hinduși. Dacă creierul ei nu ar fi reacționat împotriva credinței păgânești a păcatului sexual, ar fi putut să-și păstreze integritatea de caracter, care ar fi scă-

pat-o de asalturile tuturor acestor bărbaţi. Dar, deoarece sta în cumpănă între convingerea că face rău şi între veşnicile şi violentele sale dorinţe, ajunse căţeaua tuturor câinilor ce dădeau târcoale bungalow-ului ei.

Aga Raza Ali Sah, căpitan persan în armata Newab-ului, care avea o fire de poet, fu prins în laţul cârlionţilor ei negri. O făcu să divorţeze de Heinrich Ulmer şi o luă de nevastă. O iubea într-adevăr şi ar fi putut-o face fericită, căci era cel mai bun dintre îndrăgostiţii pe care îi cunoscuse, mai cult decât Heinrich, decât toţi idioţii plini de înfumurare ai curţii, decât toţi cei ce se gudurau pe lângă dânsa. Era înalt, frumos, plin de energie şi de vigoare. Dar, cuprinsă deodată de dorinţa de a-şi recăpăta naţionalitatea engleză, îşi bătu joc de sentimentele persanului, începând să frecventeze clubul ofiţerilor britanici cantonaţi în Zalimpar.

Aga Raza Ali Sah fu cuprins de o criză de gelozie furioasă, o bătu şi o izgoni din bungalow, cu lovituri de picior.

May nu suferi câtuş de puţin, căci avea legături cu un tânăr ofiţer din Royal Fusilier, numit Guy Mainwaring, mai tânăr decât dânsa, deci mai uşor de condus decât un bărbat în vârstă.

Il minţi că va avea un copil dela dânsul. Guy Mainwaring era un englez prea corect şi cavaler pentru a nu cădea în capcană.

Un divorţ mahometan e uşor de obţinut. May se căsători cu Guy şi îi propuse să meargă să-şi petreacă luna de miere în Anglia, „at home". Guy ceru un concediu de şase luni şi o luă la Londra împreună cu copiii. Acolo May născu o fetiţă, cu pielea ceva mai întunecată decât nădăjduise Guy. Bănui că seamănă cu căpitanul Raza Ali Sah. Presupunerea îi fu adeverită de May, care fu cuprinsă într'o bună zi de o criză isterică de umilinţă şi mărturisi şiretenia.

Părinţii lui Guy, foarte mândri de sângele lor albastru de englezi din clasa de mijloc, auziseră de boroboaţa fiului lor şi refuzau să-l vadă. Guy era singur şi nenorocit. În desnădejdea sa cumplită, căută adăpost în braţele lui May, ca un copil în îmbrăţişarea mamei.

Guy moştenise, odată cu sângele albastru, obiceiul englezesc tradiţional de a fugi de realitate. Îşi ascunse capul în nisip, ca struţul şi se hotărî să uite mizeriile vieţii, îndeplinindu-şi cu trup şi suflet datoria. Nu judecă niciodată limpede faptele în legătură cu May, deşi era foarte raţional în celelalte împrejurări ale vieţii.

Când concediul lui Guy se isprăvi și trebui să se întoarcă la regimentul său din Pashawar, pe coasta de răsărit a Indiei, May insistă să rămână „at home" — raiul acesta în care ajunsese după atâția ani de așteptare. Găsi un pretext, spunând că vrea să obțină o diplomă de infirmieră și să-și supravegheze copiii înainte ca aceștia să intre într'o școală secundară.

Guy, naiv, se lăsă înșelat a doua oară. Stăpânit de amintirea ceasurilor de voluptate pe care le cunoscuse în brațele lui May, deveni sclavul ei, îndeplinindu-i orice dorință, orice fantezie, orice capriciu.

Ii lăsă bucuros o jumătate din soldă și transcrise pe numele ei jumătate din averea pe care o moștenise dela mama sa, care murise de supărare, văzând cum își strică fiul său viața.

Din Peshawar unde se lupta împotriva triburilor lui Mohmand, apărând granițele Imperiului Englez, îi scria cele mai drăgăstoase, cele mai sentimentale scrisori.

May, datorită generozității soțului său, muncea cu sârguință pentru a recâștiga moștenirea spirituală a rasei sale, ducându-se la cinematograf, la teatru, vizitând barurile și localurile de noapte. Locuia la Bayswater și era în relații cu pensionarii anglo-indieni, care locuiau la unele familii din acest district. Fără să aibă vreun contact cu Indiile și cu propria sa familie, se considera: „Pucca".

Odată această convingere deplin stabilită, sigură de naționalitatea sa, May socoti necesar să ia contact cu adevărata cultură, căci acești anglo-indieni trăiesc într'o nepăsare totală, deoarece câștigaseră lumea întreagă, pierzându-și sufletul în târg făcut. Fu introdusă într'un cerc de literați, datorită unui tânăr poet, pe care insistența depusă pentru a obține un autograf după una din conferințele sale, îl îndemnase să și-o ia de amantă. May credea că orice rând ce se termină printr'o rimă e un mare poem și fiecare fotografie o operă de artă. Ceda oricui împletitor de rime sau pictor care o lua în seamă. Cum însă pălăvrăgea fără întrerupere despre filmele lipsite de valoare din Hollywood și era la fel de snoabă ca cea mai desăvârșită burgheză, bărbaților li se ura repede de dânsa și o părăseau, socotind-o prea proastă.

Guy îi scria regulat, rugând-o să se reîntoarcă în India. De fiecare dată refuza, spunând că trebue să îngrijească de Penelopa, de Ralph și de fetiță. Apoi, când argumentul acesta nu mai fu valabil, fu cuprinsă de remușcări și își dădu seama cât

de bun fusese Guy cu dânsa. Consimți să se reîntoarcă pentru un an în Indii, cu cel mai mic dintre copii, primii doi rămânând într'o școală. Era vară — May declară că nu poate îndura căldura dela șes, nici rămâne cu bărbatul ei la Peshawar. Închirie așa dar, pentru tot timpul verii, un apartament lângă Simla, în apropiere de Anandale.

Și în timp ce soțul se prăjea la șes, ea se găsea acum, împreună cu Munu și cu copilașul ei, pe drumul ce ducea spre capitala guvernământului Indiei.

Guy promise că poate își va putea face rost de vreo cincisprezece zile libere ca să stea împreună cu dânsa în ținutul dealurilor, dar ei puțin îi păsa de asta.

Munu o privea cu o mirare stăpânită și cu o admirație ce îl făcea să se înfioare până în vârful degetelor.

Nicio femeie albă, și nicio femeie, în general, nu binevoise să-l privească în felul acesta. E adevărat că Munu simțise dorinți ciudate, inexplicabile, la San Nagar lângă micuța Șeila, că fusese fericit să se așeze pe genunchii soției lui Prabha și că o iubise pe Lacșami, totuși ceeace simțea când îl mângâia, îl ciupea, și îi zâmbea cu cochetărie memsahib, era ceva cu totul deosebit.

Bineînțeles, sufletul lui aspru și slugarnic nu îndrăznea să se gândească la ceva precis. Rămase deci în această stare, pe jumătate înspăimântat, aproape fericit, minunându-se de norocul ce-i ieșise în cale și întrebându-se dacă atitudinea lui memsahib însemna altceva decât o simplă bunăvoință. Ajunseseră la Calca, la poalele Himalaiei. Mrs. Mainwaring se duse să ia dejunul în restaurantul gării. In timp ce aștepta în curte, împreună cu șoferul mahometan, care acum se purta cu el mai prietenos decât la început, Munu privea munții, cu dragostea adâncă pe care o avusese întotdeauna pentru înălțimi.

Dealurile abrupte, acoperite cu o vegetație bogată, fragedă și verde, se ridicau, limpede și lămurit în fața lui, răsfrângând refrenul delicat al micilor căderi de apă. Aerul primăvăratic era tare și soarele se ridica, întocmai ca pe dealurile arzătoare, incandescente din Kangra — pe cerul limpede doar câțiva nori scămoși treceau repede pe cer oprindu-se pe vârful Himalaiei, ca niște straturi groase de bumbac.

Memsahib sosi agitată, alergând încoace și încolo, încercând să-și strângă micile lucruri femeiești. Isi pierdu geanta,

apoi o găsi, îi scăpă un ac cu gămălie pe care-l căută şi nu-l mai găsi, încercă să se facă ascultată de mica Circé şi se înfurie văzând că n'o scoate la capăt cu ea, cumpără fructe dintr'un loc şi bomboane dintr'altul, îi porunci lui Munu să facă o mulţime de treburi, învârtindu-se mereu pe platforma unde soldaţii englezi, care aveau rolul de poliţişti, o acostau şi o fluierau.

May îşi dădea importanţă schimbând amintiri cu bătrânul şef de gară pe care-l cunoştea, trecând peste calea ferată, îngustă ca pentru păpuşi, înţesată de englezi, femei, copii, băştinaşi, prăvăliaşi, funcţionari şi ţărani cu cufere ce aşteptau să plece, şi poruncind şoferului să umple rezervorul cu benzină şi ulei pentru o călătorie de cincizeci de mile.

In fine, automobilul porni pe splendida şosea în spirală, înconjurată de drumuri şerpuitoare de munte şi de stânci de granit. Şoseaua i se păru minunată chiar şi lui Munu.

Era fericit că trăieşte, mai ales că memsahib îi dăruise, chiar cu mâna ei, mere, banane şi bomboane.

Acum sorbea cu ochii săi căprui, plini de o lăcomie de nesăturat, priveliştea în veşnică mişcare.

Fu uimit de trenul mic, ca pentru păpuşi, pe care îl văzuse în gara Calca şi care se căţăra pe înălţimile ameţitoare pufuind uşor „puff, puff" ca un copil ce abia începe să umble, târându-se prin tuneluri lungi şi întrecând automobilul (oricât de încet ar fi părut că merge) după ocoluri repetate. Munu ar fi vrut să călătorească în trenul acesta. Inima lui de copil bătea în acelaş ritm cu cea a micuţei Circé, care arăta un deosebit interes pentru acest tren-jucărie.

Munu zări pe coastele dealurilor case cu acoperişul de paie. Işi aduse aminte de copilărie şi i se păru că nu-şi părăsise satul său din vale decât în ajun.

Iluzia îi fu întărită de ruinele unei cetăţi ce se zărea pe un vârf îndepărtat. Cetatea amintea ruinile templului din Durga, în apropiere de Hamirpur, iar albiile pâraielor secate, ce se deosebeau de priveliştea minunată, măreau şi mai mult asemănarea. Munu îşi aduse aminte cum se căţăra pe coastele acoperite de iarbă şi cum se strecura de-a-lungul prăpăstiilor adânci.

Automobilul ajunsese însă la cele mai mari înălţimi şi aerul deveni mai rece şi mai tare. Deodarii şi cedrii ce creşteau pe povârnişurile netede, risipiră iluzia. Solon Bazar, ciudat de

modern, cu prăvăliile sale de haine, cu restaurantele și cu hotelul unde coborîse Mrs. Mainwaring pentru ceai, îi dădu lui Munu de gândit. Dacă în satul său natal ar fi fost un asemenea bazar el n'ar mai fi trebuit să colinde atâtea orașe mari.

Intinderea nesfârșită a munților, crestele îndepărtate, deasupra cărora se înălțau piscurile acoperite cu zăpadă ce atingeau cerul, forța uriașă a masivelor lipsite de formă, treziră în amintirea lui Munu impresia pe care o avusese întotdeauna, încă de copil; că dumnezeu fusese întradevăr stupid când, pentru a-și satisface „marile sale nevoi" îngrămădise toți acești munți, iar pentru a-și satisface pe cele „mici" dădu drumul apei râurilor.

Insă nu voia să-și râdă de dumnezeu, deoarece zării mulți culii și țărani ce se urcau spre Simla, copleșiți de greutatea sacilor pe care-i cărau, în timp ce dânsul, din mila atotputernicului, ședea confortabil într'un automobil minunat. Era foarte plăcut să te vezi transportat, lăsând în urmă casele, caii și oamenii, înălțându-se tot mai sus, până la altitudini cerești, deasupra norilor.

Când Chevrolet-ul trecu pe lângă un castel uriaș, despre care Mrs. Mainwaring îi spuse fiicei sale că era reședința viceregelui, intrând în umbra unei lumi amestecate de birouri mari, de bungalow-uri și de bărăci răsfirate pe un minunat platou, când stătu plin de mândrie alături de Mrs. Mainwaring în vreme ce culii se certau între ei asupra dreptului de a-i cără cuferele, și când fu dus la Anandale într'un ricșa[1]), tras de culii, Munu se simți *întradevăr fericit*.

Munu descoperi apoi că faptul de a fi servitor la memsahib îl silea să se adapteze unui nou fel de viață. Sarcinile sale nu erau hotărîte precis. Trebuia să stea la dispoziția stăpânei sale, să facă tot ceeace dorea stăpâna, așa cum dorea și chiar în clipa când dorea. Dar, cu toate obligațiile sale felurite, viața lui Munu la Bhugi-House, se menținea în cadrul unor obiceiuri regulate.

Era trezit în fiecare dimineață de Chansamah-ul Ala Dad, care îl scotea din ungherul unei odăițe, care servea drept bucătărie și dormitor pentru ei amândoi, și care făcea parte din apartamentul servitorilor, ce se găsea la vreo douăzeci de pași

[1]) Mic vehicul cu două roate, tras de indigeni.

de bungalow. Trebuia să aprindă focul în căminul primitiv și să pună la fiert apa pentru ceaiul lui memsahib. Inainte de a merge să-și facă toaleta, Ala Dad își pieptăna barba albă și își aprindea pipa.

Munu pregătea repede ceaiul, arăta tava lui Ala Dad, pentru a se asigura că nu lipsește nimic, și urca apoi în camera lui memsahib.

Mica Circé era sculată și alerga în dreapta și în stânga în pijama, cerând de mâncare.

Mrs. Mainwaring, care se culca la două sau la trei dimineața, își blestema copila că-i strică somnul și-o îmbrâncea să se spele pe dinți și pe obraji. Circé era încăpățânată și neascultătoare, așa că trebuia supravegheată fără întrerupere. Mrs. Mainwaring o pălmuia și o trimitea pentru câteva clipe în bungalow-ul servitorilor. Își îmbrăca apoi, peste pijama, o fustă veche și murdară și o vestă roșie, de polo, și își sorbea ceaiul cu „Pălăria verde" a lui Michael Arlen în mână.

Munu începea apoi să curețe salonul și veranda, respirând îmbătat, parfumurile bogate și dulci ale conurilor de brad și ale rășinii, fericit că poate privi, la picioarele sale, frunzișul verde, și muiat de ploaie al Anandalei.

Mrs. Mainwaring, privindu-l cum șterge mobilele, cum perie covoarele, și spală podeaua, se întreba la ce se gândea oare în timpul acesta și dacă se gândea în general la ceva. I-ar fi plăcut ca Munu să fi venit să-i vorbească. Dar nu era decât un servitor. Cum putea să se gândească la așa ceva?

Își spuse totuși că, la fel ca Iris Storn din cartea lui Michael Arlen, ea era îngrozitor de neînțeleasă.

„Dece oare oamenii nu înțeleg" se întreba dânsa, „ca o femeie poate să se dea din dragoste, din milă, din ură, din tandrețe, din sburdălnicie și din pricina a o sută de felurite stări de spirit? Dece nu m'aș da acestui tânăr?".

Formele desăvârșite ale trupului din fața sa, frumusețea energică a mișcărilor lui, aveau o influență ciudat de turburătoare asupra simțurilor ei. Dar ea avea, mai mult decât Iris Storm, un trup păgân și un suflet format la Chislehurst. Și arunca vina asupra aerului din Simla, care te îndemna la gânduri de dragoste.

Se sculă, se întinse, mergând încoace și încolo, prin ca-

meră, își pieptănă părul lung și negru, încărunțit înainte de vreme, se pudră și își roși buzele.

Munu, care era firește, interesat de tainele toaletei stăpânei, se strecură în dormitor, aranjând felurite lucruri, ținându-se însă mereu la oarecare depărtare de memsahib.

Inima lui Mrs. Mainwaring palpita de dorința pe care încercase s'o înnăbușe, făcându-și de lucru în fața mesei de toaletă.

— Du-te și adu-mi foarfecile dela Gol Camra, boy [1]), îi porunci ea pe un ton aspru, voind să ascundă dorința ce o resimțea pentru dânsul.

— Da, memsahib, spuse Munu și se supuse numaidecât.

Când se întoarse cu foarfecile, ea le luă, și îi apucă hotărît mâinile, pe care le știa murdare de munca făcută în gospodărie, și strigă:

— Privește, copil rău ce ești, ce mâini murdare ai! Privește și unghile, care nu au fost tăiate de ani de zile! Du-te, spală-te pe mâini și vino înapoi! O să-ți tai eu unghiile!

Munu îi urmă bucuros porunca, deoarece o văzuse în ajun îngrijindu-și mâinile cu niște instrumente ciudate, pe care le punea într'o cutie de catifea.

May îi îngriji mâinile, cu mișcări drăgăstoase, îi surâse, își descoperi neglijent piciorul drept în fața lui și flutură încoace și încolo batista sa parfumată de mătase. Apoi, privindu-l cu o lucire sensuală în ochi, isprăvi potrivitul unghiilor, cu mângâieri prelungite, spunându-i:

— Frumos băiat, minunat băiat; cum îți mai trebue o femeie.

Munu zâmbi. Tremura de atingerea mâinilor stăpânei sale, îl ardea focul trezit de cochetăria ei, lăsă capul în jos pentru a-și ascunde turburarea, dar, ne mai putându-se stăpâni îi căzu la picioare pe care i le sărută printre lacrimi, cuprins de o pornire sălbatică. May îl dădu la o parte strigând:

— Ce neobrăzare! Ce îndrăzneală! Du-te la treabă! Pregătește masa!

Munu fugi spre bungalow-ul servitorilor. Se simțea vinovat și se întreba dacă va îndrăzni să se mai arate în fața lui memsahib. Trebui să se arate la prânz. Când veni să pună masa,

---

[1]) Băiat, copil.

Circé îi îngreună și mai mult situația întrebându-l: „Dece ai plâns? Te-a bătut mama?“. Totuși, în timpul mesei Munu își uită suferințele; căci breakfast-ul [1]) la Mrs. Mainwaring fusese întotdeauna un adevărat prânz. In acești trei ani din urmă, oriunde ar fi locuit, breakfast-ul începea la opt și ținea până la douăsprezece, sau chiar până la douăsprezece și jumătate. Acest obicei era o urmare a unei prescripții medicale, căci Mrs. Mainwaring fusese bolnavă, foarte bolnavă de piatră la rinichi. Medici din trei spitale din Londra o sfătuiseră să se opereze, dar dânsa nu voise. Dorea să-și păstreze trupul neatins deși nu vedea nimic rău să facă spălătura rituală doar până la mijloc, căci era scârbită de scopul pentru care fusese creată.

Totuși, socotindu-se bolnavă, și nevrând să se opereze, se duse să-l consulte pe doctorul Stephenson, specialist în regimul dietetic; acesta îi spuse că toate pilulele și prafurile ce i se dăduseră la spitale erau nefolositoare și că dânsul putea să o vindece în douăzeci și patru de ceasuri. „Mâncați mai multe fructe“, spunea dânsul, la fel ca afișele din Covent Garden, „mâncați mere, pere, struguri și opt migdale curățite în fiecare dimineață. Nu sugeți portocale pentru nimic în lume. Urmați în fiecare dimineață sfaturile mele și o să vă faceți bine“.

May era foarte impresionabilă și când avea o idee sau o dorință, o ridica repede la rangul de lege. Așa că acest regim fu cu atât mai folositor, cu cât de luni întregi May fusese supraalimentată.

Urmă sfaturile doctorului Stephenson și începu să mânânce fructe la micul dejun. Deoarece gustul poamelor îi plăcea, se simți vindecată — de altfel nici nu fusese vreodată bolnavă cu adevărat — se prefăcea pentru a trezi compătimirea prietenilor. Această nouă fantezie era plăcută: gusta deliciile unui dejun cu nenumărate fructe suculente, cu atât mai mult cu cât nu putea să-l termine îndată și găsea în asta un mijloc de a trece timpul. Curăța de coaje merele, perele și chiar strugurii, încet, delicat, cu o grijă infinită, aruncând cojile în farfurioare, în farfurii, pe masă sau chiar pe jos, până când camera căpăta un aspect desgustător.

---

[1]) Micul dejun.

Așa cum ședea, îmbrăcată întotdeauna cu fusta ei neagră și cu vesta roșie peste pijama, oferea imaginea cea mai desmățată ce se poate închipui.

După ce termina de mâncat fructele, o atrăgeau sticlele de coniac și de șampanie, și imediat după aceste aperitive se anunța lunch [1])-ul.

Căci Ala Dad era punctual în această privință, ori care ar fi fost celelalte calități sau lipsuri ale sale.

Pretindea că o face în interesul lui memsahib, dar vicleanul bătrân lucra mai ales în interesul său, căci dacă tiffin [2])-ul n'ar fi fost servit la oră exactă, memsahib s'ar fi gândit să facă ea cumpărăturile și ar fi aflat, în felul acesta, prețurile ce se plăteau în bazar. Mai mult, bătrânul și-ar fi pierdut toate comisioanele pe care le încasa dela diverși negustori pentru cumpărăturile sale. Cele treizeci de rupii pe care i le dădea „Maining sahib" nu-i ajungeau pentru a-și hrăni soția și fiica, și pentru a-l ține pe băiat la școală. Cum ar fi putut să strângă bani pentru zilele de bătrânețe dacă n'ar fi câștigat câteva rupii la cumpărături?

Nu era niciun păcat să-i furi pe bogați. Toți acești sahibi aveau multe parale, numai hindușii erau săraci.

— Ce dorește memsahib pentru cină? spuse Ala Dad, care stătea senin lângă masă, purtând o vestă albă, turban și o centură roșie: „tumtum (roșii), soup machi (pește) stickania (friptură și ceapă), plumpud (budincă,) orright [3])?".

— Nu, Ala Dad, spuse Mrs. Mainwaring. Voi mânca în astă seară jos, împreună cu memsahib Stuart. Dar tu vei veni să ne servești.

— Orright, memsahib, spuse Ala Dad, destul de dezamăgit și de supărat. Această memsahib știa prea multe lucruri. Era o cali (neagră) Mem natu (localnică). Adevărații sahibi nu cunosc prețurile din târg. Dacă ar fi știut că maining sahib era o *mem* neagră, fără îndoială că nu ar fi primit această slujbă! Oricum, se va sili să stea cât mai mult timp lângă dânsa spre a-și da seama ce știe întradevăr, căci chiar cei ce știu tot, nu știu atât de mult ca dânsul.

[1]) Dejunul.
[2]) Gustarea.
[3]) Acest limbaj a fost creat prin contaminare din limbile engleză și franceză.

— Spune-i băiatului să aducă un ricșav din stație, porunci Mrs. Mainwaring. Să vie numai trei culi, băiatul va ține locul celui de al patrulea.

— Bine, muzur, spuse Ala Dad, salutând-o cu o lucire vicioasă în ochii săi uimitor de turburi.

Munu se întoarse cu ricșav-ul și cu ceilalți trei culi pe care îi angajase și aștepta în alee, în timp ce Mrs. Mainwaring se îmbrăca.

Copilul ar fi dorit ca trăsura să aibă un motor, deoarece nu-i plăcea să o împingă, urcând-o pe deal până la Mall.

Ricșav-ul era însă singurul vehicul admis la Simla. Numai marii potentați [1]) ai muntelui, excelențele lor vice-regele Indiilor, comandantul șef și guvernatorul Pungiabului, călătoreau în automobile sau în trăsuri cu cai.

Inafară de aceștia, toată lumea, maharagiah sau membru al parlamentului, trebuia să se mulțumească cu un ricșav tras de oameni.

Ricșav-ul este mai bun decât giampan-ul sau dandi-ul, care erau înainte singurele mijloace de locomoție. Giampan-ul destul de asemănător cu o diligență cu perdele pentru a feri pe călători de soare și de ploaie, este confortabil pentru cel ce călătorește, dar pricinuește îngrozitoare dureri de șale celor ce-l trag. Dandi-ul, în care călătorul stă alungit, era poate și mai rău, deoarece rodea umerii culilor, până le sfâșia pielea.

Totuși, cum se întâmplă întotdeauna, preferințele călătorilor dusese la părăsirea acestor vehicule.

A fi culcat într'un giampan tras de patru oameni, te făcea totdeauna să te gândești că zaci într'un sicriu. Dacă poziția scaunului unui dandi nu era bine calculată, puteai să te dai peste cap când intrai într'însul. Chiar dacă intrai fără greutate, rămânea întotdeauna impresia că ocupi o poziție destul de puțin demnă.

Cucernicul G. Fordyce, preotul bisericii Saint Mark, era foarte preocupat de problemele grele ale morții și ale demnității, probleme ce interesau comunitatea sa religioasă, în epoca victoriană. Vrând să asigure confortul enoriașilor săi, se sili să găsească un mijloc de locomoție mai bun, pentru a-i aduce

[1]) Stăpânitor atotputernic.

dela bungalow-uri la biserică. Şi cucernicul G. Fordyce inventă ricşav-ul.

Poporul din Simla îşi aminteşte şi acum de acest model împărătesc.

Acoperişul primului ricşav
Era pătrat, împodobit cu ciucuri
Ca partea de sus a unei sobe
Şi era vărgat.
In anul opt sute opt zeci
Cucernicul James Fordyce
Inventă ricşav-ul divin,
Pentru Simla, luna Mai înflori atunci.

Nu era greu să-i înveţi pe culii să alerge ca nişte cai, giampan-urile şi dandi-urile fură părăsite de îndată şi ricşav-ul căpătă mare cinste. Deoarece geniul Occidentalului este înclinat spre perfecţionări tehnice, modelul lui J. Fordyce se îmbunătăţi în cei zece ani ce urmară morţii preotului. Primul ricşav avea roţi de fier şi se scutura cu furie pe şosea. In nopţile în care erau mari baluri, sau duminicile, Simla nu putea să mai doarmă din pricina sgomotului continuu a sute de ricşav-uri.

In 1898 fu inaugurată roata de cauciuc. In 1904 municipalitatea nu mai admise decât asemenea roţi, deoarece roţile de fier stricau drumurile. Mai târziu, fură introduse pneurile. După toate aceste progrese şi după îmbunătăţiri privind pernele şi tapiţeria, era acum o plăcere, pentru bogătaşi, să fie transportaţi într'un ricşav. Noaptea, când te întorceai dela Carnaval, nu se mai întâmpla să trezeşti Simla din somn.

Bătrânul Gandhi refuză să călătorească în ricşav deoarece sufletul său ar fi suferit dacă s'ar fi urcat într'o trăsură trasă de fiinţe omeneşti. Opinia locală îl considera în unanimitate cel mai mare nebun de pe pământ.

Lungimea obişnuită a unui ricşav din Simla este de două picioare, cu hulube cu tot, iar lăţimea de patru. Greutatea normală e de douăsute şaizeci până la treisute de livre[1]), fără a socoti greutatea persoanelor ce se urcă într'ânsul.

Culii urăsc foarte mult ricşav-urile şi înjură cu jumătate de glas când urcă povârnişurile şi în vehicule se află majestăţi

[1]) Măsură de greutate corespunzând aproximativ unei jumătăţi de kilogram.

prea voluminoase. De altfel, călătorii nu aud nimic, deoarece șed, în vreme ce culii se chinuesc, trăgând și împingând bara din spate.

In prima zi Munu nu se descurcă cu ușurință în această nouă meserie, pe care o găsi plină de greutăți, deși Mrs. Mainwaring nu auzise niciodată că trebue să treci printr'o perioadă de ucenicie ca să înveți această muncă.

Mohan, un tânăr culi, îi spuse lui Munu, că, după experiența lui personală, trasul ricșav-ului este o artă ce nu se poate învăța decât practicând-o fără întrerupere. Mohan spuse că trebue să-ți desvolți „avântul" și să înveți să ții ricșav-ul în echilibru, că trebue să te înveți să raționezi și să ai piciorul sigur, calități necesare la cotituri și urcușuri râpoase. Munu nu prea ascultase acest sfat, acum însă își dădea seama că Mohan avea dreptate.

In timp ce sufla și gâfâia, culiii îl încurajau strigând „șabaș, șabaș!", iar când vedeau că urcușul e prea mare, trăgeau și împingeau cu mai multă putere, luând asupra lor răspunderea pentru ricșav. Erau buni cu Munu.

Ricșav-ul urca pe drumul circular până la birourile căii ferate și o luă spre Mall, lăsând în urmă bărăcile militare în care garda personală a vice-regelui locuia pe timpul verii.

De aici era mai ușor pentru culii deoarece urcușul spre Mall e lin. Iar după ce șirul de vehicule ajunseră la noul birou al poștei, acolo unde bazarul superior englez se desparte de bazarul inferior hindus, Munu fu încântat de munca sa.

Căci mereu impresionat de frumusețile prăvăliilor englezești ajunsese, împingând ricșav-ul, în mijlocul celor mai frumoase galantare din Whiteway.

Laidlaw, Lawrence și Mayo, Sahib Singh și Co. (farmaciști), Biblioteca modernă, Jones and Jones, silversmith și jewelers [1]). Mohamad Gul (blănar), Ha Whong, cizmarul chinez și alte magazine la modă, pe gustul europenilor.

După ce lăsă să fie plimbată pe Mal ca toată lumea să o poată vedea, Mrs. Mainwaring spuse culiilor să o ducă la restaurantul Davies unde o invitase pe Mrs. Stuart la ceai în după amiaza aceea, Culiii duseră ricșav-ul până la locul de staționare sub Y. M. C. A. și așteptară să fie chemați din nou.

---

[1]) Argintari și bijutieri.

Munu era foarte curios să știe cum se purtau sahibii albi când erau între ei și privea, din locul unde ședea, înlăuntrul restaurantului. Într'o cameră mică erau așezate dulciurile, sub niște clopote de sticlă, iar în alta se zăreau niște mescioare, cu scaune de trestie.

— Ah! mamă, privește culiii noștri sunt acolo, strigă tare mica Circé, tocmai în clipa în care Mrs. Mainwaring era prezentată înaltei societăți.

Ființele acelea grosolane, prost îmbrăcate, dintre care unele ședeau pe vine în jurul unei narghilele, iar altele se culcaseră jos la marginea drumului sau pe acoperișul hangarului, contrastau vădit cu manierele rafinate ale lumii elegante ce-și bea ceaiul la Davico. Insă bineînțeles, culiii, înafară de un nou venit ca Munu, nu dădeau nicio însemnătate acestui lucru și erau bucuroși că pot să se odihnească, sprinteni și mlădioși, într'o nemișcare ciudată, ca și când ar fi fost cu desăvârșire goliți de viață, morți.

După prima călătorie de *culi la ricșav*, Munu avu febră. In tot timpul drumului spre casă simțea că picioarele îi erau frânte de oboseală. Când intră în cameră, nu-și mai simți trupul. Glesnele îi tremurau. Le întinse, dar nu-i folosi la nimic. Gâtlejul îi era uscat. Bău o oală cu apă; mâinile îi rămaseseră încleștate și picioarele se îndoiau sub el. Se simțea cu desăvârșire inert și tot trupul îi ardea.

Se culcă în bucătărie, aproape de foc zicându-și că ceeace simte nu era decât putină oboseală. Totuși, îi plesnea capul de durere și trebuia să-l sprijine pe ceva. Se culcă pe pământ, ghemuindu-se lângă foc; tremura de frig. Când Ala Dad se întoarse din Bazar, se împiedică, în întuneric, de trupul copilului și era gata-gata să cadă.

— Ce înseamnă asta? întrebă dânsul. Drept răspuns auzi plânsul încet al lui Munu. Înțelese că băiatul avea febră și alergă la memsahib să-i spună nenorocirea. Mrs. Mainwaring fu foarte mâhnită. Era mamă și în clipa aceea simți față de Munu aceleași sentimente pe care le simțise când fusese bolnav Ralph.

Il aduse în bungalow și-l culcă în patul copilului, cu toată împotrivirea lui Munu, care spunea că e servitor și deci nu poate dormi în camerele de sus.

Mrs. Mainwaring chemă un medic, chiar pe maiorul Marchant, șeful Serviciului Sănătății din Simla, care locuia la Anandale. Marchant veni, îi luă temperatura lui Munu, îi prescrise aspirină și-l părăsi pe bolnav cu vorbe de îmbărbătare: „o să te însănătoșești în curând". Apoi atenția lui se îndreptă spre Mrs. Mainwaring, căci această femeie cu pielea bronzată, ce-și culca boy-ul în bungalow, avea ceva ciudat într'ânsa.

Marchant era un tânăr hindus creștin și ca cea mai mare parte a convertiților la creștinism din India, era fiul unui cârpaci pe care un misionar englez îl crescuse și îl educase. In timpul carierei sale aventuroase printre Părinți, se simțise întotdeauna încântat să aibă de a face cu englezii. După ce plecă în Anglia și după ce se obișnui să stea de vorbă cu englezii ca dela egal la egal, începu să se socotească și el englez. Această convingere îi era mărită de accentul fără cusur ce-l căpătase datorită unei coriste cu care se căsătorise și desăvârșitei sale adaptabilități la condiții europene.

Își schimbase numele de Mechi (cârpaci) în acela de Marchant. Uită că fusese un copil din clasa inferioară și nu mai ținu seamă decât de strălucitorul ofițer I. N. S. ce devenise între timp. Singurul preț pe care era dator să-l plătească pentru ascensiunea sa de paria până la calitatea de membru al unuia dintre serviciile imperiale din India, era jumătatea de soldă ce o dădea soției sale, rămasă în Anglia. Fiindcă fusese sărac în tinerețe, pierderea a 700 de rupii îl supăra. Era cârpănos și cheltuia foarte puțin pentru sine însuși, folosind situația de Ofițer al Sănătății, pentru a fi găzduit fără să scoată vreun ban din pungă.

Dar înafară de părerea de rău pentru cele șapte sute de rupii care îl rodeau ca un cancer, dându-i câteodată ideea de a se despărți de coristă și aruncându-l în brațele altor femei, era foarte mulțumit de sine însăși. Văzu că Mrs. Mainwaring avea aceeași culoare ca și dânsul, sau mai degrabă culoarea pe care ar fi vrut s'o aibă, un ten cald ce putea fi făcut trandafiriu frecând obrajii cu un șervet. „Trebue să fie eurasiană", își spuse dânsul știind că era mai ușor pentru un hindus creștin să-și găsească afinități cu un eurasian decât cu „localnicii" sau cu adevărații englezi.

— Cine e băiatul acesta, Mrs. Mainning? o întrebă dânsul pe Mrs. Mainwaring, intrând în salon.

— E un servitor pe care l-am găsit la Bombay, răspunse dânsa. Numele meu nu e Mainning, ci Mainwaring.

— Oh! îmi cer iertare.... Chansamah-ul mi-a spus *Maina* sau ceva asemănător și am crezut că vrea să spună Mainning.

— Nu! mă chiamă Mainwaring, spuse dânsa, un nume destul de greu de reținut, nu-i așa?

— Da, dar sunt fericit că e atât de ușor să-ți amintești de dumneata. Unii membri ai societății anglo-indiene sunt nesuferiți, credeți-mă.

— Da, spuse Mrs. Mainwaring, nevrând să critice societatea engleză în care dorea să fie primită. E adevărat că nici maiorul Marchant nu ținea să se pună înafara societății engleze, dar încerca să lege o conversație.

— De cât timp sunteți aici? întrebă dânsul.

— Oh! n'am sosit de-acasă decât de câteva zile.

— Intradevăr? spuse Marchant.

— Luați loc și beți ceva, domnule doctor, propuse Mrs. Mainwaring, observând în ochii medicului militar sclipiri de admirație.

— Vă mulțumesc de mii de ori, spuse Marchant, așezându-se cu mult zel. Spuneți-mi ce se mai întâmplă pe la noi.

Vorbiră despre aceasta până sosi ora când Mrs. Mainwaring trebuia să plece să ia masa la Stuart, cu un etaj mai jos. Mai aveau atâtea să-și spună încât Mrs. Mainwaring rugă medicul militar să vină a doua zi la ceai, pentru a-i povesti boala de care suferea. Medicul primi invitația foarte bucuros.

In timpul acesta Munu era culcat în bungalow, fericit de această favoare deosebită, cu toate că îi svâcneau tâmplele din cauza febrei. Bucuria nu ținu însă mult, căci fiorii oboselii i se urcară de-a-lungul picioarelor, odată cu sângele ce alerga prin vine și o sudoare cleioasă îl inundă, făcându-l să se svârcolească în pat, oftând și gândindu-se la ai lui.

Mrs. Mainwaring se întoarse dela masă și frecă fruntea lui Munu cu apă de Colonie, îi făcu chiar un masaj: era, într-adevăr, foarte bună cu dânsul.

După ce Munu transpiră bine, febra îi scăzu și se simți refăcut. Trebui așa dar să se întoarcă la postul lui de boy și să împingă din nou ricșav-ul. O făcu cu plăcere, căci deși memsahib fusese atât de bună cu dânsul, sentimentul de inferiori-

tate față de poporul superior ce locuește în bungalow-uri și poartă haine englezești, nu-l părăsise niciodată, fiind prea adânc înrădăcinat într'însul.

Zilnic o ducea pe Mrs. Mainwaring în societatea unde petrecea, în care intrase.

Inafară de gospodărie, de bungalow și de cumpărăturile pentru memsahib, trăgea ricșav-ul în locul celui de al patrulea culii de câte ori se ducea stăpâna lui să facă cumpărături sau să se plimbe.

Mrs. Mainwaring descoperise că India e un adevărat rai pământesc pentru femeile albe. Nu-și pierduse vremea când mersese în Anglia și încercase să devină albă.

Descoperi deasemenea că avea mult timp de pierdut, căci India este singura țară de pe pământ unde slugile te servesc întradevăr. Poți să lenevești dimineața și să dormi liniștit după masă, fiind absolut sigur că bucătarul și bov-ul se vor îngriji așa cum trebue de breakfast, de prânz și de cină.

India este singurul loc pe lume unde poți să vii acasă, să te desbraci și să lași hainele grămadă pe jos, știind că servitorii le vor strânge și le vor pune la loc, că vor cârpi cele mai mici găurele și că vor coase ciorapii, cu îndemânare suprafirească.

Poți să închiriezi un poney ca să te plimbi dimineața până la Anandale, cu mai puțin de un shilling pe zi.

Poți să închiriezi un ricșav cu patru pence pe oră.

O duzină de ouă costă șase pence.

Rufele sunt spălate minunat cu un farthing bucata. Poți să cumperi în marile prăvălii ultimele modele din Paris, lingerie sau haine.

Sunt hoteluri minunate, săli de bal, cabarete de noapte și cinematografe unde se rulează ultimele noutăți dela Hollywood, chiar înainte de a fi văzute la Londra.

Poți să faci parte din două sau trei cluburi și să bei cocktail-uri fără să te coste nimic, să fumezi zeci de țigări căci nu există nicio taxă pe tutun și un pachet de „Players" nu costă decât o rupie. Se poate găsi tot luxul cu toate înlesnirile Occidentului, la prețurile cele mai mici din Orient, așa încât Golders Green și Saling [1]) duc aceeași viață ca și Mayfair și Piccadilly.

[1]) Cartiere din Simla.

Nu e de mirare că toți „Constructorii Imperiului" în retragere la Boyswater sau la Knigtsbridge au păreri proaste despre patria lor, deplâng lipsurile sărmanei Anglii și suspină după „oala de supă" a Indiei.

E adevărat că Mrs. Mainwaring nu putea să se bucure chiar de toate înlesnirile acestei vieți de desfătare. Își amintea de „umbra sa celtică", când nu fusese primită în „Union Jack Club". De altfel se vorbea mult despre dânsa. Dar, deși o presimțire nedeslușită îi împovăra spiritul, Mrs. Mainwaring continua să iasă, dornică de orice distracție ce se prezenta, înainte ca societatea anglo-hindusă să se fi hotărît să o primească sau să o respingă definitiv. La urma urmelor, viața era întradevăr veselă și frumoasă.

In vremea aceasta Munu se obișnuise și el cu viața pe care o ducea și o găsea chiar plăcută.

Ii plăcea, de pildă, să împingă rișcav-ul pe Mall, în timp ce stăpâna lui, minunat gătită, înșira micuței Circé numele diferitelor celebrități din mulțimea de englezi și de hinduși, îmbrăcați împărătește și transportați în propriile lor ricșav-uri. „Generalul maior, sir Claud Harrington", răspundea dânsa la o întrebare a fiicei sale. „Sir Jiji Bhey Ismail, președintele Camerei de Comerț, sir Charles Reed, membru al Camerei Comunelor, lady Rafii, soția lui sir M. Rafii, atașat la Consiliul vice-regelui, Pandit Dwarcka Prashav, leader al Congresului, Maharana [1]) din Landi!" dar Circé, era prea mică pentru a pricepe, Munu însă își amintea.

Era foarte bucuros când memsahib poruncea ca rișcav-ul să-și încetinească mersul în fața galantarelor, căci, în timp ce dânsa privea mătăsurile bogate din Benares, atârnate în magazine, șiragurile minunate de perle din prăvăliile de curiozități și serviciile de argint dela Mrs. Perkins, el admira minunatele obiecte așezate în vitrine.

Ceilalți culii păreau nesimțitori, și această lipsă de interes pentru măreția Europei, în mijlocul atmosferei atât de atâtătoare pentru dânsul, îl enerva. Ii socotea pe toți, înafară de el însuși, drept niște țărani mijlocii sigur că, dacă nu ar fi fost orfan, după cum știa să scrie și să citească, ar fi putut ajunge babu sau sahib. Se simțea superior lor. Era plin de invidie când

[1]) Soția domnitorului.

stăpâna sa poruncea primului culi să se oprească în fața lui Singh et Co., și îl saluta pe frumosul Sikh cu barba neagră, îmbrăcat într'un minunat costum englezesc și cu un turban trandafiriu pe cap, surâzându-i și vorbindu-i englezește: „git mit, git mit".

Ar fi vrut să fie ca Singh, aproape un englez. Ar fi fost chiar mai englez decât dânsul, deoarece, ca hindus ar fi fost bărbierit și nu ar fi purtat turbanul și barba ce stricau efectul hainelor englezești. Stăpâna lui l-ar fi iubit, desigur, mai mult, judeca el, gândindu-se la purtarea ei față de dânsul înainte și în timpul accesului de febră.

Dar e zadarnic să te gândești la asemenea lucruri, când ești doar o slugă, un culi. Sarcar-ul era fără îndoială foarte bogat, făcea parte din casta superioară, era poate un B. A., iar memsahib era o memsahib, cu toate că nu avea tocmai, tocmai culoarea celorlalte memsahib.

— Boy, vino să iei pachetele acestea! îl striga stăpâna, iar Munu alerga îndată pentru a primi pachetele farmacistului, fericit că poate atinge asemenea sticle frumoase, dar mai fericit că memsahib îi încredințează lui aceste obiecte prețioase, mai degrabă decât celorlalți culi.

Impingea ricșav-ul cu mândrie, încurajându-și chiar tovarășii, cu un entuziasm fără margini, să întreacă celelalte cărucioare. Inima îi era atât de plină de mulțumire, încât îi îndemna pe ceilalți culii să cânte un cântec din ținutul dealurilor, ceeace îl încânta și îl făcea să-și simtă picioarele mai ușoare.

Seara însă, când se întoarcea dela plimbare, se simțea trist și singur. Spatele îi era țeapăn și nu putea nici să se așeze, nici să se culce. Și, ceeace i se păru foarte curios, câteodată când scuipa, scuipatul lui era roșu.

Nu se neliniști din pricina asta ci îi ajuta lui Ala Dad să servească prânzul. Căci de câtva timp, Mrs. Mainwaring îl avea la masă aproape în fiecare zi pe medicul militar Marchant.

A fost apoi o săptămână palpitantă în care însuși sahib-ul Mainwaring veni dela frontiera de Nord-Vest să petreacă un scurt concediu.

Munu îl iubea pe sahib, deoarece părea foarte tânăr. Intradevăr, căpitanul Mainwaring era un bărbat minunat. Blond, cu ochii albaștri, avea purtări simple și modeste și zâmbea întotdeuna binevoitor.

Până atunci, englezii cu care avusese de a face, îi apăruseră ca niște arătări înspăimântătoare, cu fețele strâmbate de furie. Bineînțeles îi văzuse pe unii zâmbind prin bazaruri, dar zâmbetele lor abia se ghiceau și în orice caz erau îndreptate doar spre semenii lor. Lui nu-i zâmbise nimeni niciodată, căci se socotea că un culi sau un servitor nu poate fi băgat în seamă. Poate că așa și trebue, se gândea Munu, stăpânit ca întotdeauna de sentimentul său de inferioritate. Dar Mainwaring sahib era bun. Dece nu erau toți sahibii ca dânsul?

Desigur n'ar pierde nimic dacă le-ar zâmbi slugilor, căci nici căpitanul nu pierduse nimic surâzându-i. Ce n'ar face pentru dânsul? Și nu doar pentrucă îi poruncise lui Ala Dad să-i dea jumătate dintrunul din cei trei pepeni uriași pe care îi adusese dela Peshawar, dar fiindcă i se citea bunătatea pe față.

Lui Munu i-ar fi plăcut să împingă ricșav-ul dacă sahib-ul ar fi binevoit să se urce într'însul, dar acesta nu se urca niciodată în el. Totuși Munu încercă să-și arate bunăvoința față de sahib muncind cu trup și suflet în gospodăria bungalow-ului. Dar nu putu să și-o arate îndestul, căci sahib-ul plecă peste o săptămână.

Munu se întreba dacă reușise să arate sahib-ului cât de mult îi prețuia bunătatea sau dacă sahib-ul își dăduse seama câtă silință își dăduse de a-l servi. Căci obrazul sahib-ului deveni palid și împietrit în ultimele trei zile ale ședерii sale. Totuși, când sahib-ul îi dădu la gară, înainte de a pleca, o monetă de cincii rupii, Munu știu că sahib-ul îl iubește.

In comparație cu Mainwaring-sahib, doctorul militar Marchant îi păru lui Munu meschin și puțin amabil, căci lua masa în fiecare seară cu memsahib, dar nu aducea niciodată flori sau fructe și, bineînțeles, cu atât mai puțin nici lor, servitorilor, nu le aducea nimic. Acest sahib nu se gândea decât la propria sa persoană. Munu începu să-l urască, mai ales când îl trimitea afară dacă-l prindea jucându-se cu mica sahib. Apoi, o sfătui pe memsahib să o trimită pe fetiță la școală. Mai mult încă, o îndemna pe memsahib să ceară slugilor să facă lucruri grele; de pildă, îl punea pe Munu să alerge în urma poney-lor pe șoseaua spre Giacbu pentru ca să aibă cine ține hățurile cailor atunci când memsahib se ducea cu el la văgăune să vadă căderile de apă. Acum îi ceru să comande un ricșav ca să meargă duminica viitoare la Maşobra. Munu se mângâia spunându-și că și dânsul dorește să vadă Maşobra, dar Maşobra

era la zece mile depărtare de Simla și Munu trebuia să țină locul celui de al patrulea culi, dacă nu chiar al celui de al cincilea.

Duminică, Munu ajută cu însufleţire la pregătirile de plecare, în răcoarea zorilor. Memsahib închiriase patru culii pentru a împinge ricșav-ul, păstrându-l pe Munu numai pentru schimb, așa încât băiatul se simțea odihnit și bine dispus, ca și când ar fi plecat în vacanță.

Era întradevăr încântat de diferitele privelişti ce i se înfățișau pe măsură ce ricșav-ul înainta.

Trecură prin fața Bisericii lui Cristos, traversară Laccar, celebru pentru jucăriile sale și pentru bastoanele lucrate din lemn de Himalaia, lăsară în urmă Snovdon, reședința Comandantului Șef, și Școala Orfelinatului, trecură prin Sangiauli Bazar, unde giuvaergii lucrau inele pe care le purtau atârnate de buze femeile din ținutul deluros și unde babu-șii din cartierul general se întrunesc în Comitet secret pentru a combate pe sarcar angrezi, trecură de-a-lungul tunelurilor întunecate ale grajdurilor de catâri, cu fațade sculptate, unde clopoțeii atârnați în coliere de perle albastre, sună, trezind ecourile unui cântec ciudat care te urmărește mereu. Trecură prin fața Reședinței Nababului din Malerkotla, prin fața căderilor de apă și prin frunzișul bogat al pădurilor dese de molift ce umbresc drumul cotit spre Navreba, golful vice-regelui, izvoarele calde din Statul Bhigi de pe malurile râului Sutlegi și se întind departe, până spre Tibet.

Munu mergea, târâș-grăpiș, în urma celorlalți culii și aerul proaspăt de munte îi răcorea trupul fierbinte, ca o apă limpede. Vlăstarele tinere și umede ale arborilor răspândeau o mireasmă plăcută.

Cum maior sahib vroia să meargă cu calul în trap, ricșavul trebuia să-l urmeze. Sosind la Mașobra, Munu băgă de seamă că gâfâie mai tare decât toți culiii. Dar memsahib era prea preocupată de convorbirea cu medicul militar, așa că nu coborî din trăsură chiar când ajunseră la țintă. Munu trebui să servească masa pentru sahib și memsahib.

Ceilalți culii fură lăsați să se odihnească în timpul tiffin-ului. Lui Munu i se strânse inima, dar se sili să-și înnăbușe această nemulțumire, pentru a nu părea mohorît și supărăcios.

Se simțea, la urma urmei, servitorul personal al lui memsahib și deci, oarecum superior celorlalți culii.

Acest sentiment îi fu întărit când primi un picior de pui, pâine cu unt și alte rămășițe dela ospăț.

Mâncă lângă pompă, apoi se îndreptă spre ricșav pentru a-i aștepta pe sahib și pe memsahib.

Fu întâmpinat cu vorbe de batjocură.

— Memsahib a ta nu este o adevărată memsahib, spuse unul dintre culii, niciun mem și niciun sahib din Șimla nu i-ar trimite cartea de vizită.

— Asta nu mă privește, spuse Munu. Vorbiți așa numai pentrucă în tot timpul drumului nu s'a coborît niciodată din ricșav.

— Nu, spunem asta în propriul tău interes, spuse un culi din față, ai trebui să pleci dela ea. Te pune să faci treburile casei și în acelaș timp să tragi și ricșav-ul.

Munu tăcu.

— Dece să nu se facă și el culi la un ricșav? spuse unul dintre bărbați, n'ar mai trebui să se ocupe de treburile casei.

— Pentrucă se prăpădește pe încetul de ftizie, zise Mohan, privește obrajii și ochii săi înfundați.

— Lasă-mă să-ți pipăi pulsul, Munu, râse un alt culi.

— Mă plictisiți cu glumele voastre, răspunse Munu, dați-mi o țigară.

Tuși toată noaptea și nu-l lăsă pe Ala Dad să doarmă.

— E din pricina acelor biris [1]) pe care le-am fumat la Moșobra, spuse dânsul, cerând iertare bătrânului.

Totuși, a doua zi, când se spălă pe dinți și își clăti gura, observă că scuipă sânge.

Aruncă repede un pumn de cenușe peste scuipat pentru ca Ala Dad să nu-l vadă și pentru ca să nu-l mai vadă nici el. Dar cu toate că munci, încercând să uite, se simți întristat și speriat de surpriza acestei prime hemoragii.

— Dacă am să mor întradevăr, așa cum spunea Mohan? Nu știa ce înseamnă cuvântul „ftizie", dar această congestie

[1]) Țigări.

a bronhiilor pe care o simţea de mai mult timp şi sângele pe care îl scuipase... Asta trebue să fie. Fără îndoială asta e. Nu, numai amigdalele îmi sunt bolnave. Dorise de multe ori să moară în timpul acestor trei ani din urmă, acum însă, când moartea i se arăta în faţă, nu mai voia.

Pentru a-şi potoli neliniştea şi pentru a da un răspuns îndoielilor ce-l frământau, se hotărî să-i scrie lui Ratan, cerându-i părerea. Se simţea singur şi îi venea să facă ceva neobişnuit. I se părea că e o faptă desnădăjduită să-i scrie vechiului său prieten pe care îl socotea mort, căci dacă Ratan fusese ucis, nu i-ar mai fi fost frică de moarte, iar dacă trăia, luptătorul n'ar fi pregetat să-l ajute.

Din fericire memsahib, care era foarte agitată în dimineaţa asta — Kansamah-ul spunea că din pricina pregătirilor pentru *Lat Sahib's natch* (balul vice-regelui) îl trimise pe Munu la croitor, la Ro Vang, cizmarul chinez şi la maiorul Marchant. Mergând spre Mal, Munu se opri la micul ghişeu poştal din faţa Biroului căii ferate şi îi scrise lui Ratan, spunându-i că intrase în serviciul unei memsahib la Şimla, că era forte nefericit şi că dorea ca Ratan să vie să-l vadă, ori, dacă asta nu se putea, dorea să se întoarcă dânsul la Bombay.

Doctorul Marchant trimise pe Munu să ducă o scrisoare lui Mr. Das, un funcţionar hindus dela Departamentul Afacerilor Străine. I se spuse că Mr. Das se întorsese acasă la Tara Devi, ca să ia prânzul.

Munu mai merse încă două mile şi reuşi să ajungă la sahib acasă tocmai când acesta stătea la masă.

— Ce este? întrebă Mrs. Das. Acest sarcar n'o să ne lase nici să mâncăm liniştiţi?

— Oh! nu e sarcar-ul, răspunse Babu, sunt curtezanii lui. Am primit azi dimineaţă douăsprezece cereri pentru invitaţii particulare la balul vice-regelui. Aceasta e a treisprezecea, vine dela maiorul Marchant, şeful Sănătăţii, care îmi cere două locuri pentru el şi pentru femeia aceea eurasiană, pe care o duce peste tot.

— I-a îngrijit pe copiii noştri. Cred că trebue să-i facem pe plac. Bine boy, transmite salutările mele sahibului.

Munu se întoarse, în timp ce norii aduşi de musson se îngrămădeau pe crestele cele mai înalte ale munţilor din Şimla. Când ajunse la vreo sută de metri de bungalov, la păşunile ce-

reşti din Anandale, auzi primele bubuituri ale tunetului şi cerul deveni negru şi înfricoşător. Abia intră în bungalov şi începu să toarne. Ploaia ţinu patru ore încheiate, cu trăznete intermitente care făceau munţii înalţi să răsune. Fulgerele aruncau prin ceaţă o splendoare nepământească peste vegetaţia lucsuriantă. Un vânţuleţ uşor alungă apoi norii înspre câmpie, unde apele ieşite din albie ale râului Sutlegi luceau ca o mare de argint.

Vremea aceasta ţinu trei zile, cu răgazuri de câteva ore. Munu începea să se simtă foarte obosit, avea gânduri negre şi nu scăpa de ele decât când stăpâna sa îl trimetea cu drumuri urgente la cismar sau la croitoreasă.

Intr'o seară se duse la barăcile băieţilor ce trăgeau ricşav-urile, pentru a găsi mângâiere lângă Mohan.

Pe drumul mare, mai jos de Lover Bazar, erau o mulţime de barăci de lemn. Munu nu putea şti în care din aceste colibe locueşte Mohan, căci în fiecare din ele şedeau mai mulţi culii, fumând narghilele, în lumina slabă a lămpilor de pământ cu feştile, ce fumegau.

Munu se simţea stingherit printre oamenii aceştia, căci, deşi cei mai mulţi erau ţărani din Şimla şi din Iangra, se deosebeau mult unii de alţii.

Intr'o baracă, o mulţime de culii cântau cântece din ţinutul colinelor, însoţiţi de sunetele unui dholchi. Munu se simţi atras spre ei. Se apropie, dar aerul din baracă era înnăbuşitor din pricina fumului unui foc la care un culii prăjea nişte pancakes [1]). Nori groşi de fum atârnau deasupra capetelor culiilor, ca nişte şerpi lungi agăţaţi de tavan, căci nu era niciun ventilator în cameră. In timp ce asculta muzica, fumul pătrundea în plămânii lui Munu. Se îndepărtă numai când începu să tuşească, ţinându-se cu amândouă mâinile de gât.

Il descoperi în fine pe Mohan, care tocmai mânca în tinda unei barăci, ceva mai departe de un grup de vreo douăzeci de oameni aşezaţi de-a-dreptul pe pământ.

— Fii binevenit, strigară doi dintre ei, care îl cunoşteau pe Munu.

Mohan îi aduse, în tăcere, lui Munu un covor de iută pe care să se aşeze. Bătrânii îl priveau. Munu simţi că-l criticau, socotindu-l prea neştiutor.

---

[1]) Un fel de clătite.

— Dece toată lumea mănâncă astăzi pancakes? întrebă băiatul.

— Ai uitat sărbătorile noastre, de când ești în serviciul unei memsahib? spuse un culi, apoi, înainte ca Mohan să poată răspunde, adaugă: sărbătorim „ploile".

— Nu-i băga în seamă, spuse Mohan. Vin aici în fiecare vară și nu-și cunosc sărbătorile mai bine decât tine. Se laudă doar cu experiența lor. Sunt niște tâmpiți. Se grăbesc să vină aici înainte de începutul verii, pentrucă vor să ajungă din vreme, să capete ricșav-uri frumoase. Sunt neînvățați și grosolani și tot trăgând ricșav-ul de sus în jos și de jos în sus pe dealuri, ajung cu desăvârșire sterpi, și nu le mai rămâne decât plăcerea de a-și râde de alții.

— Lasă, învățatule, nu trebue să te superi pentru o glumă, spuse acelaș culi. Trezește-mă mâine dimineață înainte de răsăritul soarelui, trebue să mă duc la Sangiauli.

— Bine, spuse Mohan, aprinzându-și o țigară.

— Și nu uita împrumutul dela Ciandri, pentru nunta mea, adăugă tânărul.

— Asta am s'o uit, spuse Mohan. O să ajungi sclavul mare lui cămătar ciupit de vărsat. Și-apoi, la ce bun să te însori dacă după căsătorie o să vii aici în fiecare an? Acum ai inima slăbită, și poți să cazi jos mort dintr'o clipă într'alta.

— Chiar așa, spuse un alt culi, dece vrea să-și ia o nevastă dacă a rămas fără măruntaie?

Incepură să râdă cu toții.

— Ce trebue să fac atunci? întrebă omul.

— Intoarce-te la pământ, spuse Mohan, ăsta e sfatul meu. Intoarce-te la pământul tău.

— Pământul meu e ipotecat.

— Atunci hai cu mine, vom merge într'una din zile să-l ucidem pe proprietar și-ți vei recăpăta pământul. Ceeace vreau să vă fac să înțelegeți este că dacă munciți, trebue să vă bucurați și voi de o parte din lucrurile pe care le produceți cu sudoarea frunții voastre.

— Oh! n'ai decât să-ți păstrezi ideile astea ciudate pentru alții. Eu vreau să trăiesc aici, să muncesc, să fumez din bucah, să joc din când în când cărți și să nu fiu prea obosit ca să pot pune mâna pe o cursă, când se prezintă vreuna.

— Da, sunteți niște nebuni. Ii lăsați să vă ucidă. Sunteți

niște slugi proaste cu toții. Ce să fac ca să vă băgați mințile în cap?

— Foarte bine. Începem lecția mâine, spuse culi-ul, glumind și trăgându-și pătura peste cap, se făcu că doarme.

— Mă întorc într'o clipă, îi spuse Mohan lui Munu și dispăru pe șosea.

Munu se simți deodată străin printre oamenii din baraca aceasta. Părea că s'ar fi stins deodată o lumină, atât de mare era simpatia tăcută ce exista între Mohan și dânsul.

Cel care se învelise ca să doarmă, înălță capul spunând:

— Spune-mi ustad Mohan... apoi băgând de seamă că Mohan nu mai era acolo: Oh! a plecat. E un om ciudat. Nu pot să-l pricep. Dacă a fost la Vilayat și dacă e întradevăr om cu carte, dece oare trage la ricșav-uri și trăiește împreună cu noi?

— Se trage dintr'o familie din clasa superioară, spuse un culi bătrân, tușind de fumul din hucah. A avut în copilărie și în tinerețe o viață ușoară și acum își ispășește păcatele. Mi-a spus că se simțea foarte singur, nu putea să stea împreună cu alții. A vrut să învețe să fie om printre oameni.

— Intradevăr? spuse Munu. E grozav.

— E tăcut, spuse cel culcat.

— Trebue să fie tăcut, altfel ar fi ajuns la închisoare, zise bătrânul culi, căci sarcar-ul are spioni care prind pe toți care fac treaba ce-o face el. Nu ți-a spus încă nimic?

— Nu, răspunse mirat și speriat, tânărul.

— Ei bine, o să-ți spună într'una din zilele viitoare.

— Uite, Munu, fructe pentru tine. Nu putem să-ți oferim mare lucru aici. Nici în prăvălii nu se găsește nimic de seamă. Bomboanele-s niște otrăvuri. Trebue să mănânci multe fructe și să bei zilnic o jumătate de seer de lapte. Ești atât de slab! Acum, du-te. Ploaia a încetat. Culcă-te devreme.

Munu spuse: „Giai deva" tuturor culilor și se îndepărtă, căci îi era teamă de Mohan, dar îi era și recunoscător.

Convorbirea dintre cei doi culii îl interesase și își amintise de acela din Bombay când, după concedierea lui Ratan, cei trei sahibi veniseră să vorbească culiilor. „Oare Mohan e unul dintre acești sahibi?", se întrebă dânsul. Se întoarse la bungalow, stăpânit de căldura pe care o simțise lângă Mohan.

Vineri, în ziua balului, fu cuprins de entuziasmul stăpânei

sale și i se părea că plutește în razele soarelui ce strălucea după musson. Respira mirosul umed, răspândit de deodari în aerul ușor și asculta sunetul căderilor de apă de pe coastele muntelui.

Munu fu foarte bucuros și mândru când stăpâna lui, după ce se gătì îndelung, ieși în sfârșit și luă loc în ricșav, spre a se întâlni cu maiorul Marchant cu care trebuia să cineze la hotelul Cecil, înainte de bal; mai ales că, în entuziasmul ei naiv, îl întrebase dacă o socotea frumoasă și îl ciupise, râzând, de obraz. Iar el îi răspunse:

— Da, memsahib, minunată!

Impinse la ricșav cu puteri reînnoite și așteptă răbdător în timpul cinei, împreună cu ceilalți culii, uscându-și hainele ude de sudoare, ce i se lipeau de trup. Drumul dela hotelul Cecil până la palatul vice-regelui nu i se păru destul de lung, atât de fericit se simțea de strălucirea lui memsahib, în timp ce alerga printre luminile tremurătoare de pe colină.

Se așeză lângă ceilalți culii și fu cuprins de un mare neastâmpăr când îi văzu trecând pe toți bogătașii din Simla care soseau în ricșav-urile lor și defilau în sala lungă a tronului, ale cărei porți, rămase larg deschise, reflectau lumina candelabrelor grele până pe pajiștile ce înconjurau clădirea.

Toate memsahib-ele purtau rochii lungi, de mătase, care măturau podeaua. Blănurile și eșarfele lor deabia le fereau gâtul și umerii de frig și de privirile lacome ale culiilor dela ricșav-uri.

Dimpotrivă, sahibii, cu gulerele tari și cu lungile lor cordoane cu decorații, îi părură lui Munu mult prea îmbrăcați.

Unii purtau haine atât de curioase încât Munu nu înțelegea cum au putut să le îmbrace, atât de lipiți de picioare păreau pantalonii și atât de înalte și tari erau gulerele vestelor scurte, brodate cu aur.

Din când în când, soseau maharagiahi hinduși, în minunatele lor haine de ceremonie, împodobite cu pietre scumpe. Munu îi învidia pe tinerii lor fii care intrau în sala de bal, împreună cu dânșii, îmbrăcați în veste mici, minunate și cu pantaloni albi, lipiți de pulpe.

Sosirea câtorva padres îi înveseli pe culii, căci nu-și închipuiseră niciodată că preoții aceștia, în rochii lungi, cu bărbi albe, ar avea poftă să danseze.

Orchestra cântă: *God save the king* [1]), în timp ce invitații mai soseau.

— Balurile astea-s o privelişte frumoasă, spuse unul dintre culii.

— Da, răspunse altul, costă o mulțime de parale, Sahib-ul meu a cheltuit două mii de rupii pentru mantaua sa stacojie şi pentru costumul său de atlas.

— Pe stăpâna mea a costat-o rochia trei sute de rupii, spuse Munu cu mândrie.

— Şi câtă bătaie de cap pentru ca să-şi facă rost de o invitație, adăugă Mohan batjocoritor.

— Mi se pare că nu-ți prea place spectacolul ăsta? spuse întâiul culi.

— Cred şi eu, după cele ce le-am văzut, răspunse Mohan. E întradevăr ciudat că acești oameni găsesc că are haz să cheltuiască atâția bani pentru a se întâlni cu persoane pe care de fapt nu au niciun chef să le vadă. Căci, ei au un sistem de caste mult mai strașnic decât al nostru. Oricare femeie angrezi al cărei soț câştigă o mie două sute de rupii pe lună, nu va vizita o femeie al cărei soț nu câştigă decât cincisute de rupii. Iar aceasta va dispreţui pe femeia al cărei bărbat aduce doar treisute de rupii.

Bogații nu se iubesc unii pe alții. In realitate nu doresc să se întâlnească. Această seară e o paradă trebuitoare sarcarului pentru a-şi arăta gloria. Femeile transpiră în rochiile lor strâmte şi bărbații sunt stingheriți de pantalonii strânşi pe pulpe, când flirtează cu soțiile vecinilor. Işi povestesc ce minunat e să mergi să bei ceai la Davico, în timp ce voi crăpați de foame...

— Cum poți să vorbeşti aşa? întrebă primul culi. Ce ştii tu despre viața sahibi-lor?

— Ce ştiu eu despre viața sahibi-lor? Am cunoscut pe unul din servitorii soției unui colonel din cartierul general, care locuia pe colina Giachu. Era o femeie frumoasă, de vreo douăzeci şi cinci de ani. Soțul ei avea cincizeci şi cinci. După câte se părea, se căsătorise cu dânsul pentru situație şi pentru bani. Ghulan, servitorul ei, o văzuse de mai multe ori îndepărtându-se cu violență, ori de câte ori soțul ei încerca să se apropie de dânsa. Era un bărbat puternic, cu fața lată, fără trăsături

[1]) Imnul național al Angliei.

precise, cu înfățișare destul de plăcută, dar care totuși o scârbea într'un anumit fel.

Ei bine, era nenorocită și începu să bea, dimineața, de îndată ce el pleca la birou. Venea apoi să-l pândească pe Ghulan care trebăluia în salon. Nu făcea altceva decât să-l privească și asta îl stingherea pe servitor, căci femeia nu purta decât un halat pe trupul gol. Ii punea tot felul de întrebări care îl zăpăceau. Il întreba dacă e căsătorit, dacă îi plac femeile și altele de felul ăsta.

El îi spuse că iubea o fată din satul său, că părinții îl împiedicaseră s'o ia de nevastă, dar că nădăjduia să se poată întoarce acasă si să trăiască împreună.

Intr'una din zile, memsahib, cu desăvârșire beată, intră și sări deodată asupra lui Ghulan, spunându-i: „Eu sunt mai bună decât fata aceea din satul tău. Priveste-mă, sunt albă și sunt soția unui colonel. Am iubit odinioară un poet. Mă iubea și el, dar nu m'am căsătorit cu dânsul pentrucă avea prea puțini bani. Acum îmi pare rău, dar pe tine te vreau".

— Nu-mi pasă că ești soția unui colonel, memsahib, spusese Ghulan, îmi pare foarte rău de dumneata, dar nu te iubesc. Și o dăduse la o parte.

Fugise apoi, fiindu-i teamă că-l va învinui pe nedrept și-l va băga la închisoare, dacă nu-i va îndeplini dorința. Ea se ținuse de dânsul, plângând si rugându-l să nu plece.

Servitorul era mâhnit întradevăr, deoarece o iubea și ar fi vrut să o aibă. Il ura pe colonel, care era pricina nenorocirii sale, totuși fugise.

Incepând din ziua aceea, Ghulan nu a mai crezut niciodată în fericirea acestor oameni care nu-și dau decât aere. Chiar eu, când am fost în Europa, am văzut că cei bogați caută numai distracții și emoții.

— Dansează așa de caraghios! spuse primul culi care, îndemnat de povestirea lui Mohan, îndrăznea acum să-i bârfească pe sahîbi si pe ragiah. Ce rost are să'mpingi o femeie încoace și'ncolo atât de îmbătoșat.

— Era la început un fel de dans de iubire destul de grațios, spuse Mohan, dar a devenit un joc la fel cu toate ale lor. Nimeni nu se mai gândește la iubire, înafară de cazul când firea rece a acestor oameni se înfierbântă puțin. Atunci se duc prin colțuri ca să se 'mbrățișeze și să vorbească, târguindu-se dacă să

se căsătorească sau să se culce împreună. Voi, în schimb, nu aveţi nevoie să dansaţi mai întâi ca să vă culcaţi cu soţiile voastre, brute ce sunteţi! Voi sunteţi superiori tuturor acestor colonei, generali şi maharagiahi, dar continuaţi să le împingeţi ricşav-urile.

— Dar tu, tu nu faci la fel? spuse unul dintre culi.

— Da, dar o fac pentrucă aşa am prilejul să vorbesc cu oameni ca voi.

— Priveşte cum se plimbă perechile prin grădină! spuse Munu.

— Da! zise Mohan. Nu cerceta prea departe grădina, ai putea să vezi ceva care să nu-ţi placă!

— Nu mă priveşte ce face dânsa, spuse cu naivitate Munu. Eu nu sunt decât servitorul ei. Şi privi în vale luminile din solon ce străluceau în noaptea limpede. Se aşeză apoi, ascultând ciudatele zig-zag-uri ale orchestrei vice-regelui. Muzica îl neliniştea puţin. Era obosit, căscă. Mohan îl înveli cu mantaua sa de bumbac, spunându-i:

— Pari bolnav. Ar trebui să te culci.

— Nu, nu, se împotrivi Munu. Mă simt foarte bine. Il apucă apoi o tuse lungă, răguşită, aspră şi începu să scuipe sânge.

— Idiotule, idiotule! îl înjură Mohan. Am avut dreptate când ţi-am spus, la Maşobra, că eşti bolnav. Fără îndoială că ai mai scuipat sânge?

Munu făcu din cap semn că da.

— Atunci dece nu i-ai spus lui memsahib a ta că nu poţi să tragi ricşav-ul? I-ai spus că scuipi sânge?

Munu rămase nemişcat, fără să răspundă.

Auzind glasul neliniştit al lui Mohan, ceilalţi culii se strânseră în jurul băiatului.

Sentinela, care era de pază lângă gardul vice-regelui, simţind că se petrece ceva neobişnuit, se apropie mergând ca la paradă (stângul-dreptul, stângul-dreptul) şi întrebă cu o voce aspră:

— Ce s'a întâmplat?

— Unul dintre boy e bolnav, sarcar, îi răspunse un culii.

— Duceţi-l de aici înainte ca Aidi Cong sahib (adjutantul) să bage de seamă.

Mohan îl luă repede pe Munu în spate, spunându-le tovarășilor săi:

— Drumul până la bungalow e în coborîș. Nu aveți nevoie de noi. Și plecă ducând copilul.

Mrs. Mainwaring fu foarte impresionată, la plecarea dela bal, când află că Munu scuipa sânge. Eforturile ei de ascensiune socială nu fuseseră încununate de succes. Fusese lăsată tot timpul la o parte, împreună cu o mulțime de hinduși și numai un singur ofițer englez de cavalerie dansase cu dânsa. Se gândise să-l cheme pe maior acasă la ea și să uite dezamăgirile balului în fața unei sticle de coniac și a cinei pe care o comandase, dar se simțea acum foarte nenorocită. Începu să plângă după ce doctorul militar îl cercetă pe Munu și spuse că boala e gravă.

Potrivit poruncilor șefului Sănătății, Munu fu transportat, a doua zi, într'o baracă de izolare, așezată pe coasta Ciata Simla, unde se mai găseau alți doi tuberculoși. Mohan îl însoți ca să-l îngrijească.

I se recomandă o odihnă desăvârșită și, după o criză destul de gravă de tuse și o nouă hemoragie, începu să se simtă mai bine. Singurul necaz era că nu putea face nimic, nici să meargă, nici măcar să stea în picioare. Rămase deci culcat toată ziua în tinda bărăcii, într'un pat scund, acoperit cu o pătură groasă.

Primele zile, Mrs. Mainwaring veni să-l vadă și îi aduse fructe și flori. Il mângâia chiar cu o bunăvoință ipocrită, spunându-i vorbe de încurajare: „o să te însănătoșești curând; nu ești bolnav, ești numai foarte obosit", vorbe ce alungau tristețea copilului.

Era întradevăr foarte bună, îi părea rău că nu se purtase mai bine cu „sărmanul băiat". Dar nu i se dădea voie să fie bună.

Doctorul militar îi spuse că dacă nu încetează de a-l vizita pe bolnav la baracă, va fi „izolată" și ea. Trebui să se supună și să sufere în tăcere.

In ultima vreme, Munu începuse să o condamne pentru prietenia ei cu doctorul, iar după ce scuipase sânge o urîse chiar, câtva timp. Acum, de când era în pat, hărțuit între teama nedeslușită a morții și nădejdea că totuși va trăi, se produse o schimbare întrânsul. Se simți mai ascultător, mai bun față de

dânsa şi faţă de toţi ceilalţi. Ca şi când, odată cu pierderea puterilor, el primea toate umilirile pe care nu le recunoscuse niciodată pe deplin când era sănătos.

Părea ciudat de drăgăstos: cu faţa palidă şi răvăşită, cu ochii strălucitori, înfundaţi în orbitele negre, privind dealurile îndepărtate. Simţea cum se scurge nisipul prin geamul de sticlă al ceasurilor de moarte.

Dorea să se însănătoşească. Îşi făcuse planuri. Ratan îi scrisese să vină la Bombay, într'o slujbă oarecare, plătită de Trade Union, care organiza lupta împotriva cămătarilor pathani, împotriva contramaistrului şi conducătorilor filaturii. Munu dorea să se ducă acolo. Căldura continua, dar muştele şi ţânţarii nu-l supărau prea mult. Se simţea, în fiecare zi, puţin mai însdrăvenit şi aştepta cu nerăbdare clipa în care puterile îi vor permite să facă o plimbare, înainte de călătoria la Bombay. Avu însă o nouă hemoragie, de astă dată, fără nădejdea de a se mai scula din pat. Era chinuit de îndoială şi de teamă. Cea mai uşoară tuse îi sleia puterile. Acum lupta să nu-şi piardă puterile.

Stările schimbătoare continuară în acelaş fel, dar cu mai puţină tărie. Un ceas de soare era o binecuvântare.

Vizitele pe care i le făcea doctorul, în fiecare săptămână, nu-l linişteau. Îşi dădea seama de părerea doctorului Marchant, ascunsă sub o mască autoritară.

De acum încolo, i se păru că nu mai există nimic altceva în afară de dânsul şi de amintirile sale de călătorie. Mohan era o mângâiere pentru Munu, căci venea şi se aşeza la picioarele patului. Dar ploaia se pornise şi norii ameninţau dealurile cele mai apropiate.

Veni apoi o uşoară îmbunătăţire.

Privea în fiecare zi, salviile [1]) şi ovăsul de pe povârnişurile văii din faţa lui. Simţea bătaia vântului şi contempla imaginile ce-i apăreau în amintire, imagini fără legătură una cu alta, ciudate, ca cele ale unui vis.

Vântul dulce de seară se schimbă în furtună. Congestia plămânilor devenea din ce în ce mai mare. Apoi se simţi mai însdrăvenit. Câteva zile de linişte îl făcură să spună: „La urma urmei, poate că nu o să mor".

---

[1]) Plantă ierboasă cu miros tare, numită popular jales-de-câmp.

La fiecare rupere de nori se întreba iarăşi dacă se va însănătoşi vreodată. Se simţea sleit de puteri, decăzut, desgustat. Îl privea pe Mohan cu ochii săi sinceri şi neputincioşi, agăţându-se de dânsul, ca şi când simpla atingere cu trupul prietenului său i-ar fi putut reda viaţa.

— Ei haide, frate Munu, doar eşti un băiat curajos, îi spunea Mohan.

Munu strânse mâna lui Mohan şi simţi cum sângele cald i se scurge prin vine ca un val către ţinuturile îndepărtate.

Dar, la sfârşitul unei nopţi de o limpezime nefirească, îşi dădu sufletul — valul vieţii sale atinsese adâncurile.

In românește de
OCTAVIAN NISTOR

Acest roman a fost tradus după versiunea în limba franceză „*Coolie*“ de *Mulk Raj Anand*, tipărit de editura Nagel, Paris 1948.

Dată în lucru: 15.VIII.950; Bun de tipar: 27.IX.950;
Tiraj: 6.300; Format: 61×86/16; Clasificarea
zecimală: 891.4—31=R; Tipografia: Imprimeria
Centrală: Nr. 4020/950.

Mulk Raj Anand

Cuii

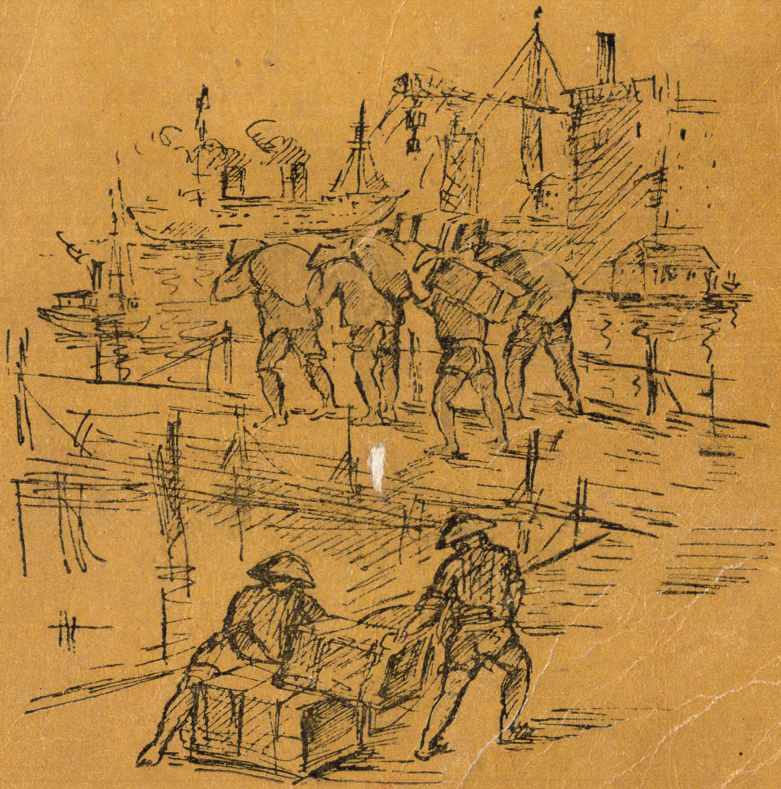

Editura de Stat